THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA.
R. P. GABRIELIS ANTOINE

A REVERENDO PATRE

PHILIPPO DE CARBONEANO

PRIDEM, NOTIS ET APPENDICIBUS;
DEIN NOVIS ACCESSIONIBUS

A R. P. BONAVENTURA STAIDEL

AUCTA ET ILLUSTRATA.

ACCEDUNT.

TRIA OPUSCULA EX AUREO MELCHIORIS CANI DE LOCIS THEOLOGICIS LIBRO DESUMPTA, ET DISCEPTATIO PROŒMIALIS DE LEGE DIVINA.

EDITIO ABSOLUTISSIMA

A JO: DOMINICO MANSI

ARCHIEPISCOPO LUCENSI

Medullitus inſpecta, permultis aliis additionibus ex operibus

BENEDICTI XIV. ET CLEMENTIS XIII. & XIV.

Literis Apoſtolicis locupletata, correcta,

ET IN SEX TOMOS DISTRIBUTA.

CUI IN HAC NOVA EDITIONE DISSERTATIO THEOLOGICA DE PRAXI ADMINISTRANDI SACRAMENTUM POENITENTIÆ

JO: OPSTRAET ACCEDIT.

TOMUS PRIMUS.

VENETIIS,
EX TYPOGRAPHIA BALLEONIANA.

MDCCXCII.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIIS.

STUDIOSÆ JUVENTUTI

JO. DOMINICUS MANSIUS.

CUm jam annos in literariis laboribus confeciſſem, nilque magis commendabilis exiſtimaſſem quam ſtudioſæ Juventuti, illi præſertim, quæ Theologicæ Diſciplinæ dat operam, manum adjutricem præbere, equum duci hanc P. Antoine Moralem Theologiam inſpiciendi ſubire onus, ut caſtigatior tandem, ac locupletior evaderet. Cum igitur, fere per otium, animum eidem adjunxiſſem, multa deprehendi, quæ emendatione digna mihi videbantur, nonnulla cæteroquin obſcura meliori luce illuſtranda; quædam demum Doctrinis certioribus, ac ſolidioribus augenda, ac munienda. Hanc itaque obivi provinciam, niſus præcipue BENEDICTI XIV. aureis Operibus, ex quibus omnium, quæ in cauſa erant adimplendi quod opus erat, genuinum ſenſum tranſcribere me non piguit. Errores præterea, eoſque grandiores, qui Typothearum nonniſi vitio irrepſerant (nulli ſiquidem alii eos tribuere non auſim) emendavi, quæ repetita delevi, & quæ ſupervacanea cenſui, obtruncavi. Habes igitur Theologiam Moralem abſolutiſſimam, quæ fruaris velim, ſupremos vitæ meæ labores tibi commendans, ac veluti ex teſtamento tradens atque donans.

SS. D. N. BENEDICTO XIV. PONTIFICI OPTIMO MAXIMO.

FR. PHILIPPUS DE CARBONEANO ORD. MIN. OBS.

NOVAM *hujuſce Theologiæ Moralis Editionem, Nomini inſcriptam Tuo,* BEATISSIME PATER, *in publicam emittere lucem conſtitui; quod tantum ei ex Te, hac in editione, decoris & ornamenti acceſſerit, ut quidquid in ea perfectum ſit atque optimum, id tuum jure meritoque dicatur. Ut enim præteream, me ad novam hanc procurandam impreſſionem ex magna illa motum fuiſſe exiſtimatione, quam huic Theologiæ judicium illud Tuum conciliaverat, quo præ ceteris digna habita eſt, quæ in Collegio de Propaganda Fide Adoleſcentibus ad Sacras Miſſiones deſtinandis explicaretur, Tua doctrina eſt,* PATER BEATISSIME, *qua ambigua quæ ſunt, explicantur, & confirmantur; quæ obſcura videbantur, clarius, & luculentius exponuntur: & qua ea ſupplentur, quæ quanquam Confeſſariis, aliiſque ſcitu ſint neceſſaria, in hac tamen Theologia deſiderabantur. Nec iis tantum in ea ita ordinanda, & perficienda ſum uſus, quæ a Te, ſive pro Ethicæ Chriſtianæ puritate ſarta tecta ſervanda, ſive pro tollendis abuſibus & inſtauranda Eccleſiæ diſciplina, ac divino cultu ampliando, decreta ſunt & conſtituta; verum etiam perutili illo Tractatu uno de Synodo Diœceſana, ex quo plura deprompſi, quæ propriis addita locis, opus mirifice illuſtrant, ornant, & augent. Quam ob rem vel ex hoc unico opere poterit quiſque conjicere, quot ad Petri Cathedram evectus pro Dei augenda gloria ſubieris labores; quam bene, maximam, qua polles, eruditionem atque ſapientiam, ad Sacros Miniſtros inſtituendos, conſervandam, tuendam, ampliandamque Religionem aptaveris; qua denique induſtria, fidelium omnium animas per rectam æternæ ſalutis viam ad cæleſtem gloriam perducere ſtudueris. Hinc Paſtores habent curæ & ſollicitudinis Apoſtolicæ exemplum. Hinc viris omnibus Eccleſiaſticis patet, qua ratione, miſſis vanis & inutilibus, ad ſolidiora, tuta & neceſſaria Sacrarum Literarum ſtudia incumbere oporteat: Hinc denique Chriſtiani omnes, & regulas diſcent, ad quarum normam, cum Religionis functiones, tum mores componere debeant ſuos, ac perpetuo movebuntur ad Deum exorandum, ut Te Summum Paſtorem, totius Eccleſiæ bono, diu ſoſpitem, incolumemque conſervet.*

IN NOVISSIMAM HANC MEAM EDITIONEM

RECURRENTE HOC ANNO MDCCLXXXVIII. PUBLICI JURIS FACTAM, ITERUM AUCTAM, MENDIQUE ACCURATISSIME EXPURGATAM.

MONITUM.

CUM jam poſtremæ meæ Editionis in lucem emiſſæ hujuſce P. ANTOINII ſub anno MDCCLXXVI. Theologiæ, præter ſpem, nulla reliqua apud me ſupereſſent exemplaria, eo me adductum eſſe arbitratus ſum, ut ſtatim eam iterum typis mandarem, ut aſſiduis ſtudioſorum petitionibus poſſem facere ſatis. Et revera neminem latet, niſi ſit a libris omnino alienus, quod cum primum celeberrimus Auctor Opus hoc ad uſum Parochorum perfectum publici juris Nanceii feciſſet, dum eſſet Univerſitatis Muſſipontanæ Rector, omnium in ſe doctiſſimorum Virorum oculos convertit, adeo ut & eum ſuſpicerent, & in omnem poſteritatem ſibimet optime conſuluiſſe præſentirent. Inter eos præcipue Doctores Sorbonici minime dubitarunt, quin teſtarentur, Opus ipſum egregium, brevitatem conjungens cum claritate & integritate, certioribus innixum fundamentis eſſe, Scriptura Sacra, Sanctorum Patrum auctoritate, Conciliorum cum OEcumenicorum, tum particularium definitionibus, juris utriuſque regulis ac placitis, praxi & uſu Eccleſiæ, præſtantiſſimorum Theologorum ſententiis, nec non rationum ſolidiorum momentis gravioribus. Quid plura? ni mavis addere, in eo a vitioſo aliunde utroque extremo caute prudenterque Auctorem recedere, nimia videlicet relaxatione, de majori, quam par ſit, ſeveritate, mediam conſtanter ineundo viam, eamque certiorem, & tutam.

Ut primum in Italiam pervenerunt iſtiuſmodi Theologiæ exemplaria, haud mirum, ſi hæc una præ ceteris a Summo, & Sapientiſſimo BENEDICTO XIV. fel. rec. electa fuerit, dignaque habita, ut poſt Gallicas Editiones Romæ iterum excuderetur, & in Collegio de Propaganda Fide adoleſcentibus ad Sacras Miſſiones deſtinandis explicaretur. Atque hoc in cauſa fuit, cur primum Fr. PHILIP. DE CARBONEANO Ord. Min. Obſ. eam provinciam ſuſceperit, ut quæ ambigua erant,

erant, explicaret, & confirmaret; quæ obſcura videbantur, clarius & luculentius exponeret, eaque ſuppleret, quæ deſiderabantur. In his ita explendis doctiſſimus CARBONEANUS non tantum iis uſus eſt, quæ ab eodem Summo Pontifice, ſive pro Ethicæ Chriſtianæ puritate ſarta tecta ſervanda, ſive pro tollendis abuſibus, & inſtauranda Eccleſiæ diſciplina, & divino cultu ampliando decreta fuerant, & conſtituta; verum etiam perutili illo Tractatu *de Synodo Diœceſana*, ex quo plura deprompſit, quæ propriis addita locis Opus mirifice illuſtrarunt, ornarunt, auxeruntque.

Hujuſmodi fuit P. PHILIPPI DE CARBONEANO labor atque cura; ſicque ornata perfectaque tum Romæ, tum Venetiis prodivit ANTOINIANA Theologia Moralis, donec poſtremis annis alterum, eumque inſignem Doctorem, Patrem nimirum BONAVENTURAM STAIDEL, quamplurimorum acceſſionum auctorem nacta eſt. Quam ſit ipſe bene de literaria Republica meritus, jam aliunde conſtat; nec eſt neceſſe, ut hoc loco ſubjiciam ipſius additamenta, utpote quæ univerſa ex DIVO THOMA AQUINATE, ex Seraphico S. BONAVENTURA, ac ex *Conſtitutionibus Pontificiis*, præcipue prælaudati BENEDICTI XIV. fuere deprompta. Non mirum igitur, ſi tot acceſſionibus aucta in magnam excreverit molem, & eo uſque progreſſa ſit, ut VI. Tomos conficiat.

Sed ad me redire fas ſit. Cum JOANNES DOMINICUS MANSIUS fel. recor. Lucenſ. Archiep., quæ in ea inſpexerat, antequam vita excederet, tranſmiſiſſet, ut ſi illam novis typis traditurus eſſem, ſuis additionibus & animadverſionibus locupletatam prodire facerem; ſic nunc, ut ſaltem tanti Viri memoriæ opus meum immolarem, id exequi curavi. Præterea aliquot in locis additæ ſunt quædam aliæ notæ, ad explicandas amplius illuſtrandaſque res, quæ ob brevitatem nimiam cenſura notandæ videbantur; Loca item Theologica ex MELCHIORE CANO deprompta, & excerpta, ex quibus fontes Theologiæ hauriuntur, libenter adjeci; & inſuper recentiori Diſceptatione Hiſtorica de Lege Divina ditavi, quam omnibus Tractatibus præponere viſum eſt, ut facile ab omnibus conſpiciatur: ſicque effectum eſt, ut faventibus Superis, nec quid auctius, nec quid ornatius optari queat.

IN-

INDEX

TOMI PRIMI.

DISCEPTATIO hiſtorica de Lege Divina, & de Sacris veteris, & novi Teſtamenti libris. Pag. 1

MELCHIORIS CANI Epiſcopi Canarienſis Inſtitutiones ad Theologiam maxime ſpectantes. 9

Quid Theologia ſit. ibid.

Quid Theologia ſpeculativa. ibid.

Quod Theologia vere ſcientia ſit. 10

Diſcrimen inter fidem & Theologiam. 11

Quænam ſit fidei Theologiæque ratio formalis. ibid.

Revelatio principiorum quibus limitibus contineatur. 12

Quæ ſint Theologiæ principia. ibid.

Quodnam ſit principiorum diſcrimen. 13

De principiis ſecundariis, & aſcitis. ibid.

Quatenus principia quadam demonſtrari contingant. ibid.

Quomodo fides humanis adjumentis obtineatur. 14

Quod fides non Eccleſiæ auctoritati, ſed divinæ veritati innitatur. 15

De duobus generibus argumentorum, quibus omnis diſputatio tranſigitur. 16

Locorum Theologicorum numerus & Expoſitio. 17

De Locorum ſeu Fontium Theologicorum uſu. 19

De uſu Conciliorum ſeu ſacrorum Canonum in reſolvendis caſibus conſcientiæ. 20

Tractatus de uſu Juris Canonici & Civilis, & de vero uſu caſuiſtarum de Jure Canonico.

§. I. *Quid ſit jus Canonicum.* 23

Judex, Judicium, Clerus, Sponſalia, Crimen. 24

§. II. *De Jure Canonico noviſſimo, & quando citetur.* 25

§. III. *De jure non ſcripto, ſeu de conſuetudinibus.* ibid.

§. IV. *De modo utendi jure Canonico in reſolvendis caſibus Conſcientiæ.* 26

De Jure Civili.

§. V. *Quid ſit Jus Civile.* ibid.

§. VI. *De modo quo citari ſolet Jus Civile.* ibid.

Diſſertatio Procemialis Patris Staidel. De Humanis Actibus, ac de Præcipuis aliis morum materiis. 27

ART. I. *De Prænotionibus Generalibus.* ibid.

ART. II. *De Actionum Humanarum Natura, ac diviſione.* 43

ART. III. *De Voluntario, ac Libero.* 49

SECT. I. *De Voluntario.* ibid.

SECT. II *De Libero.* 55

ART. IV. *De Involuntario, ejuſque cauſſis.* 60

SECT. I. *De Involuntario.* ibid.

SECT. II. *De Cauſſis involuntarii.* 62

§. I. *De Violentia.* ibid.

§. II. *De Metu.* ibid.

§. III. *De Ignorantia.* 64

§. IV. *De Concupiſcentia.* 73

ART. V. *De Moralitate Actionum.* 77

SECT. I. *De Eſſentia moralitatis.* 78

SECT. II. *De Speciebus Moralitatis.* 79

SECT. III. *De Numero Specierum Moralitatis.* 81

SECT. IV. *De Fontibus Moralitatis.* 84

SECT. V. *De Subjecto Moralitatis.* 111

SECT. VI. *De Moralitatis Effectibus.* 114

SECT. VII. *De Dotibus meritorii Operis.* 116

NOI RIFORMATORI

dello Studio di Padova.

COncediamo Licenza agli Eredi Baglioni Stampatori di Venezia di poter riſtampare il Libro intitolato: *Theologia Moralis Univerſa R. P. Gabrielis Antoine a R. P. Petro Philippo de Carboneano &c. Tomi VI.* Riſtampa, oſſervando gli ordini ſoliti in materia di Stampe, e preſentando le Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 3. Maggio 1790.

(Andrea Querini Riſ.

(Piero Barbarigo Riſ.

(

Regiſtrato in Libro a Carte 387. al Num. 3035.

Marcantonio Sanfermo Segretario.

D 5

DISCEPTATIO HISTORICA
DE LEGE DIVINA.

Et de ſacris veteris, & novi Teſtamenti Libris.

EXitioſa res peccatum. Creaverat Deus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam: huic dederat mentem ratione pollentem, & in bonum natura ſua converſam, ſed ſuo permiſſam arbitrio, ut quocumque vellet ſeſe ad libitum inflecteret. Ipſe vero accepta ab omnipotenti Creatore lege obſervatu facillima, qua ligni ſcientiæ boni & mali fructus ipſi interdicebatur, externa dumtaxat ſuggeſtione mulieris, non interna concupiſcentiæ, quæ nondum ipſi inerat, ſollicitatione victus, primum Dei mendatum guſtato fructu vetito violavit. Hinc omnis mali origo. Hinc Adamus, & Eva nudos eſſe ſe erubuerunt. Hinc cœpit concupiſcentia contra rationem pugnare; durumque deinceps in omnes homines, qui ab iis prognati ſunt, imperium exercuit. Hujus rei exemplum inter primos ipſorum filios luculenrum apparuit. Cainus quippe invidia ſuccenſus Abelem fratrem, quaſi univerſus orbis utrique continendo par non eſſet, interfecit. Horum poſteri impietatem ad ſummum perduxere, adeo ut tempore Noe viri juſti, omnis caro viam ſuam corrupiſſe dicatur: nec aliter quam perpetuis quadraginta dierum imbribus rotiuſque terræ eluvione flagrans ubique hominum libido fuerit reſtincta. Ar vix a filiis Noe reparatum eſt genus humanum, cum rurſus in flagitia, & ſordes ruere, neglectoque ſolius Dei veri cultu, idolis ſervire cœpit. Aucto hominum numero, de diſceſſu in varias rerræ regiones cogitatum eſt. Sed prius turris Babel, ſive *confuſionis*, audaci mortalium conatu inchoata, potentiori Dei nutu fuit interrupta. Quippe ibi confuſum eſt labrum univerſæ terræ, & lingua communis in plures diviſa; adeout ſublato, quo inter ſe devinciebantur, loquelæ commercio, alii in alias terras commigrare ſint coacti. Sed etiamſi locis diſſiti, & ſermone diverſi forent, in hoc tamen conveniebant, quod moribus perditi, omnium ſcelerum generi eſſent mancipati. Nonnullos tamen in tanta malorum colluvie illibatos, & puros ſervavit ſibi Deus, *qui dives eſt in miſericordia*, & cujus bonitas hominum nequitiæ prævalet.. Inter cæteros eminet Abrahamus, qui ſpecialiter electus eſt, ut eſſet credentium pater. Is cum natus eſſet in Ur Chaldæorum, ſeu in Chaldæa Meſopotamiæ finitima, quæ etiam Meſopotamia dicitur, utpote Meſopotamiæ provincia; & cum patre ſuo Thare habitatum veniſſet in Haram, ſeu Charan in Chaldæa; jis, inquam, mortuo patre, eductus eſt a Deo de terra, & cognatione ſua, deductuſque in terram Chanaam. Cumque ipſi ſuperandus fuiſſet Euphrates, ut in eam terram veniret, vocatus eſt *hebræus*, ideſt *tranſitor*. (Gen. c. 14. v. 13.) Hincque ipſius poſteri appellati ſunt Hebræi, & lingua eorum hebraica. Joſephus tamen, (lib. 1. antiquit. Judaic. c. 6.) putat ab Hebero, e cujus ſtirpe ortus eſt Abrahamus ut legitur Gen. c. 11. hebraicam gentem, & linguam eſſe cognominatam. Utcunque illud ſit, cum & Abrahamus, & uxor ejus Sara ætate eſſent provecti, ſic eum allocutus eſt Dominus: *Suſpice cælum, & numera ſtellas, ſi potes: & dixit ei, ſic erit ſemen tuum. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam*. Gen. c. 15. v. 5. Poſtea vero non Abram, ſed Abraham appellatus eſt; quia pater multarum gentium fuit conſtitutus. *Et ſignum accepit Circumciſionis, ſignaculum juſtitiæ Fidei*; & genuit filium Iſaac, *& circumcidit eum octavo die, ſicut præceperat ei Deus*. Unde quamvis Circumciſio tranſierit in Legis Moſaicæ Sacramentum his verbis, Lev. c. 12. v. 3. *Die octavo circumcidetur infantulus*; non tamen a Moyſe primum orta eſt; ſed Patres, ſeu Patriarchæ Moyſe antiquiores eam ab Abrahamo acceptam obſervarunt, prout Judæos admonet ipſe Chriſtus, Joan. c. 7. v. 12.

Ut autem Abrahamus illuſtre ſui erga Deum amoris præberet exemplum, quo certum fieret, ipſorum ſoli Deo, ut ſummo bono adhærere, cætera vero ab eo non diligi, niſi propter Deum, paratus erat eundem filium ſuum Iſaac, triginta ſeptem annos jam natum ſecundum Hebræorum traditionem, jubenti Domino in holocauſtum offerre. Jam ambo pervenerant ad montem, quem iis monſtraverat Deus, qui dicitur mons eſſe Moria, cujus in altero vertice templum fuit extructum; in altero, cui nomen *Calvaria*, Chriſtus fuit Cruci affixus. Jam Iſaac, figura Chriſti, humeris ſuis holocauſti ligna in Calvariæ montem, ut

ſis eſt credere, portaverat. Cumque ipſum altari ſupra lignorum ſtruem impoſuiſſet Pater, in eum ſtricto gladio manum extendebat; eratque illum immolaturus, niſi miſſus Angelus de cælo obſtitiſſet. Tunc vero vidiſſe dicitur diem Chriſti, ſive ſpeciali revelatione intellexiſſe Chriſtum humani generis Redemptorem, ex poſteris ſuis ſecundum carnem eſſe naſciturum. Quippe hujus typum gerebat non tantum Iſaac, ſed & aries, quem inter vepres cornibus hærentem vidit Abrahamus, & in holocauſtum pro filio obtulit. Tunc celebre promiſſum, quod jam acceperat a Deo, rurſus audivit, his verbis Geneſ. 22. v. 18. *Benedicentur in ſemine tuo* (Chriſto) *omnes gentes terræ.* Idem repetitum eſt ejus filio Iſaac, Gen. c. 26 v. 4. & confirmatum ipſi Jacob Iſaaci filio, Gen. 28. v. 14. quocirca idem Jacob, qui etiam dictus eſt Iſraël, Gen. 32. v. 28. Pater XII. Patriarcharum (quorum ſex nati ſunt ex Lia, ſcilicet Ruben, Simon, Levi, Judas, Iſſachar, Zabulon; duo ex ancilla Liæ, nempe Gad, & Azer; duo ex ancilla Rachelis ſcilicet Dan, & Nephtali; & tandem duo ex Rachele, nempe Joſeph, & Beniamin) cui jam morti proximus foret, degens in Ægypto, quo ſuo tempore famis contulerat, accerſitus a filio ſuo Joſeph, qui a fratribus venditus, volente Deo, ad ſummum gloriæ, & poteſtatis apicem pervenerat, totique Ægypto a Rege erat præfectus: Jacob, inquam, congregatis filiis paullo ante mortem, hoc illuſtre de Chriſto vaticinium edidit, Gen. 49. v. 10. *Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium.*

Ac re quidem ipſa natus eſt Chriſtus Meſſias tempore Herodis Magni, qui, cum eſſet alienigena, nempe Antipatri Aſcalonitæ filius, Regnum Judææ a Senatu populoque Romano petiit circa autumnum anni Juliani VI. Periodi Julianæ 4674. Mundi 3964. A quo tempore regnavit annis 37 ex Joſepho lib. 7. antiquit. Judaicarum, cap. 10. ita ut diem obierit ſupremum menſe Novembri an. 42. Juliani, Mundi 4001. Hunc primum Judæi Regem externum habuere.

Ut vero promiſſionem Abramo, Iſaac, & Jacob factam impleret Deus, numeroſam iis poſteritatem poſt mortem Joſeph in Ægypto dedit. Sed cum Iſraelitæ, ſeu Hebræi ab Ægyptiis duriſſime haberentur, ita ut edicto Regio conſtitutum eſſet, ut filii eorum, ſtatim ac erant in mundi auras emiſſi, projicerentur in flumen, ne ſi magis creſceret ipſorum numerus, tandem Ægyptiis fierent ſuperiores, & ſeſe in libertatem aſſererent: Deus, qui tempore, & loco per providentiam ſuam prædefinitis, nunquam ſuis defuit, Hebræis paravit Moyſen, qui adhuc infans cæterorum more in Nilum fuit projectus, ſed ex aquis a filia Regis Pharaonis divino conſilio ſervatus eſt, & enutritus. Ab eo poſtea Hebræi ſeu Iſraelitæ, aut Judæi in deſertum ducti ſunt, pandente ſinum ſuum mari rubro, iiſque viam aperiente, ut ſicco veſtigium tranſirent: ſicque ab Ægyptiaca ſervitute ſunt liberati. At Ægyptii cum eos perſequuntur, relabentibus maris fluctibus, cum curribus, armis, & inſtrumentis ſunt oppreſſi. Idem Dux Hebræam gentem in deſerto rexit, ac miſſo cælitus divino pabulo, figura corporis Chriſti, per quadraginta annos aluit.

Sed populus duræ cervicis ad quotidiana Dei beneficia minime attentus, effrænatiſque naturæ per primi hominis peccatum corruptæ motibus potius, quam rationi obtemperans, a Deo ſæpius avertebatur ad res creatas, & in ducem ſuum non raro rebellabat. Deinde privati & in ſeipſos contumelioſi, & in alios injuſti, criminum omne genus, Gentilium more, contra naturæ legem patrabant: adeo ut dominante in iis non ſecus ac in Ethnicis concupiſcentia, ferocientibus pravæ libidinis motibus, & omnino inferiori parte contra ſuperiorem ſeſe altius offerente, opprimeretur animi vis, labefactaretur libertas, conticeſceret ratio. Unde ut lex naturalis, quæ apud Judæos, ut apud reliquos populos per peccatum erat pene extincta, in hominum animis reviviſceret, ac rationi contra cupiditatem ſuppetias ferret, poſitiva lege fuit renovanda.

Igitur cum ventum fuit ad montem Sinaï, mandatum accepit Moyſes a Deo, ut juberet *ſanctificari* populum, quoniam Dei vocem erat auditurus. Tunc vero nube denſiſſima montem cingente, cum tonitru & fulguribus, clangore buccinarum vehementium perſtrepente, audita eſt vox Domini Decalogum, ſeu decem præcepta populo annuntiantis, ut refertur Exod. cap. 20. & Deuter. cap. 5. in quibus decem præceptis, quæ moralia ſunt, ſive quæ ad regendos populos comparata, quæcunque ad Legem naturalem & immutabilem pertinent, breviter comprehenduntur: ita ut Decalogus nihil aliud ſit, niſi lex naturalis ſcriptis conſignata. Sunt autem hæc præcepta hujuſmodi.

„ I. Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te
„ de Terra Ægypti, de domo ſervitutis. Non habe-
„ bis Deos alienos coram me. Non facies tibi ſcul-
„ ptile, neque omnem ſimilitudinem .... non ado-
„ rabis ea neque coles ...

„ II. Non aſſumes nomen Dei tui in vanum ...

„ III. Memento ut diem Sabbati ſanctifices ...

Qui dies Sabbati in diem Dominicam a Chriſtianis eſt commutatus.

„ IV. Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut
„ ſis longævus ſuper terram, quam Dominus Deus
„ tuus dabit tibi.

„ V. Non occides.

„ VI. Non mœchaberis. (a)

„ VII. Non furtum facies.

„ VIII. Non loqueris contra proximum tuum
„ falſum teſtimonium.

„ IX. Non concupiſces uxorem proximi tui.

„ Non domum, non agrum, non ſervum, non
„ ancil-

(a) Per vocabulum *Machari* ſpeciatim intelligitur illud peccatum, quod uxor ſubjecta viro per matrimonium committit, faciendo alteri copiam ſui corporis. At generatim intelligitur omnis coitio, quæ habetur cum muliere aliqua, quæque appellatur etiam *fornicatio*, quia fornicis nomine veteres appellabant lupanaria, eo quod meretrices ſub fornicibus habitare conſueverant.

„ ancillam, non bovem, non aſinum, & univerſa, „ quæ illius ſunt. “

Cum vero Populus præſentia Dei foret perterritus; rogavit Moyſen, ut ipſe tanquam internuntius Deum ſolus adiret, & quæcunque didiciſſet a Deo, hæc ad ſuos referret. Itaque acceſſit Moyſes ad caliginem, qua Majeſtas Divina contegebatur; ibique judiciales leges accepit, ut videre licet Exod. c. 21. 22. 23, quibus ea, quæ jus inter Judæos reddendum ſpectant, fuſe exponuntur. Hujuſmodi leges tranſcribere nihil attinet. Præcipuas referam.

„ Servus Hebræus pecunia emptus ſex annis ſer- „ viet, poſtea liber erit. Quod ſi ſponte in ſervi- „ tute permanſerit; auris ipſi perforabitur, & erit „ ſervus in ſæculum.

„ Qui hominem prudens occiderit, capite pœnas „ luet; qui imprudens, exilio mulctabitur.

„ Qui patrem, matremve pulſaverit, conviciumque „ iis dixerit, capitali ſupplicio afficitur.

„ Qui percuſſerit ſervum ſuum, vel ancillam, „ ita ut vel hæc, vel ille ab ictu objerit, reus „ judicio fiet.

„ Si quis prægnantem feriens fœtum ipſi excuſſe- „ rit, tum vel ipſa vivet, & hic damno erit obno- „ xius, quantum mariti intererit: vel eadem morie- „ tur, & reddet animam pro anima. Si oculo, vel „ dente, vel manu eam mutilaverit, reddet ocu- „ lum pro oculo, dentem pro dente, manum pro „ manu &c. “

Quo quidem loco generalis ſancitur lex Talionis; ut qualem quiſque intulit injuriam, tale pendat ſupplicium. Itaque in legem XII. Tabularum tranſiit, ut patet ex Juſtiniani Inſtitutionibus, l. 4. tit. 4.

„ Si fur noctu domum effugiens vulneratus fuerit, „ & ex vulnere moriatur; percuſſor non erit reus „ ſanguinis. “ Aliter ſe res habet, ſi fur per diem furetur. Nam, ut inquit S. Aug. q. 84. in Exod. *poteſt diſcerni, quod ad furandum, non ad occidendum venerit*: Itaque lex divina ſtatuebat hoc loco quemlibet hominem juſtitiæ vindicem contra furem nocturnum, quomodocumque vim inferentem. Quod etiam tranſmiſſum eſt in Legem XII. Tabularum. *Nam ea lege vim vi repellere licebat*, ut refert Tullius in Oratione pro Milone. Idque ad jus gentium pertinere, auctor eſt Florentinus leg. 3. ff. *de juſtitia, & jure.* At hinc male quis inferret, bona temporalia nunc defendi poſſe, etiam interdiu, cum occiſione rapientium; id quippe omnino eſt prohibitum. Et in ipſis Juris Romani Inſtitutionibus lib. 4. tit. 3 §. 2. cum dicitur, *qui latronem inſidiatorem occiderit*, actione injuriarum, *non teneri*, adduntur hæc verba, *utique ſi aliter periculum effugere non poteſt*. Immo nemini per Chriſti legem licet etiam ſe defendendo animum habere quemquam occidendi. Sed ſi, dum alterius ictum avertit, hunc enſe feriat, non ipſi eſt imputandum, eo quod nihil in ea re faciat, *niſi cum moderamine inculpatæ tutelæ*, ut loquitur S. Th. 2. 2. q. 64. art. 7. *Et ideo ſi quis ad defendendam propriam vitam utatur majori violentia, quam oporteat, erit illicitum*. Quem S. Thomæ locum explicans Sylvius ait; *Moderamen inculpatæ tutelæ in eo conſiſtere, ut non plus facias in tui defenſionem, quam ſit opus ad evadendum malum, quod tibi intentatur.*

Hanc Doctrinam communem habet S. Thom. cum ſui temporis Doctoribus, Alexandro Halenſi, D. Bonaventura, & aliis. Sed ſeveriores fuere præcedentes Eccleſiæ Patres. Nam S. Auguſtin. lib. 1. de libero arbit. n. 13. alias c. 5. a peccato liberos eſſe inficiatur, *qui pro iis rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti ſunt*. Et Epiſt. 47. alias 154. num. 5. *De occidendis hominibus, ne ab eis quiſque occidatur, non mihi placet conſilium; niſi forte ſit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro ſe hoc faciat; ſed pro aliis.* Idque S. Aug. didicerat cum ex S. Ambr. lib. 3. de Officiis c. 4. ubi ſic loquitur: *Non videtur, quod vir Chriſtianus & juſtus, & ſapiens quærere ſibi vitam aliena morte debeat, utpote qui etiamſi in latronem armatum incidat, ferientem referire non poſſit, ne dum ſalutem defendit, pietatem contaminet.* Tum etiam ex S. Cypr. qui Epiſt. 56. ſic pronunciat: *Occidere non licet, ſed occidi neceſſe eſt.* Et Epiſt. 57. *Occidere innocentibus nec nocentem liceat.* Nunc ad Legum Judaicarum enarrationem redeamus.

Si quis virginem nondum deſponſatam corruperit, dotabit eam, & in uxorem accipiet. Si pater puellæ nuptias recuſaverit, raptor dotem dabit.

Si quis nefandum & abominabile crimen commiſerit, morti dabitur. Sacrificans idolis pereat. Viduæ & pupillo non nocendum. Non urgendus pauper debitor, nec uſuris opprimendus. Non accipiendum pauperis veſtimentum pro pignore: *ipſum enim eſt ſolum, quo operitur.*

Principi populi non maledicendum.

Primogenita omnia Domino offerenda.

Inimici pecus reduces; ſub onere jacens ſublevabis, ut ſe erigat.

Innocentem & juſtum non occides. Nec accipies munera, *quæ etiam excæcant prudentes, & ſubvertunt verba juſtorum.*

Advenam ſeu peregrinum bene habebis. Sex diebus operaberis, ſeptimo ceſſabis: Anno ſeptimo non colliges fructus, ſed pauperibus relinques.

Ter in anno apparebit omne maſculinum in conſpectu Domini, in loco quem elegit, ſcilicet in Templo Hieroſolymitano. Tria enim erant feſta ſingulis annis, quibus Judæi ſiſtebant ſe in templo, in quo ſolo ſacrificia poterant offerri. Nunc enim jam inde a Templi deſtructione non ſacrificant; ſed tantum in Synagogas ad orandum conveniunt.

Primum ex iſtis Feſtis erat ſolemnitas *Azymorum*, ſeu *Paſchatis*, Æquinoctio verno, in memoriam liberationis a ſervitute Ægyptiaca. Secunda ſolemnitas erat *Hebdomadarum*, ſeu *Pentecoſtes*, quæ die quinquageſimo poſt Paſcha celebrabatur ad offerendas primitias operum ſeu frugum. Hoc die quinquageſimo poſt primum Paſcha data fuerat lex Moyſi in monte Sinai. Eodem die, poſt aſcenſum Chriſti in Cælum, deſcendit Spiritus Sanctus in Apoſtolos, ut refertur in Actis Apoſtol. c. 2.

Tertia denique ſolemnitas erat *Scenopeja*, ſic vocata, ſeu *Tabernaculorum*, circa Æquinoctium autumnale, ad agendas Deo gratias pro acceptis toto anno beneficiis, & pro ſpeciali auxilio, quo per quadraginta annos in deſerto Iſraelitas ſervaverat ſub tentoriis.

Hæc cum Moyſes ad populum retuliſſet, altare ex duodecim lapidibus ſub monte conſtituit.

Rurſum aſcendit in montem, ibique quadraginta diebus, totidemque noctibus intra nubem commoratus eſt. Quo tempore præcepta cæremonialia, circa tabernaculum ædificandum, circa arcam Fœderis, circa ſacrificandi ritum ab ipſo Deo accepit.

At immorante diutius Moyſe, ingratus populus, in malum pronus, Aaron compulit ex fuſis mulierum inauribus vitulum conflare, cui divinum exhibuit cultum, hoſtiaſque obtulit. Quod cum Moyſes in reditu e monte comperiſſet, tabulas lapideas, quas afferebat, ſcriptas digito Dei, & continentes præcepta, quæ in monte de medio ignis intonuerat ipſe Deus, ad radices montis confregit: accerſitiſque ad ſe Levitis præcepit, ut ſtrictis gladiis populum cæderent; quo impetu *quaſi viginti tria hominum millia cecidiſſe*, tradit verſio noſtra vulgata. Exod. cap. 31. v. 28.

Poſtea reverſus eſt Moyſes in montem, & per alios quadraginta dies fuſis pro populo precibus Deum placavit. Deut. c. 9. v. 18. & 25.

Denique obtenta venia, & diſpoſito ad pœnitentiam populo, novas tabulas præcludit, montemque repetiit, unde ſcriptum a Deo ſecunda vice Decalogum, tranſactis tertio quadraginta diebus, ad populum retulit, fronte ipſius propter conſortium, quod propius cum Domino habuerat, renidente, & duo veluti luminis cornua ſpargente: quem ſplendorem cum Iſraelitæ ferre non poſſent, velamento vultum ſuum tegere coactus eſt Moyſes.

Ita Lex tradita dicitur in Scripturis Sanctis, & populo Judaico impoſita: Deus tamen his præceptis, quæ ſcripſit in Monte Sinai, alia deinceps addidit plurima, Moyſen alloquens in Tabernaculo, ut toto Levitico legitur. Nam hoc libro ſpecialiter tractantur ea, quæ ſpectabant ad res ſacras, quarum Miniſtri e Tribu Levi ſumebantur; quandoquidem in eo agitur de ritu Sacrificiorum, de variis præparationibus ad ſacrificia, de munditiis, & immunditiis legalibus; & conſequenter de ciborum delectu, de purificatione puerperarum, de circumciſione puerorum, de feſtis, de votis &c.

Verum hæc omnia in mercedem duntaxat terrenam, & temporalem collineabant, non in æternam felicitatem; neque ex amore Dei, ſed ex timore pœnæ perficiebantur. Unde Lex vetus in hoc erat imperfecta, quod circa res externas duntaxat verſaretur; quod umbras tantum proponeret futurorum bonorum, nec mentem intrinſecus afficeret. Quapropter indicabat quidem malum; ſed non afferebat remedium. Vulnerata & ægra natura indigebat Medico, ut ſanaretur. Indigebant homines terræ adhærentes cæleſti duce, qui viam ipſis ad cælum, veram nempe illorum patriam aperiret. Hunc expectabant in Limbis non tantum Abrahamus, & qui ex eo ſecundum carnem erant prognati, quique ſub Lege Moſaica vixerunt; ſed & ipſe Adamus omnium Parens hominum, & alii, qui licet ortum non ducerent ex Abrahamo, tamen humani generis Salvatorem aliquando venturum divinitus acceperant, in eumque crediderant, & ſperaverant.

Eumdem prænuntiabant identidem Prophetæ; multa & ante legem, & ſub lege apud Hebræos geſta præfigurabant.

Primo enim Moyſes, traducto per mare rubrum populo, figura fuit Chriſti Domini, non ſecus ac ſucceſſor ipſius Joſue, qui eumdem populum ſuperato Jordane in terram promiſſam deduxit. Nam Chriſtus verus Moyſes, & verus Joſue per lavacrum regenerationis, ſalutareſque Baptiſmi aquas ex peccati ſervitute in libertatem filiorum nos aſſerit, & in beatam manſionem, & quietis ſedem traducit.

Secundo. Quæ contingebant tum ſub hebræorum Judicibus, tum etiam ſub Regibus, res præmonstrabant futuras: ac vel ipſum Chriſtum, vel ipſius ſponſam Eccleſiam adumbrabant. Id patet ex Gedeone, Samſone, aliiſque Judicibus; id etiam maxime in Davide, Salomone, aliiſque Regibus, ut cuilibet Scripturas Sacras attente legenti, & vetus cum novo Teſtamento conferenti, erit perſpicuum.

Tertio. Multi ex Prophetis clare & aperte abſque ulla figura redemptorem humani generis annuntiarunt. Nam præter vaticinium Jacob, cujus paullo ante meminimus, Iſaias c. 7. v. 14. hanc inſtinctu Divino de Chriſti ortu prædictionem edidit. *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus EMMANUEL*. Peperit autem Maria, Virgo Sanctiſſima, B. Joſeph deſponſata, formatum in ſe Spiritus Sancti virtute Salvatorem *JESUM CHRISTUM*, tempore Herodis Magni Judæorum Regis, qui mortuus eſt circa 25. Novemb. diem an. 42. Juliani, adeo ut Chriſti nativitas tardius eveniſſe non potuerit, quam 25. die Decemb. anni 42. Juliani, a mundo condito 4000. Ex quo ſequitur, dudum completam fuiſſe Iſaiæ prædictionem.

Item Daniel ab Archangelo Gabriele ita eſt edoctus, Dan. c. 9. v. 24. *Septuaginta hebdomades* (annorum, quæ faciunt annos 490.) *abbreviatæ ſunt* (id eſt breves, & paucæ decretæ ſunt) *ſuper populum tuum & ſuper urbem ſanctam tuam, ut conſummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum; & deleatur iniquitas, & adducatur juſtitia ſempiterna, & impleatur viſio & Prophetia, & ungatur Sanctus Sanctorum. Scito ergo, & animadverte: ab exitu ſermonis ut iterum ædificetur Jeruſalem* (id eſt ab eo tempore quo ab Artaxerxe Longimano Rege Perſarum exibit edictum, quo concedet Nehemiæ, & aliis Judæis, ut Jeruſalem inſtaurent; quod edictum latum eſt menſe *Niſan*, qui Martio noſtro fere reſpondet anno vigeſimo Regni Artaxerſis Longimani, ut legitur Eſdræ lib. 1. cap. 2. qui annus incidit in annum Periodi Julianæ 4260. Mundi 3550., *uſque ad Chriſtum ducem hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ erunt*, id eſt hebdomades 69., quæ continent annos 483., qui ſi addantur num. 3550., quo notatur annus Edicti Artaxerxis, dabunt annum mundi 4033, quo baptizatus fuit Chriſtus Redemptor noſter, completo anno ætatis 33., & inchoato anno 34. Ducisque & Legiſlatoris officio functus). *Et rurſum*, non completis, ſed currentibus illis annorum hebdomadibus, *ædificabitur platea, & muri in anguſtia*, ſeu difficultate, *temporum*, propter obſtantium vicinorum populorum incurſus. *Et poſt hebdomades ſexaginta duas*, additis ſeptem memoratis, id eſt poſt hebdomades 69. *occidetur Chriſtus*, ſcilicet circa medium hebdomadæ ſeptuageſimæ, quæ nempe, ſicut edictum Artaxerxis exiit menſe *Niſan*, incipere debuit ab eodem menſe hujus anni mundi 4033. Æræ Chriſtianæ 30., hoc eſt a.

Primo

Primo Paſchate, quod Chriſtus poſt baptiſmum ſuum celebravit. *Et non erit ejus populus, qui eum negaturus eſt:* ideſt Judæi, qui clamabunt Pilato, *non habemus Regem niſi Cæſarem: Crucifige, crucifige eum*, non erunt amplius ipſius populus. *Et Civitatem, & Sanctuarium diſſipabit populus* (Romanus) *cum duce venturo* (Tito Veſpaſiani filio) *& finis ejus vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio*, ideſt, decreta deſolatio populi Judaici carentis templo, & Prophetis, viriſque doctis deſtituti, ac per orbem vagi, & contempti, nec unquam ad priſtinum ſtatum reſtituendi. *Confirmabit autem pactum multis hebdomada una*, nimirum ſeptuageſima, qua Chriſtus novam legem promulgabit; *& in dimidio hebdomadis*, ſcilicet anno ejus quarto, mundi 4037., ipſius Chriſti 37., Æræ Chriſtianæ 33., die 3. Aprilis, feria 6. in ſolemnitate Paſchæ, hora more Judaico nona, Gallico vero tertia pomeridiana, *deficiet Hoſtia & Sacrificium*, ſeu per mortem Chriſti abrogabuntur ſacrificia, & hoſtiæ veteris, ſeu Moſaicæ legis. *Et erit in templo deſolationis abominatio*, ſcilicet poſtea templum polluetur ab impiis Judæis, qui ſe *Zelotas* nominabunt; quorum facinora & Urbis, & ipſius Templi vaſtationem, quæ accidit anno Æræ Chriſtianæ 70. provocabunt. *Et uſque ad conſummationem & finem perſeverabit deſolatio*; ideſt, hæc deſolatio erit perpetua, ſive uſque ad ſæculorum conſummationem perſeverabit.

Hujus prædictionis veritatem non tantum adventu ſuo, & morte, ſed etiam nova prædictione confirmavit Chriſtus Dominus (Matth. cap. 24.).

Nec omnino de ea dubitare ſinit populi Judaici ſtatus, & conditio. Nam eorum Civitas everſa eſt, Templum dirutum, diſperſa gens. Ubicunque degunt, ibi tolerari magis, quam admitti videntur. Nullum habent Ducem, aut Principem, nulla Sacrificia, nullam Reipublicæ formam. Remota, & plerunque mœniis vicina iis aſſignatur regio in urbibus, ut a reliquis incolis omnino ſegregentur. Ad munera civilia vocantur nunquam; nullos gerunt Magiſtratus; nullam habent adminiſtrationis partem in Republica; & quaſi forent diverſa hominum ſpecies, a cæterorum conſortio penitus excluduntur.

E contrario in immenſum crevit Eccleſia Chriſti, tum miraculis, quæ fecit ipſe, cum adhuc in terris viveret, tum iis, quæ ipſius nomine ab Apoſtolis & Martyribus toto orbe terrarum ſunt patrata. Viles, abjectique homines, ſine opibus, ſine armis, ſine ullo humano præſidio, relictis retibus, aggreſſi ſunt prædicare Chriſtum Crucifixum, *Judæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam*. Horum inceptis Judæi, Gentileſque junctis viribus obſtiterunt; atque ut eos prorſus attererent, omnem humanam ſapientiam, omnem ſæculi potentiam advocarunt, ſed fruſtra. *Nam quæ ſtulta ſunt Mundi elegit Deus, ut confundat ſapientes; & infirma mundi elegit, Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt, ut ea quæ ſunt, deſtrueret; ut non glorietur omnis caro in conſpectu ejus.*

Itaque poteſtas humana Divinæ conceſſit, ac Gentiles Judæorum teſtimonio, Judæi vero confeſſione Gentilium a Chriſtianis ſunt debellati. Nam fatebantur quidem Gentiles completas eſſe Prophetias, quæ proferebantur de Chriſto, ſi modo eſſent veræ; ſed eas falſas eſſe contendebant, & a Chriſtianis confictas. Verum Judæi; quorum teſtimonium, quaſi plus æquo favens Chriſtianis recuſari non poterat, Prophetiarum veritatem, tanquam illarum cuſtodes perpetui, propugnabant. Unde optime more ſolito Sanctus Auguſtinus in Pſalm. 57. v. 22. & alibi ſæpe; *Per omnes gentes* (inquit) *diſperſi ſunt Judæi, teſtes iniquitatis ſuæ, & veritatis noſtræ. Ipſi habent codices, de quibus prophetatus eſt Chriſtus, & nos tenemus Chriſtum; & ſi quando forte aliquis Paganus dubitaverit, cum ei dixerimus Prophetias de Chriſto, quarum evidentiam obſtupeſcit, & admirans putaverit a nobis eſſe conſcriptas; de codicibus Judæorum probamus, quia hoc tanto ante probatum eſt. Videte, quemadmodum de inimicis noſtris alios confundimus inimicos:* nimirum Gentiles teſtimonio Judæorum, & Judæos confeſſione Gentilium. Ergo tandem vicit veritas, Regeſque, & Imperatores aurea ſua ſceptra ligno Crucis ſubjicere magno duxerunt honori. *A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris.* Chriſtus orbem terrarum inſpirata dilectione, non incuſſo terrore domuit. Lex ejus, lex gratiæ eſt, quæ non ſervis datur, ſed filiis; quæ non indicat tantum quid agendum ſit, ſed ad illud implendum voluntatem vireſque tribuit. Hanc legem ſolus poterat ferre, qui ſolus poterat concupiſcentiam noſtram vincere, & eximere nos a tyrannide peccati, ſcilicet Chriſtus, homo Deus, qui infinito Sanguinis ſui pretio abundantem pro nobis omnibus ſatisfactionem Patri obtulit, & gratiam medicinalem, qua languores noſtri ſanarentur, & mala vinceretur cupiditas, obtinuit. Hæc eſt gratia Salvatoris, qua non tantum velle poſſumus, ſed qua volumus bonum, illudque ſancto amore perficimus.

Igitur lex gratiæ, lex nova, lex Evangelica, multo potentior eſt, & efficacior, quam lex vetus, & Moſaica, tametſi utraque ab eodem principio, nempe Deo; ſit profecta, nec differat a lege naturali renovata, & inculcata, quæ docente Chriſto Domino, Matth. 22. verſ. 37. duobus his præceptis comprehenditur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua & in tota mente tua ... Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.* Sed lex vetus per Moyſen ſervum accepta fuit: lex nova per Chriſtum lata, qui erat Dominus; Lex vetus terrena duntaxat pollicebatur, exteriores tantum regebat actus, interiores non attingebat: Lex nova æternam felicitatem promittit: homines non exterius modo, ſed etiam interius ad præceptorum obſervationem diſponit. *Ibi*, inquit Sanctus Auguſtinus lib. de Spiritu, & litt. n. 29. alias cap. 17. *in tabulis lapideis digitus Dei operatus eſt, hic in cordibus hominum. Ibi ergo lex extrinſecus poſita eſt, qua injuſti terrerentur; hic intrinſecus data eſt, qua juſtificarentur.*

Hoc diſcrimen in Epiſtolis ſuis paſſim inculcat D. Paulus. *Quoniam autem*, inquit ad Galatas cap. 3. verſ. 11. *in Lege* (ſcilicet Moſaica) *nemo juſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt, quia juſtus ex fide vivit.* Deinde verſ. 19 *Quid igitur lex? propter tranſgreſſiones* (declarandas) *poſita eſt: donec veniret ſemen* (ſeu Chriſtus) cui *promiſerat* Deus, ſe in ipſo homines

eſſe juſtificaturum. Declarandæ erant autem per legem tranſgreſſiones, ut homines ſuperbi peccata ſua agnoſcentes, Chriſti gratia ſibi opus eſſe ad legem implendam faterentur: atque ita lex tacite homines ad Chriſtum tranſmitteret. Quod docet idem Apoſtolus, dum ait ibidem verſ. 23. *Prius autem, quam veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur concluſi in eam fidem, quæ revelanda erat.* Tandem cap. 4. verſ. 4. *At ubi venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, ut eos, qui ſub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.*

Lex igitur vetus, non ſecus ac lex naturalis, Deum ſummo amore diligendum docebat; ſed eam dilectionem non præſtabat. Unde per ſolam legem veterem, aut naturalem impleri non poterant legis præcepta, cum ad id opus ſit charitate, quæ non eſt a natura, ſed a gratia, ſive a Spiritu Sancto, ut docet Apoſtolus ad Romanos cap. 5. verſ. 5. *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum Sanctum, qui datus eſt nobis.* Non tamen legis naturalis, vel Moſaicæ præcepta erant impoſſibilia: ſed per ea monebantur homines & facere quod poſſent, & petere quod non poſſent. *Magnum aliquid Pelagiani ſcire ſe putant*, inquit Sanctus Auguſtinus lib. de gratia; & libero arbitrio, num. 32. alias cap. 16. *quando dicunt: non juberet Deus quod ſciret non poſſe ab homine fieri. Quis hoc neſciat? ſed ideo jubet aliqua quæ non poſſumus, ut noverimus quid ab illo petere debeamus. Ipſa eſt enim fides, quæ orando impetrat, quod lex imperat.* Et num. 37. alias cap. 18. *Hæc omnia præcepta dilectionis, id eſt charitatis, quæ tanta ac talia ſunt, ut quidquid ſe putaverit homo facere bene, ſi fiat ſine charitate, nullo modo fiat bene; hæc ergo præcepta charitatis inaniter darentur hominibus non habentibus liberum voluntatis arbitrium; ſed quia per legem dantur & veterem & novam (quamvis in nova venerit gratia, quæ promittebatur in vetere, lex autem ſine gratia littera eſt occidens, in gratia vero Spiritus vivificans) unde eſt in hominibus gratia Dei, & proximi, niſi ex ipſo Deo? Nam ſi non ex Deo, ſed ex hominibus, vicerunt Pelagiani: ſi autem ex Deo, vicimus Pelagianos. Sedeat ergo inter nos Judex Apoſtolus Joannes, & dicat nobis:* Chariſſimi diligamus invicem: *In his verbis Joannis cum ſe illi extollere cœperint, & dicere, ut quid nobis hoc præcipitur, niſi quia ex nobis habemus ut invicem diligamus? ſequitur continuo idem Joannes confundens eos, & dicens*, quia dilectio ex Deo eſt. *Non itaque ex nobis, ſed ex Deo. Cur ergo dictum*, diligamus invicem, quia dilectio ex Deo eſt, *niſi quia præcepto admonitum eſt liberum arbitrium, ut quæreret Dei donum? Quod quidem ſine ſuo fructu prorſus admoneretur, niſi prius acciperet aliquid dilectionis, ut addi ſibi quæreret, unde quod jubebatur impleret. Cum dicitur*, diligamus invicem; *lex eſt: cum dicitur*, quia dilectio ex Deo eſt, *gratia eſt.*

Itaque legis veteris, & naturalis complementum eſt in lege nova, ut teſtatur ipſe Chriſtus, Matth. cap. 5. verſ. 17. *Nolite putare, quoniam veni ſolvere legem, aut Prophetas: non veni ſolvere, ſed adimplere.*

Quoniam tamen triplicis erant generis præcepta in lege veteri, ſcilicet *moralia*, quæ nempe ad mores ſpectabant; *cæremonialia*, quæ ad ritum divini cultus, ad feſta, ad ſacrificia, ad altaria, ad varias purificationes &c. pertinebant; ac demum *judicialia*, quæ jus civile Judæorum, & judiciorum formam inter eos obſervandam præſcribebant; ſola præcepta moralia in nova lege remanſerunt: judicialia vero, quoniam Judæis ſolis erant poſita; & cæremonialia, quoniam adumbrabant Eccleſiæ Sacramenta, Chriſtumque venturum ſignificabant, novo fœdere, quod umbras & figuras veteris legis deſtruit, ſunt abrogata.

Quo vero tempore lex vetus omnino abolita ſit, & mortua, non conveniunt Theologi. Probabilius tamen eſt, id factum non fuiſſe niſi in morte Chriſti, poſtquam nempe in Cruce pronunciavit, Joann. 19. verſ. 30. *Conſummatum eſt*: id eſt, perfecta & ad finem adducta ſunt omnia, quæ ad implendam Patris voluntatem, ad homines redimendos, ad legis, & ſacerdotii veteris, figurarumque omnium complementum erant neceſſaria.

At quamvis inter Chriſtianos dubium non ſit, quin poſt Chriſti mortem lex vetus fuerit *mortua*; contentio tamen non levis inter Sanctum Hieronymum, & Auguſtinum exarſit, utrum ſimul fuerit *mortifera*, id eſt, utrum ſtatim poſt Chriſti mortem peccati lethalis reos fecerit illos omnes, a quibus eſt obſervata. Etenim Sanctus Hieronymus putabat, eam legem, per quam ſignificabatur Chriſtus venturus, non potuiſſe ſine culpa ſervari, poſtquam Chriſtus veniſſet, ac ſeſe pro generis humani ſalute hoſtiam Patri obtuliſſet. Nam obſervationes legales fuiſſent ſignificationes falſæ, & conſequenter reprehendendæ, tamquam malæ: *finis enim legis, Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti*, ex Apoſt. ad Rom. cap. 10. verſ. 4. Unde idem ad Galatas cap. 5. verſ. 2. *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.* His & aliis hujuſmodi Scripturarum teſtimoniis nitebatur Sanctus Hieronymus Epiſt. 75. inter Auguſtinianas num. 14. alias cap. 4. ac demonſtratum arbitrabatur, ſtatim poſt Chriſti mortem *cæremonias Judæorum & pernicioſas eſſe, & mortiferas Chriſtianis; & quicunque eas obſervaverit, ſive ex Judæis, ſive ex Gentilibus, eum in barathrum diaboli devolutum.* Cumque ipſi opponebatur exemplum Apoſtolorum Petri, & Pauli, & Jacobi, qui poſt Chriſti mortem cæremonias Judaicas aliquando obſervaverant, reſpondebat, Apoſtolos de hac œconomia ſeu diſpenſatione inter ſe ad tempus conveniſſe, ac ſe legis, a qua abhorrebant, ſectatores ſimulaſſe, ne Judæos offenderent, & in Evangelicæ legis odium adducerent. Unde cum Apoſtolus Paulus ad Galatas cap. 2. verſ. 11. reſtitiſſe ſe dicit in faciem Petri, *quia reprehenſibilis erat*, eo quod cum eſſent ſimul Antiochiæ, ubi Chriſti diſcipuli circa annum æræ Chriſtianæ 41. dicti primum fuerant Chriſtiani, ex Act. Apoſt. cap. 11. verſ. 26. ipſe D. Petrus ſeſe a convictu Gentilium legis obſervandæ gratia, ſubtraxiſſet, id totum ficte, & ſimulate inter eos geſtum ajebat D. Hieronymus, ut nimirum exemplo Sancti Petri D. Paulo morem gerentis, non in ipſum contendentis, diſcerent omnes abolendas eſſe legis cæremonias, nec gentibus ad fidem converſis imponendas. Quomodo enim D. Paulus ſerio ac ſincere D. Petrum arguere potuiſſet, quod Judæorum metu ſub-

traxiſſet

traxiſſet ſe a convictu Gentilium, quibuſcum libenter edebat, antequam Antiochiam adveniſſent Judæi? Cum etiam ipſe Paulus eodem Judæorum metu Timotheum patris Gentilis, & matris Judææ filium circumciderit, Act. Apoſt. cap. 16. verſ. 3. & votum *Nazaræatus* nuncupavit, Act. 18. verſ. 18. Quo voto qui tenebantur, a populo, Religionis cauſa, ſeparabantur. Nam *Nazaræatus* ſeparationem ſignificat, quæ vel erat perpetua, qualis fuit Samſonis, & Samuelis, qui fuerunt Nazaræi perpetui; vel erat ad tempus, quod dum diſcurrebat, Nazaræi abſtinebant ab eo omni, quod inebriare eos poterat; capillos non tondebant, aliaque obſervabant, quæ referuntur Numeror. cap. 6. At elapſo tempore, quod ſibi præſtituerant, templum, purgandi ſui cauſa, petebant; radebant capita; ſacrificia offerebant: quæ omnia, ſuadente Jacobo, præſtitit Sanctus Paulus cum aliis Judæis, Act. Apoſt. cap. 21. verſ. 26. Unde infert Sanctus Hieronymus, utrumque Apoſtolum, ſcilicet Petrum & Paulum *bene quidem ſenſiſſe de abolitione Legis Moſaicæ; ſed ad ſimulationem obſervandæ ejus timore compulſum*.

Aliter tamen ſentiebat Sanctus Auguſtinus, ut patet Epiſt. ipſius 82. ad Sanctum Hieronymum. Nam tria diſtinguit tempora: primum ante Chriſti mortem: ſecundum a morte Chriſti ad ſufficientem Legis Chriſtianæ promulgationem; tertium, poſt ſufficientem Evangelii prædicationem.

Primo tempore, ſcilicet ante Chriſti mortem præcepta legalia obſervanda fuiſſe ſtatuit, idque exemplo Chriſti Domini, qui a parentibus circumciſus eſt, Lucæ 2. verſ. 21. qui mundatum leproſum ad Principem Sacerdotum miſit, Marci cap. 1. verſ. 44. qui aſcendit ad diem feſtum, Jo. 7. verſ. 10. &c.

Secundo tempore, nimirum poſt mortem Chriſti Domini, uſque ad ſufficientem Evangelii prædicationem, quamvis mortua eſt lex, eam tamen eadem Epiſt. 82. n. 15. alias c. 2. negat ſtatim fuiſſe mortiferam; ac licet Gentibus non eſſet imponenda, non exiſtimat eam a conſuetudine Judæorum auferri debuiſſe tanquam deteſtandam, & damnandam; ſiquidem ab Apoſtolis Petro & Paulo legitur obſervata. In eo quippe maxime diſtinguenda fuit Lex ſancta, quam Deus ipſe dictaverat, ab impio idolorum cultu, quod hic repente a Gentilibus, qui ad Chriſti fidem tranſibant, fuerit ejurandus tanquam deteſtabilis; illa vero paulatim duntaxat abolenda per novam legem fuerit, & veluti ad tumulum cum honore deducenda. Licet enim illius cæremoniæ nullam haberent vim aut vitam; ſi quidem, *amiſerant tanquam vitam officii ſui, veruntamen ſicut defuncta corpora neceſſariorum officiis deducenda erant quodammodo ad ſepulturam, nec ſimulate, ſed religioſe, non autem deſerenda continuo, vel inimicorum obtrectationibus tanquam canum morſibus projicienda*. Ead. Epiſt. num. 16. alias cap. 2.

Cum ergo D. Paulus arguit Sanctum Petrum, quod Judæorum metu abſtineret a cibis ſumendis cum Gentilibus Antiochiæ, quibuſcum libere ante Judæorum adventum veſcebatur, id factum eſt ſerio; non ſimulate: non quod legis obſervatio tunc lethalis foret Judæis dummodo eam non ſpectarent ut neceſſariam; ſed quod D. Petrus exemplo ſuo contra propriam ſcientiam Gentiles illos induceret ad credendum, Judaicos ritus eſſe adhuc in lege Evangelica ad ſalutem neceſſarios; ſicque iis erat offendiculo, & hanc D. Pauli objurgationem merebatur, ad Galatas cap. 2. v. 14. *Si tu cum Judæus ſis, Gentiliter vivis, & non Judaice, quomodo gentes cogis judaizare?*

At re quidem vera cum Apoſtolus circumcidit Timotheum; cum votum Nazaræatus ſuſcepit, ac ſe oblato ſacrificio in templo purgavit, in iis omnibus ſolos ſpectabat Judæos; iiſque ſolis volebat oſtendere, non abhorrere ſe a Lege Moſaica, tanquam mala, & deteſtanda, ut multi calumniabantur; ſed hæc non ideo præſtitit, quod legis Moſaicæ obſervationes ad ſalutem neceſſarias poſt Chriſti mortem, ac Reſurrectionem judicaret. *Si enim per legem juſtitia*, inquit ad Galat. cap. 2. verſ. 21. *Ergo gratis Chriſtus mortuus eſt*. Et cap. 5. verſ. 2. *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam ſi circumcidamini* (ſcilicet ſpem ponentes in circumciſione velut Chriſtianis ad ſalutem neceſſaria) *Chriſtus vobis nihil proderit*. Unde quamvis circumciderit Timotheum, ſcilicet ex matre Judæa natum, ne Judæis eſſet inviſus; non tamen Titum Gentilem circumcidit; nec ullo modo Gentiles ad fidem converſos Judaicis ritibus ſubjici paſſus eſt. Eadem Epiſt. ad Galatas cap. 2. verſ. 3. & ſequentibus.

Itaque aliud eſt conſulere dignitati legis Moſaicæ eamque cum honore poſt Chriſti mortem ſepelire, atque ab impio falſorum numinum cultu diſtinguere; aliud eam ſpectare ut neceſſariam. Primum ab Apoſtolo Paulo factum legimus; non item ſecundum. Ideoque putandum eſt cum S. Auguſtino, non ſimulate, non *ex cum pacto*, ſed vere, & ex animo reprehenſum D. Petrum a D. Paulo, utpote exemplo ſuo offendentem Gentiles ad Chriſtianam Religionem converſos, nec recte *ambulantem ad veritatem Evangelii*. Idque eo certius haberi debet, quod S. Paulus ibidem coram Deo teſtetur verum ſe dicere, non mentiri, ad Galatas cap. 1. verſ. 20. *Quæ autem ſcribo vobis*, inquit, *ecce coram Deo, quia non mentior*. At mentitus eſſet, ſi reprehenſio fuiſſet tantum ſimulata, ut optime obſervat Sanctus Auguſtinus laudata Epiſtola, num. 7. alias cap. 2. *Si hoc fecit Petrus, quod facere debuit; mentitus eſt Paulus, quod eum viderit non recte ingredientem ad veritatem Evangelii. Quiſquis enim hoc facit, quod facere debet, recte utique facit. Et ideo falſum de illo dicit, qui dicit eum non recte feciſſe, quod eum novit recte facere debuiſſe. Si autem verum ſcripſit Paulus, verum eſt, quod Petrus tunc non recte ingrediebatur ad veritatem Evangelii. Id ergo faciebat, quod facere non debebat; & ſi tale aliquid Paulus jam ipſe fecerat, correctum potius etiam ipſum credam Coapoſtoli ſui correctionem non potuiſſe negligere, quam mendaciter aliquid in ſua Epiſtola poſuiſſe: & ſi in Epiſtola qualibet, quanto magis in illa, in qua prælocutus ait:* „ „ Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram Deo, quia „ non mentior “.

Tanti autem ponderis D. Hieronymo viſæ ſunt hæ Sancti Auguſtini rationes, ut ipſe in hujus ſententiam poſtea deſcenderit, quemadmodum intelligitur ex Epiſt. 180. Sancti Auguſtini ad Oceanum, num. 5.

Tertio tandem tempore, ſcilicet, ex quo ab Apoſtolis prædicatum fuit Evangelium, non ambigitur

inter Chriſtianos mortiferam eſſe Legis Moſaicæ obſervationem, nimirum quoad cæremonias, quæ Chriſtum venturum præfigurabant. Unde non affirmare dubitat S. Auguſt. prædicta Epiſt. 82. num. 18. alias c. 2. *Quicumque eas obſervaverit, ſive ex Judæis, ſive ex Gentibus, non ſolum veraciter, verum etiam ſimulate, eum in barathrum Diaboli devolutum.*

At ſi hæ legales cæremoniæ temporales tantum fuerint, certum eſt præcepta moralia, quæ legem naturalem renovant, ut diximus, quæque novo fœdere ſunt confirmata, nullum unquam finem eſſe habitura. Quamobrem cum hujuſmodi præcepta non tantum in Novo Teſtamento, quod Chriſti Sanguine ſignatum eſt, ſed etiam in veteri multis modis propoſita ſunt, & inculcata, nihil melius, ac utilius ſuaderi poteſt Fidelibus, quam ut in Divinis tum veteris, tum novi Teſtamenti libris legendis, ac meditandis aſſidue ac diligenter verſentur. Nam præterquamquod ad docendum accommodatæ & ſcitu digniſſimæ ſunt Sacrorum Bibliorum hiſtoriæ, quibus mundi creatio, primorum parentum lapſus, hominum propagatio, electio populi Judaici, ejuſdem liberatio, victoriæ de Infidelibus divinitus reportatæ, lex conſtituta, & innumera omnipotentiæ divinæ ſigna, & miracula commemorantur, præter vaticinia Prophetarum de Chriſto venturo, de ipſius morte, & Reſurrectione, de Eccleſia ab ipſo conſtituenda; quæ omnia in novo Teſtamento completa novimus, & quibus utriuſque Teſtamenti conſenſio apprime demonſtratur; præter hæc, inquam omnia, quæ a Chriſtianis accurate ſciri expedit, accedunt divina documenta ad morum ſanctimoniam comparata, in ſacris paginis ubique ſparſa, præſertimque in libris, ut vocant, *ſapientialibus*, tradita, quæ ſi quis legere, & animo imprimere ſtuduerit, nihil habebit amplius ad ſalutarem morum deſiderandum.

Quoniam vero utile eſt ſacrorum librorum ſeriem memoriæ præſentem habere, ut facilius, cum opus eſt, adeantur, eos hoc loco breviter enumerare non pigebit, prout referuntur in Concil. Trid. ſeſſ. 4. in decreto de Scripturis.

Igitur in veteri Teſtamento ſtatim occurrit Pentateuchus, ſive volumen quintuplex Moyſis, cujus primus liber inſcribitur *Geneſis*, id eſt generatio, quia primam mundi creationem refert. Secundus *Exodus*, ſive exitus, quia exitum filiorum Iſrael ex Ægypto commemorat. Tertius dicitur *Leviticus*, quo Levitarum officia, & munia deſcribuntur. Quartus liber eſt *Numerorum*, qui varias populi Hebræi numerationes recenſet. Quintus denique dicitur *Deuteronomium*, ſeu ſecunda lex, quia legis repetitionem, & inculcationem continet.

Pentateuchum excipit liber *Joſue*, qui hiſtoriam Joſue Succeſſoris Moyſis complectitur; tum liber *Judicum*, qui Judices poſt Moyſen, & Joſue fuerunt populi Judaici duces, liber *Ruth*; quatuor libri Regum, qui Reges poſt Judices populum rexerunt; duo *Paralipomenon*, ideſt derelictorum, qui ſupplent, quæ in Regum libris erant derelicta, ſeu prætermiſſa. Accedunt Eſdræ liber primus, & ſecundus, qui *Nehemias* etiam vocatur. Poſtea veniunt *Tobias*, *Judit*, *Eſther*, *Job*, *Pſalterium Davidicum* CL. Pſalmis conſtans. Sequuntur libri *Sapientiales*, qui Salomoni communiter tribuuntur, ſcilicet Parabolæ, ſeu *Proverbia*, *Eccleſiaſtes*, ſeu Concionator; *Canticum Canticorum*, *Sapientia*, & *Eccleſiaſticus* a Jeſu filio Sirach compoſitus.

His cohærent majores Prophetæ, nimirum Eſaias, ſive *Iſaias*, *Jeremias* cum *Baruch*, *Ezechiel*, *Daniel*; Tum duodecim minores Prophetæ, videlicet *Oſee*, *Joel*, *Amos*, *Abdias*, *Jonas*, *Michæas*, *Nahum*, *Habacuc*, *Sophonias*, *Aggæus*, *Zacharias*, & *Malachias*. Opus concludunt duo libri Machabæorum, qui ſic vocantur a præcipuo ſacrorum bellorum duce Juda *Machabeo*, ut ait S. Hieronymus.

In novo autem teſtamento primum locum habet *Tetrateuchus*, ſeu quatuor voluminum liber, continens quatuor Evangelia, ſcilicet ſecundum Matthæum, ſecundum Marcum, ſecundum Lucam, & ſecundum Joannem. Deinde Actus Apoſtolorum a S. Luca Evangeliſta conſcripti. Tum quatuordecim Epiſtolæ B. Pauli Apoſtoli. Poſtea ſeptem Epiſtolæ Catholicæ, ſcilicet non ad unum duntaxat hominem, aut populum, ſed ad omnes Chriſtifideles directæ; quarum una Divi Jacobi, duæ S. Petri, tres B. Joannis Evangeliſtæ, & una D. Judæ, ſeu Thaddæi. Poſtremus ſacrorum librorum eſt Apocalypſis ejuſdem S. Joannis Evangeliſtæ, quam ſcripſit in Inſula Pathmos, in quam ab Imperatore Domitiano propter Chriſti fidem fuerat relegatus.

Atque hæc quidem ſufficiant quoad legem Divinam, atque veteres & novos Teſtamenti libros.

EXCERPTA QUÆDAM EX
MELCHIORIS CANI
EPISCOPI CANARIENSIS.
INSTITUTIONIBUS AD THEOLOGIAM MAXIME SPECTANTIA.

Quid Theologia ſit.

THeologia quidem, ſi Græcam vocem in Latinas vertimus, ratio eſt ſermoque de Deo. Omnis autem, quæ ratione & via de aliqua re ſuſcipitur, inſtitutio, eſſentiam & potentias, quas vocant, ac cætera omnia inveſtigat, quæ illi rei ſunt peculiariter ac proprie attributa. In Theologia ergo quædam facultas intelligitur, quæ Dei naturam, vim & proprietates inquirit. Nec vero Theologo ſatis eſt, quæ Deo in ſe abſolute conveniunt, facultatis ſuæ viribus juribuſque tribuere: niſi etiam illa vindicet, quæ Deo quaſi accidunt in ordine ad creaturas. Dei enim notionem omni ex parte rimatur.

Bipartita igitur eſt Theologiæ tractatio: una de Deo ſecundum ſe: altera de eodem, quia rerum eſt principium ac finis. Nec Theologus tamen ſumma & infima, divina & humana miſcet: ſed adeo articulate, clare, artificioſe, hæc componit illis, his illa jungit, ut non modo nullam ſibi viciſſim obſcuritatem afferant; verum etiam utraque utriſque adhibeant lumen. Quid? quod ſicut ſolem intueri nequimus adverſum, ejuſque radiis acies noſtra ſenſuſque vincitur: ſic ad divinæ lucis obtutum mentis noſtræ oculi alucinantur & caligant. 1. *Tim* 1. Quamobrem neceſſe eſt, ut Deum ſua natura inviſibilem in effectis ſeu in umbra, in ſpeculo, in imagine, in ſignis veſtigiiſque cernamus. Inviſibilia enim ipſius a creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur: ſempiterna quoque ejus virtus & divinitas. *Rom* 1.

Cum vero inter omnia, quæ oculorum ſenſu percipimus, rationalis creatura Deo ſimillima ſit, ad imaginem quippe Dei factus eſt homo; *Gen.* 9. nihil profecto invenies, in quo divina bonitas, poteſtas & ſapientia magis eluceant. Quare Theologiæ diſciplina, quamvis de Deo ipſa præcipue ſit, plurimum tamen circa homines humanaque verſatur: & cum ex homine, tum ex iis, quæ Deus homini fecit atque effecit, divinæ naturæ cognitionem quærit.

Quod ſi potentiam, benignitatem & providentiam Dei indagare & proferre, proprium Theologiæ munus eſt, de fine, quem Deus non alium quam ſeipſum hominibus comparavit, deque mediis ad hunc finem neceſſariis, virtutibus, legibus, gratia, incarnatione, ſacramentis, longiſſima licet Theologi diſputatio, non eſt ab inſtituto Theologiæ aliena. Non ſolum ob eam cauſam, quam D. Thomas ſane gravem reddit, ne Theologia, quæ effectrix etiam eſt, non modo ſpeculatrix, manca & minuta hac parte omiſſa linqueretur: ſed multo magis quod eæ res Dei ipſius probitatem, æquitatem, virtutem, integritatem, beneficentiam, liberalitatem, miſericordiam, patientiam, longanimitatem inſigniter & præclare patefaciunt & illuſtrant. Cujus rei ignoratio cauſa quibuſdam erroris illius fuit, ut exiſtimarent diſciplinam, hanc non eſſe contemplandi gratia inventam, ſed agendi.

Quod Theologia ſit ſpeculativa.

DE fine, & mediis (quæ non ad mentem, ſed ad effectum referuntur) humanæ vitæ, plurimam Theologus diſputationem inſtituit: unde Theologiæ vis non in cernendo potiſſimum, ſed in agendo ſita eſt. Theologiæ, & Scripturæ idem finis eſt. Hujus eſt dilectio. Nam finis legis charitas. 1. *Timoth.* 1. Idem Auguſtinus Gregoriuſque teſtantur. *Lib.* 1. *de Doctr. Chriſt. cap.* 35. *&* 36. *Hom.* 10. *in Ezech.* Non ergo Theologia præcipue ad contemplandum tendit, ſed ad amandum. Porro doctrina ſpeculatrix oculos maxime ad cernendum poſtulat, non ad agendum vires. Nec ſtultitiæ eos arguit, qui in actione torpent, ſed in ſpeculatione tardos. Scriptura a diſcipulis opera exigit, torpentes ut varios & otioſos carpit, *Matthæi* 7. Et fides in charitatem refertur, non contra. *Matth.* 22. *&* 1. *Corinth.* 13. Nam fides diligendi cauſa datur. Et fides ſine operibus mortua eſt. *Jacob.* 2. Unde illud rurſum: *Luc.* 1. Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi ejus in remiſſionem peccatorum eorum. Quæ ſcientia in praxim ſpectat. *Prov* 9. Et ſcientia ſanctorum prudentia. 2. *Tim.* 3. Omnis ſcriptura divinitus inſpirata, utilis eſt, &c. ut perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus. Qui dicit ſe noſſe Deum, 1. *Joann.* 2. & mandata ejus non ſervat, mendax eſt. Et id genus innumera in Scripturis reperiuntur. Unde Theologiam non ſpeculatricem, ſed effectricem, nec finem ejus præcipuum eſſe contemplationem, ſed actionem, videri poſſet.

Sed notandum eſt, alium eſſe finem doctrinæ, alium doctoris: ſive, alium eſſe finem doctrinæ primarium, alium poſtremum. Ut ſi verbi cauſa dicimus, vini duos eſſe fines, unum ad bibendum, alterum ad medendum. Charitas ergo docentis Dei, atque ea re doctrinæ quidem hujus finis eſt, at non primus, ſed ſecundus. Nam & cognitio contemplatioque naturæ, ut ait eleganter Cicero, manca quodammodo atque inchoata eſt, ſi nulla actio rerum conſequatur. Vani ſunt, *Sap.* 13 inquit Sapiens, omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei, &c. & alias item. *Rom.* 1. Qui cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis, &c. Quapropter ſi ex fine ſecundo naturam diſci-

plinæ

plinæ conſideres, jam tibi Phyſica inter actuoſas numerabitur. Et finis noſter primus, ut D. Thom. veriſſime ſentit, viſio Dei eſt clara & manifeſta. Quia vero finem illum adipiſcimur mente & voluntate, cognitione & amore: fit, non ut cognitio ex ſe ad amorem, ſed ut utraque res ad viſionem referatur. Quod ſi cognitio viæ ex ſe non niſi ad patriæ cognitionem referenda eſt, quamvis illa non ſit per ſe idonea, niſi ei affectus dilectioque jungatur, viſio vero Dei, cujus fides ſeminarium, contemplatio potiſſimum eſt, non effectio, ſequitur Theologiam maxime ſpeculativam eſſe, non practicam. Liceat enim, quando de ſcholæ diſputatione habetur oratio, ſcholæ verba uſurpare; quod ſemel monuiſſe ſuffecerit.

Adde, quod Theologia Dei naturam, potentiam & proprietatem inquirit. Eſt ergo Deus hujus ſcientiæ proprium objectum; atque adeo ſpeculationis cauſſa comparatur. Atque Auguſt. *Lib. 2. de Trinit. c. 14. & 15.* aperte docet, ſapientiam de qua Apoſt. 1. *Cor.* 12. loquitur, intellectualem notionem eſſe & contemplationem rerum æternarum. Sine dubio autem ſacra doctrina ſapientia eſt, eaque re ſpeculativam eſſe conſtat. Quod vel Theologiæ nomen præfert. Ut etiam addubitare ſtultum eſſet, num Phyſiologia, Aſtrologiaque ſpeculatrices ſint, an effectrices, cum nomina teſtentur his contemplationem rerum ingeri, non mores & actionem. Tametſi Medici, nautæ, cæterique rebus publicis addicti, otioſam naturæ aſtrorumque notionem aſpernantur, actuoſam colunt. Sic ambigere, Theologia ſpeculatrix ne ſit an effectrix, e communi ſenſu remotum eſt, cum nihil aliud ipſa ſit, quam ratio ſermoque de Deo; quanquam prudentes otioſam eſſe nolunt, ſed ad humanæ vitæ & uſum & finem accommodari.

Præterea, Theologia omnem de Deo cognitionem tradit, ſive ea per naturæ lumen, ſeu divino ſolum munere & illuſtratione habeatur. Cum igitur ſpeculetur quicquid de Deo cognoſcere humana ingenia poſſunt, nimirum aut ſpeculativa eſt, aut ſcientia de Deo nulla eſſe ſpeculativa poteſt. Quod licet nonnulli huic argumento dederint, adeo tamen abſurdum eſt, ut refelli non debeat. Quin Theologia noſtræ divinæ ſapientiæ quædam impreſſio eſt, quæ eadem & ſpeculandi vim habet & agendi. *Pſ.* 4. Nihil igitur obſtat, cur non idem lumen vultus Dei, quod ſignatum eſt ſuper nos, utraque oſtendat, & quæ contemplari oportet & quæ agere. Sicut anima rationalis quod formatum omnium præſtantiſſima ſit, vires quidem excellenter habet & ſentiendi & vigendi; ſed in ea tamen vis intelligendi prima eademque præcipua eſt. Nec vires illa exercet reliquas, niſi ut proprio tandem intelligentiæ munere perfungatur. In hunc itaque modum Div. Thomas ſcienter ac perite dixit: Theologiam muneribus utriſque fungi & ſpeculandi & agendi, quamvis magis ſpeculetur quam agat. Non enim agit, niſi quia agendo ad perfectam Dei cognitionem tendit.

Quibus rebus breviter explicatis illa tria perſpicue ſatis intelliguntur, quæ a principio exponenda erant: nempe quænam ſit Theologiæ propria notio ac definitio, quæ rurſum illi ſubjecta materies, circa quam ipſa verſetur, quis tandem illius finis tum primus, tum ſecundus. Theologia igitur ſcientia eſt, quæ docet, quidnam natura divina ſit, & quæ naturæ ejus vires ac proprietates. Deus ipſe eſt doctrinæ hujus objectum ſubjectumque propoſitum, & quaſi verſanda materia; his enim modis res, quam facultas quælibet mente tractandam cognoſcendamque proponit, a Philoſophis appellatur. Finis primarius quidem naturæ divinæ notio, & contemplatio per Dei potentias, virtutes & proprietates explicata: poſtremus autem earum rerum actio, quæ ad mores ſunt ac bene beateque vivendum neceſſariæ.

Quod Theologia vere ſcientia ſit.

Theologiam ſimpliciter & abſque ullo temperamento ſcientiam nuncupamus, haud inſcii Philoſophum in ſcientia evidentem, & claram concluſionis notitiam exigere. Cujuſmodi quum in principiis Theologia non habeat, ne in concluſionibus quidem habere poteſt. Pugnat enim, rationis concluſionem dilucidam, apertam & manifeſtam effici, ſi res, e quibus illa colligitur, obſcuræ, opertæ, atque involutæ ſunt. Porro autem ſi non ut Philoſophus, ut ſacri auctores, ſic nos certe loquimur, qui doctrinam hanc ſcientiam abſolute vocarunt. Scire, Auguſt. *Lib. 12. de Trinit. cap. 1.* inquit, quemadmodum fides & piis opituletur, & contra impios defendatur, proprio appellare vocabulo ſcientiam videtur Apoſtolus. Illud autem ſine dubio munus Theologiæ proprium & officium eſt. Et Hieronymus, ut alios omittamus, ſcripturæ ſacræ doctrinam, quam Theologi profitemur, ſcientiam ſapientiamque paſſim appellat. Quin ſacræ litteræ, ubi res certa eſt, ibi nullo modo ſciendi vocabulum reformidant. Nota ſunt illa: *Job.* 13. Scio quod redemptor meus vivit, &c. 1. *Reg.* 24. Item: *Sapient.* 10. Scio, quod certiſſime regnaturus ſis, &c. *Proverb.* 2. Item: Dedit illi ſcientiam ſanctorum. Item, ſcientiam Dei invenies, quia Dominus dat ſapientiam, & ex ore ejus prudentia & ſcientia. Et Apoſtolus. 1. *Corinth.* 12. Alii quidem per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, alii autem ſermo ſcientiæ.

Præterea evidentiam Philoſophus in diſciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere poſſit, nec mutari. Firmam enim immutabilemque notionem ſcientiæ vocabulum poſtulat. Cum igitur quæ res in fidem ac Theologiam incidunt, qua ratione in eas incidunt, ſtabiles immobileſque ſint, nec in eis Theologus errare, labi aut decipi queat: fit, ut ſine perſpicuitate etiam Theologia ſcientiæ proprie ſibi appellationem vindicet. Quæ eadem cauſſa ſubeſt, ut diſciplina hæc etiam circa res contingentes, hoc eſt, ſua natura minime neceſſarias, ſine ſui nominis impendio & jactura verſetur. Neceſſitatem quippe in doctrina idcirco Philoſophus requiſivit, quod ſine ea nec rerum nec cognitionis ſtabilitas & immutabilitas appareret. At cauſæ vel fortuito antegreſſæ, harumque effecta, ſuapte natura parum firma & conſtantia, ut ſub Theologiam & fidem cadunt, non mobilia & quæ modo huc atque illuc transferantur, ſed certa, immutataque perinde ac perennia manent. Quamobrem utraque Deus proprie ſcire dicitur, & quæ neceſſario eveniunt, & quæ nobis in caſu & fortuna (ut vulgo loquuntur) ſunt poſita. Rite ergo Theologiam ſcientiam dicimus, in qua certitudo immobilis, firma conſtantia, & ut ita dicamus, infallibilitas concluſionis eſt.

Quin

Digitized by Google

Quin Muſica & Aſtronomia a pleriſque ſcientiæ nuncupantur, & tamen vix unus aut alter cælorum ſyderumque errantium converſiones, a quibus diſciplinæ illæ nunc pendent, proprio vel inſtrumento vel experimento exploravit. Aſtrologi fere juniores veterum experientia, tamquam certa earum rerum præjudicia ſequuntur, quas ipſi tractandas, judicandaſque ſuſcipiunt. Theologia igitur jure quoque Scientia vocabitur, præſertim cum hujus doctrinæ principiis accidat, ut obſcure nobis ſint cognita. Nimirum enim, ſi nobis his perſpicua ac dilucida forent, nihilo ſecius ſuum hæc diſciplina & nomen & rationem tueretur. Ac revera, ſi modo Philoſophus viveret, non aliud nomen inveniret, quo Theologiam aptius & congruentius appellaret. Nam fidem dicere, quæ non auctoritati proxime, ſed rationi & ſyllogiſmo innitatur, abſurdum eſt. Alioqui ſi prior propoſitio certa ex fide ſit, poſterior autem ratione naturæ probabilis, concluſionis fides erit, non opinio. Quod plane falſum eſt.

Diſcrimen inter fidem & Theologiam.

THeologiam ergo, quando aliud melius non occurrit, ſcientiæ vocabulo nuncupemus. Firma enim & ſtabilis earum rerum perceptio & comprehenſio eſt, quæ e certis conſtantibuſque principiis manifeſta connexione nectuntur. Nec enim illud vere dici poteſt, Theologiæ conſequentias probabiles & obſcuras eſſe, non evidentes & firmas. Cujus rei ponunt hebes argumentum, quod ſi certa eſſet claraque connexio, concluſiones non jam ad Theologiam, ſed ad fidem attinerent. Nam hæc ratio ridicula eſt, jureque reprehenditur. Eſt enim facile & apertum fidei Theologiæque diſcrimen, quod fides proxime, & ut ſic dicamus, immediate auctoritate nititur, Theologia vero proxime & immediate ratione. Habent enim ſe fides & Theologia non aliter, quam habitus principiorum & ſcientia concluſionum. Et ſicut naturæ lumen abſque ratiocinationis medio, principiorum naturalium notitiam efficit: ita lumen fidei nullo adhibito rationis argumento, earum rerum perſuaſionem facit: quibus fideles aſſentiuntur divina ſolum auctoritate nixi. Non igitur conſecutionis evidentia & firmitas Theologiam tollit, ſed facit: non aufert, ſed infert.

Quanquam ſunt in hac, ſicut & in aliis diſciplinis, opinationes quædam ribus ſcitis exploratiſque permixtæ, utque doctrina Phyſica, naturæ licet ipſa congruens & conſentanea, non omnes concluſiones explorate conficit, ſed quaſdam probabili argumentatione ſuadet: ſic plurima Theologus pronunciat quidem conſtanter, certo, fidenter; in quibuſdam tamen præclare agi ſecum putat, ſi veriſimile quod ſit invenerit. Nec arbitratur ſeſe ſcire quod neſciat, aut, perinde ut ſi omnia certa eſſent Theologiæ dogmata, nihil formidat, nihil ambigit: ſed illud cavet & providet, ne univerſis temere aſſentiens & valde cuncta aſſeverans, earum etiam rerum auctoritatem, quæ ſunt certiores, & illuſtriores, connectat.

Sed cum incerta connexio eſt, vel altera propoſitio eſt incerta, quæ cum fidei principio ſumitur, concluſionis opinio erit, Theologia proprie non erit. At ſive ambo ſyllogiſmi principia ſint, ſeu alterum ex fide certum, alterum ex natura evidens, concluſio ad Theologiam pertinebit, modo conſecutio, aut clara luce naturæ ſit, aut fidei illuſtratione cognita. Haud enim ſecus ejuſmodi concluſionis ſcientia refertur ad fidem, quam ad habitum principiorum naturales diſciplinæ.

Quænam ſit fidei Theologiæque ratio formalis.

CUm diſciplina omnis quoſdam habeat fontes, quos ſcientiæ principia dicimus; quoſdam deinde rivulos, quos quaſi ſcientiæ fines, concluſiones appellamus: neceſſe eſt Theologo cognoſcere quænam facultatis ſuæ cauſæ & principia ſint, quæ effecta cauſis illis, principiiſque connexa. Principia vero Theologiæ primum cognoſcenda ſunt: nam his cognitis, multo facilius extrema intelligemus.

Ut comprehendamus brevi quæ ſint Theologiæ principia, expediemus primum, quænam ſit hujus doctrinæ ratio formalis; deinde quæ ejus nativa germanaque principia; atque in his, quæ capitalia ſint; quæ vero legitima quidem, ſed ſecundaria tamen. Poſtremo, quæ ſint extranea & aliena, hoc eſt, aſcita & accerſita ab exteris diſciplinis.

Formalis ratio Theologiæ, non eſt una & ſimplex, ſed duplex & bipartita. Eſt namque ratio formalis rei objectæ, quia res eſt, quomodo deitas Theologiæ ratio dicitur. Eſt item ratio rei, ut mentem ad aſſentiendum movet, quemadmodum veritas prima revelans Theologiæ habetur ratio. Sic rationem videndi intelligimus & colorem & lucem: colorem quidem priore modo, lucem autem poſteriore. Atque illam quidam vocant rationem quæ, hanc rationem ſub qua. Quia vero de ratione formali rei huic doctrinæ ſubjectæ, quia res eſt, nulla eſſe poteſt inter viros doctos controverſia; de ratione formali ex parte habitus & potentiæ cognoſcentis hujuſmodi concluſiones ſtatuuntur.

I. *Concluſio*. Ratio formalis fidei non eſt ratio Theologiæ formalis. Nam ſi Theologiæ principia lumine prophetiæ cognoſcerentur, aut lumine etiam gloriæ beatorum, concluſiones nihilo ſecius ad Theologiam pertinerent. Erat enim Chriſtus Dominus, longe omnium quicumque fuerunt, Theologia divinæque naturæ cognitione princeps, qui tamen ſine fide concluſionibus Theologiæ aſſentiebatur. Exigit quippe fides in ratione ſua formali obſcurum quiddam & inviſum, cum ſit ſubſtantia rerum operandarum & argumentum non apparentium. *Hebr.* 11. Theologia vero evidens quoque & clara eſſe poteſt. Nam eſt ratio ſermoque de Deo. Atque inter prophetiam & fidem (ſi D. Thomæ credimus) nonnihil intereſt, nec lumina ſunt eadem, quibus vates ad vaticinandum, & fideles ad credendum illuſtrantur. At ſi vates illuſtratione ſua illa Theologiæ principia cognoſcat, & ea, quæ conſequuntur ac repugnant, ratiocinando colligat: Theologus profecto erit, tametſi Theologiæ ejuſmodi ratio formalis non fidei lumen ſit, ſed prophetiæ.

II. *Concluſio*. Eſſe revelatum a Deo lumenve divinitus infuſum, eſt ratio Theologiæ formalis, ſive illud lumen fidei ſit, ſeu prophetiæ, ſeu gloriæ. Theologia namque lumen aliquod natura ipſa ſuperius ge-

nera-

neraliter ad principia cognoſcenda requirit. Sed quale illud in ſpecie futurum ſit, nec nomen Theologiæ, nec notio propria definit. Verum quia Theologi non de beatorum, ſed de viatorum Theologia diſputant, nec quærunt quid diſciplinæ ipſi, ſed quid naturæ noſtræ conſentaneum ſit, idcirco fere aſſerunt, Theologiæ principia per fidem a Theologo intelligi. Lumen quippe prophetiæ, vel quoniam rarum eſt, generali præceptioni nihil obſtare creditur: vel quoniam eſt, ut lumen fidei, obſcurum, in lumine fidei communiter & confuſe intelligitur. A qua nos conſuetudine minime abhorrentes, Theologiæ noſtræ principia per fidem accipi oportere ſæpe dedimus.

III. *Concluſio*. Unde tertia naſcitur, Theologiæ noſtræ formalem rationem eamdem ac fidei eſſe. Tametſi aliter ad aſſentiendum principiis movet, aliter ad aſſentiendum concluſioni. Illis, inquam, ſine medio ſyllogiſmo & ratione; huic ratione & ſyllogiſmo intermedio. Quo diſcrimine, ut diximus, Theologia & fides non verbis & cogitatione, ſed univerſa re & toto genere ſecernuntur, quamvis utriuſque ratio eadem formalis ſit.

Revelatio principiorum quibus limitibus contineatur.

DIvus Thomas multis in locis fidei nomen, ut videtur, exiſtimat manare latiſſime, idque verſari in omnibus, quæ Deo ſunt dicta & revelata, ſive auctoribus ſacris atque canonicis, ſive aliis quibuſcumque divino quodam ſpiritu afflatis. Quod ſi verum eſt, ratio fidei formalis longe etiam lateque patebit: ut non ſolum contineat revelationes prophetis & Apoſtolis factas, ſed eas etiam, quæ ceteris quoque ſanctis Eccleſiæ Dei factæ ſunt: imo & illas etiam, quas viri interdum improbi divinitus habuerunt, ut Balaam *Num* 24. & Cayphas, *Joann.* 11. quorum prædictiones ad fidem attinere, ne dubitari quidem poteſt. Eadem ergo cauſa ſubeſt, ut cætera etiam, quæ quibuslibet aliis revelata a Deo ſunt, ad fidei rationem referantur.

At alibi verbis 1. *p. q.* 1. *art.* 8. *ad* 2. nihil obſcuris docet, fidem noſtram inniti revelationibus aliis præter eas, quas Apoſtoli & Prophetæ, auctores videlicet canonicorum librorum ediderunt. Id quod Paulus confirmat, quo loco ait, fideles eſſe ſuperædificatos ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu, *Epheſ.* 4. Nulla igitur alia niſi Prophetarum, Chriſti, Apoſtolorumque doctrina fidem Eccleſiæ fundat, nulla alia Theologiæ principia continet. Eadem enim ſunt diſciplinarum principia ac fundamenta.

Adde quod fides eſt virtus Theologica cum religione Eccleſiæ erga Deum conjuncta & ſociata. Non ergo quæcumque a Deo revelata ad fidei virtutem pertinent, ſed ea tantum quæ ad Eccleſiæ etiam religionem pertinebunt. Quia vero nihil Eccleſiæ refert ea credere, an non, quæ Brigidæ Catharinæque Senenſi viſa ſunt, nullo certe modo ad fidem referuntur.

Adde etiam, quod fides, de qua hic ſermo ſit, non eſt privata virtus, ſed communis. Ea enim re catholica dicitur, hoc eſt, univerſalis. Quo circa privatæ revelationes, cujuſmodicunque & quorumcumque illæ ſint, ad fidem catholicam non ſpectant, nec ad fundamenta & principia eccleſiaſticæ doctrinæ, quæ vera germanaque Theologia eſt. Cujus rei illud item non leve argumentum eſt, quod quæ non per Eccleſiam & ejus publicos adminiſtros fidelibus proponuntur, illa non credit catholica fides. Videlicet æquum erat, ut quæ ad Rempublicam generaliter attineret, hæc non privati quivis homines ad eam retuliſſent, ſed ejus communes omnino adminiſtri. Fundamenta ejus, inquit, in montibus ſanctis *Pſal.* 86. Id quod explicaturus ſtatim adjunxit: Dominus narrabit in ſcripturis populorum, & principum horum, qui fuerunt in ea. Scripturæ ergo privatæ non ſunt fidei eccleſiaſticæ fundamenta, ſed ſcripturæ populorum, quas nobis principes Eccleſiæ tradiderunt.

Quamobrem in principiis Theologiæ noſtræ non ea ſunt habenda, quæ private & ſingulariter quibuſdam hominibus a Deo ſignificata ſunt, ſed quæ communiter & publice Eccleſiæ ſuæ loquutus eſt Deus. Id ſi conſentaneum eſt, uti videtur certe, neceſſario fit conſequens, ut ratio fidei Theologiæque formalis non ſit tam diffuſa & ampla, quam nonnullis apparet, ſed multo adſtrictior atque contractior, ut intelligatur eſſe veritas prima Eccleſiæ revelans ea, quæ ad religionem attinent. Id, quod ſine dubio fidei conſtantia, certitudo & firmitas, requirebant. Nullo enim loco firma ſtabiliſque ac fixa conſiſteret, ſi privatas revelationes ſequeretur.

Nec quiſquam nobis angelorum in via fidem & religionem objiciat, quibus neſcimus an Deus quæ credere illos oportebat, per ſe hæc, an per aliquem publicum adminiſtrum angelum ſuperiorem propoſuerit. Illud dicimus, in angelis quoque communem fuiſſe fidem, communem revelationem, quæ non privatæ uſurpationis eſſet, ſed publicæ religionis.

Jam quod objiciebatur de Balaam & Cayphæ prophetiis, hoc facile rejicitur. Non enim illorum verba ad fidem ſpectant, quia dixerunt illi, ſed quia auctores ſacri ſcripſerunt. Ac formalis Theologiæ ratio quænam illa ſit, breviter quidem, ſed non indiligenter expoſitum eſt. Sequitur ut explicemus quæ ſint hujus diſciplinæ propria legitimaque principia.

Quæ ſint Theologiæ principia.

FAcile nunc e rebus poſitis intelligitur, omnia, quæ ſunt per ſacros auctores Eccleſiæ divinitus revelata, in propriis Theologiæ principiis habenda. Non ea ſolum, quæ auctores ſacri ſcriptis ſuis prodiderunt, ſed quæ verbo etiam poſteris commendarunt. Auctores autem ſacros appellamus, non eos modo, qui libros canonicos ſcripſerunt, verum etiam Chriſtum Dominum, qui & vitæ & doctrinæ Catholicæ primus eſt auctor, & Apoſtolos, qui miniſtri fuere ſermonis.

Nec ſi Conciliorum & Apoſtolicæ ſedis auctoritas fidem certam facit Catholici dogmatis, aut Sanctorum etiam omnium conſenſus & conſpiratio una, idcirco aut principia Theologiæ cumulamus, aut ejus formalem rationem extendimus. Quoniam nec Concilia, nec ſedis Apoſtolicæ pontifex, nec ſancti ſcripturarum interpretes, novas fidelibus revelationes edunt,

ſdunt, ſed quas ab Apoſtolis accepit Eccleſia, aut poſteris integras & illibatas tradunt, aut illas exprimunt & interpretantur, aut certe conſequentia & connexa colligunt, adverſa & repugnantia manifeſtant.

Principiorum itaque Theologiæ numerus e libris ſacris atque Apoſtolorum traditionibus integerrime conſtituitur. Unde duobus primis locis contenta erunt omnia, quæ initiis Theologiæ veris & germanis numeranda ſunt. Sed his initiis tanquam ſeminibus ab Eccleſia datis, quæ Chriſtus Apoſtolis, Apoſtoli Eccleſiæ dederunt, paſtores & doctores ac Theologi in univerſum omnes ea rigant, & excolunt, & quæ plantæ, traduces, propagines ex eis oriuntur, proferunt & oſtendunt.

Illa fundamenta ſunt Theologicæ eccleſiaſticæque doctrinæ, quæ Chriſtus per Apoſtolos poſuit; cæteri ſive concilii Patres, ſive Pontifices ſummi, ſeu Eccleſiæ doctores ſancti, omnino ſuperædificant. 1. *Corinth.* 3. Nam fundamenta alia nemo poteſt ponere præter ea, quæ poſita ſunt, Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu.

Quoniam ſit principiorum diſcrimen.

ENimvero diſciplinarum principia non eodem gradu locata ſunt omnia. Quædam enim ſimpliciter prima ſunt, quæ vi ſua generali cætera continent, ut in metaphyſicis illud: Impoſſibile eſt ſimul affirmare & negare. Qualia in Theologia ſunt illa: Deus eſt remunerator inquirentium ſe. *Heb.* 11. In quibus tanquam in primis credibilibus omnes fidei articuli implicite continentur, ut D. Thom. eiſdem quoque verbis affirmat. 2. 2. *q.* 1. *art.* 7.

Alia ſunt principia præcipua quidem & immediata, ſed contractiora tamen, quam illa communia, quæ erant cæterorum omnium quaſi fontes. Hujus generis in Phyſicis ea ſunt: Res naturales materia formaque conſtare. Naturam eſſe principium motus & quietis.

In Theologia vero articuli fidei capitales, qui ut idem ait, primo & per ſe credendi fidelibus proponuntur. Nimirum enim de Deo, qui eſt res Theologiæ ſubjecta, ea articuli enuntiant, quæ vel ex perpetua æternitate in Deo inſunt, vel humanæ ſalutis ergo diſpoſita in tempore ac diſpenſata ſunt. Eumdem quippe Deum, qui trinus & unus eſt, qui creavit mundum, qui & impios facit juſtos, & felices pios: eumdem, inquam, credimus & hominem factum & natum, & mortuum, & ſepultum, & ſuſcitatum, & elevatum in cælos. Jure igitur hæc prima ſunt & propria Theologiæ pronunciata, quæ a nobis de ſubjecto diſciplinæ noſtræ vel maxime ſupponuntur. Initiis enim his principalibus non conceſſis, Theologus progredi ne digitum quidem poteſt.

At ſunt priora illa ſimilia iis, quas Philoſophus appellat dignitates. Accedentem namque ad Deum oportet credere quia eſt, *Hebr.* 11. & inquirentibus ſe remunerator ſit. Quicunque igitur diſciplinam hanc divinam diſcere parat, eum neceſſe eſt duas illas generales prænotiones animo antecepiſſe. Quæ dignitatum nota propria atque inſignis eſt.

Ad hæc poſteriora principia ſuppoſitiones Theologiæ non injuria vocabuntur. Eas enim Theologus diſcipulo ſuadere quodam modo aut explicare certe valet. Verum horum cognitio, ſive etiam illorum, haud aliunde habetur, quam ex Deo mentem hominis illuſtrante. Dei enim donum fidem eſſe teſtatur Apoſtolus. *Eph.* 2. *Rom.* 1. Qui de gentibus Deum cognoſcentibus ait: Deus illis manifeſtavit.

De principiis ſecundariis, & aſcitis.

SEd præter hæc duo principiorum genera, ſunt alia non propter ſe potiſſimum petita, ſed ut D. Thomas ſentit, eorum, quæ ſunt potiſſima, explicandorum gratia. Cujuſmodi ſunt, inquit, præter articulos fidei omnia, quæ in ſacris litteris aſſumuntur, vel Dei natura & majeſtate explicanda, vel exponenda ipſius in homines benevolentia, rerumque omnium procuratione, quæ illis eſſent utiles & neceſſariæ. Hæc vero licet non fidei ſunt, nec Theologiæ præcipua capita, ſed his ex accidenti conjuncta & quaſi principia ſecundaria: accipit tamen ea Theologus, non aliter Philoſophus principia per ſe nota, ſine medio & ratione, perinde ut articulos fidei acceperat. Hæc enim quaſi naturalis atque inſita in animis fidelium notio eſt, ut quidquid ab Apoſtolis ſcriptum traditum eſt, verum eſſe ſentiant. Ac Theologiæ legitima germanaque principia hæc ſunt.

Quæ autem vel a Metaphyſicis, vel a Phyſicis, vel a Mathematicis, vel a reliquis demum naturæ diſciplinis aſciſcit, perſpicua per ſe evidentiaque principia, non ex ſua ſunt vi atque natura, ſed foris inventa in proprium uſum mutuatur, aut certe jure quodam ſuo vindicat. Forſitan quiſpiam dixerit: Nonne igitur multæ variæque erunt rationes Theologiæ formales? Siquidem multarum diſciplinarum varia item principia ſunt. Minime vero. Non enim ex adjunctis & extrinſecus attributis doctrinarum formalis ratio petitur, ſed ex propriis nativiſque principiis. Atqui in Theologia horum omnium una & eadem ratio formalis eſt, nempe lumen fidei divinitus donatum. Quæ igitur ſint Theologiæ principia, tum germana tum aliena, atque ex illis quæ prima, quæ ſecunda, ex primis vero quæ generalia, quæ quaſi in ſpeciem contracta, ſatis, ut opinamur, dilucide aperte docuimus.

Quatenus principia quædam demonſtrare contingat.

DOcet Philoſophus abſurdum eſſe, de cujuſque diſciplinæ principiis velle cum quovis homine differere. Conſentit D. Baſilius: in quolibet ſtudio, inquit, quod ordine in finem procedit, impoſſibile eſt, primorum ſubjectorum demonſtrationes inquirere. Sed neceſſe eſt omnium artium, quæ probatione nituntur, principiis ſine inveſtigatione aut ratione poſitis, reliqua, quæ deinceps ſequuntur, cum ratione oſtendere. Sic & Theologiæ myſterium ex fide minime rationibus probata ædificium quærit. Haſtenus Baſilius. Atque Hilarius: Fides *Lib.* 2. *ad Conſtant. Aug.* ait, non in quæſtione Philoſophiæ eſt, ſed in Evangelii doctrina.

Cum vero & Theologia & fides eo tanquam ſummo principio adnitantur quod omnia in Scripturis a Deo revelata vera ſint, ſtultum videtur eſſe, id aut in dubium

dubium vertere, aut Philoſophiæ argumentis velle finire. Quaſi fides in quæſtione philoſophiæ ſit, & non magis oporteat, cum in aliis doctrinis, tum in hac maxime diſcipulum addiſcentem credere. Ac revera ut prima philoſophiæ principia quibuſque non omnino rationis expertibus animo antecepta ſunt, nec niſi abſurdiſſime in quæſtionem vocarentur: ſic omnes Chriſtiani iſtam ſive anticipationem ſive prænotionem nullo argumento intercedente habent animo quaſi inſculptam, Deum eſſe natura veracem, neminemque proinde ab eo poſſe falli. Quod tamen alibi comprobaturi ſumus.

Neque hinc imprudentiæ nomine accuſari debemus, ſi de re, quæ controverſa eſſe non debet, controverſiam facimus, & primum fidei ac Theologiæ fundamentum non teſtimonio ſolum, ſed etiam ratione conſtituimus. Nam diſciplinarum principia non eamdem rationem univerſa ſubeunt. Quædam enim ſunt tam nota atque perſpicua, ut qui ea in quæſtionem vocant, hi non ſint verbis, argumentis & diſputatione arguendi, cum vel ſenſu vel pœna, ut ait Philoſophus, egeant: Ut quodlibet eſſe vel non eſſe: Omne totum eſſe majus ſua parte. Alia vero ſunt ejuſmodi, ut & negari ex ignorantia quandoque poſſint, & rationibus etiam illuſtrioribus comprobari. Sic enim ille tradidit dialecticem & metaphyſicem eos coarguere, qui aliarum diſciplinarum principia inficiantur. Atque ipſe idem Philoſophus, ſæpe ex effectis manifeſtis cauſas eorum minus manifeſtas perſuadet, quibus cauſis tamen Philoſphiæ principia continentur.

Sed & duas eſſe cujuſque diſciplinæ partes exploratum eſt. Unam, in qua principia ipſa tanquam fundamenta ponimus, ſtatuimus, firmamus. Alteram, in qua principiis poſitis, ad ea quæ ſunt inde conſequentia, proficiſcimur. Atque in hac quidem poſteriore, ſi quis principia negarit, quæ nimirum in ſcientia ſupponuntur, non eſt cum eo contentioſa diſputatione certandum. Si enim Theologo ſuas concluſiones ex principiis colligere volenti neget quiſpiam Deum eſſe, ſtultus erit, ſi adverſum ejuſmodi diſputationem Theologicam velit inſtituere. In illa vero, quam priorem eſſe diximus, licebit utique non ſolum obſcura perſpicuis illuſtrare, ſed etiam minus nota principia, ex his, quæ ſunt nobis notiora, oſtendere. Fere autem fit, ut cauſæ rerum, quæ ſunt ſuapte natura manifeſtæ, ſint nobis oſcuræ. Ut oculo nicticoracis radii ſolares tenebræ ſunt; ita ſi vero ſapienti negaretur Deus eſſe, licet primum ſit Theologiæ principium, daret tamen ille operam, ut via aliqua & ratione Deum eſſe conſtitueret.

Non igitur mirum eſſe cuipiam debet, ſi hoc ſane opere, ubi de principiorum Theologicorum firmitudine agimus, ipſa nos principia non modo explicemus, verum etiam conſtituamus. Aliter autem urbium fundamenta inimicus concutit, qui conatur evertere: aliter artifex, qui nititur non ſolum jacere, ſed etiam confirmare.

Quomodo fides humanis adjumentis obtinetur.

QUia vero fides in primis ad Theologiam facit, operæ pretium nobis facturi videmur, ſi & de ipſa quomodo habeatur, pauca quædam attigerimus. Primum ergo id ſtatuimus, juxta communem legem aliqua exteriora & humana incitamenta neceſſaria eſſe, quibus ad fidem inducamur. Quomodo enim credent ei quem non audierunt? *Rom.* 10. *Jo:* 15. Quomodo autem audient ſine prædicante? Item ſi non veniſſem, & loquutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent: & ſi opera non feciſſem, quæ nemo alius fecit, excuſationem haberent de peccato ſuo. Non igitur ſolum neceſſarium eſt, ut credituro ea quæ fidei ſunt ſimpliciter ab homine proponantur, quaſi prima principia diſcipulo: verum etiam opus eſt exteriorem aliquam perſuaſionem, & humanum incitamentum adhiberi, quomodo principia geometriæ nonnulla a magiſtro & explicantur & ſuadentur: *Exod.* 4. Hinc illud eſt, quod cum dixiſſet Moyſes Domino, non credent mihi, Dominus dedit ei poteſtatem ſigna faciendi. *Marc.* 16. Hinc rurſum illud: Prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. Huc illa pertinent: Hic venit in teſtimonium, &c. *Jo.* 1. Ut omnes crederent per illum. Et Sergius Paulus vir prudens cum vidiſſet factum, credidit, admirans ſuper doctrinam Domini. *Act.* 13. Et Centurio videns quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens: Vere filius Dei erat iſte. *Luc.* 23. Et cognovit pater, quod illa hora eſſet, in qua dixit ei Jeſus: filius tuus vivit: & credidit ipſe, & domus ejus tota. Atque multa hujuſcemodi in evangeliis paſſim obvia ſunt. Philippus denique & Petrus non utcunque fidem Eunucho, Cornelioque propoſuere: ſed & cauſas etiam adhibuerunt. *Act.* 8. & 10.

Deinde id quoque ſtatuendum eſt, auctoritatem humanam & incitamenta omnia illa prædicta, ſive alia quæcumque adhibita ab eo qui proponit fidem, non eſſe ſufficientes cauſas ad credendum, ut credere tenemur, ſed præterea opus eſſe interiori cauſſa efficiente, id eſt Dei ſpeciali auxilio moventis ad credendum.

Docent id D. Thomas ac D. Auguſtinus, quin ſacræ literæ id quoque docent. *Lect.* 2. *in* 10. *cap. ad Rom. lib.* 1. *Retract. cap.* 21. *& alibi ſæpe.* Quam ſpecioſi, inquit, pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona. Sed non omnes obediunt Evangelio. Iſaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt? *Rom.* 10. Item: nolite murmurare invicem: Nemo poteſt venire ad me, niſi pater, qui miſit me, traxerit eum: eſt ſcriptum in Prophetis, & erunt omnes docibiles Dei. *Iſai.* 53. Omnis, qui audivit a patre & didicit, venit ad me. *Joann.* 6. Et inferius quibuſdam diſcipulis dicentibus, durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire? propterea (inquit Dominus) dixi vobis, quod nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum a patre meo. Et alio loco, *Jo:* 12. Cum autem tanta ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum: ut ſermo Iſajæ impleretur; Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt? &c.

Exter-

Externæ igitur omnes & humanæ perſuaſiones, non ſunt ſatis ad credendum, quantumcunque ab hominibus competenter ea quæ ſunt fidei proponantur. Sed neceſſaria eſt inſuper cauſa interior, hoc eſt, divinum quoddam lumen incitans ad credendum, & oculi quidam interni Dei beneficio ad videndum dati. Viderunt (inquit Moyſes *Deut. 29.*) oculi tui ſigna illa portentaque ingentia, & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, & aures ad audiendum, nec oculos ad videndum. Hoc quoque ſua voce dilucide confirmavit Chriſtus Petro inquiens: Beatus es Simon Barjona, quia caro & Sanguis non revelavit tibi, ſed pater meus qui in cælis eſt. *Jo. 1.* Certe Petrus audierat Joannis Baptiſtæ teſtimonium, quo aperta voce clamaverat, Chriſtum eſſe filium Dei. Multa inſuper Chriſti miracula viderat, & tamen poſt hæc omnia non aut teſtimonio, aut auctoritati Joannis, non miraculis viſis, fidei confeſſionem Chriſtus aſſignat, ſed divinæ revelationi. Et ad Theſſalonicenſes; *1. Theſſ. 1.* Gratias agimus Deo, quoniam cum accepiſſetis a nobis verbum auditus Dei, accepiſtis illud, non ut verbum hominum, ſed ſicut eſt vere, verbum Dei qui operatur in vobis, qui crediditis.

Sunt & alia pleraque ſacrarum literarum teſtimonia in hujus rei confirmationem. Ut ad Cor. Nemo poteſt dicere Dominus Jeſus niſi in Spiritu Sancto, &c. *1. Cor. 12.* quæ ſequuntur *2. Cor. 3. Act. 16.* Et rurſum inter ſpiritus chariſmata Paulus numerat fidem: & alibi: Non ſumus ſufficientes, &c. Et apud Lucam: Quædam mulier colens Deum audivit Paulum, cujus Dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur a Paulo. Et illud: Erigit mane. *Iſai. 50.* mane mihi erigit aurem. Dominus Deus aperuit mihi aurem, ut audiam quaſi magiſtrum. Dies non deficeret ſi omnia velimus commemorare, quibus ſecundum hoc fundamentum ſtabilitur. At quorſum multa? Quid enim apertius hoc Apoſtoli teſtimonio? Gratia eſtis ſalvati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt. *Epheſ. 2.*

Quod fides non Eccleſiæ auctoritati, ſed divinæ veritati innitatur.

PRædictis autem tertium fundamentum ſubjiciendum eſt, rationem formalem noſtræ fidei non eſſe Eccleſiæ auctoritatem, hoc eſt fidei ultimam reſolutionem non fieri in Eccleſiæ teſtimonium. In cujus confirmationem illud eſt: Crediderunt Domino, & Moyſi ſervo ejus. *Exod. 14.* Non dixit: Moyſi. Item: *Jo. 12.* Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum qui miſit me, &c. *1. Theſſ. 2.* Et Apoſtolum: Gratias agimus Deo, quoniam, &c. quæ modo adduximus.

His vero tribus certis ſtabilibuſque ſententiis illa etiam conjuncta eſt, ultimam fidei noſtræ reſolutionem fieri in cauſam interiorem efficientem, hoc eſt in Deum moventem ad credendum. Unde huic articulo; Deus eſt trinus; & huic, Eccleſia non poteſt errare, & cæteris univerſis doctrinæ Chriſtianæ principiis aſſentio per infuſam fidem. Non quod Joannes dixerit, aut quivis alius homo, ſed quod Deus revelaverit. Huic autem Deus revelavit, immediate credo a Deo motus per inſtinctum ſpecialem. Itaque ex parte objecti ratio formalis movens eſt, divina veritas revelans: ſed illa tamen non ſufficit ad movendum, niſi adſit cauſa interior, hoc eſt, *22. quæſt. 2. art. 8. ad 3.* Deus etiam movens per gratuitum ſpecialemque concurſum, *Lib. 11. Confeſſ. cap. 3.* Unde D. Th. & Auguſt.

Quod ſi hæc omnia unde manant videre volumus, illud tandem intelligamus oportet, habitum fidei in ordine ad Theologiæ diſciplinam ſe habere, ut habitus intellectus ſe habet ad humanas ſcientias & facultates. Ut itaque intellectus noſter in diſcurſu diſciplinarum naturalium, primo cum principiis congreditur, deinde ad reliqua cognoſcenda proficiſcitur, quæ videlicet a principiis poſitis derivantur: ſic in cognitione ſupernaturalium rerum quædam ſunt principia ſupernaturalia, ex quorum fide fidelis animus ad cætera inveſtiganda procedit. Accedentem *Hebr. 11.* (inquit) ad Deum oportet credere quia eſt, & quod inquirentibus ſe remunerator ſit. *Hebr. 5.* Et iterum. Cum deberetis magiſtri eſſe propter tempus, rurſum indigetis, ut doceamini quæ ſint elementa exordii ſermonum Dei. Et ſtatim docet quænam ſint ejuſmodi elementa inquiens. Intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem ad perfectionem feramur: Non rurſum jacentes fundamentum pœnitentiæ, fidei ad Deum, baptiſmatum doctrinæ, impoſitionis quoque manuum, reſurrectionis mortuorum & judicii æterni.

Quibus rebus expoſitis facile (ut opinamur) intelligi poteſt, vera eſſe quæ paulo ante ſunt dicta: Hoc eſt oportere, humana quædam & exteriora adminicula intervenire ad credendum: nec tamen ea eſſe idonea per ſe, nec fidei noſtræ reſolutionem in ejuſmodi fieri, ſed in interiorem cauſam divinam quæ excitet & moveat ut credamus. In aſſenſum ſiquidem principiorum geometriæ, vel arithmeticæ multa veniunt quaſi præambula & antecedentia, ut cognitio ſenſitiva, explicatio & ſuaſio præceptoris, qui eadem principia non utcunque proponit, ſed explicat etiam vel per exempla ſenſibus manifeſta, vel per effecta notiſſima. At ratio aſſentiendi formalis non eſt quicquam illorum: ſed ſunt illæ quaſi determinationes, & veluti conditiones, ſine quibus ejuſmodi principia a diſcipulo non intelligerentur. Ratio autem formalis, lumen naturale eſt inexiſtens, quo videlicet evidens ille aſſenſus efficitur: ut & lumen hoc exterius ratio formalis eſt, quæ colores efficit evidentes. In hunc ergo modum proponere credenda, ſuadere, miracula facere, determinat quidem intellectum ut credat, quaſi conditiones, ſine quibus vix unquam intellectus determinatur. At ratio formalis aſſentiendi lumen fidei eſt, quod Deus infundit credenti.

Jam ſi hæc quæ dicimus ſacris literis accommodaveris, invenies profecto, ea eſſe uſque adeo conſentanea, ut obtinere a quovis vel adverſario debeamus. Huc enim pertinet illud Joannis, *Jo. 4.* Jam non propter tuam loquelam credimus: ipſi enim audivimus, & ſcimus quia hic eſt vere Salvator mundi. Ut illa alia prætereamus, quæ retro ſunt a nobis commemorata.

Cæterum ſi neganti principia Philoſophiæ naturalis, ex effectis notiſſimis utamur ea ſuadere, non quærimus cauſam, a qua principia Philoſophiæ natu-

ralis

ralis pendeant, ſed argumentum aliquod vel indicium certum ejus rei quæ in controverſiam venit. Ac fere in omnibus diſciplinis contingit, ut adverſus ignorantem cauſam utamur effectu: & adverſus negantem effectum utamur cauſa, propter utriuſque mutuam connexionem. Ita terram interjici inter ſolem & lunam, ex Lunæ defectu ſuadet Aſtrologus: nec affert tamen genus argumentationis ineptum.

Quod igitur in cæteris artibus, idem quoque in Theologia contingit, ut rerum ordo interdum humani ingenii cauſa permutetur. Ita fit ut contra negantes novum teſtamentum aptiſſime argumentemur ex veteri: atque ex diverſo contra negantes vetus teſtamentum, ex novo. Etenim ab his quæ notiora ſunt nobis, ad ea quæ minus nota ſunt, quodam quaſi naturæ ductu homines ferri, non ſolum Philoſophus author eſt, ſed nullo etiam philoſopho authore experimur. Ut Judæo, cui vetus teſtamentum certius eſt, novum ex veteri ſuademus, Habemus, inquit, firmiorem *2. Petri 1.* propheticum ſermonem, cui bene facitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies illuceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris. Et in Actis: *Act. 17.* Ii qui cum aviditate verbum Pauli ſuſceperant, ſcrutabantur quotidie ſcripturas, an hæc ita ſe haberent. Contra vero oportet ut adverſus eum qui novum teſtamentum recipit, ac rejicit vetus, ex novo veteris authoritatem colligamus.

Ad eundem quoque modum authoritas Eccleſiæ cum ſacrarum literarum authoritate connexa eſt, & per legem connexorum utramque in alterius probationem ſumimus. At ſi generaliter quæratur, unde fideli conſtet, ea quæ fide tenet eſſe a Deo revelata, non poterit Eccleſiæ authoritatem inducere: quia unum de revelatis eſt, Eccleſiam errare non poſſe. Ut ad Timoth. habetur. *2. Timoth. 3.* Nec verus catholicus, quod nonnulli fingunt, aſſentitur huic. Eccleſia eſt verax, ſolum per conjecturas humanas, quibus acquiſita fides innititur. Ad quem modum & Saraceni ſuis præceptoribus, & Judæi ſuis Rabbinis, & gentes ſuis Philoſophis, & omnes denique ſuis majoribus inhærent. Non ſic autem Chriſtiani: ſed per interius lumen infuſum a Spiritu Sancto, quo firmiſſime atque certiſſime moventur ad credendum, Eccleſiam chriſtianam errare non poſſe: Saracenorum, Judæorum, Paganorum errare poſſe.

Denique non eſt Eccleſiæ authoritas ratio per ſe movens ad credendum, ſed cauſa, ſine qua non crederemus. Quippe ut nos credamus, juxta præſcriptam a Paulo legem, oportet ut illa, quæ credere debemus, nobis per hominem proponantur. Providit autem Deus, ut Eccleſia eſſet, quæ certo ac firmo judicio ea, quæ vere nobis ſunt credenda, proponeret. Proponit enim Eccleſia, ut rem exempli cauſa illuſtremus, Evangelium Matthæi eſſe a Deo revelatum: nec mihi proponere niſi verum poteſt. Ego igitur non credo Evangeliſtam dicere verum, quia Eccleſia eum dicat verum dicere, ſed quia Deus revelavit. Et tamen Eccleſia proponens eſt cauſa, ſine qua ego non admitterem illud Evangelium eſſe Matthæi. Spiritu itaque ſancto Eccleſiam afflatam certo credo, non ut veritatem authoritatemve libris canonicis tribuat, ſed ut doceat illos non alios eſſe canonicos. Nec ſi nobis aditum præbet ad hujuſmodi ſacros libros cognoſcendos, protinus ibi acquieſcendum eſt, ſed ultra oportet progredi, & ſolida Dei veritate niti.

Qua ex re intelligitur, quid ſibi voluerit Auguſtinus cum ait: Evangelio non crederem, niſi me Eccleſiæ moveret authoritas: & rurſum: Per catholicos Evangelio credideram. Videlicet negotium Aug erat cum Manichæis, qui abſque controverſia ſuo cuidam Evangelio credi volebant, & Manichæi fidem aſtruere. Rogat igitur Aug. ecquid facturi ſint, ſi in hominem incidant, qui ne Evangelio quidem credat: quove genere perſuaſionis ſint eum in ſuam ſententiam adducturi. Certe ſe affirmat, non aliter potuiſſe adduci ut Evangelium amplecteretur, quam Eccleſiæ authoritate victum. Non itaque docet fundatam eſſe Evangelii fidem in Eccleſiæ authoritate, verum ſimpliciter nullam eſſe certam viam, qua ſive infideles ſeu in fide novitii, ad ſacros libros ingrediantur, niſi Eccleſiæ catholicæ unum eundemque conſenſum. *In epiſt. fund. cap. 4.* Id quod ſatis ipſe explicat, qui & tradit, quod certum argumentum in controverſia de uno quolibet libro ſacro ex Eccleſiæ authoritate ſumitur; ſed non ad hanc, ſed ad divinam authoritatem fides divinorum librorum referenda eſt. *Et lib. de util. cred. ad Honor.* Atque hæc eo adducta ſunt, quod multis argumentis diluendis ſervient, ut in libro ſequenti conſpicietur.

De duobus generibus argumentorum, quibus omnis diſputatio tranſigitur.

ARgumentum omne, vel a ratione, vel ab authoritate ducitur. His enim duobus modis cujuſque rei, quæ in controverſiam venit, aſſenſionem facimus. Cum vero in reliquis diſciplinis omnibus primum locum ratio teneat, poſtremum authoritas: at Theologia tamen una eſt, in qua non tam rationis in diſputando, quam authoritatis momenta quærenda ſunt. Etenim locum ab authoritate adeo ſibi proprium vindicavit, ut rationes vel tanquam hoſpites & peregrinas excipiat, vel in ſuum etiam obſequium adſciſcat, quaſi longe repetitas. Quippe fidei potiſſimum innititur, quæ niſi ab authoritate proficiſcatur, non modo fides eſſe, ſed ne intelligi quidem poteſt. Eſt namque fides (ut Apoſtolus tradit) *Hebr. 11.* argumentum rerum non apparentium, quas ſi certas certa velis ratione facere, cum ratione profecto inſanies.

Principem itaque locum, ſicut apud fideles, ita apud Theologos authoritas habet. Ratio deinde velut pediſſequa ſequitur. Id quod Apoſtolus videtur ſignificare cum ait; *Tit. 1.* Oportet Eccleſiæ doctorem amplecti eum, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem, ut potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt, arguere. Primum enim ſtringat fidei ſermonem neceſſe eſt, quicumque Chriſtianæ ſcholæ magiſter eſſe volet; ſed niſi mox doctrinæ rationem adhibet, fidelis quidem eſſe poterit, fidelium doctor eſſe non poterit.

Nam & homines quantumlibet experientes, quod ex Philoſopho recte colligit D. Thomas, *1. Metaph.* diſputare cum adverſariis non queunt, niſi experimento ratio artis acceſſerit.

Utraque igitur Theologo neceſſaria eſt, & authoritas & ratio. Sed ita tamen, ut authoritas primas in

Theo-

Digitized by Google

Theologia partes obtineat, ratio vero habeat poſtremas. Unde recte docet D. Thomas, quod argumentari ex authoritate eſt maxime proprium hujus doctrinæ; 1. *p. qu.* 1. *art.* 8. *ad* 2. eo quod principia hujus doctrinæ per revelationem habentur. Et ſic oportet quod credatur authoritati eorum, quibus revelatio facta eſt. Nec hoc derogat dignitati hujus doctrinæ. Nam licet locus ab authoritate, qui fundatur ſuper ratione humana, ſit infirmiſſimus: locus tamen ab authoritate, qui fundatur ſuper revelatione divina, eſt efficaciſſimus. Tantum ille. Ratio utrinque in promptu eſt. Nam ille ex humana inſcitia vel malitia falli & fallere poteſt, at iſte nequaquam. *Sap* 9. Scit enim Deus omnia, inquit Sapiens, & incertæ providentiæ noſtræ. Et cum Evangeliſta & Propheta *Jo.* 3. *Pſ.* 115. ait Apoſtolus; *Rom.* 3. Eſt autem Deus verax, omnis autem homo mendax.

Locorum Theologicorum numerus & Expoſitio.

QUia Moralis Chriſtiana eſt Doctrina, quæ vel per revelationem proponitur, vel ex revelatione, quantum fieri poteſt, deducitur, qua percipimus quid agere vel non agere debeamus ut noſtram adipiſcamur ſempiternam ſalutem, ac felicitatem: Hinc præcipuus hujus diſciplinæ fons eſt divina revelatio, & divina Scriptura, quæ dicitur verbum Dei ſcriptum, & in Traditione, quæ appellatur verbum Dei non ſcriptum, continetur. Verbum enim Dei datum eſt homini, ut virtute divinæ claritatis purgata ejus mente a peccati caligine debita ſua officia ediſceret; *Omnis ſcriptura* (ait Apoſtol. 2. ad Timoth.) *utilis eſt ad docendum .... & erudiendum in juſtitia, ut perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus*. Ratio autem eſt, quia cum officia moralis Chriſtianæ ſint juris naturalis, vel ſupernaturalis, in his humana ratio ſine divina revelatione ſæpe cæcutit; ita ut homo nec facile, nec ſemper abſque tali lumine advertere poteſt, an dum in moralibus practice agit, dirigatur a ſolo recto rationis dictamine, abſque eo quod admiſceatur aliqua amoris proprii vel alterius paſſionis deceptio.

Divina ſcriptura dividitur in vetus, & novum teſtamentum. Vetus continet 45. libros, & Novum 27. ſicque ſunt 72. libri divini, ſcilicet Geneſis, & alii, quos Tridentina Synodus recenſet, & ſacros ac canonicos declarat; & in ipſa divina ſcriptura ſigillatim videri poſſunt. Libri ſacri Canonici appellantur, quia norma ſunt & regula fidei, ac morum, & quia in Eccleſiæ canonem ſunt relati.

Varii ſunt divinæ Scripturæ ſenſus. Et primo litteralis, & myſticus, ſeu ſpiritualis. Senſus litteralis eſt ille, quem littera ipſa exprimit, ut ubi ait, Abraham duos filios habuit unum de ancilla, alterum de libera. Senſus myſticus eſt ille, qui non verbis ipſis, ſed rebus per verba ſignificatis indicatur, ut in allato exemplo de Abrahamo, ubi non nomina illa ancillæ & liberæ, ſed perſonæ his nominibus myſtice ſeu ſpiritualiter ſignificatæ, Jeruſalem nempe terreſtrem, & Eccleſiam ſignificant, ut ex Apoſt. *Gal.* 4.

Senſus litteralis alius eſt proprius quem verba proprie accepta important ac efficiunt, ut in hac propoſitione, Abraham duos filios habuit; metaphoricus vero qui exurgit ex verbis improprie acceptis, ut cum dicitur, Chriſtum ſedere ad dexteram Patris. Dexteræ enim vocabulo non corporis pars, ſed honoris æqualitas intelligitur. Senſus myſticus triplex eſt: Allegoricus, cum res geſtæ in veteri lege accipiuntur ut figura eorum, quæ implenda erant in nova lege. Sic aries inter vepres cornibus hærens & ab Abrahamo immolatus loco Iſaaci *Gen.* 22. in ſenſu allegorico ſignificat Chriſtum ſpinis coronatum, & Cruci affixum. Tropologicus, qui ad informandos mores pertinet. Sic circumciſio carnis, quæ apud Judæos in uſu erat, in ſenſu tropologico, & morali ſignificat vitiorum, & cupiditatum reciſionem *Rom.* 2. v. 29. Anagogicus; & hic eſt cum verba, & res geſtæ referuntur ad cæleſtem Patriam: ſic Apoſt. *Hebr.* 9. ingreſſum Pontificis in Sancta Sanctorum refert ad introitum Chriſti in Cælum. Idcirco ſenſus myſticus ut allegoricus, eſt de rebus credendis, & refertur ad fidem. Tropologicus ſeu moralis de agendis, & refertur ad Charitatem. Anagogicus de ſperandis, & dicit ordinem ad ſpem.

Præter verbum Dei ſcriptum attendendum eſt quoque verbum Dei non ſcriptum, ideſt Traditio non humana, ſed divina, non per privatos authores propoſita, ſed non interrupta Paſtorum ſucceſſione fideliter ad nos tranſmiſſa: quia hæc divinam revelationem oretenus traditam nobis exhibet. Hæc Traditio eſt ſecundus Chriſtianæ Moralis locus.

Tria ſunt genera Traditionum; divina ſcilicet, quæ a Chriſto derivatur; apoſtolica, quæ ab Apoſtolis ortum habet; nonnulla enim Apoſtoli, ut Eccleſiæ Paſtores inſtituerunt; eccleſiaſtica, quæ auctores habet Apoſtolorum ſucceſſores. Vera nota ſeu argumentum divinæ Traditionis eſt, quod omne, cujus initium non invenitur in Conciliorum canonibus, nec in decretis ſummorum Pontificum aut in Patrum ſtatutis, & ſemper, & ubique, & ab omnibus ſervatum eſt: Hoc profecto a Chriſto Domino originem ducit, ac proinde eſt divina Traditio.

Divina Traditio eſt vera regula in rebus fidei, & morum, & ut talis neceſſario agnoſcenda. Sic docet D. Paul. 1. *Theſſ.* 2. *ſtate, & tenete traditiones, quas didiciſtis, ſive per ſermonem, ſive per epiſtolam noſtram*. Et hoc obſervatum fuit etiam in lege Moyſis, ut *Jeremiæ* 6. 6. *Interrogate de ſemitis antiquis quæ ſit via bona, & ambulate in ea*. Imo etiam ab initio de hoc Moyſes populum admonuit *Deuter.* 32. 7. *Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi*.

Tertius locus Theologicus eſt judicium, conſenſus, & auctoritas Eccleſiæ, quæ eſt cœtus fidelium hominum, nempe unius & ejuſdem Chriſtianæ fidei profeſſione, & eorumdem ſacramentorum communione conjunctus, ſub regimine legitimorum paſtorum ac præcipue Romani Pontificis viſibilis totius Eccleſiæ capitis, & ejuſdem Eccleſiæ inviſibilis capitis & Sponſi, Chriſti Domini Vicarii in terris. Judicium, conſenſus, & auctoritas Eccleſiæ in definiendis controverſiis fidei, & morum infallibile eſt, ut nec fallere nec falli poſſit. Hinc Eccleſia dicitur ab Apoſtolo 1. *Timoth.* 3. Columna, & firmamentum veritatis. Hanc infallibilitatem pollicitus eſt ſuæ Eccleſiæ Chriſtus Dominus cap. ult. *Matth. v.* 20. ubi ait ſe nunquam ei defuturum; Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi. Et *Joann.* 14. ubi alloquens Apoſtolos teſtatus eſt ad ipſos miſſurum

alium Paraclitum Spiritum veritatis perpetuo in Ecclesia manſurum, qui eos ſucceſſoreſque ſuos doceret omnem veritatem quam ipſe eiſdem revelarat: *ego rogabo Patre m, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiſcum in æternum Spiritum veritatis*, & v. 26. *ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis*. Quare infallibiſis eſt Eccleſia ſive congregata in Conciliis, ſive per Provincias diœceſeſque diſperſa. Verum cum Eccleſia præcipue in Conciliis congregata ſuum judicium aſſenſumque proferre ſoleat, hinc Concilia Generalia ad hunc tertium locum theologicum pertinent; idcirco res ita exigit, ut aliqua breviter circa rationem Conciliorum Generalium aperiantur.

Concilii nomen idem ſignificat, ac in regnis comitia, quæ aliud non ſunt, quam Principum, Procerum, magiſtoroum in unum locum Congregatio ad regni negotia pertractanda: idcirco Concilia Eccleſiæ aliud non ſunt, niſi Eccleſiæ Præſulum conventus, ut de rebus ad Eccleſiam ſpectantibus agant. Concilia, alia Generalia ſunt ad quæ congregantur totius Eccleſiæ Epiſcopi; Alia Nationalia ad quæ conveniunt unius regni, aut Nationis Præſules; Alia Provincialia, in quibus ſub Metropolitano reperiuntur unius Provinciæ Epiſcopi; Alia Diœceſana, in quibus ſunt ſub Epiſcopo totius Epiſcopatus Presbyteri.

In quæſtionibus morum definiendis poſt Scripturam, & Traditionem conſulenda eſt Eccleſia præcipue in Generalibus Conciliis congregata, ideſt conſulenda ſunt Concilia Generalia. Concilia Œcumenica ſeu Generalia, quæ univerſalis Eccleſiæ conſenſu ſunt recepta, divinam revelationem nobis exhibent ac univerſalem Eccleſiam repræſentant, quæ cum a Spiritu Sancto dirigatur, errare non valet. Unde ajunt Apoſtoli Act. 15. v. 18. *viſum eſt Spiritui Sancto, & nobis.* Hinc ſemper Conciliis Generalibus habita eſt reverentia, quæ ipſi divino verbo exhibetur, ut patet exemplis ipſius naſcentis Eccleſiæ ad hæc uſque tempora.

Quartus Ethicæ Chriſtianæ fons, ſeu locus eſt ſummi Pontificis de aliqua morali controverſia ſolemne judicium. Et hoc comprobatur ex ipſa divina Scriptura, Joann. 21. v. 15. *Paſce oves meas*, & ſic alibi. Ex ſcriptura igitur Romanus Pontifex, ut Petri legitimus ſucceſſor in dubiis circa fidem, & mores nos inſtituere debet, & hoc patet etiam ex perpetua praxi Eccleſiæ, quæ quovis ſæculo aſſueta fuit in dubiis fidei, & morum judicium ſummi Pontificis exquirere, & reverenter excipere, ut paſſim habetur in Eccleſiaſtica hiſtoria.

Quintus fons & locus moralis Chriſtianæ ſunt Concilia particularia, ideſt judicium particularium Eccleſiarum, ſive Nationalium, ſive Provincialium, ſive Diœceſanarum. Tametſi hæc particularia Concilia univerſo Eccleſiæ conſenſu non ſunt recepta (ſi enim univerſim recipiantur, ſiunt Generalia, ideſt vim habent ac Generalia) gravis tamen momenti eſt eorumdem judicium, ac authoritas, ut ipſius Scripturæ teſtimonio comprobatur: Matth. 18. 20. *Ubi ſunt duo, vel tres in nomine meo congregati, ibi ſum in medio eorum*, Concilia particularia proponunt judicium plurimorum Epiſcoporum, qui propoſitam quæſtionem examinaverunt, non obiter ſed attente, quilibet antiquam ſuæ exhibendo Eccleſiæ Traditionem. Igitur hujuſcemodi judicium in morali valde æſtimandum eſt, maxime ſi attendatur ad ſupra latam Chriſti Domini promiſſionem intereſſendi conventui, ubi plures in nomine ejus eſſent oongregati. Praxis quoque Eccleſiæ graviter ſententiam confirmat. Nam illa fuit ſemper Eccleſiæ conſuetudo, ut ſæpe celebrarentur Concilia particularia, quæ vel eſſent diſpoſitiones ad Generalia, aut præteriti Concilii Generalis executiones; ſicuti plurima in Eccleſiaſtica hiſtoria exhibentur exempla.

Hoc patet etiam ex ratione. Concilium Univerſale eſt infallibile, quia univerſam Eccleſiam repræſentat, quæ eſt columna fidei, & veritatis firmamentum. Igitur & Concilia particularia gravis ſunt auctoritatis, utpote quæ totam Eccleſiam particularem repræſentant; idcirco a Conciliis Generalibus, localia, ſeu particularia ſemper habita fuere in magno honore, & æſtimatione, ac fideles eis ſubjiciendos eſſe decrevere. Et de hoc plura habentur exempla.

Sextus locus ſeu fons Chriſtianæ moralis eſt judicium Epiſcoporum, præſertim quando plures in idem conſentiunt. Et hoc itidem ex ipſa Scriptura comprobatur. In veteri enim lege quando dubium aliquod circa res ad religionem ſpectantes Judæis oriebatur, ad Sacerdotes mittebantur Deuter. 17. 9. *Venies* (inquit Deus) *ad Sacerdotes Levitici generis; & ad Judicem, qui fuerit illo tempore, qui indicabunt tibi judicii veritatem.* Imo Chriſtus Dominus ita præcepit Matth. 23. 2. *Super Cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi; omnia ergo quæcumque vobis dixerint, facite.* Et ita etiam docuere Patres, quorum plurima habentur teſtimonia, quorum brevitatis gratia, recenſere prætermitto. Epiſcopi revera jure divino Rectores ſunt Eccleſiarum, Patres, & Doctores populorum ut Apoſtoli Act. 20. 18. *Spiritus Sanctus poſuit eos Epiſcopos regere Eccleſiam Dei*. Igitur in moralibus etiam Epiſcoporum judicium conſulendum eſt.

Septimus Chriſtianæ moralis fons eſt Patrum auctoritas, quæ major, vel minor eſt, quatenus plures, vel pauciores in idem conſentiunt, aliis non contradicentibus. Patres ſunt ii, quos Deus juxta Apoſtol. 1. Cor. 12. 28. poſuit in Eccleſia tamquam Doctores: quocirca eorum doctrina in Moralibus reverenter amplectenda eſt. Patres inſuper habentur hi, qui tum ob eminentem ſcientiam, tum ob inſignem ſanctitatem, tum ob venerandam antiquitatem cenſentur Traditionis cuſtodes. Igitur ſicuti quando ſunt concordes, irrefragabilem faciunt auctoritatem; ita dum plures in idem dogma conveniunt, auctoritatem habent non ſpernendam, ſed ſummopere venerandam: Hinc in moralibus conſulendi ſunt Patres, illi præcipue, qui materiam aliquam pertractant.

Octavus Ethicæ Chriſtianæ fons eſt Theologorum Scholaſticorum authoritas; non eorum tamen, qui ex ſola ratione, ſed eorum qui præcipue ex divina revelatione, ex Eccleſiæ, Pontificum, Patrumque oraculis doctrinam morum percipiunt; ex his peti poſſunt argumenta ad fidem moreſque ſpectantia, quos Eccleſia ipſa conſulit, ubi de fide, & moribus agitur, quorum ſententiæ rationem habet.

Dixi qui *ex revelatione doctrinam morum percipiunt*: quia Theologi, qui ſolam rationem, quæ corrupta & cæcutiens eſt. oſtentant, minime audiendi ſunt. Con-

ſulendi

ſulendi ſunt igitur inſigniores morales Theologi, qui divinæ revelationi nituntur, & principem locum habent inter Ethicæ Chriſtianæ D. D., quales ſunt S. Thomas, Bonaventura, Antoninus, Raymundus &c. Hos enim commendat eruditio in divinis ſumma, & profunda, atque vitæ integritas, unde digni habiti ſunt ut Eccleſia eos in albo Sanctorum adſcriberet; qui ex ſincero fideliſſimoque veritatis amore, non ingenio contendendi ſcripſére. Hujuſmodi pariter, ſed in inferiori claſſe ſunt Cajetanus, Silveſter, Soto, Sylvius, Doletus, Comitolus, aliive multi ingenio, & doctrina inſignes, & integritate morum ſpectabiles, dummodo tamen veteres non reprobent, & in contrarium ſenſum detorqueant.

Conſulendi ſunt pariter inſigniores Canoniſtæ, quales ſunt Panormitanus, Navarrus, Covaruvias, Fagnanus, Cabaſutius, aliive non pauci. Canoniſtarum enim authoritas magni eſt momenti.

Magni item habendum eſt doctrinale judicium S. Theologiæ facultatum, ſeu Academiarum, ſeu Univerſitatum, ac earum præſertim, quæ per orbem totum ſunt in ſumma æſtimatione, cujuſmodi ſunt Lovanienſis, Duacenſis, Salmaticenſis, & maxime Sorbonica Pariſienſis, quam Epiſcopi, imo & ſummi Pontifices conſulere non dedignantur.

Nonus Moralis Chriſtianæ fons eſt naturalis ratio; juxta illud Iſaiæ cap. 46. 8. *Redite prævaricatores ad cor*; ideſt naturalis ratio revocet peccatores ad conſcientiam. Ratio enim naturalis homini a Deo data eſt ad veritatis agnitionem comparandam; cum naturalis ratio ſit Divini ipſius luminis communicatio; ut ait coronatus Propheta; *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine*. Quare valde utilis eſt naturalis ratio in Chriſtianæ moralis ſtudio. Hæc enim ſuppeditat communia morum principia, cujuſmodi ea ſunt: *Bonum eſt faciendum, malum fugiendum; quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*: Ex his variæ deducuntur concluſiones, quibus varia explicantur officia, quæ exercere tenemur erga Deum, erga proximum, erga majores, erga nos ipſos. Verum ratio naturalis verſari debet in theologicis non ut domina, ſed ut famula, & pediſſequa: oportet (ait D. Thomas 1. p. quæſt. 1. art. 8.) ut ratio ſubſerviat. Inſervire debet naturalis ratio in theologicis tamquam pediſſequa ex principiis revelatis concluſiones eliciendo, ac regulas exponendo, ad quarum normam ordinare ſeu conformare debemus actiones noſtras, ut bonæ ſint, & vitia ab his arceamus. Quare nemo non videt eos ratione abuti, qui in rebus theologicis primum locum tribuunt rationi; non ſecus ac in rebus fidei hæretici faciunt; nonnulli in moralibus, qui Dei ipſius (ait Juveninus) judices ſe conſtituentes, affirmant ſaltem indirecte, virtualiter, & interpretative, *hæc aut illa præcepta*, ſi ad litteram ſumerentur, non ſatis fore attemperata infirmitati noſtræ, & ex hoc temerario judicio argumenta petunt, quibus præcipua Dei mandata clare cæteroquin in divinis litteris expoſita convellere, vel ſaltem ſophiſticis cavillationibus ſubvertere, aut enervare ſtudent, & conantur. Neminem latet nullum eſſe præceptum in Decalogo, quod ſuis ratiociniis ex primis principiis (ut iis videbatur) deductis, non labefactaverint, ut notat Juveninus. Unde Alexander Papa VII. die 25. Septembris an. 1685. de ejuſmodi ſcriptorum placitis merito dixit, opiniones Chriſtianæ diſciplinæ laxativas & animarum perniciem inferentes, natas ex ſumma luxuriantium ingeniorum ſcientia.

De locorum ſeu Fontium Theologicorum uſu.

CIrca uſum vero prædictorum Chriſtianæ moralis fontium ſeu Locorum, cum hæc non ſint æqualis ponderis, & auctoritatis, ſua prudenti cautione adhibenda ſunt, nempe ubi quæſtio moralis reſolvi poteſt per expreſſam revelationem, ſtandum eſt revelationi, quidquid in contrarium ratio humana ſuggerat, aut reclamet. Revelatio ſiquidem in ſe regulam certiſſimam morum continet, utpote quæ infallibili verbo Dei nitatur, cum ex oppoſito humana ratio erroris periculo ſubjaceat, ac proinde mendax in ſcripturis divinis homo appellatur Roman. 3. verſ. 4. *omnis autem homo mendax*, & Deus ex oppoſito ita verax eſt, ut ſit ipſa veritas; idcirco nec fallere, nec falli poſſit.

Quod ſi quæſtio ſolvi nequeat per expreſſum Dei verbum, ſed per neceſſariam demonſtrationem ex principiis revelatis; ſtandum eſt hujuſmodi demonſtrationi nihil attendendo ad id quod ratio humana nebulis paſſionum obcæcata in contrarium ſuadeat. Propoſitio enim, quæ ex propoſitione revelata neceſſario ſequitur, irrefragabilis eſt auctoritatis.

Si quæſtio autem moralis, neque per expreſſum Dei Verbum, neque per neceſſariam demonſtrationem ex revelatis reſolvi queat; audiendi ſunt hi, quorum in Eccleſiis eſt facultas docendi ſimul & præcipiendi quid ſuper eam quæſtionem definierint, cum hi ad divinam revelationem propius accedant. Quia cum Deus eos conſtituerit ut genuinum Scripturæ, & Traditionis ſenſum exponant, iſti conſulendi ſunt ubi manifeſta non habetur revelatio: *Labia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore ejus*; Malach. 2. 7.

Ubi talis quæſtio, neque per revelationem expreſſam, neque per neceſſariam demonſtrationem ex revelatis, neque per ſuperiorum Decreta ſolvi nequit, conſulendi ſunt, qui antiquitate, doctrina, pietate ſunt in Eccleſia excellentiores. Habent enim hi ab antiquitate, quod teſtes ſint, ac cuſtodes divinæ traditionis; a Doctrina, quod ſint divinæ revelationis interpretes; a pietate, quod ab humanis affectibus in exponendis morum regulis eorumque difficultatibus diſſolvendis immunes extiterint. Ex quo patet quod cum major, ac ſanior pars antiquorum Patrum, & Theologorum in aliquod morum dogma convenerint, illis eſt adhærendum. Quod ſi tandem circa morales difficultates Patres Patribus adverſantur; Theologi inſigniores alii alia tradant, celebriores Canoniſtæ diverſi opinentur, tunc rationis eſt definire. Sed in hoc neceſſe eſt ut magna cautione procedatur, ideſt 1. opus eſt ut caveamus, ne rem ſecundum inclinationem pravorum noſtrorum affectuum decidamus; quidquid enim placet, & amamus, hoc bonum, & ſanctum nobis eſt. Unuſquiſque proprium defectum & paſſionem excuſat, defendit, & cohoneſtare ſtudet. 2. ut caveamus, ne a partium ſtudiis ſeu affectionibus abducamur. Ex hoc enim fit ut quiſque pro ſuſceptis ſive jure, ſive injuria ſemel

partibus, veritatem ſtare pertinaciter tueatur, eaque omnia, quæ contra ſentiunt aliarum partium defenſores, ut falſa rejiciat, ac reſpuat. 3. ut medio quantum fieri poteſt inter laxiores & rigidiores opiniones tramite incedamus. Etenim ſicuti ſine culpa nec gravari poteſt dulce Chriſti jugum, ita nec via ſalutis amplior reddi poteſt; dum anguſta in Evangelio deſignatur. 4. Oportet ut in opinionum ambiguitate, quod propius revelationi accedere deprehendimus, ac parti quæ magis levi favere videbitur, religioſe adhæreamus.

De uſu Conciliarum, ſeu ſacrorum Canonum in reſolvendis caſibus Conſcientiæ.

Nota I. Concilia in ſuis Canonibus de tribus agere ſolent; 1. de his quæ ad Fidem, 2. de his quæ ad mores, & 3. de his quæ ad Diſciplinam pertinent. Et cum Jus civile & canonicum ad invicem aliquando juvent, hinc fit ut quandoque agant de his quoque quæ ad jus civile ſpectant. Canones Fidei exponunt quæ credenda, aut non credenda ſunt: Canones morum quid circa mores fieri poſſit aut debeat, quid non poſſit fieri nec debeat. Canones Diſciplinæ ſtatuunt quale eſſe debeat regimen eccleſiaſticum. Nam quod in civili Republica appellatur Politia, in Republica Chriſtiana dicitur diſciplina. Regulæ canonico-civiles hæ ſunt, quæ inſtitutæ ſunt ab Eccleſia ad jus civile firmandum.

Nota II. Quod cum Conciliorum canones non uno eodemque tempore conſtituti ſint, hinc fit non in omnibus eumdem ſtylum inveniri, nec formulas eaſdem loquendi; etenim nunc comparantur ad mores unius regionis & gentis; modo ad inſtituta alterius regni ſeu nationis. Imo ex quo non uno eodemque tempore conſcripti ſunt canones, exinde contingit quod varietas vocum modo puræ, modo barbaræ latinitatis in illis reperiatur, unde non levis exoritur difficultas, ut eorum genuinus ſenſus intelligatur; eo vel maxime, quod pro temporum varietate eadem vox quando unum, quando aliud ſignificat. Quare ad verum eorumdem Canonum ſenſum aſſequendum opus eſt recurrere ad Gloſſarium Ducange, vel ſi hoc haberi facile nequeat, ad P. Annatum in ſuo Theologiæ Apparatu, ubi agit de Conciliis: ibi enim inveniet ſtudioſus quæ ad intelligentiam Canonum conducere valent.

Qui igitur uti voluerit ſacris Canonibus ad reſolvendos caſus conſcientiæ, profecto opus eſt ut prius plane dignoſcat quinam ſint canones fidei, quinam morum, quinam diſciplinæ, ac tandem quænam regulæ canonico-civiles. Canones fidei invariabiles ſunt; cum invariabilis ſit fides quam explicant; cum Deus nequeat inter ſe mutuo pugnantia revelare, v. gr. hodie revelare quod ſit trinus, poſtea declarare quod trinus non ſit: quia ita ſibi aperte contradiceret. Canones quoque morum invariabiles ſunt; quia 1. præcepta Decalogi quæ ipſi explicant, variare nequeunt, cum præcipiant quod intrinſece bonum eſt, & prohibeant quod ab intrinſeco eſt malum. 2. Præcepta pariter Evangelica quæ per Canones explicantur, ſunt inviolabilia, quia legi Evangelicæ non debet alia divina lex ſuccedere. Concilia enim in ſuis canonibus tota ſunt, ut ingruente aliqua hæreſi, vel gravi difficultate circa res fidei, vel morum, declarent, ſeu clarius exponant quæ Deus in ſuis divinis Scripturis ſubobſcure revelavit, ſeu præcepit aut prohibuit, abſque eo quod ne minimum quidem veritati revelatæ addant, vel detrahant. Quocirca canones fidei in generalibus Conciliis editi, ſunt uberiores articulorum fidei, ſive præceptorum Decalogi explicationes, non ſecus ac concluſiones in ſcientiis naturalibus ſunt uberiores expoſitiones principiorum, quæ in iiſdem ſcientiis ſunt per ſe nota. Canones tamen diſciplinæ variabiles ſunt, eo ferme pacto quo varia eſt ſæcularis Politia pro diverſitate loci, temporis, vel perſonarum. Regulæ autem canonico-civiles non plus habent firmitatis quam leges civiles, utpote quæ non alio fine conſtituantur, niſi ut jus civile in ſuo robore maneat. Igitur qui uti voluerit Conciliorum canonibus ad caſuum moralium reſolutionem, ad hæc omnia attendere debet, ne regulas variabiles cum invariabilibus confundat.

Exemplo vero aliquo res apertius circa differentiam canonum fidei, morum, & diſciplinæ explicabitur. Si Doctor cum pertinacia aſſereret uſuram non eſſe peccatum, eſſet hæreticus: non eſſet vero hæreticus mercator qui amore pecuniæ uſuras exerceret. Et ratio eſt; quia Doctor peccaret contra canonem fidei, quo definitur uſuram eſſe peccatum: & mercator peccaret contra canonem morum, quo uſura interdicitur. Rurſus nec contra fidem, nec contra mores, ſed contra diſciplinam peccaret ignarus Parochus, qui publicum uſurarium eccleſiaſtica ſepultura non privaret, modo illud non factum ſit malitioſe. Et ratio eſt; quia Parochus nec fidei nec morum canonem, ſed canonem diſciplinæ violat. Quare ut hæc regula ad praxim reducatur, Doct. abſolvi non poſſet, niſi hæreſim retractaret: mercator, niſi damnum temporale repararet: parochus, niſi conſulto prius Epiſcopo noviſſet quomodo ſe in hoc caſu gerere deberet. Et ſic in aliis dicendum.

Qui autem dictos canones diſtinguere velit, uti debet gravi conſideratione, cum nihil difficilius ſit, quam diſtinguere exacte quinam ſint canones fidei, quinam morum, quinam diſciplinæ; dum ſæpe hæc tria in uno eodemque objecto conjuncta reperiuntur, puta in Baptiſmo ad fidem pertinet te ſcire baptiſmum rebus conſtare, materia nempe & forma, ſcilicet vera ac naturali aqua, quæ eſt materia, & verbis *ego te baptizo in nomine Patris &c.* quæ ſunt forma. Ad mores, quod adultus non recipiat baptiſma niſi cum ſanctis diſpoſitionibus, & quod miniſter non illud conferat cum conſcientia peccati mortalis. Ad diſciplinam, quod Baptiſmus talibus ac talibus ritibus accidentalibus conferatur, qui ritus non ſemper iidem fuere.

Difficultas diſtinguendi inter canones fidei, morum, & diſciplinæ augetur a mutua eorumdem canonum ab invicem dependentia; quia regulæ diſciplinæ moralia præcepta determinant, & moralia præcepta fidem vivam reddunt: v. g. fides credendi Deum eſſe adorandum, niſi talis fides ad praxim reducatur per illud morale præceptum *memento ut diem ſabbati ſanctifices*, & præceptum hoc *ſabbathum ſanctifices* vagum eſt, niſi ad aliquem particularem Religionis actum determinetur, uti fit per eccleſiaſticum præceptum,

ceptum, quo jubetur ut eo die Miſſa audiatur, & divinis officiis ſiſtatur.

Ad hoc vero ut canones fidei, morum, & diſciplinæ diſtinguamus, opus eſt ut hæc tria attendamus: nempe 1. Symbolum Apoſtolorum, ut cognoſcamus canones fidei; 2. Præcepta Decalogi, per Evangelium expoſita, ut agnoſcamus canones morum. 3. Præcepta mere Eccleſiaſtica, ut canones diſciplinæ deprehendamus. Nam ſicut antea jam notavimus, canones fidei non aliud ſunt, quam explicationes ampliores Symboli Apoſtolorum; Canones morum, uberiores expoſitiones Decalogi; canones diſciplinæ, certæ juris eccleſiaſtici applicationes. Igitur ſi velimus prædictos canones diſtinguere, oportet ut hæc tria attendamus. Ut enim fiet nos dignoſcere canones fidei, ſi eos ad Symbolum comparaverimus: ſic apprehendemus canones morum, ſi cum Decalogi præceptis eos conferamus; tandem percipiemus canones diſciplinæ, ſi cum præceptis eccleſiaſticis comparaverimus. Diximus notanter *cum præceptis eccleſiaſticis*; quia, quando præcepta Eccleſiaſtica jubent quæ fidem reſpiciunt, vel imponunt quæ reſpiciunt mores, tunc vel ad fidem, vel ad mores ſpectant, & non ſecus ac præcepta fidei & morum, ipſa quoque præcepta eccleſiaſtica circa res hujuſmodi verſantia, ſunt invariabilia.

Ex dictis igitur colligitur 1. canones omnes quibus ſtatuitur Deum unum eſſe in ſubſtantia, trinum in perſonis, cæteraque alia quæ in Symbolo continentur, ad fidem ſpectare; canones omnes explicantes præcepta affirmativa, vel negativa, quibus præcipiuntur actus interiores exterioreſve fidei, ſpei, charitatis & religionis circa hæc myſteria exercendi, ſeu actus vetantur hujuſmodi myſteriis adverſantes, ſunt canones ad mores ſpectantes, utpote qui ſint latiores ſeu uberiores expoſitiones illius Decalogi præcepti *Dominum Deum tuum adorabis*. Item canones omnes, quibus ſtabiliuntur dies feſti, & ſolemnitates circa Trinitatem, Incarnationem &c. canones ſunt diſciplinæ; quia non aliud ſunt quam Eccleſiaſtici præcepti explicationes.

Colligitur 2. omnes illos canones eſſe de fide, qui determinant Eccleſiam ſacram eſſe Rempublicam, non civilem ſeu politicam, utpote non ab hominibus, ſed ab ipſo Deo fundatam inſtitutamve, ac conſiſtentem non in puris hominibus, ſed civibus ſacro baptiſmate initiatis, & Præſulibus, ideſt Epiſcopis, Sacerdotibus, Diaconibus per Sacramentum Ordinis conſecratis, cum hæc omnia pertineant ad articulum fidei *Credo ſanctam Eccleſiam*. Ita canones omnes ſtatuentes, quales diſpoſitiones ineſſe oporteat in iis qui in Eccleſia præſunt & ſubſunt, ſunt canones morum, quia ſunt ampliores explicationes illius præcepti Decalogi *Honora patrem tuum, & matrem tuam*. Regulæ item omnes quæ ordinant tempus, locum pro recipiendis ſacris Ordinibus, ſeu veſtes præſcribuntur quibus convenit ut clerici a laicis diſtinguantur, ſunt canones diſciplinæ.

Ita pariter canones omnes pertinentes ad Sacramentorum ſubſtantiam; v. gr. quod homines nonniſi per Baptiſmum in Eccleſiam recipiantur, non corroborentur niſi per confirmationem, ac nonniſi per Euchariſtiam nutriantur, hujuſcemodi canones ad fidem ſpectant, utpote qui ſint fuſiores explanationes articuli *Credo in remiſſionem peccatorum*; quo articulo ſignatur, homines juſtificari per ſacramenta, aut eorum votum. Quod vero Sacramenta recipienda non ſint ab adultis niſi cum ſanctis diſpoſitionibus, cum ſanctitate a Miniſtro & illo conſecrato conferantur, ad canones morum ſunt ſpectantia. Quod tandem Baptiſma non conferatur ſolemniter niſi in feſto Paſchatis, vel Pentecoſtes; quod Confirmatio detur immediate poſt Baptiſma, ut fiebat olim, vel in adulta ætate, uti nunc fit, ad meram diſciplinam pertinet. Ad fidem pariter pertinet non unum, ſed plures debere eſſe Epiſcopos Apoſtolorum ſucceſſores, quod ſancta ordinatione conſecrentur; quo explicatur articulus *Credo ſanctam Eccleſiam catholicam*. Item ad fidem ſpectat quod Matrimonium ſit Sacramentum. Pertinet autem ad mores quod Epiſcopi vocati ſint a Deo, non intruſi, docti & non indocti, ſancti & non vitioſi, ita ut præeminere debeant laicis ſanctitate, utpote qui Chriſti Domini vices, ſeu perſonam repræſentant: idcirco hoc canone explicatur locus ille *Sancti eſtote quoniam ego ſanctus ſum*. Sic ad mores pertinens eſt, quod Matrimonium habeat ea omnia, quæ ad eſſentiam contractus ſunt ſpectantia. Ad diſciplinam tandem pertinet extenſio major, vel minor Epiſcopalis Diœceſis, cum limites Epiſcopatuum creſcant & decreſcant pro arbitraria determinatione Eccleſiæ. Item quod Prælati inſtituti ſint modo ſorte, ut Matthias, modo ad preces Populi, ut ſeptem Diaconi, modo electione, modo præſentatione, ut contingit in quibuſdam locis. Et reſpectu Matrimonii talia, vel talia impedimenta ad illius invaliditatem; cum hoc jure poſitivo ſit inductum. Patet igitur quod varietati quam pati poſſunt canones diſciplinæ quoad circumſtantias loci, temporis, perſonarum, non ſint ſubjecti etiam canones fidei & morum, utpote qui pertineant ad Decalogum, ideſt ad legem naturalem, ita ut ubique terrarum, & gentium ab omnibus generatim ſint admittendi.

Colligitur 3. canones fidei & morum ſic invariabiles eſſe quoad ſubſtantiam, ut nunquam factum ſit in illis variationem contigiſſe, niſi circa expreſſiones. Et ratio eſt; quia doctrinam fidei & morum non recipit Eccleſia ab hominum documentis, ſicut humanæ ſcientiæ, v. grat. Phyſica quæ mutatur ſecundum varia quæ nobis objiciuntur, phænomenorum experimenta; verum doctrinam fidei & morum recepit Eccleſia a Deo revelante, cujus infinitæ ſapientiæ nulla nova cognitio advenire poteſt: Et cum ſit immutabilis, nequit ſuis ſemel revelatis contradicere; ac ideo canones poſteriores fidei & morum poſſunt quidem priores explicare, minime vero prioribus derogare. Sic ex. gr. unitas Perſonarum in divinis, quæ ante Synodum Nicænam exponebatur, quod Perſonæ eſſent quid unum, poſt eamdem Synodum, quod Perſonæ eſſent conſubſtantiales &c.

Colligitur 4. canones pariter diſciplinæ, prout habent explicare canones fidei, vel morum, cum ex hac parte ſpectent ad jus naturale, eſſe prorſus invariabiles, & ſolum variabiles eſſe poſſe quoad modum, quo vel fidei exercitium determinant, vel præcepta Decalogi applicant ad praxim; dum ex hoc capite pertinent ad jus, ſeu ad legem poſitivam. Sic canones quibus Eccleſia ſtatuit ſolemnitatem Feſtorum, jejuniorum auſteritatem &c. ea parte qua

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

qua præcipiunt pietatem erga Deum, vel ſobrietatem in nobis ipſis, quia ſecundum tale munus pertinent ad jus naturale, variari nequeunt; variari quidem valent quoad modum celebrandi feſti, vel jejunia obſervandi; quia ſecundum talem reſpectum ſpectant ad jus poſitivum.

Nota. I. Canones diſciplinæ, etiam ex illa parte qua variabiles ſunt, variandi non ſunt niſi publica Eccleſiæ authoritate, quæ vel etiam mutationem ſtatuat, vel juſtis de cauſſis permittat, minime vero authoritate privata; quia nulla lex authoritate privata mutari poteſt.

Nota II. Canones diſciplinæ, tamdiu valere ſeu permanere in ſuo vigore, quamdiu Eccleſia ſtatuit novas pœnas, vel ſtatutas innovat contra inobedientes, vel aliquid aliud adhibet ut vigorem eorum tueatur. Quare canones antiqui quibus diſciplina Monaſtica, & Cleri reformatio ſtatuitur circa ea quæ ſpectant ad ſubſtantiam votorum & eſſentiam Clericatus, nunc quoque ſuum habent vigorem, cum Tridentina Synodus antiquos canones innovaverit.

Nota III. Tunc canones diſciplinæ vigere deſinunt, quando Eccleſia contrariam legem ſtatuit, aut uſum contrarium non obſiſtendo permittit; quia tunc aut mutationem decernit, aut ſaltem eam tolerat. Sic præceptum recipiendi quater in anno Euchariſtiam, mutatum eſt a Concilio Lateranenſi can. *Omnes utriuſque ſexus* in præceptum ſumendi ſemel in anno. Sic jejunium non amplius viget in tanto rigore, ſicuti quando fiebat hora tertia poſt meridiem, nec fiebat cœnula quæ nunc permittitur veſpere, & comeſtio ſeu prandium circa meridiem. Et hoc permittitur in Religionibus etiam ſtrictioribus. Sic pœnitentiæ peccatoribus olim per canones injungendæ, Eccleſia permittente, prudentiæ Confeſſarii relictæ ſunt. Sic, &c.

TRA-

TRACTATUS

De uſu juris canonici & civilis, & de vero uſu Caſuiſtarum.

DE JURE CANONICO.

§. I.

Quid ſit Jus Canonicum.

JUS Canonicum idem latine ſonat ac regula ex cap. can. diſt. 3. & tali nomine ſignificantur leges eccleſiaſticæ ad divinum cultum & ad ſupernaturalem finem pro animarum ſalute ordinatæ. Jus Canonicum aliud eſt ſcriptum, quod continetur in corpore Juris canonici; & eſt illud, quod proprie ſolet appellari jus canonicum, & fertur ab Eccleſiaſtico legislatore, qui plerumque leges ſuas per ſcripturam promulgare ſolet. Aliud non ſcriptum, & hoc eſt conſuetudo, quæ longo uſu firmata non ſecus ac lex, ſeu jus ſcriptum vim habet obligandi.

Canon ſcriptus generice acceptus dividitur in canonem ſpecifice ſumptum, ſeu in ſignificatione minus ampla, in decretum, in epiſtolam, in Decretalem, in dogma, in mandatum, in interdictum & ſanctionem. Hæc diviſio fertur a Gloſſa in Decreto Gratiani diſt. 3. v. *Omnes*. Nomine canonis ſpecifice ſumpti, ſeu in ſignificatione minus ampla intelligitur Conſtitutio, ſeu lex edita a Concilio Generali. Decretum etiam ſpecifice ſumptum eſt Conſtitutio edita a Summo Pontifice nulla præcedente alicujus conſultatione. Epiſtola Decretalis dicitur Conſtitutio facta a Summo Pontifice ad conſultationem alterius ſcripto tranſmiſſa & publicata. Dogma eſt Conſtitutio doctrinalis circa fidem; mandatum Conſtitutio circa mores; Interdictum Conſtitutio aliquid prohibens, nulla certa pœna pro tranſgreſſoribus impoſita. Sanctio tandem per quam aliquid prohibetur, ut ſimul adjiciatur aliqua pœna tranſgreſſori. Omnes hæ Conſtitutionum ſpecies aliquando veniunt & confunduntur ſub uno eodemque canonis nomine. Canon denique alius dicitur extravagans, alius incluſus in corpore juris: hic dicitur omnis Conſtitutio, quæ repoſita eſt in voluminibus componentibus corpus juris canonici. Canon extravagans vocatur ea Conſtitutio, quæ nondum poſita eſt in dictis voluminibus; ſed quaſi extravagatur, quales ſunt Conſtitutiones Summor Pontificum editæ poſt compilationem totius juris Canonici; quod nomen adhuc retinent quædam Conſtitutiones, quæ componunt librum Extravagantium intra corpus juris; quia tale nomen habuerunt, antequam eidem corpori adnecterentur.

Corpus Juris Canonici eſt Collectio canonum illorum ſeu regularum; quibus Chriſtiani diriguntur vel ad divinum cultum exercendum, vel ad eorum ſupernaturalem finem aſſequendum. Corpus Juris canonici aliud eſt antiquum, aliud novum, aliud noviſſimum; & illud dividitur in commune omnibus Chriſtianis, & in particulare alicui nationi ſeu Genti. Corpus juris canonici antiqui illud eſt, in quo per varios auctores canones collecti ſunt, quibus Eccleſia prioribus ſæculis per octingentos annos uſa eſt; & hoc conſtat variis Canonibus Apoſtolorum, nempe Conciliorum & Pontificum. Canones Apoſtolorum ſunt nonnulla præcepta, quæ Apoſtoli Epiſcopis & Preſbyteris ad animarum curam, Eccleſiarumque gubernationem generatim pertinentia tradidere, quæ longo tempore hominum memoria conſervata, tandem ſcriptis conſignata ſunt, licet authore ac tempore incertis. Unde nati ſunt Canones Apoſtolici ſeu Conſtitutiones Apoſtolicæ, quæ S. Clementi Papæ attribuuntur, tametſi eorum Apoſtolicorum Canonum authoritas non ſit omni exceptione major; quandoquidem diverſa diverſis temporibus illis additamenta appoſita fuerit. Canones antiqui Conciliorum ii ſunt, qui in pluribus Conciliis priorum temporum editi fuere. Prioribus enim ſæculis plurium Civitatum Epiſcopi nonnunquam ad decidendas cauſſas majoris momenti ſimul convenere, quorum Congregationes Concilia vocabantur. Hæc tamen tribus prioribus ſæculis ob æſtus perſecutionum rarius agebantur; nonnulla tamen etiam ex difficillimis illis temporibus ad noſtram notitiam pervenerunt, veluti Concilia ſub Victore Papa habita de Paſchæ controverſia; Carthaginenſe ſub Agrippina Epiſcopo, cujus meminit Cyprianus Epiſtola 71., & alia plura, dum toties tales Conventus haberentur, quoties commode fieri poterant. Verum ex quo ſub Magno Conſtantino pax Eccleſiæ reddita fuit, frequentius ac meliori ordine facti fuere Epiſcoporum Conventus: ſub ipſo Conſtantini imperio celebrata fuere Ancyranum in Galatia anno 314. Neocæſarienſe in Ponto, quæ ſunt eorum, quorum canones ſuperſunt, antiquiſſima Concilia. Ejuſdem Imperatoris auſpiciis coactum fuit anno 325. Nicææ in Bithynia Concilium Œcumenicum primum, ad quod omnes Epiſcopi Orbis convenere. Nicænum ſecuta ſunt tria particularia, ſcilicet Antiochenum anno 341. Laodicenſe in Phrygia anno 370. & anno 371. Gangrenſe in Paphlagonia, quorum canones maximi habebantur. Tandem anno 381. habitum fuit Conſtantinopoli Œcumenicum ſecundum.

Horum ſeptem Conciliorum, nempe duorum Univerſalium & quinque particularium canones in unum corpus collecti ſunt, quod appellatum fuit *Codex* canonum Eccleſiæ Univerſalis, quo conſtat uſum fuiſſe Concilium Chalcedonenſe, cujus canon primus generatim comprobatur. Huic Codici acceſſere canones Concilii Epheſini Œcumenici tertii habiti anno 430. & Chalcedonenſis Œcumenici quarti celebrati anno 440. Item Canones 50. Apoſtolorum, & Canones Concilii Sardicenſis celebrati anno 347. a pluribus Eccleſiis pro continuatione Concilii Nicæni, adjecti fuere huic Codici.

Omnes iſti canones græca lingua concepti fuere. Verum in Eccleſia Occidentali retenta fuit antiqua verſio latina, cujus author incertus eſt. Hæc vetus

compilatio adhibita fuit in Concilio Chalcedonenſi in Eccleſia Romana uſque ad ſubſequens ſæculum, nec per Galliam & Germaniam uſque ad ſæculum nonum aliam compilationem noverunt. Denique Dionyſius dictus Exiguus, qui anno 530. Romæ vixit, novam verſionem, eamque multo fideliorem adornavit, cui addidit omnia, quæ tunc temporis in Græco Codice continebantur, nempe 50. Canones Apoſtolorum, Canones Conciliorum Chalcedonenſis, Sardicenſis, Carthaginenſis & nonnullorum aliorum, quæ habita fuere in Africa. Item collegit idem Dionyſius Decretales Epiſtolas Pontificum, ideſt a Syricio, qui obiit anno 398. uſque ad Anaſtaſium II. qui deceſſit anno 498. Appellabantur enim *Decretales* Epiſtolæ, quibus Pontifices ab Epiſcopis conſulti decidebant momenta diſciplinæ, quæ Canonum loco habebantur, non ſecus ac Græci his æquiparabant Decretales. Dionyſii Alexandrini, Gregorii Thaumaturgi, Baſilii Magni ad Amphilochium Epiſtolas.

Authoritas Compilationis Dionyſianæ tantæ fuit æſtimationis, ut Eccleſia Romana ea deinceps ſemper uteretur ſub appellatione *Corporis Canonum*; & hæc Compilatio uſque ad Caroli Magni tempora etiam in Gallia ſola agnita fuit. Extitit in Eccleſia Africana Codex Canonum collectus maxima ex parte ex Conciliis habitis tempore Sancti Auguſtini. Quod fecit Romæ Dionyſius Exiguus, hoc idem præſtitit in Hiſpania Martinus Bracarenſis Epiſcopus, qui floruit anno 570. cum hic Compilationem Canonum ediderit ſecundum Orientales, quibus nonnullos canones adjunxit Conciliorum, quæ habita fuere in Hiſpania. Hæc pauca præcepta quæ Jus antiquum appellantur, univerſæ Catholicæ Eccleſiæ per octo ſæcula ſatis fuere.

Jus Canonicum antiquum non aliter citari ſolet quam citantur Patres aut Concilia e quibus extractum eſt; puta ſi citandus ſit canon Concilii Neocæſarienſis, vel Syricius Papa de Diaconis non ordinandis ante annum trigeſimum inceptum, ſic loca illa citantur *Concil. Neocæſar.* can. 2. *Syric.* epiſt. 1. quæ duo reperiuntur in Dionyſii Exigui Collectione.

Corpus juris canonici novum illud eſt, quo hodie Scholæ & Forum utuntur; & collectio juris canonici novi habetur in volumine quod corpus canonicum nuncupatur. Hoc autem corpus canonicum conſtat Decreto Gratiani, quinque libris Decretalium, ſexto Decretalium, Clementinis, Extravagantibus Joannis XXII. & Extravagantibus communibus.

Decretum Gratiani dicitur volumen a Gratiano Monacho Ordinis S. Benedicti compilatum, cui Operi doctas Gloſſas nonnulli addidere. Continet hoc volumen præter Decreta Conciliorum & Summorum Pontificum, quæ vim canonis habent, plurima alia vel ex SS. Patribus vel ex aliis Interpretum fragmentis, vel etiam ex jure civili petita; unde orta eſt controverſia inter Doctores, num omnia translata in hoc volumen canon cenſeri debeant.

Decretum hoc Gratiani dividitur in tres partes, quarum prima continet 101. diſtinctiones in plures canones ſeu capita excepta q. 3. cauſ. 33. ſecunda continet tractatum de pœnitentia in 7. diſtinctiones per canones ſeu capita diviſum. Denique tertia pars Decreti continet quinque diſtinctiones diviſas in canones ſeu capita agentia de conſecratione.

Secunda pars corporis Juris Canonici eſt volumen Decretalium, quæ dicuntur Gregorii IX. quia illius juſſu collectæ ſunt ex variis Reſcriptis, Conſtitutionibus ſummorum Pontificum, Conciliorum Decretis per S. Raymundum de Pennafort Ordinis Prædicatorum Cappellanum, & Pœnitentiarium ejuſdem Pontificis, cujus voluminis Gloſſator eſt Bernardus Parmenſis. Dividitur autem in quinque libros continentes Titulos & capita, in quorum primo agitur de Miniſtris Eccleſiæ eorumque electione, ordinatione, officiis uſque ad Titulum 33. ac deinde ſub finem ejuſdem libri ſubnectuntur principia judiciorum. In ſecundo libro agitur de jure, quod præcipue eſt via judiciaria. In tertio libro de Clericis, necnon de quibuſdam, quæ ſunt Clericis laicisque communia. In quarto de Sponſalibus & Matrimonio. In quinto de criminibus & pœnis. Quæ omnia breviter indicantur veteri illo verſiculo quinque vocibus conſtante, quæ totidem libris Decretalium correſpondent.

Judex, Judicium, Clerus, Sponſalia, Crimen.

Tertia pars corporis Juris Canonici eſt Sextus Decretalium juſſu Bonifacii VIII. compilatus opera & ſtudio Guillielmi Archiepiſcopi Ebredunenſis, Berengarii Epiſcopi Bicterenſis, & Richardi de Senis S. R. E. C. Vice Cancellarii, ex pluribus Pontificum Reſcriptis, Decretis Conciliorum, quæ emanarunt poſt editum volumen Decretalium antiquarum Gregorii IX. cujus Operis Gloſſator eſt Joannes Andreas Bononienſis. Appellatur Sextus, quia additus fuit quinque antiquioribus libris Decretalium Gregorii, licet ipſe quoque dividatur in quinque libros continentes ſimiliter titulos ex Decretalibus Gregorii deſumptos, & capita.

Quarta pars corporis juris canonici ſunt Clementinæ & volumen Extravagantium. Primæ ſunt Conſtitutiones Clementis V. editæ in Concilio Vienenſi, quibus Gloſſas appoſuit prædictus Joannes Andreas, ac ſimiliter partitæ ſunt in quinque libros continentes titulos ex Decretalibus Gregorii excerptos & capita.

Volumen Extravagantium ſubdividitur in duas partes, in quarum prima continentur Extravagantes Joannis XXII. quibus Gloſſas addidit Zenzelinus de Caſſanis. In altera autem ſunt Extravagantes diverſorum Pontificum poſt Sextum emanatæ; quibus Gloſſas adjunxere Joannes Monachus, Guillelmus de Monte Laudano, & Joannes Franciſcus de Pavinis.

Illæ ſunt partes ex Pontificia authoritate receptæ quæ componunt corpus juris. Conſtitutiones aliæ Conciliorum, & Summorum Pontificum emanatæ poſt illarum omnium compilationem, vim etiam Canonum habent, & dici poſſunt Extravagantes, quia quodammodo vagantur extra corpus juris canonici, nec adhuc niſi privata authoritate in unum compilatæ; & hujuſcemodi Extravagantes vocantur ab aliquibus Jus Canonicum noviſſimum, de quo infra.

Totum corpus hoc juris canonici componitur partim ex ſacrarum Litterarum præceptis, partim ex Conciliorum & Summorum Pontificum Conſtitutionibus, partim ex SS. Patrum ſententiis, partim ex aliquibus ſtatutis juris civilis; cum hac tamen differentia, quod præcepta ſacrarum Litterarum, Decreta Conci-

Conciliorum quæ approbata ſint, Conſtitutiones ſummorum Pontificum, habeant per ſe vim legis Eccleſiaſticæ. Et talem vim acquirunt SS. Patrum ſententiæ, quæ translatæ ſint in Decretalium volumina & a Summo Pontifice approbatæ; quod tamen illis non competit niſi quatenus mediante translatione & approbatione Pontifex eas ſuas facit. Statuta vero legum civilium ſecundum ſe licet obligent, ac obſerventur etiam in foro Eccleſiaſtico, ſuppoſito quod neque canonicis Decretis, neque bonis moribus adverſentur ex cap. 1. *de novi operis nuntiatione* juncto cap. 1. & 5. aliſque diſtin. 10 tamen vim non habent ea nominis Eccleſiaſtici niſi prout in aliquam Conſtitutionem Eccleſiaſticam translata ſunt & aſſumpta a Summo Pontifice tamquam ſua juxta illud Juſtiniani in *L.* 1. cap. *de veteri jure enucl.* cui conſonat cap. 22. *ſi Apoſtolicæ* 22. *de præbend. in 6.*

Circa vero Decreta Conciliorum diſtinguendum eſt inter Decreta Conciliorum Generalium, quæ, ſi Concilium a Summo Pontifice approbatum ſit, habent per ſe vim canonis univerſalis, ſive incluſa ſint in corpore juris ſive non, & Decreta Conciliorum particularium, quæ cum ſecundum ſe ſint canones particulares, eam tantum obligant Diœceſim ſeu Provinciam, pro qua particulare Concilium congregatum fuit, niſi tamen a Summo Pontifice aſſumpta ſint, & facta tanquam ſua, ut ſua illa fecit, quæ inſerta ſunt in libris Decretalium juxta illud effatum: *Omnia noſtra facimus quibus authoritatem noſtram impartimur.* Et ratio eſt; quia vis & extenſio legis dependet a vi & extenſione juriſdictionis, cum extra territorium juſdicenti impune non obediatur; idcirco vis canonis univerſalis procedere nequit, niſi ab eo qui juriſdictionem habet univerſalem per totam Eccleſiam, cujuſmodi ſunt Concilium Generale & ſummus Pontifex.

Jus novum ſua ſigna habet quibus citari ſolet. Hinc ad tales citationes dignoſcendas iſta advertenda ſunt, ideſt quoties in libro qui legitur, inveniuntur hæc ſigna *can.* vel *c. diſt.* tali puta 5. adeunda eſt pars 1. Gratiani quæ, ut vidimus, complectitur 101. diſtinctiones. Si reperiatur *can.* vel *cap.* 12. cauſ. 3. tunc adeunda eſt ſecunda pars ejuſdem Gratiani quæ cauſſas triginta ſex complectitur. Et ſi reperiatur *diſt. de pœnitentia* trigeſima cauſa adeunda, ubi habentur diſtinctiones 7. *de Pœnitentia*. Si inveneris *can.* vel *cap. diſt. de conſecrat.* conſulenda eſt pars tertia Gratiani, in qua ſunt quinque diſtinctiones *de conſecratione*.

Quando autem inveniuntur hæc ſigna *can.* vel *cap.* de tali materia v. gr. *de feriis*, &c. tunc adeundæ ſunt Decretales quæ continent quinque libros, & liber quilibet certos titulos, & quilibet titulus certa capita.

Quoties vero inveniuntur hæc ſigna, nempe *can.* vel *cap.* ex gr. *de feriis*, & inſuper hæc nota in 6. aut in 7. recurrendum eſt ad Sextum Decretalium, qui Sextus vocatur, quia additus quinque libris Decretalium.

Si reperiantur hæc ſigna, vid. *cap.* vel *can.* cum addito *Clement.* tunc conſulendæ ſunt Clementinæ.

Si autem hæc ſigna occurrant v.g. *can.* vel *cap.* de tali materia, puta *de Feriis*, cum additio Extravag. *in.* tunc adeundæ Extravagantes Joannis XXII., ſi vero additum dicat *Extrav. commun.* tunc recurrendum ad Extravagantes communes.

Et ut facilius inveniantur citationes librorum juris canonici, recurrendum eſt ad indicem qui poſitus eſt in fine cujuſque libri, ubi habentur primæ voces canonis, ideſt voces quibus canon incipit, cum additione diſtinctionis canonis, & capitis & numeri paginæ, in quo canon habetur v.g. cit. canon *Presbyter*, adi indicem libri canonici, & quære verbum Presbyter; & ſi citet cum alio addito, quæratur hoc vocabulum in indice, donec illud invenias cum tali addito v.g. dicet ſcripto aſſerens canonem hoc habetur can. *Presbyter* 2. diſt. 91. & extra cap. *dolentes* 9. *de celebr. Miſſæ*; & ſi error cauſſa Typographi eſſet in pagina, recurre ad 2. diſt. Gratiani, & can. 91. & ſic in aliis qui habent titulos, quæratur titulus de tali materia; & ſic in caſu erroris in citatione paginæ invenies quod quæris; & ut facilitas comparetur inveniendi in indice canones vel capita, opus eſt ſe exercere in tali indice in exquirendis canonibus, vel capitibus, quæ in indice citantur.

§. II.

De Jure canonico noviſſimo & quomodo citetur.

Præter jus novum habetur inſuper Jus canonicum noviſſimum, & eſt illud quod coaleſcit ex variis legibus Eccleſiaſticis quæ inſtitutæ ſunt a tempore Joannis XXII. a quo facta fuit collectio Extravagantium. Hujuſcemodi autem leges continentur vel in Conciliis, in quibus ſtatutæ fuere, nempe in Baſileenſe, Conſtancienſe, Florentino & Tridentino, vel in Bullario in quo exponuntur Conſtitutiones omnes ſummorum Pontificum. Jus vero noviſſimum non aliter citari ſolet, quam citentur Concilia vel Bullæ Pontificum. Hinc quando citantur Concilia, hæc quærenda ſunt in Summa Conciliorum; & cum citatur aliqua Conſtitutio Summi Pontificis, illa Conſtitutio quærenda eſt in Bullario.

§. III.

De Jure non ſcripto, ſeu de conſuetudinibus.

Jus non ſcriptum, ſeu conſuetudo eſt jus quoddam moribus ſeu ex longo, & communi aut fere communi uſu inſtitutum, quod pro lege ſuſcipitur. Magna eſt vis conſuetudinis in Eccleſia, ſi laudabilis ſit, id eſt non opponatur juri naturali vel divino, & rationabili cauſſa introducta, longo uſu, Paſtorum Eccleſiæ conſenſu, vel ſaltem his ſcientibus invaluit, ut ipſam a canonum obſervantia excuſet, cum ipſis deroget. Maxima vis conſuetudinis cernitur in ritibus, hoc eſt in ratione precum publicarum, in adminiſtratione Sacramentorum, obſervatione feriarum, jejuniorum, &c. Cum enim Chriſtiana Religio de interioribus actibus mentis humanæ ſollicita ſit, in exterioribus Chriſtianorum ſemper libertas fuit, tutiſſimum eſt, ut ſuum unaquæque Eccleſia morem ſequatur, niſi quid habeat quod univerſalis Eccleſiæ doctrinæ repugnet; & conſtans perſeverantia ac ſtudium Eccleſiæ Gallicanæ antiquas ſuas laudabiles conſuetudines ſervandi eſt illud, quod vocatur libertas Eccleſiæ Gallicanæ.

§. IV.

§. IV.

De modo utendi jure canonico in reſolvendis caſibus conſcientiæ.

Jus Canonicum cum coaleſcat ex variis Scripturæ textibus, ex variis Sanctorum Patrum ſententiis, & ex variis Conciliorum canonibus, ac ſummorum Pontificum decretis; hinc totum ſuum robur mutuatur ex locis, quibus conſtituitur. Quare qui uti velit jure canonico ad caſuum moralium deciſionem, attendat quid excipiat ex jure canonico, videlicet num textum Scripturæ aut Patrum authoritatem, aut canones Conciliorum, aut decreta ſummorum Pontificum. Si ſumat ex jure canonico Scripturas, eas ſervet regulas, quas initio ſtatuimus de locis moralibus agendo ſervandas eſſe circa Scripturas. Si Canones extrahat, leges obſervet quas ibi pariter circa Concilia viſum eſt ſervandas præſcribere. Et ſic dicito circa authoritatem alicujus Patris vel Decretum Pontificis in quolibet ex his a jure canonico mutuando.

De Jure civili.

§. V.

Quid ſit Jus Civile.

Jus civile eſt collectio legum earum, quibus diriguntur homines in Reipublicæ bonum. Et tot ſunt genera juris civilis, quot ſunt Rerumpublicarum conditiones; ſed Jus Romanum longe cæteris præfertur; idcirco de hoc ſolo hic agitur. Jus civile ſeu Romanum duplex eſt, antiquum & novum. Jus civile Romanum antiquum eſt illud quod conſtat ex Codice Hermogeniano, Gregoriano, & Theodoſiano. Jus civile novum illud eſt, quod conſtat ex his libris qui in Scholis explicari ſolent, & integrum corpus Juris civilis conſtituunt.

Corpus autem Juris civilis ſic ordinatur. I. Occurrunt quatuor libri Inſtitutionum: quilibet horum ſuos habet titulos, & quilibet titulus ſuos paragraphos. II. Occurrunt Pandectæ ſeu libri quinquaginta Digeſtorum, in quibus collecta ſunt juſſu Imperatoris Juſtiniani 534. judicia ſeu deciſiones celebriorum veterum Juriſconſultorum ſuper totidem occurrentes quæſtiones in lege civili, quibus Imperator vim legis dedit. Vulgatum fuit hoc opus ſub nomine Digeſti, id eſt recto ordine diſpoſitum. Conſtituit primam partem legis Romanæ; & eſt primum volumen corporis juris civilis. Translatum fuit in Græcum ſub eodem Imperatore, & Græco nomine vocatur Pandectæ. Citari ſolet duplici ff. ratione nominis græci Pandectæ quod tali figura abbreviabatur quod ππ Latini ex errore acceperunt pro duplici ff. III. Occurrunt duodecim libri Codicis, quilibet quorum habet ſuos titulos, & quilibet titulus ſuas leges. IV. Occurrunt Novellæ, ideſt novæ leges diverſorum. V. Feudorum Conſtitutiones. VI. Extravagantes.

§. VI.

De modo, quo citari ſolet jus civile.

Ut ſciatur quomodo citari ſoleat Jus civile, operæ pretium eſt notas librorum indicare, quæ ſunt hujuſmodi, ideſt ita libri ſignantur.

I. Denotat Inſtitutiones ſeu librum inſtitutionum.
C. Codicem.
N. Novellas.
E. Edicta Juſtiniani Imperatoris.
N. J. Novellas Juſtiniani.
C. T. Conſtitutiones Tiberii.
C. J. J. Conſtitutiones Juſtiniani Juſtiniani.
L. Leonis Novellas.
C. I. Conſtitutiones Imperiales.
F. Feudorum Conſuetudines.
Ex. Extravagantes.

Et ut in praxi res melius deprehendatur, hic exponuntur modi, quibus varii libri Juris civilis citantur. Invenies v. g. Inſtit. libr. 3. t. 16. §. 2. *de verbor. oblig.* hic eſt ſenſus citationis: Inſtitutionum libro tertio titulo decimo ſexto paragrapho ſecundo de verborum obligationibus; & ſic aliæ citationes ſequentes intelligendæ ſunt, ſicuti hic infra explicantur, ut l. 42. ff. *de verbor. obl.* ideſt Lege quadrageſima ſecunda Digeſtorum ſeu Pandectarum tit. de verborum obligationibus; idcirco quærendum eſt in quo libro ſit hic titulus: lib. 4. *de obl. & act.* ideſt lege quarta c. ideſt Codicis de obligationibus & actionibus, & hic pariter quærendus eſt liber in quo ſit ille titulus. Nov. 7. c. 3. §. 2. ideſt Novella ſeptima capite tertio paragrapho ſecundo, §. fin. & in tit. in quib. mod. feud. amitt. ideſt paragrapho finali, & titulo in quibus modis feudum amittatur: Sed pro faciliori notitia ut hæc inveniantur; ſicuti diximus, in voluminibus juris canonici, in libris pariter juris civilis habetur index alphabeticus primæ vocis cujuſcumque legis, quæ vel in Digeſtis, vel in Codice, vel in aliis libris reperitur; & non ſecus ac in indice voluminum juris canonici, in codice quoque Juris civilis deſignantur liber, titulus, pagina, in qua reperitur canon vel capitulum legis, cujus citatur initium: Idcirco volens ſibi comparare expeditam facilitatem inveniendi juris civilis citationes, legat indicem; & in quærendis illis legibus ſe exerceat.

DISSERTATIO PROŒMIALIS
DE HUMANIS ACTIONIBUS,
AC DE PRÆCIPUIS ALIIS MORUM MATERIIS.

SCripturo mihi de Rebus Moralibus, quæ ſunt per ſeſe maximi momenti, ſimulque præſenti noſtra ætate plurimis diſceptationibus, (neſcio quo fato) obnoxiæ, ſatius videtur *aliena vere-cunde diſcere, quam mea impudenter ingerere;* quod olim D. Hieronymus Paulino reſcribens commendabat in Platone, qui cum *Athenis Magiſter eſſet, Provincias laborioſiſſime peragravit, ut alienæ Sapientiæ Diſcipulus fieret*. Hanc ob cauſſam ex gravibus, probatiſque Auctoribus non niſi certa, aut vero proximiora conatus ſum decerpere, atque in unius quaſi corporis formam coaptare, quæ deinceps magis enarrando quam diſputando proferam, ſeu ipſorummet verbis, ſeu dictionibus conſimilibus, prout commodior erit occaſio. Perſpicuitatis gratia Diſſertationem iſtam partior in Articulos quinque. *Primus* conſtabit ex generalibus Prænotionibus, a quibus auſpicandum Moralium Rerum ſtudium. *Secundus* Actionum Humanarum naturam, diviſionem, ſeriem patefaciet. *Tertius* Voluntarium, ac Liberum explanabit. *Quartus* Iluvoluntarium, ejuſque cauſſas ſingulas evolvet. *Quintus* actionum Moralitatem tum univerſim, cum ſpeciatim ediſſeret. Huic autem labori ut Numen Divinum ex alto adſpiret propter Nominis ſui gloriam, quæ unice mihi cordi eſt, ſubmiſſe & devote precor.

ARTICULUS PRIMUS.

De Prænotionibus Generalibus.

SUmme providens Deus, qui rebus omnibus abs ſe creatis peculiarem conſtituit finem illarum naturæ & facultati attemperatum, principio Hominem cum efformaret corpore organico, & animo intellectuali conſtantem, ſuaque inſignitum Imagine, eumdem elevavit ad finem omnium ſublimiſſimum ac perfectiſſimum, videlicet ad Beatitatem in Cælis aſſequendam; quæ cum in ipſius ſummi Dei intuitiva viſione, & amore fruitivo conſiſtat, omnem prorſus rationalis hominis appetitionem cumulate explere, atque æternum ſatiare valet.

Siquidem vero omnis ordinate volens, quotieſcumque finem aliquem aut ſibi aut alteri agenti ſibi ſubdito præfigit, media quoque ad finem conducentia diſponit, ac parat; idcirco Deus homini ſic condito, & elevato rectam in hoc ſæculo vivendi rationem præſcripſit ex ſupremæ Beatitatis ceu finis ultimi contemplatione dimetiendam moderandamque, ut ea accurate ſervata, in præſenti etiam vita initialem quamdam felicitatem prægustaret, ac deinceps ad aliam translatus vitam completa felicitate jugiter perfruiturus conquieſceret.

Sapienter, benigne, ac ſplendide hæc omnia Deus Optimus Maximus. Aſt homo poſt brevem tam fauſtis auſpiciis inchoatæ lucis uſuram a præſtituta ſibi norma agendi turpiſſime defecit, arbitrio ſuo libero mandatum Divinum transgreſſus. Unde (quæ juſta fuit inobedientiæ mulctatio) conſ. ſtim & nativarum virium debilitationem ſenſit, & gratuitorum donorum jacturam ſubiit, & cæleſtis gloriæ conceptam ſpem amiſit. Quis crederet? dejectum, denudatum, infirmatumque *Miſericors* jam Deus relevavit, ſanavit, ornavit, æterna unigeniti Filii ſui *Redemptione inventa*.

Ita tamen idem, qui antea (Chriſto Jeſu humanam Progeniem collapſam reſtaurante, & inſtar Agni ab origine mundi occiſi per ſanguinem ſuum pacificante ſive quæ in terris, ſive quæ in cælis ſunt) propoſitus homini beatiſſimus Finis, ut, priſtino decreto *invariato*, ſciret ſe conſtringi ad comparandam repromiſſam felicitatem continuata honeſtarum ſanctarumve actionum ſerie, quæ & rationali ejus naturæ forent con-

conſentaneæ, & cæleſtium Legum præſcripto apprime conformes, ſicque acerrimæ luctæ deſtinari, jugiter in hoc ſæculo ſuſtinendæ adverſus inordinatos rebellis concupiſcentiæ motus.

Clementiſſimi Numinis beneficio proviſum eſt, ut reſtauratus tam mirabiliter homo, præter alia plurima adminicula ad proficiendum in tanto negotio, peculiari informaretur Diſciplina, quæ moribus ejus ad veram, ſolidamque felicitatem componendis deputata cum ſit, tota quanta eſt, *Moralis* nuncupari conſuevit. *Moralis* voce hoc in loco intelligimus *actiones humanas*, quæ *conſulto*, & *deliberate* fiunt; non tantum animorum noſtrorum propenſiones, vel agendi conſuetudines, vel pacta, inſtituta, leges. Harum enim rerum omnium hic ei dumtaxat habetur ratio, quam exigit illarum influxus in humanas actiones.

Ex prænotatis cuilibet pronum erit conjicere iſtiuſmodi Diſciplinæ objectum, finem, officium. *Objectum* eſt ratio ſummi Boni adipiſcendi; eaque cum ſita ſit in honeſtis actionibus ab homine producendis ad rectæ rationis normam, hinc conſequens eſt, ut Scholaſtico loquendi genere actiones veræ humanæ dicantur *materiale* objectum, *formale* vero honeſtas in ipſas inducenda. *Finis* eſt comparare homini felicitatem numeris omnibus abſolutam, quæ ejuſdem ſummi Boni poſſeſſionem complectitur, ſicque ſtatum hominis efficit omnium bonorum aggregatione perfectum. *Officium* denique ſeu munus eſt certis quibuſdam præceptoribus humanas actiones regere, & ad virtutem accommodare, quo ſcilicet invenire poſſint legitimum medium aſſequendi Bonum ſummum.

Duplicem itaque finem Moralis Diſciplinæ propoſitum agnoſcimus: *proximum* unum, qui eſt morum ſeu actionum honeſtas: alterum *ultimum*, qui ſuprema felicitas eſt, ex quo ſimul intelligimus, tria hæc promiſcue uſurpari, *Beatitudinem*, *Finem ultimum*, *Summum bonum*: Eximia ſane, ac peculiaris iſtius Diſciplinæ dos, quod intimo ſuo fine haud contenta ad externum quoque eumque ſummum excurrat. In reliquis quippe Artibus cum geminus pariter finis ſecerni queat, unus qui eſt ipſum opus conficiendum, alius qui eſt extra ipſas artes tamquam operis finis; compertum eſt, nulli artium curæ eſſe poſteriorem finem: ut jamdiu apud Sextum Empiricum (*Lib. cont. Eth.*) notavit Metrodorus iis verbis: *nulla rerum peritia ſuum finem conſiderat*.

Exinde autem tria prono velut alveo fluunt. 1. Maximam eſſe Diſciplinæ Moralis dignitatem, utilitatem, neceſſitatem, quæ in id recta tendit, quod hominem perficere, ac beare valet. 2. Mirandum, omnes homines beatos eſſe cupere, & tamen eidem, uti par eſt, addiſcendæ excolendæque admodum paucos vacare ex eorum quoque cœtu, qui latina ſciunt, ſacris operantur, ac etiam exoticæ eruditionis olent unguenta. *Quæ dementia* (inquiebat Seneca ad Lucilium ſcribens) *ſupervacua ſectari in tanta temporis inopia*! 3. Cum velut antonomaſtice *Practica* vocetur ſcientia neminem ei rite incumbere, niſi, qui ipſam, ut Tullii verbis utar (*Lib. 2. Tuſcul. Quæſt.*) *non oſtentationem ſcientiæ, ſed legem vitæ putat*; & illuc præterea ſpectat, ut ſolidam ac perennem ſibi paret felicitatem.

Porro *Diſciplinam Moralem* dum toties hic nomino & commendo, ne quis Philoſophiam Practicam ſive Ethicen præciſe intelligat, exerte admoneo, ſed potius ſibi perſuadeat, Theologiam Moralem Chriſtianam deſignatam iri: quæ quidem, ubi pro dignitate ſua traditur, quidquid bonæ frugis in illa prius aderat, proprio ſinu jam complectitur, ac multum itidem continet, quod illa ignorabat. Quamquam ambæ facultates in eadem *Moralis* nomenclatura conveniant, eo quod moribus humanis ad honeſtatem dirigendis præſideant, ſubindeque homini beando intendant; re tamen ipſa inter ſe valde diſcriminantur, ac poſteriori priori tantum dignitate prævalet, quantum cæli terræ anteſtant. Quocirca eo, quo par eſt, moderamine admittenda quotquot, vel de Morali Philoſophia apud vetuſtos Scriptores Ethnicos, vel de Naturali Juriſprudentia apud noviſſimos Proteſtantes Auctores, leguntur prolixa & exaggerata nimis encomia.

Quod inter Ethicam, ſive Juriſprudentiam naturalem, atque Theologiam Moralem ſtatuimus diſcrimen, non unicum aut leve illud eſt, ſed multiplex, & notabile. Illa ſiquidem omnem *honeſti*, & *inhoneſti* ideam nonniſi ex naturalis rationis dictamine deducit. Hæc vero ex regulis ſuperioribus Doctrinæ divinitus, hoc eſt per Sacram Scripturam, ſeu per Traditionem Eccleſiaſticam, revelatæ potiſſime haurit. Illa pro fine felicitatem reſpicit naturalem, & concluſam præſentis vitæ ambitu: Hæc ad ſupernaturalem, atque æternam beatitudinem collimat. Illa ſuis placitis *hominem* format; Hæc præceptionibus ſuis *Chriſtianam* inſtituit. Itaque quod ſpecie tenus illa mortalium generi promittit; hæc ſolum reapſe præſtat.

Sane qui poteſt unquam fieri, ut quæ ſolius naturalis rationis ductum ſequitur Diſciplina, valeat homini ſuppeditare perfectam normam veræ honeſtatis & juſtitiæ, eumque ad ſublimiſſimum Finem ultimum recta dirigere; quando conſtat, ipſum per ſe humanæ rationis ocellum, niſi uberiori ac puriori revelatæ Doctrinæ lumine fuerit perfuſus & confortatus, nedum in iſtius Finis cognitione, ac in mediorum eidem ſubordinatorum notitia plane cæcutire, ſed in multis etiam veritatibus definiendis, quæ cæteroquin vim naturalis rationis minime excedunt, paſſim hallucinari & deficere?

Evidens & ineluctabile ejus rei argumentum capere licet ab integro priſcorum Philoſophorum cœtu, in quibus & naturalis rationis lumen ſplendore ſatis viſibili ſcintillaſſe, & exactam Ethices cognitionem viguiſſe, novimus. Quamquam ii reputarent ſe eſſe ſapientes, & *ſuam ſapientiam*, (ut ait D. Auguſt. *Tract. 45. in Joann.*) *buccis crepantibus ventilantes etiam dicere auderent hominibus: Nos ſequimini, ſectam noſtram tenete, ſi vultis beate vivere*: nihilo tamen ſecius, teſte Apoſtolo (*ad Rom. c. 1.*) *ſtulti facti ſunt: obſcuratum eſt inſipiens cor eorum*, adeo ut & ſeipſos, & ſequaces ſuis graviſſimis erroribus implicarint, & infandis flagitiis conſpurcarint. Quod utique palam facit, illos nihil minus, quam ſinceræ honeſtatis regulas, & veræ felicitatis metam adſecutos.

Eorum lapſus diſtincte recenſere ut longi foret operis, ita ſupervacanei etiam videtur, cum ſint paſſim obvia in Hiſtoria Philoſophica. Ecquis enim eſt

qui ne-

qui neſciat, ut de moralibus dumtaxat erratis aliqua promamus exempla, Platonicos uxorum communioni, ac mendaciis patro inatos? Stoicos parilia judicaſſe omnia peccata, atque autochiriam ſive occiſionem ſui perquam dignam homine ſapiente? Solonis aliorumque Athenienſium Sophorum legibus promiſcuum maſculorum concubitum, & inceſtas nuptias commendatas? Carneadis Academicos, Jus naturale nullum eſſe, nullamque juſtitiam propugnaſſe, proinde ex ſola utilitate cuncta hominibus peragenda? Cyrenaicos, Epicureoſque ad temporariam proſperitatem, & cœnoſas ſenſuum voluptates univerſa retuliſſe? Sed quid plura? concludamus in unum quæcumque poſſent ſeorſim in re iſta notari, ratiocinium ducentes ex eo quod D. Aug. (*Lib. 19. de Civ. Dei cap. 1.*) commemorat.

Si Philoſophi, *qui ſtudium ſapientiæ in hujus ſæculi vanitate profeſſi ſunt*, ut inquit S. Doctor, inſtar furioſorum invicem diſſenſere in ſummo bono, & ultimo fine conſtituendo: adeo ut *facta tripartita velut generalium diſtributione Sectarum, quarum aliæ in animo, aliæ in corpore, aliæ in utroque fines bonorum ponerent, & malorum. M. Varro in libro de Philoſophia tam multam dogmatum varietatem diligenter, & ſubtiliter ſcrutatus advertit, ut ad ducentas octoginta octo ſectas, non quæ jam eſſent, ſed quæ eſſe non poſſent, adhibens quaſdam differentias facillime perveniſſet*; quanta, quæſo, non oportet eos detentos fuiſſe caligine in pervidendis, quanta deordinatione abſtractos in explendis officiis ſingulis ſive erga Deum, ſive erga ſeipſos, ſive erga proximos, ita quidem ut univerſæ vitæ ipſorum *& tenebræ & lubricum* (*Pſ. 34.*) rectiſſime dicantur? Etenim a præconcepta ultimi finis idea totam præſentis vitæ rationem pendere, meridiano ſole clarius. Sicuti namque, juxta Metaphyſicos, omnes effectus in rerum natura exiſtentes ſunt neceſſario penduli ab influxu primæ Cauſæ Effectricis, ita moralium judicio omnis appetitio creatæ voluntaris ab ultimo Fine debet primario moveri. Infra (*a num. 25. uſque ad n. 45.*) de hoc argumento plura occurrent.

Haud abſimile argumentum, illudque huic noſtræ ætati forſan accommodatius, ad confirmandum quod (*num. 10. & 11.*) ſtatutum a nobis eſt, ſumere licet ex Acatholicis Scriptoribus plurimis, qui Diſciplinæ *Juris naturæ & Gentium* excolendæ, reſtaurandæ, atque (ut ipſi arrogantia & imprudentia paridicere amant) a Scholaſticorum Romanenſium ineptiis & quiſquiliis penitus expurgandæ, æmulis ſtudiis laboribuſque improbis adlaborant. Et hi enimvero paſſim ac graviſſime ceſpitant, impingunt, labuntur in ſtabiliendis juſti, decori, honeſti regulis; in declarandis ſocietatis civilis, & moralis vitæ officiis, in formandis ad honeſtatem, ac felicitatem humanis actibus; adeo ut nihil minus quam prætenſam falſoque jactatam Naturalis Juris reformationem apud eos invenias, ſed magis deformationem peſſimam atque horribilem errorum colluvium, quibus ipſorum opuſcula aut volumina grandiora frequenter avideque legendo, afflantur ſenſim, bene multi ex noſtratibus incauti, & Sacrarum Diſciplinarum imperiti.

Sed quænam cauſſa tot, tantarumque allucinationum in hominibus tam eruditis, qui irregulari etiam beneficio (quod vetuſtæ Gentilitatis in Sophis minime obtigit) lucem beatiſſimam adſpicere jam potuerunt, quam in hac temporum plenitudine exortus ſol juſtitiæ Chriſtus Orbi univerſo importavit? Ne diutius, & operoſius diſquiratur, quod mihi videtur eſſe in propatulo, ideo ab hujuſmodi Novatoribus profecta, & propagata tum in Chriſtianæ Religionis, tum in moralis civiliſque converſationis perniciem innumera dogmata; quia præterquamquod falſis propriarum ſectarum præjudiciis in tranſverſum aguntur, ſuperſtitioſæ nimis religione litant humanæ rationi, quaſi ratum habentes, ex ingenitis naturæ luminibus omnem ferme morum honeſtatem in præſenti quoque corruptionis ſtatu poſſe a nobis intelligi, ac definiri: quo utique poſito neceſſum eſt & ipſos ſtulteſcere, quamvis putent dicantque ſe eſſe ſapientes.

Ut ex mox dictis veritas manifeſto conſtet, & quævis ſeu amarulenti ſeu invidi animi ſuſpicio propulſetur, indicare præſtat errores aliquos palpabiles ex multis, quos in noviſſimis Proteſtantium commentationibus notarunt ac ſugillarunt nuperrime Orthodoxi duo Germaniæ Scriptores, quorum unus appoſitam ab aliis *Juri Naturali larvam detraxit*, alter vero eorumdem *principia ad criſim revocavit*. Incipiamus ab Hugone Grotio enucleante Naturalis Juris ſcita in celebri Opere *de Jure Belli, & Pacis*, quem tamquam coryphæum venerantur. 1. Monomachiam, ſeu Duellum omni jure prohibitum, gemino in caſu licere aſſeverat (*Lib. 2. cap. 15. §. 15.*) 2. Conjugii notionem aſſignat in hoc ſitam, quod fœmina conſtituatur ſub cuſtodia maris, & fide data ſe obſtringat: quæ concubinatui poteſt aptari, cum mutuum conjugum nexum, fidemque reciprocam non exprimat (*Lib. 2. cap. 2. §. 8.*) 3. Monogamiam, quamvis optimam & laudabilem, minime tamen a Deo præceptam in primæva Matrimonii inſtitutione arbitratur (*ibidem §. 9.*) 4. Obligationem vitandi mendacii derivat ex tacito hominum pacto, & illius malitiam ex repugnantia cum jure penes audientem reſidente (*Lib. 3. cap. 1. §. 11.*) 5. Facta diſtinctione *Falſiloquii*, & *Mendacii mali*, quorum utrumque a Catholicis Theologis *formale mendacium*, *at ſemper illicitum* reputatur, ſuſtinet locutionem contra mentem, etiam animo fallendi & ſimulandi, inculpatam eſſe, quotieſcumque proprium, vel alienum commodum, maxime publicum, eam exigat; tunc vero illicitum evadere mendacium, quando eſt cum alterius damno conjunctum: & hanc totam doctrinam monet Divinis Scripturis eſſe apprime conformem (*ibidem*). Quotuſquiſque porro eſt, qui non videat, ſic patefactam latiſſimam viam mendaciis, ſimulationibus, reſtrictionibus mentalibus, ac deſtructam communem apud Eccleſiaſticos Doctores diviſionem mendacii *pernicioſi, jocoſi, officioſi*? nam ſecundi, & tertii generis locutiones a cogitatis diverſæ reducuntur in tali ſyſtemate, ad ſimulationes, & falſiloquia licita. Hic error (*num. 314. & ſeq.*) impugnabitur.

Samuelem Puffendorfium examinemus, cui honores ſecundos deferunt iidem Proteſtantes. 1. Docet Juris Naturalis, cujus principium unicum eſt lumen rationis, finem, & uſum intra terminos hujus vitæ coerceri, & tranquillitatem hujus vitæ pro fine ultimato haberi (*in Præf. de Off. Hom. & Civ. in Apol. & alibi*)

quo

quo admiſſo ſequitur, naturali ratione non conſtare, Divinam Providentiam, quæ in præſenti vita non reddit malis omnibus condigna ſupplicia, nec præmia bonis, quid amplius utriſque rependere in futura vita: quod nedum Chriſtianæ Fidei, ſed & ſanæ Philoſophiæ contrarium eſt. 2. Poſtquam (*in Præf. ad cit. Lib. de off.* §. 9.) obligationes naturalis juris circa officia hominis erga ſe, & relate ad interiorem animi culturam, imperfecte admodum deſignavit, immo enormiter mutilavit (quod ſane adverſum ſcopum illius operis, inſtruentis & formantis hominem, cujus præcipua pars eſt animus rationalis) dicendo, jus naturæ ſolicitum non eſſe circa ea, quæ intra pectus latent, nec aliquem effectum foras producunt ſocietati humanæ contrarium: & hac mutila ineptaque declaratione illud etiam inſinuavit abſurdum exinde neceſſario conſequens, ſcilicet plures cogitationes & delectationes animi deliberatas, pertinentes ſcilicet ad triplicem concupiſcentiam a D. Joanne (*Epiſt. 1. cap. 2.*) nominatam, non eſſe naturali jure illicitas, adeoque nec ullo Decalogi præcepto prohibitas; quippe haud paucæ illarum ſunt, quæ civili externæque hominum ſocietati nullatenus obſunt, ut delectatio de præterito aliquo ſomnio, aut adſpectu impudico, vel de nocturna pollutione: poſtquam, inquam, hæc omnia male perfecit, tum pejus ad alia digreditur (*Lib. cit. cap. 5. §. 3.*) quæ licet ad ſcopum illius operis minime faciant, in quo naturalis Juris ſcientia traditur penitus ſequeſtrata a Theologia revelata, ſunt tamen valde conſentanea malignæ indoli, qua Romanam inſectatur Eccleſiam. Nam ubi officium præcipuum in animi cultura eſſe dixit, ut pernicioſis opinionibus expurgetur, ſubinde in eo declarando verbis inſidioſis impetit catholicos Articulos de ſacramentali Confeſſione, & Abſolutione, de Indulgentia, de Purgatorio, de Suffragiis pro animabus mortuorum, & ejus generis aliis.

Idem Puffendorfius tradit. 3. (*De Jure nat. & gent. lib. 2. cap. 3. de Off. Hom. & Civ. cap. 3.*) originem, fundamentum, principium Legis Naturalis eſſe *Socialitatem* toti humano generi a Deo inditam; vi cujus deſiderat quilibet homo ordinatam, & tranquillam ducere vitam cum aliis hominibus, quamque idcirco debet homo, quantum in ſe eſt, colere & ſervare; hinc vero definit, jure naturali eſſe *præcepta* omnia, quæ ad iſtam ſocialitatem faciunt; & eodem jure *vetita*, quæ eamdem turbant aut abrumpunt. Porro ejuſmodi principium ex his, quæ jam poſuerat Hugo Grotius, ab ipſo Puffendorfio eductum, atque a Proteſtantibus plurimis, præſertim Vitriario & Bohemero deinceps tantopere decantatum, approbari nequit ab ullo Orthodoxo ſerio prudenterque cogitante: quippe, ſi penitus introſpiciatur, immo ſecundum extimam etiam formam ſpectetur, plenus rimarum deprehenditur; unde in ipſo quoque Lutheri grege plures validoſque adverſarios offendit, ſcilicet Heinnecium, Coccejum, Leibnitium, alioſque. Ut enim brevibus dicamus, primum *cognitionis* principium ex conſtanti, & unanimi Metaphyſicorum doctrina debet eſſe *verum univerſale adæquatum*. Principium autem ſocialitatis, præterquam quod duo ſupponat quæ ſunt (*ex num. 18.*) falſiſſima, nimirum Juris Naturalis finem eſſe ſolam temporariam felicitatem, atque ejuſdem Juris vim & uſum ad ſolos fere exteriores actus humanos reduci: ipſo etiam Puffendorfio haud diſſimulante non inſervit ad detegenda, & ſtatuenda directe & immediate officia hominis ſive erga *Deum*, ſive erga *ſeipſum*; immo nec univerſa officia erga *proximum* patefacit, utpote ſupponens, juxta prædictam falſam hypotheſim, felicitatem externam, & temporalem tanquam finem ſocialitatis; ex quo patet, nec univerſale, nec adæquatum eſſe. Quid quod ſolitariam vitam, cujus dignitatem & utilitatem tum Divinæ Litteræ, tum Sancti Patres commendant, & inſigniores quoque Gentilitatis ſapientes extulere, omnino eliminat ceu irrationalem, & inhumanam? 4. Contendit (*de Jur. Nat. & Gent. lib. 6. cap. 1.*) violata per adulterium conjugali fide competere parti læſæ jus faciendi divortium tam quoad thorum, quam quoad vinculum, ita ut licite poſſit ad alias nuptias tranſire; additque, nugatorium eſſe, quidquid ea de re in contrarium a Jure Pontificio ſtatutum legitur.

Ad Chriſtianum Thomaſium accedamus, qui permagnæ æſtimationis eſt apud catholicorum Eruditorum cœtum. Quamvis in ſecundis curis Operis de *Juriſprudentia Divina* nonnulla antea perperam ſcripta vel omnino expunxerit vel aliquatenus emendarit, inducta diſtinctione regularum, quarum alias *juſti*, alias *decori & honeſti* appellat; nihilominus multa poſteris reliquit, quæ reapſe merentur nigrum theta, etiamſi eorum aliqua poſt palinodiam retinuerit ſpectatis ſolis regulis *juſti*: exempli manifeſti loco ſint ſequentia in eodem opere contenta. Propugnat, naturalis ratione nec ſatis cognoſci, nec ſolide demonſtrari. 1. Hominem debere Deo impendere cultum aliquem exteriorem laudis, invocationis, gratiarum actionis, ac ſimilium pertinentium ad moralem virtutem religionis (*lib. 2. cap. 1. num. 20. & 27.*) quia nempe ex Hiſtoria Sacra, & Eccleſiaſtica patet, nunquam placuiſſe Deo cultum a ratione humana inventum; in qua tamen probatione temperandam eſſe univerſalitatem locutionis ſubinde monuit. 2. Divinas Leges non complecti deobligantem exceptionem neceſſitatis ſeu periculi extremi, cujuſmodi eſſet decretum tyranni prohibentis ſub pœna mortis cultum Dei publicum, (*lib. 2. cap. 2. num. 137.*) quia ſcilicet exempla Martyrum, quæ poſſunt in tali caſu opponi, ſunt heroica, & ſpecialem inſtinctum Divinum præſupponunt. 3. Illicitam eſſe certis in caſibus directam ſui occiſionem (*ibid. num. 74.*) 4. Polyviriam ſeu polyandriam, quæ plures maritos uni eidem uxori copulatos ſupponit, adverſari naturæ ac fini matrimonii (*lib. 3. cap. 2. num. 206.*) 5. Illicitum connubium in primo gradu conſanguinitatis lineæ rectæ inter parentes & liberos (*ibid. num. 246.*) 6. Illicitum conſenſum in veneream delectationem momentaneam ex alterius congreſſu nefario (*lib. 2. cap. 2. num. 116.*) 7. Prohibitam omnem ſcortationem, etiam ad beſtialitatem quæ pertinet, aut concubinatum, aut lenocinium (*lib. 3. c. 2. n. 143.*) ubi ſcortationis nomine deſignat quamlibet luxuriæ ſpeciem excludentem prolis generationem, nomine vero concubinatus & lenocinii fornicationem, qua proles generari poteſt. Hæc, inquam, omnia inficiatur oſtendi poſſe ſola naturali ratione, adeoque vetita eſſe & mala ſpectatis regulis ſaltem

juſti,

juſti, quæ juxta ipſum continent jus *ſtricte* ſumptum.

Poſſet ſimiliter produci accurata ſeries errorum circa res morales, quos in ſuis commentariis diſſeminarunt reliqui Proteſtantes recentiores nominis fama ſatis clari. Verum, ne longius digrediamur ab inſtituto noſtro, eos vel me tacente poterit quiſque conjectando intelligere, ſi nimirum advertat, poſteriores hoſce Scriptores ſecutos eſſe preſſo pede Anteſignanos illos, quorum maleſanam doctrinam primis lineis jam deſignavimus; quippe, ut veteri tritoque fertur adagio, *non procul a proprio ſtipite poma cadunt*. Immo, quod magis mirandum! Diſcipuli iſti haud raro magiſtrorum ſyſtemata ac theoremata ſic intellexerunt, expoſuerunt, propagarunt, ut vel recta ſcribentibus omnino errores affinxerint, vel perperam ſcribentibus novos addiderint errores; quod brevitatis cauſa duplici dumtaxat exemplo declarabimus, petito ab uno Kemmerichio Puffendorfii interprete ſeu paraphraſte. Hic enim (*in Elem. Juris Nat. & Gent. c. 6. §. 10.*) diſſerens de reparatione alieni damni, ex illo deducit, quod qui malum conſilium alteri dat, unde proximis damnum emergit, peccet quidem, ſed tamen ad compenſationem damni minime teneatur, quia, ut damnum neceſſario fieret, non effecit: quod Puffendorfio prorſus affricatur, cum ipſe alibi oppoſitum palam docuerit. Item, ſtatuente Puffendorfio, adulterium, & malitioſam deſertionem ſufficere ad divortium & diſſolutionem matrimonialis vinculi, idem Kemmerichius (*ib. c. 2. §. 6.*) hæc alia ſuperaddit impedimenta, videlicet conjugum inimicitias capitales, ſterilitatem, mores alterius intolerabiles. Lepidum vero eſt, aut ſi mavis inſanum, quod in hujuſmodi materia ex ſecundis Thomaſii curis adnotavit Fleiſcherus (*in Inſt. Jur. Nat. & Gent.*) quia alia præterea comminiſcitur impedimenta, nempe Chriſtum Dominum, dum apud Mathæum (*c. 5. & 19.*) adulterium dumtaxat memoravit tamquam cauſſam dimittendi uxorem, quam dimiſſionem ipſe non pro ſolo divortio quoad thorum accipit, ſed pro ſolutione matrimonialis nexus, contra conſtantem Catholicæ Eccleſiæ doctrinam in Trident. Conc. (*ſeſſ. 24. de Matrimon. can. VII.*) expreſſam; Chriſtum, inquam, *non fuiſſe Legiſlatorem, ſed merum Doctorem*.

Quicunque univerſa hæc, quæ circa Proteſtantium commentationes de Naturali Juriſprudentia obſervavimus, oculo purgato voluerit perpendere, procul dubio agnoſcet, eaſdem generatim & indefinite acceptas & valde mendoſas eſſe, & plenas periculi; quamvis periculum fortaſſe non omnes, uti par eſt, animadvertant, qui eas verſant diurna nocturnaque manu; atque, ut anacephalæoſi quadam cuncta breviter perſtringamus, hoc multiplici nomine tales judicandas exiſtimo. 1. Quia ex calamo prodierunt Acatholicorum Auctorum, qui continere ſe nequeunt, quin (ut in Puffendorfio palam deteximus *num.* 18.) ſuarum ſectarum virus diffundant ſubnata occaſione, & oppoſitam Catholicæ Eccleſiæ doctrinam aut clanculum vellicent, aut manifeſto coarguant. 2. Quia ad unum concordes videntur (ut in poſteriore parte Articuli III. oſtendemus) in ea tuenda hæreſi, quæ ſupponit liberum hominis arbitrium contagione Adamitici peccati exſpiraſſe quoad illas ſaltem actiones, quæ ad genus moris, & ad ordinem ſupernaturalem pertinent: unde principium extat omnis morum corruptelæ, adeoque & ipſius moralis Diſciplinæ perniciei. 3. Quia plerique Tractationes ſuas ad ſolius humanæ rationis ſæpe caligantis trutinam exigentes, non niſi temporariam præſentis vitæ felicitatem, & externa hominum officia ſpectant; qui ſcopus, ac methodus, præterquamquod hominem naturalia jura ſcire cupientem quoad medietatem ſolum informans, poſſunt item cauſſam præbere multis variiſque deceptionibus circa reliqua officia, quæ ſolius revelatæ doctrinæ adminiculo vel abſolute, vel perfecte percipiuntur.

Demum 4. Quia inter plurimos errores, quos in particularibus Juris Morumque materiis fovent Proteſtantes conſenſu ferme unanimi, duo præſertim numerantur, qui ſunt magnæ amplitudinis, & innumeras humanæ vitæ actiones, ſi in praxi habeantur pro norma, inficere poſſunt. Unus Simulationes, Falſiloquia, Æquivocationes reſpicit, a quibus abeſſe putant (*n.* 17.) formalem malitiam mendacii, quotieſcumque noſtræ aut alienæ utilitati promovendæ inſerviunt. Quod quam late pateat in tanta mentiendi proclivitate, & occaſionibus fere continuis, nemo non videt. Alter ad Uſuras refertur, quas pariter adeo pervagatas eſſe liqueat, ut iis ſolum concludantur limitibus, quibus humanum ac civile finitur commercium. Nimirum ex mutuo licite honeſteque percipi poſſe a mutuantibus lucrum aliquod moderatum, quoties Chriſtianæ Charitatis regula non obſtat, nec ſtatuta municipalia Regionum vetant, Calvini præſertim gregales, ac plures etiam ſeu Lutheranæ, ſeu aliarum Sectarum novarum Scriptores paſſim ſuſtinent; cujuſmodi ſunt potiſſime Molinæus, Salmaſius, Broederſenius, (*a*) Gronovius, Noodr, Heinigius, Barbeyrac, quæ opinio & Juri qua naturali quave Divino, & communi perpetuæque doctrinæ Eccleſiæ e diametro repugnat; hinc enim edocemur *uſuram eſſe, quodcumque ſorti accedit, ſive pecunia, ſive eſca, ſive veſtis ſit* (ut inquit S. Ambroſius *lib. de Tobia c.* 14.) ſive quid aliud pretio æſtimabile, deſcendendo uſque *ad aquæ guttam*, ſicut in Sabaudiæ Senatu Vir Sapiens edixit, referente Cl. Honorato Leotardo in Opere de Uſuris. Quare merito Benedictus XIV. Ponti-

(*a*) Recens Scriptor aliquibus fortaſſe incognitus, qui, etſi in fronte ſui voluminis *De uſuris licitis & illicitis*, an. 1743. excuſi Batavis formis ſine deſignatione loci, *Paſtorem* ſe dicat *Romano Catholicum*, re ipſa tamen tutatur eorumdem Hæreticorum doctrinam, juxta declarationes iteratas Pontif. Sum. *Bened. XIV.* omnino pravam, & commenticiam. Ad perſonam, fidemque ejus quod attinet, characterem nullum deſigno; ſed utramque Eccleſiæ, ac Dei judicio relinquo. Cæterum inſcriptionem illam aperti mendacii redarguit eruditus Veronenſis Petrus Bellarinus in vindiciis præclari ſui operis, *De jure naturali & Divino circa uſuras* (*c.* 1. *n.* 4.) aſſeverans Paſtorem fuiſſe Ultrajectina Eccleſia, qua vere Schiſmatica eſt, fautrixque Janſenianæ hæreſeos.

Pontifex Summus, omniumque ſæculorum memoria digniſſimus, ubi advertit quorumdam etiam Orthodoxorum patrocinium acceſſiſſe tam deſperatæ cauſæ, illam penitus dejecit (*in lib. 10. de Syn. Diæc. c. 4 atque in Litter. Encycl. ad Epiſc. Ital. 1. Nov. ann. 1745.*) declarans, ac definiens, omne auctarium, quod ultra ſortem recipitur *præciſe* vi mutui, ac ſecluſo legitimo titulo *ejus quod intereſt*, fœneratitia labe fœdari.

Haud minori vigilantia ac zelo tuendi avitam Eccleſiæ Doctrinam idem Pontifex Maximus (*in Conſtit.* Deteſtabilem 10. *Nov. an. 1752.*) ſolemniter proſcripſit Propoſitiones varias, exitioſæ & toties ab Apoſtolica Sede anathematizatæ Duellorum licentiæ faventes, quas nonnulli Theologi Catholici diſſeminabant honori magis fucato, quam ſolidæ veritati velificantes. Harum itidem diagramma aliquod jam expreſſerant Proteſtantes in ſuis de Naturali Jure ſcriptionibus, ut patet conferenti ambas poſtremas cum iſto theoremate, quod inter alios Weberus, & Kemmerichius poſuere Puffendorfium enucleantes (*L. de Off. Hom. & Civ. c. 5.*) *Duella in ſtatu naturali non ſunt injuſta, ſi ad reparationem damni tendant.* Exinde magis clareſcit, ad quos tandem ſcopulos allidant evanidæ illæ ſanctiones juſti honeſtive naturalis ab iis prodeuntes, qui ſive ad vitandam Juriſprudentiæ Naturalis cum reliquis facultatibus confuſionem, ſive alias ob cauſſas, fidunt humanæ rationi, ſepoſita auctoritate vere Theologica, cujus eſt imbecillitatem ipſius rationis ſuſtentare, ac defectus ſupplere. Deprehenditur etiam ex dictis ſplendidum diſcrimen Eccleſiæ Romanæ a prophanis Hæreticorum Synagogis. Nam apud iſtas error ſemel exortus ſerpit ut cancer, illæſus adoleſcit, magiſque roboratur. Illa vero, erroris incunabula perſcrutando, eumdem ne increſcat & prævaleat, tum in hoſtibus execratur, quam in filiis corrigit; quia reipſa mater, non noverca.

Porro dum calamum hucuſque acuimus adverſus Proteſtantes Scriptores, non illuc collimavit aut animus, aut ſermo noſter, ut eoſdem vel univerſim traduceremus, quaſi nil bonæ frugis protulerint in ſuis commentationibus, vel ea laude ſpoliaremus, quam apud eruditos nacti ſunt ob curas, & labores excolendæ naturali Juriſprudentiæ impenſos, vel malo conſilio videantur nobis conſtituiſſe peculiarem Diſciplinam ad Jus naturæ, & Gentium explanandum. Sunt hæc omnia ab animo noſtro prorſus aliena, cum unicuique quod ſuum eſt, libentiſſime tribuamus. Hanc ipſam ob cauſſam, etſi Philoſophos Ethnicos gravium errorum, & criminum inſimulaverimus (*num. 12. & 13.*) haud inficiamur tamen multa ab iiſdem valde congrua ac præclara morum præcepta tradita fuiſſe. Unde D. Auguſtinus (*De Civ. Dei l. 8. c. 8. & 11.*) Platonicos prolixe commendavit præſertim, quia *intelligentiam habuerunt, quæ Chriſtianæ Scientiæ propinquavit*: eamque laudem Stoicis pariter dedere S. Gregorius Nazianzenus ad Eudoxium ſcribens; & illius diſcipulus S. Hieronymus, teſtantes *ipſos cum noſtro dogmate in pleriſque concordaſſe.*

Quæ nos unice ſentimus, contendimus, mentibuſque ſtudioſæ Pubis altiſſime impreſſa percupimus (ne forte immodico novæ ac tantopere decantatæ facultatis amore illecta in pernicioſorum errorum ambages incaute prolabatur, ac moribus ſubinde depravetur) ſunt potius ſequentia hæc. Nimirum etſi commendanda, & imitanda non videatur illorum Magiſtrorum methodus, qui in Philoſophicis tradendis Theologicas doctrinas paſſim infarciunt, propterea quia ſingularum ſcientiarum oportet ſervare divortia, nec unam alteri temere permiſcere; nihilominus non ita a revelata Theologia ſequeſtranda morum, juriſve naturalis Diſciplina, ut piaculum credatur in ſtatuendis iſtius placitis illam conſulere, atque ex illa etiam, enata opportunitate aut neceſſitate, quidpiam aſſumere, quo iſtius vel obſcuritates eliquentur, vel difficultates tollantur, vel emendentur nævi, vel ſuppleantur defectus. Quantumcumque enim Philoſophos & Juriſconſultos agere velimus, Chriſtiani tamen eſſe nunquam ceſſamus; proinde æquum eſt, ut ſapientiæ ac juſtitiæ præcepta non ad ſolam naturalis rationis libellam, ſed potiſſimum ad Religionis normam exigamus, ne otioſa aut ludrica in nobis ſit tanti nominis profeſſio.

Quali quantoque jure nos talia exigamus, ipſimet inimici ſint judices, quorum teſtimonia juvat hic ſubnectere. Ad Boeclerum, & Fortſchium Lutheranæ profeſſionis homines appellamus, quorum ambo prudenti conſilio novas adornarunt editiones aureorum Librorum D. Ambroſii *de Officiis.* Boeclerus (*in Præf. edit. Argentin.*) ſic loquitur. *Certe ad conſummandam officiorum diſciplinam, non ſufficit a gentilibus dumtaxat tradita condiſcere, ſed omnino altius aſcendendum eſt, quia nobis, qui de Chriſto nomen gerimus, non licet aliter bonos viros eſſe, quam ut ſimul boni Chriſtiani ſimus (neque enim actionum ac vitæ finis extra ejus voluntatem ac leges, cui vivimus, & in quo vivimus, conſtitui poteſt). Itaque ex puriſſimis Theologiæ fontibus interpretatio officii, in quo ratio ſibi relicta ſubinde deficit, aut hebeſcit, ſuppleri debet. Quam in rem egregius eſt Ambroſii noſtri labor, ſæpeque eo nomine a me commendatus.*

Fortſchius vero (*Diſſert. 1. in Offic. Ambr. §. 21.*) hæc habet: *Fontes, unde rationes probandi & demonſtrandi petit Auctor, ſunt partim lumen Naturæ, partim Scripturæ. Quamquam enim rectæ rationis decreta certitudine ſua nitantur, utpote principiis primis practicis, & nobiſcum natis innixa; in illorum tamen adplicatione facilis eſt aberratio; & quam infida ſit ratio poſt lapſum, quamque lubrica etiam circa ipſa principia practica, vel ex eo judicari poteſt, quod integræ Gentes illorum vim praxi legumque conſtitutione contraria deſtruxere: nec moratiores, quas vocant, gentes in incorruptum Legis Naturæ, quæ principia illa practica complectitur, trahi poſſunt teſtimonium. Exempla collecta videas apud Georgium Calixtum de Theol. Moral. cap. de Legibus. Veriſſimum quoque eſt Seldeni judicium: Gentes Populoſque ſimiles interdum invicem mores non paucos, interdum vero plane contrarios amplexos eſſe etiam in rebus, circa quas Jus Naturæ ſeu hominum commune verſari ſolet (velut in conſanguineorum coitu, liberis exponendis, cæde humana, conjugiis aliis) eoſque parili ratione mutaſſe, revocaſſe, ac pro libitu atque cæca & temeraria cupiditate novaſſe.*

Pergit eodem loco. *Divinum Numen ſumme providum humano generi de certiore agendi regula proſpexit;*

nis, quam hactenus recta ratio mortalium ſe præſtiterat, ac propterea Naturæ Leges peculiari revelatione repetiit, ſanxitque.... Fide igitur ac peculiari Dei diſciplina, ideſt, Revelatione opus erat, quæ fluctuanti rationi ſuccurreret; eidem clariorem lucem adderet, & refractarios motus Divini Spiritus efficacia compeſceret ſuo modo; adeoque animus in doctrina de Officio certus redderetur, & immotus. Recte proinde Tertullianus lib. de Anima c. 1. ait: cui veritas comperta ſine Deo, cui Deus cognitus ſine Chriſto, cui Chriſtus exploratus ſine Spiritu ſancto, cui Spiritus ſanctus accommodatur ſine fidei Sacramento? & Auguſtinus, lib. 3. contr. Academ. c. 6. cum Alipio colloquens inquit; Quis verum poſſit oſtendere, abs te Alipi dictum eſt, a quo ne diſſentiam magnopere mihi laborandum eſt. Etenim Numen aliquod aiſti ſolum poſſe oſtendere homini, quid ſit verum, cum breviter tum etiam pie: & (§ 15.) Itaque valde nobis placet illud Ludovici Vives judicium: tutius hauriri Officia de Chriſtiano pectore manantia quam de Gentilitio: lib. 1. de Tradend. Diſcipl. Non quod exiſtimem Ariſtotelem vel Ciceronem ſcholis eliminandum eſſe; ſed quod conſultum, immo neceſſarium ducam, ut illorum præceptis & decretis addatur Chriſtiana regula ad gravitatem, ſupplementum veritatis, morumque ſanctitatem fundandam. Conjunctionem ſcholis ſuadeo, non confuſionem, ne totum mutiletur in diſcentis damnum, cum pars aufertur, Philoſophiæ & Ordinis cauſſa, ut ajunt.

Totam vero iſtam rem ad Sanctorum Patrum exempla referens ita ſcribit (§. 7.) *Pauciſſimi ſunt, qui de veterum Eccleſiæ Doctorum ſcientia morali, & pia praxi cogitant: qui tamen eclectico quodam conſilio, quicquid pretioſi fuit apud Gentiles, collegerunt, gravi judicio & eſtieriſi limarunt, ad normam veritatis examinarunt, & ad Chriſtianam diſciplinam ita tranſtulerunt, ut ex hac illud perficerent atque corrigerent, hanc vero viciſſim ex illo illuſtrarent ſuo modo,* (Ac de D. Ambroſio nominatim §. 11. & 14.) ſubdit: *Ambroſius admirabilis eſt artifex, qui paſſim in hoc opere mira quadam temperie Luminis Naturalis & Scripturæ Sacræ radios miſcet, nunc hanc ex illa illuſtrat, nunc illam ex hac confirmat ... Utroque & Ariſtotele, & Cicerone ſublimior, qui inſtar Commentatoris Chriſtiani eſt. Conſtituerant illi prudentiæ rationes partim ad Philoſophiæ ſubtilitatem, partim ad ſocietatis regulam, & privatum uſum. Noſter vero altius progreſſus Philoſophiam plane divinam ac cæleſtem tradit.*

Quod ſi hæc omnia, quæ veriſſima, plane ſunt ab ipſis Lutheranis acri judicio detecta, & laudabili confeſſione prædicata; ecquis jam non videt, valde importunas, & iniquas eſſe plurimorum aliorum Proteſtantium querimonias adverſus Doctores Eccleſiaſticos, & Scholarum præſertim noſtrarum Theologos; quod ſcilicet in Moralibus pertractandis, ubi maxime Peripatetica Philoſophia fuit cum Theologia Sacra conjuncta & ferruminata, temere permiſcuerint Naturalem Juriſprudentiam, Ethicemque cum revelatis Diſciplinis, & confuſionem induxerint officiorum, quæ Hominis ſunt, & Chriſtiani? Mirandum, quod auctorum partes ſibi arrogent, qui rei vel maxime exiſtunt methodi vitioſiſſimæ hactenus a nobis deſcriptæ & ſugillatæ! Obmurmurent iſti, quantum volunt: teneant intrepide Orthodoxi Tractatores omnes ſeu Practicæ Philoſophiæ, ſeu Moralis Theologiæ, permonſtratam ab Tertulliano, Ambroſio, Auguſtino, aliiſque Eccleſiæ Luminaribus tum docendi, tum ſcribendi rationem, quæ vere decet Chriſtianos ſapientes, atque agendæ bonæ vitæ, beatæque adipiſcendæ tuto inſervit.

Itaque a Catholicis noſtris Scholis procul faceſſant, ſive dum Fidei dogmata declaranda, ſive cum morum regulæ conſtituendæ ſunt, adverſæ, turbulentæ, inſanæ illæ *Rationalium* & *non rationalium* factiones, nuper in Hollandia apud Acatholicos exortæ. Omnino perſuaſione noſtra certiſſima unus idemque Deus & Pater luminum eſt, qui nobis & rationem indidit, & religionem manifeſtavit. Ex quo conſequitur ut neutra alteram penitus excludere aut elidere, ſed utraque potius ſuo modo mutuam ſibi operam præſtare debeat, in Diſciplinis qua naturalibus quave Sacris. Id autem ut contingat citra præjudicium germanæ methodi in tradendis ſcientiis tenendæ, curabant Magiſtri vere docti, prudentes, exercitati.

Quæ (*a. n. 10. huc uſque*) diſſeruimus, ut multiplex Philoſophiæ, ac Theologiæ moralis diſcrimen aperiremus, ſimulque modum & convenientem & proficuum interpretandi Naturalem Juriſprudentiam vindicaremus adverſus Heterodoxos Scriptores in Septentrione famigeratos, eadem in unum recollecta argumentum perquam accommoda evadunt ad *utilitatem*, ac *neceſſitatem* demonſtrandam alicujus doctrinæ *Supernaturalis*, ſeu *Divinitus Revelatæ*, quam nunc plures *Naturaliſtæ*, Angli præſertim & Batavi, præcedentium Incredulorum veſtigia prementes mordicus recuſant admittere: quamque Metaphyſici noſtri politiores & oculatiores ſcite defendunt in Diſquiſitione *de Dei Dominio*, ut ſcilicet viam ſternant Dogmaticis Theologis ſeſe comparantibus ad perſuadendam Antiſcripturariis extantiam, & auctoritatem Divinorum Librorum. Is enim labor in irritum cederet Theologis, niſi prius Metaphyſici evincerent, hominis religionem veram perfectamque, unde plurimum elucet ſupremi Numinis in rationales creaturas dominium, innixam eſſe fundamento ſupremæ cujuſpiam Revelationis.

At re quidem vera (ut jam incipiam auctoritate uti Summorum illorum virorum, quorum ducatum conſtanter ſequi deliberavi) Bonaventura, Thomas, Scotus, Richardus de Mediavilla, ac reliqui veteris Scholæ Anteſignani, tum in enarratione prologi Magiſtri Sententiarum, tum aliis in locis ſuorum Operum, concorditer provocarunt ad limitationem & imbecillitatem humanæ rationis in pervadendis veritatibus ſcitu neceſſariis, ſimulque ad plurimos ingentes errores, in quos conſtat prolapſos Gentilitatis Sapientes, ex ſolo rationis naturalis lumine de Deo, mundo, anima, beatitudine, virtutibus, affectibus, vitiis, philoſophantes; ut ſic argumento palmari adſtruerent adverſus incredulos omnes abſolutam neceſſitatem revelatæ Doctrinæ, ac Theologiæ Supernaturalis: atque hinc deducerent; ingenti Dei beneficio & maximo noſtro emolumento univerſa, & quæ pervia & quæ impervia naturali rationi ſunt, ſubjecta fuiſſe Fidei Supernaturali, ac Theologiæ revelatæ, *quæ eſt una ſcientia de omnibus rebus, & ſignis, in quantum ordinantur ad unum, quod eſt alpha, & omega*, ut ſcribit Doctor Seraphicus (*in Prolog. art. 1. q. 1.*).

In primis Scotus propoſitæ quæſtionis momentoſæ ſtatum, quaſi cum noſtri temporis Naturaliſtis cominus congrederetur, ſic ad vivum expreſſit, ac poſtea nervoſe illam diſſolvit (Qu. 1. Prol.) *Utrum ſit neceſſarium ſpecialem quamdam doctrinam ſupernaturalem homini viatori revelari, quam naturali intellectus lumine aſſequi nequeat? Varia profecto hac in re eſt Theologorum & Philoſophorum (Ariſtotelis potiſſimum, & ſequacium) opinio. Hi enim naturæ perfectionem plus quam oporteat, extollentes, ſupernaturalem negant perfectionem. Aſſerunt itaque nullam ſupernaturalem cognitionem homini pro hoc ſtatu eſſe neceſſariam; ſed quod per cauſſas naturales, quæ ſunt intellectus, & objectum, omnem ſibi neceſſariam cognitionem conquirere poſſit. Quibus refragantur Theologi auctoritatibus, primum Sacræ Scripturæ, & Sanctorum Patrum, deinde rationibus.*

Inter varia argumenta receptæ apud Theologos Sententiæ hæc profert. 1. Ex Scriptura: Baruch. c. 3. *Non eſt qui poſſit ſcire vias ejus (naturaliter videlicet), ſed qui ſcit univerſa, novit eam. Unde conſequens eſt, ut nullus ſapientiam hanc habere poſſit, niſi a ſciente univerſa, Deo videlicet. Proinde adnectit Propheta: Tradidit eam Jacob puero ſuo & Iſrael dilecto ſuo.* 2. Ex ratione: *Omni agenti per cognitionem neceſſaria eſt diſtincta cognitio ſui finis: atqui homo ex naturalibus nequit diſtincte ſuum cognoſcere finem: neceſſarium proinde eſt, ut ſupernaturaliter illi reveletur.* 3. Ex S. Auguſtino, qui (*lib.* 18. *de Civit. Dei cap.* 41.) inquit: *Quid agit, aut quo, vel qua, ut ad beatitudinem perveniatur, humana ſe porrigit infelicitas, ſi divina non ducit auctoritas?* alludens ſcilicet *ad innumerabiles controverſias Philoſophorum diſſidentium, non de agris, & domibus, vel de quacunque pecuniaria ratione, ſed de his rebus, quibus aut miſere vivitur, aut beate;* in quibus *quidquid Philoſophi quidam inter falſa, quæ opinati ſunt, verum videre potuerunt neſcientes fere, ad quem finem, & quonam modo eſſent iſta omnia referenda.*

D. Bonaventura idem argumentum proſequitur, & illuſtrat ſequenti verborum ſerie, quæ brevitatis cauſſa ſic connexa damus, cum ſparſim, & aliis conjuncta occurraut (in ejus *Serm.* 5. & 7. *in Hexam.*) ubi verba Geneſ. *Vidit Deus lucem, quod eſſet bona, & diviſit lucem a tenebris,* interpretatur in hoc myſtico ſenſu. *Philoſophi antiqui in tenebris fuerunt. Ad hoc venerunt nobiles eorum, quod eſſet principium, & finis, & ratio exemplaris; ſed aliqui negarunt in ipſa prima cauſſa exemplaria rerum. Ex quo triplex intelligentia veritatis occultatur, ſcilicet veritas artis æternæ, divinæ providentiæ, & ruinæ Angelicæ. Ex quo ſequitur triplex cæcitas, ſcilicet de æternitate Mundi, de unitate intellectus, de pœna & gloria. Hi ergo ceciderunt in errores, nec fuerunt diviſi a tenebris, licet enim magna lux videretur in eis præcedentibus ſcientiis, tamen omnino extinguitur per errores prædictos.*

Pergit Seraphicus. *Alii Philoſophi, qui fuerunt cultores unius Dei, quia omnia bona poſuerunt in optimo Deo, qui poſuerunt virtutes exemplares, a quibus fiunt virtutes Cardinales, videbantur illuminati; ſed adhuc iſti in tenebris fuerunt, quia non habuerunt lucem Fidei. Unde primo poſuerunt falſam beatitudinis circulationem, ſecundo falſam præſentium meritorum ſufficientiam, tertio internarum virium falſam incolumitatem. In has tres tenebras inciderunt, quia ſine mediatore, ideſt, ſine homine Chriſto philoſophati ſunt, quem nec venturum Prophetis, nec veniſſe Apoſtolis crediderunt; morbum neſcierunt, cauſſam ignoraverunt, Medicum, & Medicinam non agnoverunt. E contra Fides purgat tenebras, docet morbum, ſanat animam ponendo meritorum radices in Deo, cui placeat, & ſic proficit per fidem in ſpem certam, per meritum Chriſti, non præſumptuoſe. Has radices ignoraverunt Philoſophi. Fides ergo ſola diviſit lucem a tenebris. Nos autem habemus lucem Fidei: unde Apoſtolus: eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.*

Ne amicum ab amico ſeparemus, quos peculiaris amor in uno crucifixo Domino arctiſſime conglutinavit, atque ex eadem ſubinde Magiſtrali Cathedra præcones reddidit eximiæ doctrinæ, qua univerſa eruditur Eccleſia, S. Bonavent. confeſtim excipiat Thomas Sanctus. Hic quæſtionem eamdem pluribus in locis pertractans ea protulit momenta pro communi Theologica Sententia, quæ cordatum quemlibet movent, & adigunt, ut Revelationis ſupernæ neceſſitatem, utilitatemque non utcumque admittat, ſed omnino extendat ab omne genus rerum, quas oportet homini præcognitas eſſe, ut recte operando poſſit tuto adipiſci ultimum ſuum finem. Eum ad ſcopum in primis (*lib.* 1. *contra Gen. cap.* 4.) diſtinguit veritates duplicis ordinis. *Quædam namque vera ſunt de Deo, quæ omnem facultatem humanæ rationis excedunt, ut Deum eſſe trinum, & unum; quædam vera ſunt, ad quæ etiam ratio naturalis pertingere poteſt, ſicut eſt Deum eſſe, Deum eſſe unum, & alia hujuſmodi; quæ etiam Philoſophi demonſtrative de Deo probaverunt, ducti naturalis lumine rationis.*

Quoniam de iis veritatibus, quas naturalis ratio aſſequitur, nullum exiſtit dubium, ad aliarum dumtaxat rationis captum tranſcendentium extantiam comprobandam adverſus incredulos naturaliſtas varia ſubnectit argumenta, quorum poſtremum illud eſt. *Quod autem ſint alia intelligibilia Divinorum, quæ humanæ rationis penitus excedant ingenium, manifeſte apparet ex defectu, quem in rebus cognoſcendis quotidie experimus. Rerum enim ſenſibilium plurimas proprietates ignoramus, earum proprietatum, quas ſenſu apprehendimus, rationem perfecte in pluribus invenire non poſſumus. Multo igitur amplius illius excellentiſſimæ Subſtantiæ tranſcendentis omnia intelligibilia humana ratio inveſtigare non ſufficit. Huic etiam conſonat dictum Philoſophi in l. 2. Metaphyſ. aſſerentis, quod intellectus noſter ſic ſe habet ad prima entium, quæ ſunt manifeſtiſſima in natura, ſicut oculus veſpertilionis ad Solem. Huic etiam veritati Sacra Scriptura teſtimonium perhibet. Dicit enim* Job. c. 36. *Ecce Deus magnus vincens ſcientiam noſtram. Non igitur omne, quod de Deo dicitur, quamvis ratione inveſtigari non poſſit, ſtatim quaſi falſum eſt abjiciendum, ut Manichæi, & plures infidelium putaverunt.* Quod quidem noſtro tempore *Sociniani* præſertim contendunt, ſtatuentes pro Fidei regula humanam rationem; ſcilicet ut nihil reapſe credant, & veterum Hæreſiarcharum errores poſſint pro arbitrio ſuo aſſumere, & ſimplicioribus glaucoma offundere ſua vana Chriſtianæ Religionis profeſſione.

His præſtructis, ad utrumque genus veritatum neceſſa-

ceſſarium fuiſſe Divinæ Revelationis lumen oſtendit (ſequentibus duobus *cap.* 4. & 5.) *Duplici igitur veritate Divinorum intelligibilium exiſtente, una ad quam rationis inquiſitio pertingere poteſt, altera, quæ omne ingenium humanæ rationis excedit, utraque convenienter divinitus homini credenda proponitur: hoc autem de illa primo oſtendendum eſt, quæ inquiſitioni rationis pervia eſſe poteſt; ne forte videatur, ex quo ratione haberi poteſt, fruſtra id ſupernaturali inſpiratione credendum traditum eſſe. Sequerentur tamen tria inconvenientia, ſi hujus veritas ſolummodo rationi inquirenda relinqueretur. Unum eſt quod paucis hominibus cognitio Dei ineſſet. A fructu enim ſtudioſæ inquiſitionis, quæ eſt veritatis inventio, plurimi impediuntur tribus de cauſſis; quidam ſiquidem propter complexionis indiſpoſitionem, quidam neceſſitate rei familiaris, quidam pigritia. Secundum inconveniens, quod illi qui ad prædictæ veritatis cognitionem pervenirent, vix poſt longum tempus pertingerent; tum propter hujuſmodi veritatis profunditatem; tum propter multa, quæ præexiguntur. Tertium inconveniens, quod inveſtigationi rationis humanæ plerumque falſitas admiſcetur propter debilitatem intellectus noſtri in judicando, & phantaſmatum permixtionem. Salubriter ergo Divina providit Clementia, ut ea etiam, quæ ratio inveſtigare poteſt, fide tenenda præciperet; ut ſic omnes de facili poſſent divinæ cognitionis participes eſſe, & abſque dubitatione, & errore.*

Proſequitur (*cap* 5.) loquens de veritatibus altetius ſuperioris ordinis. *Videtur autem quibuſdam fortaſſe non debere homini ad credendum proponi illa, quæ ratione inveſtigare non ſufficit: cum Divina Sapientia unicuique ſecundum modum ſuæ naturæ provideat. Et ideo demonſtrandum; quod neceſſarium ſit homini divinitus credenda proponi etiam illa, quæ rationem excedunt. Nullius enim deſiderio & ſtudio in aliquid tendit, niſi ſit ei præcognitum: Quia ergo ad altius bonum, quam experiri in præſenti vita poſſit humana fragilitas, homines per Divinam Providentiam ordinantur, ut in ſequentibus inveſtigabitur, oportet mentem evocari in aliquid altius, quam ratio noſtra in præſenti poſſit pertingere: ut ſic diſceret aliquid deſiderare, & ſtudio tendere in aliquid, quod totum ſtatum præſentis vitæ excedit: & hoc præcipue Chriſtianæ Religioni competit, quæ ſingulariter bona ſpiritualia & æterna promittit; unde & in ea plurima, humanum ſenſum excedentia, proponuntur.* Similia leguntur repetita etiam in Summa (*tum part.* 1. *q.* 1. *art.* 1. *tum* 2. 2. *q.* 2. *art.* 4.).

Demum Richardus de Mediavilla, qui ita fuit ſubtilis Magiſtri diſcipulus, ut ſimul etiam eſſet cultor Angelici, cujus propterea & ſententias ſæpe adoptavit; & mirabilem docendi perſpicuitatem feliciter eſt æmulatus (*lib.* 1. *q.* 1. *Prologi ſent.*) hæc ipſa, quæ ex D. Thom. hunc audivimus, decernit, ac brevibus probat, videlicet *Doctrinam Theologicam eſſe nobis neceſſariam principaliter propter illa, quæ de Deo non poſſunt a nobis cognoſci niſi per revelationem: & ex conſequenti etiam propter cognitionem aliorum, quæ de Deo poſſumus cognoſcere per humanam inveſtigationem; & propter excitationem noſtri affectus ad efficaciorem Dei dilectionem, quæ etiam juvat intellectum ad cognitionem:* Cum autem Scoto monente (*n.* 35.) Gentiles *Philoſophi naturæ perfectionem plus quam oporteret extollerent, ut ſupernaturalem perfectionem, ac* ſcientiam eliminarent; idcirco Richardus oſtendit deinceps quidnam præſtare valeat Philoſophia tantopere decantata.

Cum dicis, quod Philoſophicæ Scientiæ ſufficienter ordinant animam; quia Philoſophia, ſicut dicit Algazel, non eſt niſi ordo animæ, dico quod non eſt verum per comparationem ad felicitatem veram, & ideo ſuper Philoſophicas fuit iſta doctrina Theologiæ neceſſaria ad ordinandum animam per comparationem ad felicitatem æternam, quæ eſt felicitas ſine miſeria: & etiam multum juvat, ut anima ordinetur per comparationem ad felicitatem politicam, & pluſquam Philoſophicæ ſcientiæ: Non nego tamen, quin Philoſophicæ doctrinæ juvent illis bene utentem ad ſe diſponendum ad futuram felicitatem: Unde ex Avicenna omnes Scientiæ conveniunt in una utilitate, quæ eſt acquiſitio perfectionis humanæ animæ in effectu præparantis eam ad felicitatem futuram.

Tum examinans elogium Tullii ajentis in Tuſculanis, *philoſophiam mederi animis, inanes ſollicitudines detrahere, cupiditatibus liberare, pellere livores,* adeoque exterminare præcipuas duas peccatorum radices, quas D. Auguſt. ſuper Pſalm. reducit *ad amorem male inflammantem, & timorem male humiliantem,* hæc ſubdit: *Quod tu arguis per auctoritatem Tullii, Philoſophia liberat cupiditatibus; pellit timores, ſecundum quod habent impedire politicam felicitatem, de qua loquitur* Phil. lib. 1. Ethic. *& felicitatem contemplativam, quæ poteſt acquiri ex naturalibus, de qua loquitur* Phil. lib. 10. Ethic. *Quæ felicitates non ſunt felicitates niſi ſecundum quid; multis enim miſeriis ſunt permixtæ. Sed Sacra Scriptura,* adeoque etiam Theologia, quæ *Scientia eſt Sacræ Scripturæ ſubalternata* ex D. Bonav. (q. 2. Proleg.) *docet fugere cupiditates male inflammantes, & timores male humiliantes, ſecundum quod ſunt impedimenta deveniendi ad felicitatem veram, quæ conſiſtit eſſentialiter in clara Dei viſione, & perfecta ejus fruitione, & ſecuritatis perfectione, quæ felicitas ex puris naturalibus acquiri non poteſt. Et propterea magis juvatur homo per Theologiam, quam per Philoſophiam tantum!*

Jam vero ſatis non eſt pernéceſſarias credere homini ad beatitudinem ſupernaturalem ordinato ſupernas Dei revelationes tum circa finem ultimum; tum circa media eidem aſſequendo neceſſaria, niſi quæ quales illæ ſint, & ubinam reperiantur expreſſæ, præterea ſciatur. Plures namque prophanæ Nationes, & Sectæ nefariæ poſſunt numerari, quæ illas jactitant, cum tamen reapſe non niſi aut dæmonum figmentis, aut hominum deliriis adhæreant. Ad evitandam in re iſta deceptionem omnem certa quædam ſigna attendi debent, quæ veram Divinamque revelationem tuto demonſtrant, atque a falſa quacunque ſecernunt. Solent ea a noſtratibus Theologis appellari *motiva credibilitatis*; ſeu rationes ad Fidem inducentes ſanæ mentis hominem; cumque (ut iidem opportuno loco accurate demonſtrant) ſolis illis Canonicis Scripturis aptari queant, quas ſervat Chriſtiana & Catholica Eccleſia: exinde diſcimus Doctrinæ divinitus revelatæ ſeriem in hujuſmodi Scripturis comprehenſam eſſe; adeoque ſupernaturalem Dei Religionem penes eum dumtaxat hominum cœtum extare, qui Eccleſiæ ipſius magiſterio edocti talibus credunt Scripturis, uti ſunt omnes illi, quibus, ut ait *S. Pa-*

cianur (*epiſt. 1. ad Symphorianum*) *Chriſtiani nomen eſt, Catholici vero cognomen*, videlicet Romanæ Communionis Fideles.

Prædicta divinæ revelationis ſigna ſoli Sacræ Scripturæ aptiſſime convenientia Scotus præ cæteris ingenioſe collegit, atque ad numerum octonarium revocavit (*Quæſt. 2. Proleg*) monens, eadem inſervire poſſe *refellendis in communi innumeris hæreſibus, Sacram Scripturam, vel ejus partem reprobantibus.* Sunt autem 1. *Prænunciatio Prophetica*. 2. *Scripturarum concordia*. 3. *Auctoritas ſcribentium*. 4. *Diligentia recipientium*. 5. *Rationabilitas contentorum*. 6 *Irrationabilitas ſingulorum errorum*, qui ſcilicet in Sectis Hæreticorum, aut Infidelium extra Eccleſiam Catholicam defenduntur. 7. *Stabilitas Eccleſiæ*. 8. *Miraculorum auctoritas*. Quiſquis ſingulorum explicationem deſideret, integram illam Quæſtionem percurrat, itemque Seraphicum Doctorem adeat, qui de pleriſque diſſerit (*Serm. 9. in Hexamer.*) Inter poſteriores Scriptores, qui hanc ſpartam ornarunt, digni ſunt ut legantur Eminentiſs. Cardin. Gotti in Opere *De Veritate Chriſtianæ Religionis*, atque egregius ſimul Orator & Theologus P. Segnerius in Opere lingua noſtra vernacula conſcripto ſub hoc titulo: *L'Incredulo ſenza ſcuſa*.

Quandoquidem Fides Chriſtiana, Sacra Scriptura, Theologia ſupernaturalis circa unam eamdemque Doctrinam nobis divinitus revelatam verſantur, dubium ſuboriri poteſt, quomodo hæc tria inter ſe diſcernantur. D. Bonaventura (*Qu. 1. Proleg.*) ubi Libris Sententiarum, ſeu Theologicæ Scientiæ *Credibile* ſubſternit ceu *univerſale ſubjectum*, ſequentibus verbis illud diluit. *Credibile, ſecundum quod habet in ſe rationem primæ veritatis, cui fides aſſentit propter ſe, & ſuper omnia pertinet ad habitum fidei. Secundum vero quod ſuper rationem veritatis addit rationem auctoritatis, pertinet ad doctrinam Sacræ Scripturæ, de qua dicit Auguſtinus ſuper Geneſ. ad lit. Quod major eſt ejus auctoritas, quam humani ingenii perſpicuitas. Sed ſecundum quod ſupra rationem veritatis, & auctoritatis addit rationem probabilitatis, pertinet ad conſiderationem præſentis Libri, in quo ponuntur rationes probantes fidem noſtram. Unde Magiſter dicit in Prologo, quod propoſitum ſuum eſt fidem noſtram clypeis Davidicæ turris munire, hoc eſt, ad probandam fidem rationes adducere: non, inquam, fidem ſecundum habitum, ſed ſecundum creditum. Et ſic patet, quomodo differenter eſt fides de credibili, & libri de Canone Sacræ Scripturæ, & præſens Scriptura.* Atque hæc de Revelata Doctrina ſatis ac ſuper quantum ad ſcopum noſtrum.

Jam minime operoſum erit genuinam ideam efformare Theologiæ moralis Chriſtianæ, ſimulque legitimam methodum apprehendere illam pertractandi. Ea facultas eſt nobiliſſima atque utiliſſima, quæ tum rectæ Rationis dictamina, tum revelatæ præſertim Religionis decreta, ad omnem morum informationem, atque ad ultimi beatiſſimi Finis aſſecutionem pertinentia, ſinu ſuo complectitur, & artificioſa methodo jamdiu in Scholas laudabiliter inducta proponit ac declarat, cunctas ſuas propoſitiones, quoad fieri poteſt, firmando aut effatis Sacræ Scripturæ, aut Eccleſiaſticæ Traditionis & Confeſſionis monumentis; aut Conciliorum & Pontificum Summorum Canonibus, aut veterum Patrum & ſubſequentium Doctorum teſtimoniis, aut demum rationibus exinde deductis plauſibili argumentatione: verbo, recurrendo ad *Locos Theologicos*, hoc eſt ad communes illos fontes, unde quoquot ſunt veri nominis Theologi ſolent, ac debent probationes ſuorum dogmatum elicere, ut *potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos, qui contradicunt, arguere*, quemadmodum Apoſtolus loquitur (*in Epiſt. ad Titum cap. 1.*)

Nomine autem *Doctorum* Sanctis Patribus poſteriorum, non qualeſcumque promiſcue Scriptores, ſed eos utique intelligere oportet, quos pro ſua facultate ac modo conſtat benemeritos de Sacra Theologia, de Scholis Catholicis, de Eccleſia; utpote *enutritos verbis fidei, & bonæ doctrinæ* (2. ad Tim. cap. 4) & *Magiſtros non prurientes auribus* (2. ad Tim. c. 4.) ſed potius *amplectentes eum, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem* (ad Titum cap. 1.) proindeque palam ſeu voce, ſeu ſcriptis *loquentes, quæ decent ſanam doctrinam* (cap. 2.) Hujuſce namque ingenii, ac temperaturæ Theologi ſunt, quorum auctoritas, ubi in aliquo morali dogmate adſerendo ſimul conſpirant aut univerſi, aut plerique inſigniores, valde gravis ac ferme decretoria exiſtit; quia tunc plus quam probabile exhibent judicium, ſic ferre Eccleſiaſticam trationem, juxta regulam Tertulliani (*lib. de præſcr.*) *quod apud omnes unum eſt, non eſt erratum, ſed traditum*.

Hinc oppido falluntur, ſecumque alios præcipites trahunt, qui volentes doctrinis ſuis Moralibus probabilitatem *extrinſecam* quam poſſunt majorem conciliare, atque a ſuis ſyſtematibus longius avertere labem ſingularitatis ſive novitatis, quam conſtat eamdem prorſus eſſe ac falſitatem juxta Vincentii Lirinenſis monitum (*in Commonit. ad Hæreſ.*) *non dicas nova, ſed nove*, magna cum Theologos ſcribunt ſeu ex propria, ſeu ex aliena Schola, & undequaque poſſunt, Fautores colligunt, non tam qualitatem quam copiam commilitonum attendendo, quaſi non meritis penſandi forent Eccleſiaſtici Theologi, ſed ſolum digitis numerandi. Ex quo fit, ut numeroſum manipulum jam nacti, paſſim poſtea in fingendis ſuis theſibus nominent opinionem aut *communem*, aut *fere communem*, aut *communiorem*, cum tamen, ſi aucupatorum ſuffragiorum numerus exigatur ad theologicam computandi rationem, opiniones illæ habendæ ſint longe minus communes, adeoque a quovis cordato Theologo deſerendæ juxta D. Bonaventuræ præceptionem, qui (*Serm. 19. in Hexam.*) modum legitimum ſtudendi aſſignans, & de Commentariis Theologorum Scholaſticorum loquens ita ſcribit: *in Summis Magiſtrorum homo debet cavere, ut ſemper adhæreat viæ magis communi.*

Eam ad rem Cl. Proſper Fagnanus (*in 1. lib. Decret. de Conſt. C. Ne innitaris n. 347. 348. 476. & ſeq.*) plures recenſet graviſſimos Juriſperitos, ac Theologos, qui prædictum errorem reprehendunt. Inter alia, quæ ibidem profert teſtimonia, ſunt hæc notatu digna. Joannes Major (*in 4. Sent. Qu. 2. Prol. 3.*) *Non ſemper habendus eſt oculus ad multitudinem dicentium, ſed ſapientiam cum numero conſiderabis, quia ſicut duos vel tres debiliores valet unus fortis, ſic unus oculatus materiam diligenter inquirens, tres alios inferiores valet.* Martinus Navarres (*in Man. Confeſſ. cap. 17. num. 289*) *Communiorem exiſtimarem illam opinionem, quam ſex vel ſeptem auctores claſſica*

rem

rem ex profeſſo tractantes aſſererent, quam probatam a quinquaginta ſola fere auctoritate priorum ductis; ut dicit *Alexander relatus a Gomez quæſt. 2. Proœm. Reg. Cancellariæ*. Hinc laudatus Fagnanus, qui Summis ſex Pontificibus ſtrenuam navarat operam in hac Romana Curia, poſtquam *de jure veriſſimam* oſtendit theſim, in qua ſtatuit ex variantibus opinionibus *eligendam eſſe veriorem, & melioribus rationibus fulcitam*, relicta contraria tametſi *communi* in ſenſu indicato; hoc eſt a Scriptoribus aſſerta ſola auctoritate aliorum ductis, confirmat eamdem theſim praxi ipſius Romanæ Curiæ, dicens (*num. 347.*) *Servatur tam in Rota, quæ communem opinionem non ſequitur, quando apparet contrariam eſſe veriorem, & validioribus ſubnixam rationibus; quam in Sac. Congregatione Concilii, quæ propterea in caſibus contingentibus ſæpe mandavit, ut videretur de veritate communis opinionis.*

Porro autem, cum evidentia & inconcuſſa prorſus ſint apud Catholicos & Sapientes omnes, quæcumque fuerunt ſuperius tradita, partim de Revelatæ Doctrinæ præſtantia, neceſſitate, utilitate (*num. 24. & ſeq.*) partim de Theologiæ Moralis indole, ejuſque propria docendi methodo (*num. 9. 10 49 & ſeq.*) mirari valde ſubit, qui fieri potuerit, ut poſtremis hiſce temporibus, in quibus pleræque Artes ac Scientiæ, diutino ſquallore confectæ, feliciter reſtauratæ, & decori nativo reſtitutæ, complures Chriſtiani nominis Theologi ac publici morum Magiſtri in pertractanda & edocenda hac Sacra Facultate Practica tam ſtudioſe humanis rationibus velificari, tantum coæqualium, & coævorum ſibi Scriptorum opinamentis famæque deferre voluerunt, ut *Theologicos* communes Fontes ſeu locos videantur ferme neglexiſſe: ac propterea non tam Scientiam, quæ vere Theologia Moralis ſit, ſuis auctoribus aut ſectatoribus tradidiſſe, quam Scientiæ illius larvam deformem, inconditam, infrugiferam; utpote magna ex parte expertem *Salutaris illius morum Diſciplinæ*, quæ teſtimonio Tridentinorum Patrum (*ſeſſ. 4.*) *continetur in Libris ſcripturis, & ſine ſcripto Traditionibus, quæ ab ipſius Chriſti ore ab Apoſtolis acceptæ, aut ab ipſis Apoſtolis Spiritu ſancto dictante, quaſi per manus traditæ ad nos uſque pervenerunt*: quibus quidem præſidiis ipſamet Œcumenica Synodus conſtanter uſa eſt *in confirmandis Dogmatibus, & inſtaurandis in Eccleſia moribus*.

Dum talia *univerſim* dico (nulli nominatim ſive Auctori, ſive Scholæ, ſive Cœtui detrahere, aut invidiam creare intendens, ſed ſolo amore veritatis ſalutaris tuendæ, ac ſtudioſæ Juventutis præmuniendæ deſiderio) nihil utique ex meo cerebro fingo, nihil exaggero. Innoteſcunt ea cuncta per ſeſe unicuique vel Litterariam Hiſtoriam legenti, quæ eſt de varia Theologiæ Moralis fortuna, vel ipſamet Auctorum hujuſmodi volumina percurrenti, vel graves attendenti Romanorum Antiſtitum (*Alexandri VII. in Decret. 7. Sept. 1665. & Benedicti XIV. in Epiſt. Encycl. 26. Jun. 1749.*) querimonias *de luxuriantium ingeniorum licentia*, ac de *modo opinandi in rebus ad conſcientiam pertinentibus, alieno omnino ab Evangelica ſimplicitate, Sanctorum Patrum Doctrina*) vel tandem ſeriem recognoſcenti plurimarum propoſitionum, quas ab iiſdem Auctoribus *noviter invectas*, primum florentiſſimæ Academiæ Lovanienſis, ac Pariſienſis, dein Apoſtolica Romana Sedes confixere, ceu *Chriſtianæ Diſciplinæ relaxativas, & animarum perniciem inferentes*, (*Alexander VII. in Decret. cit.*) tamquam *laxas, & periculis plenas, falſas, ſcandaloſas, pernicioſas*, (*Bened. XIV. in Conſt.* Deteſtabilem *19. Nov. 1752.*) *ut falſas, temerarias, piarum aurium offenſivas, & hæreſi proximas* (*Clem. XIII. in Decr. Congr. Gen. S. R. Inquiſitionis, 26. Febr. 1761.*)

Sunt igitur, quæ obiter ac per tranſennam præmonuimus, & notiſſima & veriſſima, unde pluribus eadem comprobare haud neceſſarium; præſertim cum Viri in republica litteraria ſatis famigerati hanc operam jam occupaverint, & eorum cenſoria ſcripta ſint longe lateque pervagata. Dolendum nobis magis eſt, quod ob hujuſcemodi doctrinarum moralium flagitia (uti ego reor, non ex perverſo ſcribentium animo, ſed ex illegitima ſtudendi methodo profecta) vehementius increverit Eccleſiæ gemitus, cujus jam in pace amaritudo amariſſima. Ipſa namque hinc vidit illatam Theologiæ Sacræ cladem, Chriſtianæ Diſciplinæ corruptelam, regenitis animabus perniciem; illinc audiit nedum plurium Filiorum graves queſtus, ſed & procacia ſibila inimicorum, qui (ut Eruditis probe compertum) ad ipſius contumeliam irriſionemque linguas & calamos in dies acuunt, hoc præſertim nomine, quod gremio ſuo ſuſtineat tam ineptos Theologiæ commentatores, ac tantarum novitatum, errorum, ſubtilitatum architectos, qui ne in Porticu quidem Stoica plauſum poſſent invenire. Itaque non abſque cauſſa de Republica Chriſtiana ſolliciti optimeque meriti Viri nihil aut frequentius aut ardentius deſiderant, quam ut exactior & tum ad ſolidam Moralem ſcientiam, tum ad pietatem ſinceram accommodatior methodus opinandi, docendi, ſcribendi teneatur ab univerſis Romanæ Communionis Theologis.

Profecto, quam abſonum ſimulque periculoſum ſit res Theologicas pertractare, conſcientiæ controverſias examinare, forum Poli gubernare, utendo potius ratione vel auctoritate humana, quam Sacra Divinarum Litterarum, & Eccleſiaſticorum Patrum oracula conſulendo, quilibet intelligit qui vel ſolam callet *Theologiæ Revelatæ* definitionem. Audiatur, quæſo, D. Bonav. (*Præfat. in Confeſſion.*) *Cum, ſecundum B. Gregorium de Cura Paſtorali, ſit ars artium regimen animarum, & occultiora ſint vulnera cogitationum, quam viſcerum, horrendum profecto eſt videre quoſdam Sacerdotes noſtri temporis, qui Sacram Scripturam, in qua præfati regiminis ars ſufficientiſſime traditur, & Jura Canonica, & ſcripta Doctorum, in quibus pleniſſime declaratur, vel per torporem legere negligunt, vel per ignorantiam neſciunt; & tamen cordis medicos in audiendis confeſſionibus ſe profiteri impudenter non metuunt: quando qui pigmentorum vim neſciunt, videri carnis medici erubeſcunt.* Ad quæ verba hanc apponit gloſſam perdoctus P. Chriſtophorus a S. Joſeph Collegii Salmanticenſ. Rector *in tract.* De Reg. Morum (*part. 2. quæſt. art. 2.*) *Hæc S. Bonav. qui ut Eccleſiæ lumen nobis ab ipſa Eccleſia proponitur: Si de ſolo Sacerdote particulari ſic loquitur; quid diceret de Scriptore ſeu Doctore, qui pro animarum directione univerſaliter ſcribit & docet ſine aliquo recurſu ad Doctrinam Sacram, ut in pleriſque Auctoribus patet?*

Sed multo antea S. Joannes Chryſoſtomus (*homil, 13. in 2. ad Corinth.*) quaſi tale malum jam proſpiceret, hæc protulit, quæ ad præſentem ſcopum faciunt perbelle. *Non igitur multorum opiniones habeamus, ſed res ipſas, id eſt rei veritatem, inquiramus. Quomodo autem non abſurdum propter pecunias aliis non credere, ſed ipſas numerare, & ſupputare: pro rebus vero amplioribus ſententiam ſequi ſimpliciter præſertim cum habeamus exactiſſimam trutinam, & gnomonem, & regulam, Divinarum, inquam, Legum aſſertionem? Et ideo obſecro, & oro omnes vos, ut relinquatis quidnam huic vel illi videatur, de quo his a Scripturis hæc omnia inquirite.* Ac merito quidem; *tanta eſt enim Chriſtianorum profunditas Litterarum*, inquiebat S. Auguſt. (*Epiſt. 2. ad Voluſianum*). *ut in eis quotidie proficerem, ſi eas ſolas ab ineunte pueritia uſque ad decrepitam ſenectutem maximo otio, ſummo ſtudio, meliore ingenio conarer addiſcere.* Hinc cum variis ipſe difficultatum fluctibus pulſaretur circa ſubſtantiam Dei incorpoream, & immenſam, quam olim ex Platonicis Libris didicerat, ſola Scripturarum lectione fatetur ſe ex iiſdem feliciter emerſiſſe (*Lib. 7. Confeſſ. cap. 20. & 21.*) *Avidiſſime arripui venerabilem ſtylum ſpiritus tui, & præ cæteris Apoſtolum Paulum, & perierunt illæ quæſtiones. In illos libros me propterea, priuſquam Scripturas tuas conſiderarem, credo voluiſti incurrere, ut cum poſtea in Libris tuis manſuefactus eſſem, diſcernerem atque diſtinguerem, quid intereſſet inter præſumptionem, & confeſſionem, inter videntes quo eundum ſit, nec videntes qua, & viam docentem ad beatificam patriam, non tantum cernendam, ſed & inhabitandam.*

Minoris tamen mali loco habendum foret, ſi inſalutatis ferme Scripturis Patribuſque, quaſi exoticis aut ſupervacaneis, morum doctrina expoſita fuiſſet (quod a non paucis poſterioris ævi Auctoribus factitatum fuiſſe negari certe non poteſt, quicunque demum ii ſint; quod perſcrutari minime ad me attinet). Pernicies longe major, ac plane intoleranda in eo verſatur, quod tum Scripturarum, tum Patrum teſtimonia fuerint quidem agnita, & producta ſæpiſſime a Moralibus Tractatoribus; ſed ſubinde ad eos ſenſus contorta, qui vel ipſis magis arridebant, vel probati erant Amicis, quibus non affectu aut obſequio ſolum, ſed doctrina quoque gratificari, & indulgere cura erat præcipua. Quonam præciſe tempore prodierint tam male feriati Theologi, haud cogas me divinare; Davus ſum enim, non Œdipus. Satis tibi ſcire, eos revera extitiſſe: non ætate quidem Sophorum Gentilium, apud quos alte invaluerant præclara Platonis, & Euripidis monita a Stobæo conſignata (*in Epitom. Locor. Com.*) *Non quis dixerit, ſed quam recte dicatur, in quærenda veritate perpendendum. Qui ut complaceant, & delectent te, verba faciunt, eos tamquam malos præ foribus excludito*: ſed multo poſt inchoatam Æram Chriſtianam. Quod ſi hoc minime tibi perſuadere potes, adi P. Albertum de Albertis pietatis doctrinæque laude conſpicuum Scriptorem, qui ſcenam totius rei tibi aperiet, ita ut nequeas amplius ambigere.

Hæc profert laudatus Scriptor (*Prælat. ad tract. de Ornatu Mulier. num. 1.*) non utique autem verberans, ſed homines alloquens & reprehendens. *Non pauci qui Moralium quæſtionum arbitros ſeſe conſtituunt, atque inter Theologos irrepere, & cenſeri cupiunt ſæpenumero, quamvis Divinarum Litterarum, priſcorumque Patrum ſententia perſpicua in controverſia aliqua ex adverſo obluctetur; nihilominus ut neſcio quibus ſuis placitis, nullo fundamento etiam innixis, ſerviliter ancillentur, ſuaque dogmata, quæ ſemel imbiberunt, præfracte tueantur, vim plane apertam tam Sacris Codicibus, quam Patrum monumentis inferre, utroſque torquere, eludere, inflectere, laxare, ac traducere minime dubitant. Si quam enim mundi corruptelam valde uſitatam Scriptura Sacroſancta, & Patres improbant damnantque: ii omnem operam ſtudiumque, quo hominum gratiam aucupentur, ejuſdem corruptelæ patrocinio ſuſcipiendo impendunt; atque ut impendant, eamdem Scripturam, & Patres ludibrio, quam religioni, habere malunt, ne dicam prodere. Hæc vero carnis prudentia ipſiſſima illa eſt* (concludit num. 6.) *quæ in animarum judicio ferendo perſonas hominum intuetur, quæ pro panis bucella veritatem deſerit .... at enim hæc & inimica Deo, & mors eſt ex Apoſtolo.* Putaſne Chriſtum Dominum fuiſſe crucis ſupplicio damnandum, ſi prædicatione ſua (quod erat ceteroquin a Deo alienum) adblandiri voluiſſet Primoribus illis, qui ſuper cathedram Moyſi tunc ſedebant?

Verum non videtur conſultum diutius immorari in referendis damnis probriſque Sacræ Theologiæ Morali illatis ſuperiore memoria. E re magis erit curatius pervidere, quanam via nobis omnibus ſit deinceps incedendum, ne ab officii noſtri religione declinemus. Notus enim apologus a D. Auguſt. (*Epiſtol. 29. ad Hier.*) expreſſus, *cum quidam ruiſſet in puteum, ubi aqua tanta erat, ut eam magis exciperet ne moreretur, quam ſuffocaret ne loqueretur, acceſſit alius, & eo viſo admirans ait: quomodo huc cecidiſti? At ille, obſecro, inquit, cogita quomodo hinc me liberes, non quomodo huc ceciderim quæras.* Porro ad votum nos rectiſſime inſtruet Summus Pontifex, & Univerſalis Eccleſiæ Magiſter, CLEMENS XIII. Sanctæ memoriæ, qui (*in Epiſt. Encycl. ad Univ. Epiſcop. 14. Septemb. ann. 1758.*) hanc ſtudendi formam Eccleſiaſticis Paſtoribus, quo morum ſanctimonia ſimul & doctrinæ luce reſplendeant, præſcribit inviolate ſervandam. *Ad puros ſanctoſque mores accedat oportet digna Eccleſiaſtico homine ab iis precepta doctrina. Scripturas cognitas habeant: omnis enim* (2 ad Timoth. 3) *Scriptura divinitus inſpirata utilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in juſtitia, ut perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus. Sacrum igitur utriuſque Fœderis Codicem, Eccleſiæ traditiones, Sanctorumque Patrum ſcripta, velut fontes, adeant; unde pura, & incorrupta Fidei, morumque doctrina profunditur.*

Eadem ipſa pridem inculcaverat Spectatiſſimo Clero Patavino (*in Epiſt. Paſtor. hinc ſcripta an. 1743.*) ad illius Eccleſiæ regimen incredibili omnium bonorum gaudio aſſumptus: *Divinas Paginas, Sacroſancta Concilii Tridentini, Prædeceſſorum noſtrorum Decreta, familiares Sanctorum Patrum & præſertim Chryſoſtomi conciones, Acta Mediolanenſis Eccleſiæ Rectoribus animarum maxime utilia, & Sancti Caroli Borromæi ſpiritu plena, ſaniores morum Regulas ex limpidiſſimis fontibus hauſtas, Romanum Catechiſmum, & Rituale*

Paro-

Parochorum, diurna nocturnaque manu verſare vobis ſummopere commendamus, ut deces diſpenſatores myſteriorum Dei. Hæc ſunt ſapientiſſima præſcripta Antiſtitis Supremi, quibus ſi parebunt Eccleſiaſtici Viri, Sacrarumque Diſciplinarum ſtudioſi (parere autem omnino debent omnes) nullum dubium, quin brevi intervallo præclaram illius ſanæ Doctrinæ ſupellectilem ſint habituri, quam calamo Apoſtoli Timotheum ac Titum inſtituentis (*n.* 50.) delineavimus ſicque futurum ſit optime conſultum & Moralis Theologiæ dignitati, & Eccleſiæ decori, & Fidelium utilitati.

Ut autem Moralis quiſque Theologus haurire feliciter poſſit ex indicatis *limpidiſſimis fontibus ſaniores morum Regulas*, quas Bened. XVI. ejus Prædeceſſor *ſententias* vocaverat, *quibus magis ſuffragatur ratio, & auctoritas favet* (*in Epiſt. Encycl. ſuper præparat. ad Jubil. 26. Jun. 1749.*) omnino certa quadam methodo opus eſt, qua cogitationes, ſermocinationes, exercitationes noſtræ invicem rite diſponantur, ad hujuſmodi finem aſſequendum. At undenam licebit repetere ſcientificam iſtam methodum? in ea ſtatuenda determinandaque *non ſimus prudentes apud noſmetipſos* (ad Rom. c. 12.) *ſed os prudentis quæramus in Eccleſia, & verba illius cogitemus in cordibus noſtris* (Eccleſ. c. 21.) Chriſtus quippe Eccleſiæ dedit *Paſtores & Doctores, ut jam non ſimus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento Doctrinæ* (ad Eph. cap. 4.) Quod ad me attinet. ex Prudentibus iſtis unum hic ſeligo, & propono *honorabilem cultu, & conſiliarium & ſapientem de architectis, & prudentem eloquii myſtici* (Iſa. c. 3.) Bonaventuram ſcilicet, qui (*Serm. 19. in Hexam.*) modum ſtudendi accurate demonſtrat cupientibus (*Eccl. c. 1.*) *ſcire prudentiam, atque doctrinam.*

Admonet ibidem Seraphicus Doctor *oportere nos operari in Sacra Scriptura, & exercitare intellectum*, ſecus ac multi faciunt, *exercitantes corpus, non ingenium.* Mox indicat, *modum ſtudendi debere habere quatuor conditiones*; ſcilicet *ordinem, aſſiduitatem, complacentiam, commenſurationem.* Ac de prima eaque præcipua conditione hæc docet. *Ordo diverſimode traditur a diverſis, ſed oportet ordinate procedere, ne de primo faciant poſterius vel e converſo. Sunt ergo quatuor genera Scripturarum, circa quæ oportet ordinate procedere, & exerceri. Primi libri ſunt Sacræ Scripturæ, ſecundi libri ſunt Originalia Sanctorum, tertii Sententiæ Magiſtrorum, quarti Doctrinarum Mundalium, ſive Philoſophorum. Qui ergo vult diſcere, quærat ſcientiam in fonte; quia apud Philoſophos non eſt ſcientia ad dandam remiſſionem peccatorum; nec apud Summas Magiſtrorum, quia illi ab originalibus extraxerunt; originalia autem a Sacra Scriptura: unde dicit Auguſtinus, quod ipſe decipi poteſt, & alii; ſed ibi eſt fides tanta, quod ibi non poteſt eſſe deceptio.*

Tum de ſingulis quatuor Scripturarum ſpeciebus differens ita progreditur. *Primum igitur eſt, quod homo habeat Scripturam non ſicut Judæus, qui ſolum vult corticem: ad hanc etiam intelligentiam non poteſt homo pervenire per ſe, ſed per alios, quibus Deus revelavit: ſcilicet per originalia Sanctorum, & Auguſtini, Hieronymi, & aliorum: oportet ergo currere ad originalia Sanctorum. Sed quia iſta ſunt difficillima, ideo neceſſe ſunt Summæ Magiſtrorum, in quibus elucidantur difficultates: ſed cavendum eſt de multitudine ſcriptorum. Et quia iſta ſcripta adducunt Philoſophorum verba, neceſſe eſt quod homo ſciat, vel ſupponat iſta. Eſt periculum deſcendere ad originalia, quia pulcher ſermo eſt originalium; ſermo autem Scripturæ non ponit ſermonem ita pulchrum, unde ſi dimittis ſcripturam in libris Auguſtini ſtudens, ipſe non habet pro bono, ſicut nec Paulus nomen illorum, qui nomine Pauli baptizabantur. Sacra Scriptura in magna cautela legenda eſt. Majus autem periculum deſcendere ad ſummas Magiſtrorum, quia aliquando magnus eſt in eis error, & credunt ſe habere & intelligere originalia, & non intelligunt, immo eis contradicunt. Unde ſicut fatuus eſſet, qui vellet ſemper immorari circa tractatus, & nunquam accedere ad textum, ſic eſt de ſummis Magiſtrorum: in his autem homo debet cavere, ut ſemper adhæreat viæ magis communi. Deſcendere autem ad Philoſophiam eſt maximum periculum, non amplius revertendum eſt in Ægyptum. Magiſtri cavere debent, ne nimis commendent, & appretientur dicta Philoſophorum; ne hac ratione populus revertatur in Ægyptum, & exemplo eorum dimittant aquas Siloe, in quibus eſt ſumma profectio, & vadant ad aquas Philoſophorum, in quibus eſt periculoſa deceptio. Eſt ergo ordo; ut prius ſtudeat homo in Scriptura Sacra, quantum ad litteralem ſenſum; poſt in originalibus, & iſta ſubjiciat Sacræ Scripturæ; ſimiliter in ſcriptis Magiſtrorum, & in Scripturis Philoſophorum, ſed tranſeundo & furando, quaſi ibi non permanendo.*

Perpendatur nunc, ſi placet, num ordinem modumque iſtum ſtudendi a Seraphico Doctore tam ſcite præoſtenſum, ac reliquorum veterum Sapientum calculo uſque firmatum, religioſe cuſtodierint Morales Tractatores & conſcientiarum Moderatores, ſeu a Romanis Pontificibus deſignati (num. 54.) ſeu alii, qui deinceps ipſorum veſtigia impleverunt, videlicet, an ad comparandam *dignam Eccleſiaſtico homine doctrinam, & ſaniores morum regulas*, uti prælaudatus (num. 60.) Pontifex Max. loquitur, aliis etiam ſuadendas, *quæſierint ſcientiam in fontem Scripturarum, ubi non eſt diceptio*: An *concurrerint ad originalia Sanctorum Patrum, quibus Deus revelavit* ſenſum Scripturarum: An adierint etiam *Summas Magiſtrorum, in quibus elucidantur difficultates*, quæ ſæpe occurrunt in *difficillimis originalibus Sanctorum*: an in iiſdem *Magiſtris* ſequendis *adhæſerint ſemper viæ magis communi*, ubi ipſo variantes & diſcordantes invicem deprehendebant: Demum an *ad Philoſophiam* ac rationem naturalem caute *deſcenderint*, ſcilicet *tranſeundo, & furando, non ibi permanendo.* Quilibet propriis oculis, modo non cæcutiat, poterit hæc ſingula diſpicere.

Ex hactenus dictis (*num.* 53. *& ſeq*) illud legitima ratiocinationis lege deducitur, eos præclarum *Theologi* nomen jure ſibi vindicare minime poſſe, qui in aſtruendis explicandiſque morum regulis ad Revelatam Theologiam pertinentibus vix ſolent ad eas ſedes confugere, unde Theologia ſeu Dogmatica ſeu Moralis haurit argumenta ſibi propria; ſed plerumque res ſuas conficere amant vel naturalibus rationibus, vel auctoritate pure humana. Quare quiſquis in *ſortem Domini* vocatus morales notitias proprio ſtatui, aut officio convenientes nanciſci peroptat,

voti compos haud fiet unquam; ſi illorum commentariis ita ſe mancipet, ut valedicat aliis veræ litteraturæ Eccleſiaſticæ monumentis; quia diſcipulum ſe facit Librorum, in quibus *eſt periculoſa deceptio*, quamvis Auctores religione, pietate, eruditione, aliiſve nominibus poſſint eſſe conſpicui. Non hæc eſt Clericorum propria lectio, non iſtud ſtudium, ut ex recitatis jam teſtimoniis Patrum, & Pontificum liquet: quibus hoc alterum addatur Julii I. (in Epiſt. ad Clerum Orientalem) *Nolite errare, Fratres mei Dilectiſſimi. Doctrinis variis, & peregrinis nolite abduci. En inſtituta Apoſtolorum, & Apoſtolicorum Virorum, Canoneſque habetis; his fruimini, ut his freti & armati contra cuncta inimicorum jacula perſiſtere valeatis.*

Nec ſane deſunt inter recentioris etiam ætatis ſcriptores, qui permagno Reipublicæ Litterariæ acipſius Eccleſiæ bono, ſalutarem morum doctrinam pro dignitate ediſſerere, atque ad normam Divinarum Litterarum, Sanctorum Patrum, Canonum Eccleſiaſticorum conſtanter exigere ſolent: ut propterea familiaris eorum lectio videatur cunctis commendanda, qui avent vere ſapere, & aliunde tanti non ſunt, ut poſſint proprio marte morales regulas immediate deducere ex illis primariis Theologiæ fontibus. Aſt neque pro ejuſmodi florulentis Theologis cuipiam ita me vadem conſtituo, ut ſentiam ipſorum libros poſſe inoffenſo pede decurri, aut quaslibet opiniones tuto prudenterque approbari; multiplici namque experimento conſtat, & ipſos perſæpe veritatem acu minime attigiſſe. Hoc dum obſervo & obſervari volo, nec ipſi, nec eorum fautores idcirco habebunt, unde jure mihi ſuccenſeant. *Neque enim*, monet, & confortat me Auguſtinus omnibus anteponendus, (Ep. 111. ad Fortunatianum) *quorumlibet diſputationes, quamvis catholicorum & laudatorum hominum, velut Scripturas Canonicas habere debemus, ut nobis non liceat ſalva honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum ſcriptis improbare atque reſpuere; ſi forte invenerimus quod aliter ſenſerint, quam veritas habet, Divino adjutorio vel ab aliis intellecta, vel a nobis. Talis ego ſum in ſcriptis aliorum, tales volo eſſe intellectores meorum.*

Itaque, ut idem ait Auguſtinus, *depoſita diſſenſionis amaritudine, & fraternæ charitatis ſuavitate ſervata, diligenti, & tranquilla conſideratione quæramur*, quænam cauſſæ ſubeſſe poſſint, cur & qui Divina paſſim eructant Eloquia, ac plurima Sanctorum teſtimonia velut municiſſimam caſtrorum aciem oſtentant, nihilominus haud infrequentia patiantur deliquia. Eæ multæ, ac variæ ſunt, non equidem meo judicio puro putoque, quod certe nullius ponderis eſt; ſed ſubtili & accurata animadverſione Virorum aliorum, quorum auctoritas permagna, ſingularis probitas, ſolida ſcientia. *Prima* cauſſa, eaque valde generalis: quia commemorati Theologi & ipſi *homines* ſunt ex Adamo prognati, adeoque cum infirmitatis communis participes, tum obnoxii præjudiciis propriæ Nationis, Sectæ, Scholæ, Inſtituti: ob quæ facillimus eſt lapſus in errores, *perit enim omne judicium, cum res tranſit in affectum*, ex Seneca apud Seraphicum (*Comp. Theolog. Verit. lib. 2. cap. 52.*) Extant hanc ad rem in Eccleſiaſtica Hiſtoria ferme innumera exempla.

Secunda cauſa, etiam late patet; quia fieri poteſt, ut ad ſcribendum animum adpellant nonnulli, zelo magis perciti quam exacta ſcientia inſtructi, ſicque progrediantur ad præſcribenda, quæ non ſunt reapſe intra neceſſitatem legis concluſa, vel ad vetanda, quæ per ſeſe labe carent. Quam quidem ad rem D. Ambroſius (*ſerm. 2. in Pſ.* 118.) ita ſcripſit: *Sunt in nobis, qui habent timorem Dei, ſed non ſecundum ſcientiam, ſtatuentes duriora præcepta, quæ non poteſt humana conditio ſuſtinere: timor in eo eſt, quia videntur ſibi conſulere diſciplinæ, opus virtutis exigere; ſed inſcitia in eo eſt, quia non compatiuntur naturæ, non æſtimant poſſibilitatem.* Pariter Seraphicus (*Expoſ. in cap. 2. Joann.*) inquit: *Secundum Gregorium nullum Omnipotenti Deo ſacrificium tale eſt, quale zelus animarum; debet tamen zelus eſſe regulatus recta ſcientia, ut contingat illud: æmulationem Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam. Unde Bernardus: quo fervidior eſt zelus, eo magis ſcientia eſt neceſſaria: dilectio, & cognitio ſunt neceſſariæ cum zelo, illa ne infles, iſta ne erres.* Inde eſt, quod Benedictus XIV. (*in Opere de Synod. Diœc.*) nihil frequentius reprehendat, quam leges, ſtatuta, præcepta inferiorum Paſtorum, zelum magis quam rectam ſcientiam, providamque diſcretionem ſpirantia.

Tertia cauſſa ſic pateſcit. Cum Divinas Litteras, primævorum Patrum Commentaria, Eccleſiaſticas Sanctiones, præſertim antiquiores, rite nunc aſſequi & interpretari difficile admodum ſit; eo quod res tanta neceſſario poſtulet acre ingenium, omnigenam exquiſitamque eruditionem, ſtrenuum laborem, diutinam exercitationem, & plura alia adminicula non omnibus paſſim communia; inde fit, ut aliqui Theologiæ tractatores non eo, quo proprie valent, ſenſu accipiant, & uſurpant Teſtimonia Sacra ſerie longa producta; ſicque dum ad præconceptas ſuas opiniones eadem inflectunt, videntur cum ſibi, tum aliis minus oculatis, revelatam Dei & Eccleſiæ doctrinam proponere, reapſe tamen, quod mere humanum eſt verbum, venditant. Quadrant ad hoc verba ſuperiora (num. 64.) Seraphici Doctoris: qui poſtquam Summis Scholaſticorum Magiſtrorum *elucidari* dixit *difficultates* occurrentes in operibus veterum Patrum Scripturas Sacras explicantium, mox advertit ejuſmodi Summas *non vacare periculo*; *quia aliquando magnus eſt in eis error, & credunt magiſtri ſe habere, & intelligere originalia, & non intelligunt, immo eis contradicunt.*

Divinorum Codicum, & Eccleſiaſticorum monumentorum genuina & accurata intelligentia, non ex mero verborum cortice, neque ex uno alterove textu præciſe ſumenda, ſed potiſſimum ex ſcopo ſcribentium, ex circumſtantiis ſcribendi, ex integra ſermonum ſerie, & operum œconomia. Hæc & ſimilia caute animadvertenda admonet Jus ipſum Canonicum, (*pars, 1. Decr. diſt. 29.*) ubi ſequentes traduntur regulæ. 1. Ex S. Hieronymo; *Sacræ Scripturæ juxta diverſitatem locorum, & temporum, & hominum, quibus ſcriptæ ſunt, diverſas & cauſſas & argumenta, & origines habent.* 2. Ex S. Gregorio M. *Regulæ Sanctorum Patrum pro tempore, loco, perſonæ & negotio inſtante neceſſitate traditæ ſunt.* Ex S. Iſidoro: *pleraque capitula*, ſcilicet Juris Canonici *ex cauſ-*

ex cauſſa, ex perſona, ex loco, ex tempore conſideranda ſunt, quorum modi quia medullitus non indagantur, in erroris labyrinthum nonnulli intricando impingunt; cum ante judicant quam intelligant, ante inculpant quam iterando lecta perquirant. 4. Addatur hæc alia ex Seraphico de Scriptura ſic loquente (*Serm. 19. in Hexam.*) *Tota Scriptura eſt quaſi una cythara, & ſicut chorda per ſe non facit harmoniam, ſed cum aliis, ſimiliter unus locus Scripturæ dependet ab alio, immo unum locum reſpiciunt mille loca.*

Quoad veteres Eccleſiæ Patres ſpeciatim, Regulas octo aſſignat Bened. XIV. (*in Opere de Beatif. tom. a, lib. 2. c. 18. num. 8.*) quas præſtabit habere perſpectas. Quod vero generatim omnes ſpectat Auctores, has docet adhibendas cautelas, quas (*num. 9.*) iis præſertim proponit, quibus a Superioribus onus imponitur examinandi opera ab aliquo Scriptore Catholico compoſita. *Scriptoris mentem non ex aliqua particula, ſed ex tota Scripturæ textura reviſores pronuntiabunt. Photio ſiquidem auctore S. Eulogius Alexandrinus legem conſtituit: ſcripta dijudicare non oportere ex parte, neque fragmenta quædam ſumendo ex his detorta de Scriptoris mente judicium ferendum. Item benignitatem debent, quantum fieri poteſt, ſeveritati adjungere, & meminiſſe celeberrimi dicti Petri Abaelardi, qui in Apologetico ait: notum proverbium eſt, nil tam bene dictum, quod non poſſit depravari: Et profecto ſicuti prudentis eſt, inquit Lamindus Pritanius* (de Ingen. moder. lib. 2.) *caute omnia perpendere, & quantum poteſt errorem aut errorum atque vitiorum cauſſam in libris damnare: ſic a prudentia diſcedit, qui tam caute agere vult, ut in ſcrupulos poſtea & cavillationes, & aſperitatem nimiam ſe prorípi non animadvertat.*

Pergit ſapientiſſimus Pontifex. *Debent quoque de alienis ſententiis judicium non ex ſua, vel ſuorum opinione ferre; ſed agnoſcere libenter probabilitatem doctrinæ, a qua alioquin abhorrent: Quocirca Alphonſus de Caſtro* (lib. 1. contra Hær. c. 7.) *ait: Sunt plerique, qui ſic afficiuntur aliquorum hominum ſcriptis, ut ſi forte quempiam viderint, qui vel digito tranſverſo ab eorum ſententia diſcedat, hæreſim inclament. Quare fateor, me non poſſe cohibere iracundiam, quoties video aliquos ita addictos hominum aliquorum ſcriptis, ut impium autument, ſi vel in modica re quis ab eorum ſententia diſcedat. Volunt enim hominum ſcripta, velut Divorum oracula, recipi, illumque honorem eis exhiberi, qui ſolis Sacris Litteris debetur. Non enim juravimus in verba hominum, ſed in verba Dei: Ideo ad rem noſtram quadrant aſſerta Joan. Franciſci de Pavinis in relatione cauſſæ S. Bonaventuræ* (par. 2. a. 2.) *ubi poſtquam laudibus extulit Sancti doctrinam, concludit non eſſe curandum, ſi aliqui Theologi illi adverſentur; cum judicium ferendum ſit, non juxta eorum placitum, ſed juxta regulas Eccleſiæ.*

Jam vero ex duabus potiſſimum cauſſis (*num. 69. & 70*) memoratis, ni ego fallor, turpiſſime, repetenda videtur ſcaturigo nimii cujuſpiam rigoris in præfigendis morum ac Diſciplinæ Chriſtianæ regulis, ad quem ſenſim declinarunt haud pauci recentes Scriptores, qui Theologiam egregia cæteroquin methodo tradidere, & plurima optimæ frugis ex Sacræ Antiquitatis promptuariis in lucem edidere. Inde eſt, ut ipſorum quoque libros non ſine delectu ſententiarum legendos probandoſque (*num. 67.*) præmonuerim; quod utique, pro ſolo veritatis amore a me prolatum, haud ferent gravate quicumque eos in deliciis habent. Quod ſi præterea extant Scriptores alii, qui conſulto ſeveritatem doctrinarum moralium affectant ex tumore, aut etiam, cum *orthodoxia* a nobis diſcrepent, ut videantur quod non ſunt; tunc iſtos, utpote *habentes in ſe vitia clauſa ſimulatione exterioris virtutis palliata*, ſicuti loquitur Seraphicus (*in Gentil. part. 1. ſect. 30.*) ecquis non videt maxime cavendos? cis ſiquidem quadrabit quod D. Iſidorus ſcripſit de ſuperbis Doctoribus (*lib. 3. De Sum. Bon. c. 41.*) *Æſtimatio prava arrogantium Sacerdotum, per quam imitantur Sanctos rigore diſciplinæ e & ſequi negligunt charitatis affectione, videri volunt rigida ſeveritate, ſed formam humilitatis præſtare nequeunt, ut magis terribiles quam mites aſpiciantur. Superbi doctores vulnerare potius quam emendare noverunt, Salomone teſtante, qui ait: in ore ſtulti virga ſuperbiæ, quia increpando rigide faciunt, & compati humiliter neſciunt.*

Ut ab omni ſeu temeritatis nota, ſeu calumniæ labe liberetur ſuperior noſtra animadverſio, qua contendimus reſpuendas morales doctrinas nimium rigorem præſeferentes, cujuſcumque demum ſint auctoris, & quocumque ex fine productæ, juvat ad Benedictum XIV. confugere, cujus judiciis ſanctionibuſque nemo prudens refragabitur. Exploratum eſt, quanta dixerit, egerit, decreverit (*Inſt. Eccleſ. 32. 102. 102.*) ad promovendas in Sæculari Clero congregationes ſeu collationes illas, in quibus Theologiæ Moralis quæſtiones diſcuti ſolent, & conſcientiæ caſus enodari præſide ipſo Epiſcopo, vel Pœnitentiario, vel Archipresbytero, vel quovis alio idoneo Doctore. Quaſnam autem opiniones in hujuſmodi Eccleſiaſticis Conventibus maxime prævalere voluerit, hiſce verbis declarat (*De Syn. Diœceſ. lib. 12. c 7. num. 11.*) *Epiſcopus hoc ſtudioſe curabit, ut in prædictis collationibus Moralibus eorum Theologorum ſententia vincat, qui media via inter rigorem, & laxitatem incedere norunt.* Igitur Paſtores, Confeſſarios, Clericoſque univerſæ qua late patet Eccleſiæ, alienos optavit a rigidioribus doctrinis Auctorum, qui aut neſciunt, aut nolunt modum tenere, & via media, quæ tutiſſima, incedere. Quam ſerio autem ac ſollicite id ſuaſerit Epiſcopis, proprio deinceps manifeſtavit exemplo, factus forma Gregis ex animo; nam quotquot legendo, ac ſcribendo offendit ejuſmodi farinæ doctrinas, omnes maſcule impetiit, ſuiſque nominibus notavit.

Ad exempla deſcendamus, quæ vitiligationibus viam præcludunt. Nemo neſcit quanto conatu, quantave teſtimoniorum ex Eccleſiaſticis monumentis collectorum copia quidam recentiores Theologiæ ac Juris Canonici Scriptores pertentarint orbi perſuadere ſequentia iſta. Nimirum 1. Clericos Sæculares bonis patrimonialibus abundantes non poſſe victum & ſuſtentationem capere ex Eccleſiaſticis beneficiis. 2. A Div. Thom. Aquinate in Summa ſaltem Theologica propugnatum, & a Sancto Carolo Borromæo in Concilio Mediolanenſi definitum, Beneficiarios non eſſe dominos Eccleſiaſticorum redituum, qui ſuæ honeſtæ ſuſtentationi ſuperſunt, eoſque

in pro-

in profanos uſus impendentes, ad reſtitutionem ab eodem adactos ex lege *juſtitiæ*. 3. Sacerdotes, qui nec curam animarum habent, nec alium titulum celebrandi Miſſam, obligari Concilii Tridentini decreto ſub gravi culpa ad celebrandum in præcipuis anni Feſtis. 4. Lethalis culpæ reos evadere Sacerdotes, quoties deficiente legitima cauſſa non præmittunt Miſſæ privatæ recitationem Matutini cum Laudibus. 5. Regularium Cœtus, quibus ſuppetunt reditus ſufficientes ad certum Religioſorum numerum ſuſtentandum, ideoque actuali egeſtate haud premuntur, eo ipſo quod nullum gratis ad Monaſterium admittunt, peccatum graviſſimum contrahere ſimoniæ Naturali ac Divino Jure, nedum Eccleſiaſtico prohibitæ: eademque turpi labe fœdari Sanctimoniales, quæ generatim quibuslibet puellis Religioni nomen dantibus Dotale Subſidium exigunt ac recipiunt. 6. Antiqui Juris Eccleſiaſtici communis præſcripto graviter adhuc conſtringi Fideles omnes ad audiendam diebus Feſtis Miſſam Parochialem. 7. Matres a mortali peccato minime excuſari, quæ abſque cauſſa legitima ſe ſubtrahunt a naturali onere lactandi propriam prolem.

Quid ad hæc ſingula Pontifex ac Magiſter ſummus Benedictus? Partim in opere *de Syn. Diœceſ.* partim in opere alio *de Sacrificio Miſſæ* (quemadmodum ſuis locis referemus in notis ad præſentem Theologiam) plane univerſa deſeruit, improbavitque vel ut nimis ſevera, ob immutatam rerum, ac temporum conditionem; vel ut minus congrua veritati aut æquitatis rationi; vel ut minus recte ex Theologicis fontibus, & Eccleſiæ monumentis deducta; vel ut diſcordantia a poſterioribus Summorum Pontificum Conſtitutionibus, ac declarationibus Sacrarum Congregationum Urbis Romanæ; vel tandem ut oppoſita uſui nunc recepto, & ex rationabili cauſſa inductæ jam in toto Orbe conſuetudini, proindeque induenti naturam novi Juris communis. Unde iteratis & conſiliis & admonitionibus inculcavit Epiſcopis, ut omnino abſtineant a ferendis hiſce de rebus generalibus præceptis, ac legibus Synodalibus; neve adeo facile auſcultent homines talia ipſis ad aurem inſuſurrantes zelo forſan optimo, ſed conſilio minus prudenti ac provido, atque ad excitandas ſeu in Clero, ſeu in Populo Fidei diſſenſiones, tumultus, murmurationes aptiſſimo.

Quod ſi petas, quibus principiis innixus laudatus Pontifex valere juſſerit ſingulares illas ſententias, operoſum non erit potiſſima indicare. Primum (*lib. de Sacrif. Miſſæ c. 13. num. ult.*) *Sanctionibus Conciliorum Provincialium nonniſi ii tenentur, qui Synodis illis ſunt ſubjecti*. Secundum (*libr. de Synod. Diœceſ. c. 11. num. 3.*) *Non omnes Synodales Conſtitutiones omni loco, & tempori conveniunt*. Tertium (*ib. lib. 11. c. 1. num. 2.*) *Haud inficiandum, potuiſſe antiquas leges contraria conſuetudine abrogari: nec quandoque renovari poſſe abſque Populi offenſione, quam omni ſtudio præcavendam prudentia dictat. Hæc locum ſibi vindicant, cum conſuetudo eſt rationabilis, & legitime præſcripta*. Quartum (*c. 4. n. 1.*) *Imprudenter agit Epiſcopus, qui mores in ſuam Diœceſim inducere tentat ex rationabili cauſſa poſtea obſoletos; præcipue ſi res hujuſmodi reſpiciant, in quibus mutatio fieri potuit ſine ullo Eccleſiæ diſpendio, & purioris Ethices jactura*. Quintum (*n. 4.*) *Poſterioribus legibus antiquæ Diſciplinæ rigor nonnullis in rebus expreſſe mitigatus dignoſcitur. Hinc cavendum Epiſcopis, ne obtentu renovandi priſtinos Eccleſiæ canones quidquam in Synodis ſtatuatur, quod contrarium ſit poſterioribus iſtis legibus*.

Ne quis tamen (quod hic admonere neceſſarium exiſtimo) fortaſſe abutatur principiis hujuſmodi, quæ ita præciſe ac ſolitarie inſpecta videntur poſſe aliquo modo aſſumi ad inducendam prætextu *conſuetudinis* tum relaxationem avitæ Diſciplinæ Eccleſiaſticæ, tum laxitatem moralium opinionum; idcirco oportet ex adverſo perpendere & alias communes regulas de hoc ipſo argumento a Benedicto XIV prolatas iiſdem in locis, ac præterea obſervare, ſententias numero longe plures in mollioribus Auctoribus ab eodem Pontifice fuiſſe profligatas. Hæ regulæ ſic leguntur expreſſæ *in lib. 11. de Syn. Diœceſ.* Prima (*c. 3. n. 7.*) *Non poteſt vetuſtatis argumento abuſus ſuſtineri, qui rectæ rationi, decentiæ, atque honeſtati adverſatur*. Secunda (*c 1. num 2*) *Nunquam rationabiles eſſe poſſunt conſuetudines, quæ præcipuas labefactant Leges, quibus Eccleſiaſticæ Diſciplinæ nervus continetur*. Tertia (*c. 5. num. 12.*) *Conſuetudinis vim non negamus; ſed hoc merito admonendum cenſemus, ut videatur, an hæc vel illa conſuetudo, vera & legitima dici debeat, & an apud pios proboſque viros recepta ſit; ne forte abuſus & corruptelæ pro judicandi, & agendi norma accipiantur*. Quarta (*c. 8. n. 2*) *Plures Synodales Conſtitutiones ſunt in invidiam adductæ falſa criminatione nimiæ ſeveritatis; quæ tamen expenſæ ad Sacrorum Canonum normam deprehenſæ ſunt eorumdem rigorem potius temperaſſe*. Quinta (*c. 3. num. 9.*) *Epiſcopo non eſt metuendum a novatoris calumnia, cum Conſtitutiones edit, quas neceſſarias agnoſcit ad depravatos populi, Clerique mores reformandos, & ſanctiſſimos Eccleſiæ Canones reparandos, temporum injuria, hominumque malitia labefactatos: facile quippe ab improborum dicteriis ſe tuebitur decr. Conc Trid. ſeſſ. 22. de Ref. c. 1.*

Sententias autem ſive Theſes plurium Scriptorum Moralium, quas vel ut *nimis laxas*, vel ut *ſolidis fundamentis deſtitutas*, vel ut *aperte erroneas, & ſcandaloſas, piarumque aurium offenſivas*, vel ſub quavis alia cenſura perſtrinxit, & condemnavit, unuſquiſque facili negotio pervidere poterit, legendo Apoſtolicas ejus Conſtitutiones, Decreta, Epiſtolas, quibus jamdiu increſcentem in rebus moralibus opinandi licentiam opportune compeſcuit. Ceterum neque in Operibus reliquis intermiſit oblata occaſione ſugillare quotquot detexit in Auctoribus placita ad *molliorem Ethicem*, ut ipſi dicere moris erat, pertinentia. Tales ſunt (*ex opere de Sacrif. Miſſæ l. 3. c. 1. 13. 19.*) quatuor iſtæ ſuſtinentes 1. Sacerdotem, in ſtatu peccati lethalis adminiſtrantem Euchariſtiæ Sacramentum, non eſſe arguendum gravis culpæ. 2. Venialiter ſolum delinquere Sacerdotem, qui nullo ſpeciali titulo ad celebrandum adſtrictus integro anni ſpatio ſacrificium Deo offerre intermittit. 3. A mortali noxa immunem eſſe Sacerdotem, qui ex conſuetudine, & habituali quaſi propoſito Miſſam ſemper celebrat non recitato Matutino.

Demum 4. cum nuperrimo Scriptori, a quo plu-

rima

rima cetcroquin optimæ frugis collecta & in apricum prolata ad commodum extemporalium Moraliſtarum & Canoniſtarum, excidiſſet a calamo hæc aſſertio, quæ jam antea non ſine advocatis vagabatur. *Si a Clericis comœdiæ audiantur ob ſolam vanam curioſitatem abſque periculo probabili lapſus; etiamſi res turpes repræſententur, & modus repræſentandi ſit turpis, probabilius eſt non eſſe peccatum mortale, ceſſante ſcandalo, quod modo videtur ceſſare, & non eſſe, quia frequentiſſimum eſt Clericis comœdiis intereſſe*: non ſe continuit idem Pontifex ab ea multis nominibus refutanda. Unde (*lib. de Syn. Diœc. c.* 10. *n.* 12.) inquit: *Qui eſt, qui non intelligat, rerum obſcœnarum vel ſolam narrationem pravos animi motus in audientibus excitare, eoſque ſenſim ad interitum diſponere, juxta illud Apoſtoli effatum: corrumpunt bonos mores colloquia prava? qua igitur ratione evenire poterit, ut ſuæ ſpiritalis ruinæ periculum declinet, qui earumdem turpium rerum theatrali intereſt repræſentationi, quæ plus certe efficacitatis habent ad ſpectatorum mentes conturbandas, animos commovendos, & tandem ad peccatum inducendos?*

Hæc cum ſint, perperam omnino facerent ſive mollis ſive rigidæ fibræ Theologi, ſi Benedictum XIV. ad proprias partes trahere pertentarent. Nam quantum ab utroque extremo opinandi docendive modo conſtanter declinarit, tum ex hactenus dictis, tum ex aliis quæ poſſent ulterius obſervari, ſi neceſſitas poſtularet, ſatis dignoſcitur. Omnibus ſapientiæ numeris cumulatiſſimus Pontifex neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram deflexit: ſed ductore cæleſti Spiritu viam ſemper tenuit mediam, quæ & rectiſſima & tutiſſima eſt. Quare feliciſſime perfecit, quod olim Pariſienſis Cancellarius Joannes Gerſonius inculcabat cunctis Moralis Diſciplinæ ſtudioſis (*in Tract. Regul. Moral. c.* 1.) *Ambulandum eſt in virtutum doctrina via regia, ut nec ſtrictius fiat Dei mandatum, nec latius, quam ipſe mandavit: quamvis inde ſumere poſſint aliqui aut malitiæ velamen libertate, aut e contra in deſperationem corruere*.

D. Bonaventura (*Comment. in c.* 3. *Luc.*) admiratur ſimul cum Auctore Gloſſæ *magnam virtutem* Baptiſtæ Joannis, quod ſermone ac prædicatione ſua *ad conſilium ſalutis coegerit & Turbas, quæ gerunt perſonam Subditorum; & Publicanos, qui gerunt perſonam Miniſtrorum; & Milites, qui gerunt perſonam Rectorum ſive Præpoſitorum*: tam *fructuoſam* vero horum omnium *eruditionem* gemina ex cauſſa repetit. Prima, quia *iſti diligenter & diſcrete quæſierunt: Magiſter, quid faciemus? ſecundum illud* (Jer. c. 6.) *State ſuper vias, & videte, & interrogate de ſemitis antiquis: quæ ſit via bona, & ambulate in ea*. Secunda, quia *ille dixit ad eos: nihil amplius quam quod conſtitutum eſt vobis, faciatis. Conſtitutum, inquam, ſecundum legem Divinam*, (Deuter. c. 6.) *non addatis ad verbum, quod vobis loquor, neque auferetis ex eo: cuſtodite mandata Domini Dei veſtri. Et nota prudentiam ipſius qua unicuique præcipit ſecundum poſſe ſuum. Videns enim illos infirmos, non apponit gravia, ſed quantum poteſt, mitigat ſarcinam; ſecundum illud* (Rom. c. 14.) *Infirmum in fide aſſumite. Unde Joannes, qui ſibi erat rigidiſſimus; Publicanis infirmis factus eſt benignus*; hæc Seraphicus Doctor.

Utinam Magiſtri Scriptoreſve Catholici plane omnes, magnam Præcurſoris Dominici virtutem & prudentiam æmulantes, regulas humanorum actuum, qui poſſunt eſſe ſalvationis & perditionis ſempiternæ media, unanimes in uno ſenſu ediſſerant, atque Chriſti fidelibus enuncient; nec ulla foveant amplius Doctrinarum divortia, quibus hactenus univerſam ferme Theologiæ moralis compagem pulcherrimam, ceu a Bacchantibus conquaſſatam diſcerptamque perſpeximus. Teſte enim D. Hieron. (*epiſt.* 30. *ad Aug.*) *æmuli & maxime hæretici, ſi diverſas inter nos ſententias viderint, de animi calumniabuntur rancore deſcendere*. Itaque juxta Seraphicum *nihil quam quod conſtitutum eſt ſecundum divinam legem edoceant, nec addendo nec auferendo, unicuique præcipiant ſecundum poſſe ſuum: non apponant gravia infirmis; ſed infirmis benigni mitigent ſarcinam*, equidem non quantum volunt vel pro privato ſuo genio, vel pro communi Nationis aut Scholæ propriæ præjudicio; ſed *quantum poſſunt*, rationabiliter nempe ac prudenter: quippe ex Cæleſtino I. Summ. Pontif. (*in Epiſt. ad Epiſc. Illyr.*) *dominari nobis debent regulæ, non nos regulis dominari*. Ad hæc vero præſtanda, quæ longe facilius optari quam impleri poſſunt, cunctis viriliter conantibus adſit *Pater miſericordiarum, Deus pacis, Dominus ſcientiarum*.

Hic jam fidem imponimus Generalibus Prænotionibus, atque ad Humanas Actiones quaquaverſus contemplandas gradum facimus. Unicum eſt illudque obſervatione dignum, quod adhuc inſinuandum arbitramur, videlicet perquam neceſſarium eſſe ſtudium Pſycologicum ſeu ad Theoriam, ſeu ad Praxim Moralem, ſicuti Anatomicum ad Medicinam. Ut enim appoſite notavit Wolphius (*in Phil. Pract. univ. p.* 1. *c.* 1.) *In Moralibus magnum momentum in eo ſitum eſt, ut accurate a ſe invicem diſtinguantur, quæ a voluntate noſtra libera dependent, ab iis quæ eidem ſubjecta non ſunt; & ubi ab illa pendent, probe perpendatur, quantum ab eadem pendeant: quod ſæpiſſime difficile eſt, niſi in Pſycologia multum fueris verſatus, & ſingulare quoddam acumen tibi comparaveris*. Ab illa igitur Metaphyſica Tractatione, præclare jam a politioribus hujus ævi Philoſophis exculta, petantur quæ hic forent alioquin præmonenda circa Rationalis Animi intellectiones, voluntates, inclinationes, affectus, habitus & reliqua hujuſmodi.

ARTICULUS II.

De Actionum Humanarum Natura, ac Diviſione.

CONſtituto ultimo fine hominis, ac ſtabilita neceſſitate mediorum ad illum conducentium, patefacta jam eſt univerſæ vitæ noſtræ ratio. Siquidem vero ejuſmodi media ex dictis alia non ſunt, quam humanæ actiones bonæ; eas nunc expendamus, ſumpto exordio ab ipſo *Actionis* nomine, ut ſciamus ſtatim quid ſit id, de quo inſtitutio ſuſcipitur. *Actio ſecundum primam nominis impoſitionem importat originem motus*, ex Angelico Doctore (*par.* 1. *ſum. q.* 41. *ar.* 1.) *Sicut enim motus, prout eſt in mobili ab aliquo, dicitur paſſio; ita origo ipſius motus, ſecundum quod incipit ab alio, & terminatur in id quod movetur, dicitur actio*. Eſt igitur actio omnis motus ali-

tus aliquis, ſed non viceverſa omnis motus actio eſt, quippe multiplex exiſtit motus, qui vocatur mere *paſſio*. Quoties motus aliquis producitur activitate cujuſpiam cauſſæ, idem motus dicitur *actio*, ſi referatur ad cauſſam moventem; *paſſio* vero, ſi ſpectetur in eo, quod a tali cauſſa movetur, ſic ex. cau. unus idemque *illuminationis* motus, quatenus a ſole egreditur, actio eſt, quatenus in aere recipitur, paſſio.

Sed hic, dum in deſcribenda actione & paſſione audis me vocabulum *motus* aſſumere, noli præpropere ſuſpicari, me de caſtris venire noviſſimorum Materialiſtarum, a quibus tantum diſto animi ſenſibus, quantum diſtant ipſi a veritate. Cum prælaudato D. Thoma omnis Peripateticorum natio vocabulum illud ſervat in Theologicis etiam explicandis: nec infrequens fuit apud aliarum ſectarum Philoſophos, & Chriſtianos Platoni præſertim addictos, inter quos S. Auguſt. (*de Doctr. Chriſt. lib. 3. c. 10.*) ſcripſit: *caritatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipſum, & ſe atque proximo propter Deum: cupiditatem autem motum animi ad fruendum ſe & proximo, & quolibet corpore, non propter Deum*. Quare non eſt, cur ego relinquere debeam vocem tam longo, & univerſali uſu firmatam; maxime cum doctrinis veterum Theologorum Scholaſticorum præſentem Diſſertationem ferme totam compingere propoſuerim, tum quia de *verbis*, *quæ foliis comparantur* ex Seraphico (*in 2. ſentent. diſt. 44. q. ult.*) arbitror non adeo anxium eſſe debere Moralem Tractatorem, qui fruges ſectatur *practicæ virtutis*, *quæ ſuos cultores beatos efficit*, ut notat S. Iſidorus Peluſ. (*ep. 102. ad Olympiad.*) Nec me terret, quod peraccommoda ſit vox diſſeminando Materialiſtarum errori; quoniam ex D. Auguſt. (*lib. 2. de Serm. Dom. in monte c. 12.*) *oves non debent pelles ſuas deponere, ſi aliquando eis lupi ſe contegant.*

Cum in creatis aliis ſubſtantiis, tum in homine potiſſimum exiſtunt motus duplicis notionis, & appellationis mox deſignatæ, homo namque aliquos motus vi motrice ſibi propria efficit, & *actiones* dicuntur; alios in ſe ipſo excitatos ſentit ab extraneis cauſſis activis, & *paſſiones* nominantur. Priorum motuum, id eſt actionum, principium Anima eſt, quæ variis inſtructa viribus illos producit bifariam; nempe vel quatenus ipſam movet, vel quatenus motum edit in corpore ſibi inſerto: motus, quos in ſeipſa producit, dicuntur actiones hominis *interiores*: quos vero in corpore ciet, *exteriores* appellantur. Ita, dum voluntate ſola Deum diligis, *intrinſecus* tantum agere diceris; aſt dum hymnis & canticis ore prolatis ipſum collaudas, etiam *extrinſecus* operari cenſeris.

Juxta geminas, quæ ſimul in homine cohærent, activas ſubſtantias, *Spiritalem* ſcilicet ac *Materialem*, ſunt quoque ejuſdem hominis actiones partim *Spiritales*, ut intellectio, volitio, reminiſcentia; partim *Materiales*, ut nutritio, reſpiratio, fluidorum circulatio. Quamvis autem eæ omnes ſint revera motus, qui efficienter ab ipſo homine procedunt; experimento tamen ſat explorato conſtat, non eodem modo ſingulas illarum, ſive prioris ſive poſterioris ſint generis, profluere ab homine, & participare moralitatem, quæ impræſentiarum conſideranda venit. Etenim aliæ actiones tum Spirituales tum Materiales ſubſunt imperio animæ, & poſſunt deliberate ac libere fieri, ut contemplatio veritatis, deſiderium virtutis, comeſtio, motus localis totius corporis vel quorumdam ejus partium, dum mechanica corporis conſtructio nullo vitio laborat; aliæ contra non ſubjacent animæ dominio, & abſque libertatis uſu eveniunt, ut ſequentibus exemplis patefiet.

Univerſim loquendo duplex cauſſa eſt, cur ab animæ imperio ſubtrahantur nonnullæ actiones, ſive Spiritales ſive Materiales, quæ in homine contingunt. Prima, quia ſpectata intima naturæ humanæ conſtitutione nullo pacto animæ ſubeſſe intelliguntur. Secunda, quia tametſi abſolute regi poſſint animæ conſilio, & arbitrio, attamen producuntur interdum ſine deliberatione, & libertate, vel ob ſuperinductum aliquod naturæ impedimentum, vel vitio ſolius hominis agentis. Ejuſmodi ſunt, ex *Materialibus* actionibus ob *primam* cauſſam, concoctio ciborum in ſtomacho, elaboratio chili & ſanguinis, pulſus cordis; ob *ſecundum* vitio, locutio, geſticulatio manus. Ex *Spiritualibus* vero ſunt; ratione *prioris* cauſſæ, ſenſatio caloris, ſoni, odoris, & exinde promanans ſenſus voluptatis aut triſtitiæ, nec non ſubſequens inclinatio ad proſequenda vel averſanda objecta exteriora, quæ organa corporis percellendo præbuere originem hiſce animæ ſenſationibus: ratione cauſæ *poſterioris* cenſetur aſſenſus ille, qui prædictis inclinationibus præſtatur, quando prævius idem ſenſus fuit ita vehemens, ut nullum reliquerit conſultationi locum; ſive, ut ſcholæ utamur vocibus, ſunt varii illi motus concupiſcentiæ, qui dicuntur *primoprimi*, hoc eſt prorſus indeliberati.

Cum ſolæ actiones hominis, deliberate ac libere productæ, capaces ſint bonitatis, & malitiæ moralis, ac dignæ præmio & ſupplicio; idcirco eæ ſolæ vocantur *Morales*: reliquæ omnes ex deliberata ac libera voluntate minime prodeuntes quacunque ex cauſſa, *Naturalium* nomine deſignari ſolent. Rurſus quia operari ex conſilio, & arbitrio eſt maxime proprium hominis rationalis, prout a brutis animantibus ſecernitur: inde fit, ut priores illæ morales actiones dicantur non tantum *hominis*, ſed etiam *humanæ*, id eſt, non ſolum ab homine prodeuntes, ſed præterea hominis propriæ; poſteriores e contrario, quæ naturales ſeu neceſſariæ ſunt, appellentur quidem actiones *hominis*, ſed tamen *non humanæ* cenſeantur. Ita Theologi Scholarum omnes cum D. Thoma, (1. 2. *quæſt.* 1. *artic.* 1.) ſcribunt: *Illæ actiones proprie humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt; ſi quæ autem aliæ actiones hominis conveniunt; poſſunt dici quidem hominis actiones, ſed non proprie humanæ, cum non ſint hominis, in quantum eſt homo.*

Quocirca ad dignoſcendum, num actio aliqua ſit reputanda *humana* necne, non ſufficit rimari principia, a quibus proxime in homine efficitur, utrum ſcilicet prodierit a principiis, quæ ſunt homini communia cum beſtiis, aut ab aliis, quæ ſunt homini dumtaxat convenientia; nam ſicuti quandoque contingit, ut materiales actiones edendi, bibendi, circumeundi, quorum principia proxima ſunt nobis cum brutis communia, denominationem acquirant

actuum

actuum moralium & humanorum, quia ſponte ac libere in nobis extiterunt; ita viceverſa fit, ut intra ſphæram naturalium actionum conſiſtant plures ſpirituales operationes intelligendi & volendi, quantumvis immediate emanent a principiis homini maxime propriis, quoniam citra libertatis uſum emerſerunt. Illud ergo in hoc negotio potiſſime intuendum, an actiones procedant vel non procedant *ex voluntate deliberata*, tamquam a principio aut eliciente, aut ſaltem imperante.

Ob id etiam ſequitur, actum aliquem ab homine productum, ſub una ratione eſſe poſſe *humanum*, & *non humanum* ſub altera, loquendo in genere moris. Sic dum quis bona fide, atque ex ignorantia prorſus invincibili, rem alienam detinet, mulierem cognoſcit non ſuam, amicum loco feræ interimit; cum abſolute hæc omnia efficiat voluntate deliberata, actus edere dicitur humanos, in quantum *ſimpliciter* ſunt actus detinendi rem, cognoſcendi mulierem, interimendi aliquod animal: aſt iidem actus reputantur non humani ſub ratione *furti*, *adulterii*, *homicidii*, quam illis ineſſe prorſus inculpate ignorat, & hoc alterum verum eſt, etiamſi animo foret ita diſpoſitus, ut eadem plane ageret ſecluſa quoque ignorantia; quippe, ut actio judicetur humana vel non humana, non ab habituali, ſed ab actuali diſpoſitione agentis pendet.

Juxta hanc obſervationem Angelicus, & Seraphicus tractantes de ignorantia docent, non ſtatim cenſendum prorſus involuntarium & inculpabile aliquod peccatum, eo quod ex ignorantia commiſſum perhibeatur; qua ſcilicet agens potuit ignorare ſolum unam alteramve actionis peccaminoſæ circumſtantiam, & ſcire abſolute actionem eſſe peccaminoſam. *Poteſt contingere*, ait Angelicus (2. 2. *quæſt.* 76. *art.* 3.) *quod aliquis ignoret quidem aliquam circumſtantiam peccati, quam ſi ſciret, retraheretur a peccando, & tamen adhuc remanet in ejus ſcientia aliquid, per quod cognoſcit illud eſſe actum peccati: puta, ſi aliquis percutiens aliquem ſciat quidem ipſum eſſe hominem, quod ſufficit ad rationem peccati; non tamen ſciat, eum eſſe patrem. Unde licet talis propter ignorantiam peccet, non tamen totaliter excuſatur a peccato.* Seraphicus item (*in* 1. *ſent. diſt.* 41. *dub.* 3.) *Ignorantia aliquando eſt per omnimodam privationem diſcretionis, & tunc tollit ſimpliciter rationem voluntarii; aliquando vero dicit privationem diſcretionis alicujus circumſtantiæ, remanente nihilominus cognitione actus, & aliarum circumſtantiarum: ſicut eſt de illo, qui fornicatur neſciens fornicationem eſſe peccatum mortale, ſciens tamen ſe cognoſcere non ſuam; & tunc minuit, non tamen tollit voluntarium.*

Non debet e memoria noſtra excidere ſuperior animadverſio (num. 92.) præſertim ubi in praxi morali verſamur. Etenim haud paucos reperire eſt, qui etſi theoretice talia minime ignorent; attamen quandoque, ubi ſe comparant ad ferendum judicium de ſingulari quappiam actione, mentis ſuæ aciem magis figunt in perpendenda morali natura ipſius actionis, quam in exploranda actuali diſpoſitione agentis: qua in re poſſunt graviter allucinari. Siquidem evenit ſæpiſſime, ut propter diſpoſitionem, quæ vel intellectum vel voluntatem agentis reſpicit, coram Deo aut levis aut etiam nulla ſit noxa, quod alioquin ex ſuo genere lethale facinus foret. Huc ſpectat illa Gerſonii regula, qui (*in tr. de Pollutione notab.* 3.) inquit: *in theologico vel morali negotio dum inquiſitio fit de aliquibus effectis vel operibus, an ſint, vel qualia ſint peccata, facienda eſt reſolutio principalis, & finalis ad libertatem conſenſus vel diſſenſus in talibus; & inde ad peccatum, dicente Auguſtino: adeo eſt voluntarium, quod ſi non eſſet voluntarium, non eſſet peccatum.*

Satis evolutam arbitror naturam actus humani ſeu moralis. Quod ſi brevibus expreſſam quis cupit, meo judicio poterit ita deſcribi: *Eſt motus procedens a libero hominis arbitrio, ſpectata regula morum, in ordine ad finem ultimum.* Dum in prima parte definitionis nomino liberum arbitrium, non ſolius voluntatis influxum indigito, ſed intellectus quoque operationem ſimul complector: nam ex Doct. Angelico (1. 2. *art.* 1.) *Liberum arbitrium eſt facultas voluntatis, & rationis: quod optime notatur per hoc,* proſequitur Seraphicus (*in* 2. *diſt.* 15. *art.* 1. *q.* 3.) *Quod dicitur liberum arbitrium, non uno nomine, ſed compoſito: ut unum nomen reſpondeat rationi, & alterum voluntati.* Secunda pars clareſcat ex iis, quæ dicemus in 5. Articulo, ubi ſtatuetur, moralitatem bonam, & malam actionum ſitam eſſe in conformitate & diſſonantia earum cum norma agendi. In tertia parte indicatur coordinatio cujuſvis actionis humanæ ad finem ultimum ſupremæ Beatitudinis; ſemel ac enim ejuſdem aſſecutio Divino decreto (*n.* 2. & 4.) alligata eſt ſolis honeſtis piiſque operibus tamquam mediis, conſequens fit, ut ad talem finem bene agendo accedamus, indeque recedamus male agendo, quamquam de illo minime cogitemus agentes.

Ex integra dictorum ſerie evidens manet, Moralis Diſciplinæ directioni eas ſolas actiones per ſe ſubjacere, quas (*num* 91.) *humanas* proprie vocandas monſtravimus; cum non aliæ ſint directionis capaces, quam quæ in poteſtate libera hominis ſunt. Poteſt utique homo etiam *naturales* actiones arbitrio ſuo ſubdere, quatenus ad libitum ipſas vel adjuvat, vel retardat, vel ſiſtit; ut videre eſt in motibus iræ, gulæ, concupiſcentiæ, quibus, etſi naturaliter inſurgentibus, viam præcludere aut aperire licet variis modis. Nihilominus, cum homo nequeat eaſdem cohibere vel adjuvare, niſi conſulto ac libere certas alias actiones eliciat vel prætermittat, exempli gratia abſtineat a bibendo, edendo, dormiendo, & ſeſe dedat orationi, lectioni, labori; exinde conficitur, ſolas actiones humanas & liberas per ſe ſubeſſe morali directioni, quia harum dumtaxat ope reliquas actiones, quæ naturales & neceſſariæ ſunt, homo utcunque ſubdit proprio arbitrio.

Satis de Natura actuum humanorum: nunc *Diviſionem* ac ſeriem eorum perluſtremus. Confeſtim ſeſe offert ea pervagata diviſio trimembris, qua dicuntur I. *Mere eliciti*, quos nempe voluntas immediate per ſe producit, tum citra adminiculum cujuſvis alterius Potentiæ, tum abſque ullo prævio imperio proprio; uti ſunt primæ deliberatæ volitiones, aut nolitiones objectorum quorumlibet. 2. *Mere imperati*, qui videlicet ex juſſu voluntatis ab aliis Potentiis proxime efficiuntur; exempli gratia contemplatio objecti ab intellectu, progreſſio localis a vi motrice. 3. *Eliciti*

ſimul,

ſimul, *& imperati*, qui nimirum a ſola voluntate profluunt, ex prævio tamen ipſius imperio, ut perfecta inimicorum dilectio, condonatio injuriarum, averſatio noxiarum cupiditatum, in quos actus voluntas plerumque non erumpit, niſi poſtquam ſerio conſulteque propoſuit eoſdem elicere, & continuare.

Actus a voluntate quomodocumque *Elicitos* bifariam partiri Scholaſtici moris eſt, quibus prævivit S. Thomas. (1. 2. *quæſt.* 8. *& ſeq.*) Priore partitione alii referuntur ad *Proſecutionem boni*, ut amor, deſiderium, gaudium; alii ad *Fugam mali*, ut odium, timor, triſtitia. *Deſiderium* verſatur circa bonum abſens, *Gaudium* circa præſens, *Amor* ab utroque abſtrahit; nam bonum amamus, ſive præſens ſive abſens illud ſit; at non deſideramus, niſi abſens; neque gaudemus, niſi de præſenti. Pari modo *Timor* verſatur circa malum abſens, *Triſtitia* circa præſens, *Odium* circa utrumque. Juxta partitionem poſteriorem alii verſantur circa *Finem*, ut volitio, intentio, fruitio (ſuntque iidem ipſi, qui conſiſtunt in proſecutione boni, cum reapſe volitio, intentio, fruitio non aliud eſſe videantur, quam amor, deſiderium, gaudium) alii autem circa *media*, ut electio, conſenſus, uſus. Inter hos omnes actus præcellentes ſunt *Intentio* finis, & *Electio* mediorum.

Singulorum actuum deſcriptio ſic breviter fieri poteſt. 1. *Volitionis* nomine deſignatur amor ſimplex voluntatis reſpicientis finem, ut in ſe amabilem, præſcindendo ab ejus poſſibilitate, vel impoſſibilitate, præſentia vel abſentia. 2. *Intentio* importat motum voluntatis in finem abſentem, & conſequendum per opportuna media; quam ob cauſſam ſemper efficax eſſe præſumitur ad diſcrimen volitionis prædictæ, quæ abſolute & ex ſeſe inefficax eſt, atque ad impoſſibilia etiam ferri poteſt. 3. *Fruitio* indicat quamdam voluntatis complacentiam, in fine jam obtento quieſcentis. 4. *Electio* eſt actus, quo voluntas amplectitur unum medium præ aliis ad obtinendum finem ſibi propoſitum. 5. *Conſenſus* eſt actus, quo voluntas approbat media ab intellectu propoſita cauſſa finis conſequendi. 6. *Uſus* eſt actus, quo voluntas applicat alias potentias ſibi ſubditas ad executionem mediorum jam electorum.

Actus a voluntate *Imperati* nullam peculiarem diviſionem apud Auctores ſortiuntur; ſed univerſim tali nomine comprehenduntur omnes actus, quos voluntas vel aliis Potentiis inferioribus imperat, vel etiam ſibimetipſi (*num.* 97.). Plura potius obſervare ſolent circa voluntatis *imperium*: unde iidem actus denominantur, quæ quidem hoc loco ſummatim & ordinate ſimul proponere conſultum arbitramur. In primis imperium iſtud eſt volitio, qua voluntas vel vult ipſa per ſe operari deinceps, vel vult, ut aliæ potentiæ operentur; ac merito quidem voluntati attribuitur; quia uti ex D. Anſelmo ait Scotus (*in* 2. *ſent. diſt.* 42. *quæſt.* 4.) *Voluntas eſt motor in toto regno animæ, & omnia obediunt ſibi*. Diſpeſcitur hujuſmodi imperium in *Immediatum*, quo voluntas imperat ſibi; & in *Mediatum*, quo voluntas reliquis facultatibus imperat. Rurſus cum ex Ariſtotile (*Lib.* 1. *Polit. cap.* 3.) quodvis imperium ſit vel *Politicum*, vel *Deſpoticum*, hæc etiam diviſio applicanda imperio voluntatis.

Imperium, quod dicitur, *Politicum*, non ita conſtringit inferiorem, quin poſſit reſiſtere, adeoque in ejuſdem exercitio opus eſt induſtria; tale eſt imperium Principis in cives, qui ſunt ſui juris. Quod autem appellatur *Deſpoticum* ſive *Herile*, inferiorem ſic ligat, ut nequeat reluctari: hujuſmodi eſt imperium domini in ſervos proprie dictos, qui juris ſui non ſunt. Cum in homine, utpote plurimis viribus activis divinitus inſtructo maxima occurrat actionum varietas, definiri nequit, quænam illarum computandæ ſint in numero Moralium, quænam Naturalibus accenſendæ; niſi prius fuerit exploratum, quibuſnam præciſe Potentiis poſſit voluntas imperare, & quale imperium in eas exercere: nam in confeſſo eſt apud omnes, a voluntate potiſſimum pendere, ut actio dici poſſit moralis ſive humana. Iſtud ergo nunc diſpiciamus.

Primo, quandoquidem nobis conſcii ſumus, voluntatem noſtram aliquas ſibi præſcribere actiones, quæ *elicitæ* ſimul & *imperatæ* dicuntur (num. 98.) eodem pariter intimo ſenſu conſtat, voluntatem *deſpotico* prorſus imperio imperare quaſcumque ſibi imperat actiones. Hæ vero ſunt omnes illæ, circa quas libertatem *indifferentiæ* habet, Art. 111. explicandam; adeoque quæ circa bona & mala *minora* ac *particularia* verſantur. Nam quod ſpectat ad amorem boni in genere, vel ſummi boni, ad odium mali in genere, vel ſummi mali, ad amorem ſui ipſius, ac propriæ felicitatis, nequit voluntas pro libitu præſcribere ſibi iſtiuſmodi actus, cum ſint ipſi omnino neceſſarii: *Rationalis voluntas*, ait Seraphicus Doctor (*in* 2. *ſent. diſt.* 24. *part.* 1. *art.* 2. *quæſt.* 3.) *Ita ordinatur ad aliquid, quod nullo modo appetit ſuum oppoſitum, ut patet in ordine voluntatis noſtræ ad beatitudinem & felicitatem; licet autem determinate inclinetur ad beatitudinem, ad multa tamen genera appetibilium illa & eadem voluntatis potentia eſt indeterminata, ita quod nata eſt moveri in oppoſita, & propterea ſic eſt naturalis, ut tamen non deſinat eſſe rationalis, & deliberativa.* Angelicus (1. *part. quæſt.* 19. *art.* 10.) *liberum arbitrium habemus reſpectu eorum, quæ non neceſſario volumus, vel naturali inſtinctu. Non enim ad liberum arbitrium pertinet, quod volumus eſſe felices, ſed ad naturalem inſtinctum.* Porro hoc ſenſu intelligenda illa Ethicorum effata: *Omnes beatos eſſe velle natura compellit: nemo miſer, etiamſi velit, eſſe poteſt; omne, quod bonum eſt, appetunt*: & ſimilia.

Secundo, ſi voluntatem imperantem referamus ad *Intellectum*, non minus diſtinctione opus eſt. A voluntatis imperio eximuntur omnes primæ objectorum apprehenſiones, quæ ſuapte natura antecedere debent quemlibet voluntatis actum circa talia objecta, cum voluntas non poſſit ferri in incognitum; itidem excipere oportet omnia judicia ſive vera, ſive falſa evidenter; illis namque intellectum diſſentire, iſtis conſentire, eſt prorſus impoſſibile. Relate vero ad alia objecta, quæ licet ſint apprehenſa, non ita tamen intellectum convincunt, quin poſſit illis præbere aſſenſum aut diſſenſum, vel ſaltem utrumque ſuſpendere propter aliquam cauſſam, utique poteſt voluntas imperare intellectuales actus; ſic imperatur aſſenſus opinionibus Philoſophicis, & Theologicis, immo & ipſis Religionis myſteriis utpote obſcuris.

Reſpe-

Digitized by Google

Reſpectu poſteriorum iſtorum actuum imperium voluntatis communiter dicitur eſſe diſpoticum; nihilominus quandoque non nihil politicum eſſe videtur. Etenim quemadmodum propria experientia novimus, voluntatem noſtram poſſe pro ſuo beneplacito applicare intellectum certis ſpeculationibus, vel ab iiſdem revocare, vel inducere ut ad res olim cognitas reflectat; ita etiam experientia demonſtrat, intellectum voluntati præcipienti interdum reluctari, ac magna induſtria & contentione opus eſſe, ut intellectus ad alias cognitiones flectatur, & ab aliis removeatur; quibuſcumque demum ex cauſſis id eveniat. Hinc porro conſequitur, in hiſce caſibus politicum dumtaxat eſſe voluntatis imperium, ſaltem quoad *exercitium* actuum, ut loquuntur Scholaſtici, ſin minus quoad *ſpecificationem*.

Tertio, ſimili forma philoſophandum de *Phantaſia*, & *Appetitu Senſitivo*. Nimirum primæ perceptiones Phantaſticæ objectorum ſenſibilium, primique motus ſenſitivi nullatenus ſubjacere queunt imperio voluntatis, cum omnem illius actum antevertant. Sed actus alios voluntatem præſcribere poſſe utrique Facultati vel ex eo maxime colligitur, quod nos omnes tum naturali, tum Divina Lege conſtringimur, & imaginationem ab obſcœnis cogitationibus avertere & motus ſenſitivi appetitus cohibere ac moderari: ad impoſſibile autem nemo tenetur. Scimus tamen ejuſmodi imperium eſſe tantummodo politicum, cum ambæ Facultates ſæpius invita etiam voluntate verſentur circa objecta plura ſenſibilia, a quibus abſtinere conſultum foret. *Quarto*, idem prorſus judicium fit de *Memoria*, cujus ope non ſemper recordari, aut obliviſci poſſumus earum rerum, quas cuperemus menti noſtræ eſſe præſentes, aut abſentes.

Quinto, de *Senſibus Externis* ſequentia hæc ſunt probe ſecernenda ac tenenda. In operationes externorum quinque ſenſuum, *in ſe* præciſe ſpectatas, voluntas *directe* nullum habet dominatum. Nam quotieſcunque objectum ſenſibile præſens adeſt, quantum ſat eſt, illudque percellit ſenſoria organa corporea rite conſtructa, & integra; tunc neceſſario habetur ſenſatio ejuſdem objecti, utpote quæ per naturam corporis, & animæ juxta leges a Divino Opifice ſancitas ita determinata eſt, ut eam impedire, aut nullatenus immutare nequeat voluntas. Quocirca fruſtra voluntas præciperet ex. ca. ſanis auribus, & naribus ne illæ tumultuoſum ſonitum, iſtæ fœtidum odorem perciperent, quandocumque forinſecus adſunt corpora producentia ſenſationem ſoni, & odoris.

Ea ipſa ratio a voluntatis imperio ſubtrahit etiam *voluptates*, ac *triſtitias* ſenſuum (*n.* 90.) unde proprio experimento quiſque novit, ſe non poſſe impedire, ne ex ſapido cibo voluptatem percipiat, ac triſtitiam ex inſuavi; hujuſmodi enim voluptates, ac triſtitiæ immediate proficiſcuntur ex ſenſationibus præſentibus, quas per voluntatem immutari non poſſe prædiximus. Quod ſi id quod eſt nobis voluptati aut tædio, quatenus actu percipitur exteriori ſenſu, ſit viceverſa tædio aut voluptati ob aliam cauſſam longe diverſam; tunc poſterioris generis tædium ac voluptas, cum ex ſenſatione percepta minime oriantur, poterunt dependere a libera noſtra voluntate, ſi hæc quidpiam poſſit in illam cauſſam: hujus rei exemplum petatur a conjugato, qui cum tædium concipiat cognoſcendo ſuam uxorem deformem, voluptatem in ſe excitat per deſiderium alienæ mulieris formoſæ; & ob hanc cauſſam lubenter continuat, vel iterat eum actum.

Licet autem ſenſationes, & inde conſequentes ſenſus voluptatis, ac triſtitiæ a voluntate non pendeant in circumſtantiis mox enarratis; retinet tamen voluntas facultatem liberam ſaltem *indirecte* imperandi ſenſibus exterioribus, ſicque etiam ipſas ſenſationes, & ſenſuales illas perceptiones pro ſuo arbitrio impediendi, quoties prævíſioni & conſultationi locus adeſt. Voluntas namque continere poteſt organa ſenſuum, vel ſitum corporis mutare ſenſationum prævíſarum cauſſa, vel alio quovis modo impedire, ne ſenſibile aliquod in organum ſenſorium agat: ita poteſt ex. ca. imperare manibus, ut oculos claudant, aures obturent, & pedibus ut aliorſum corpus deferant. Quare, ubi voluntas talia ſponte ac deliberate negligit præſtare, cum revera poſſet, ac deberet, merito ei imputantur ſenſationes, ac perceptiones ſenſuales (*n.* 97.) quamvis iſtæ ſint in ſe operationes omnino naturales ac neceſſariæ.

Huc ſane collimant univerſa illa Divinarum Scripturarum, & Patrum Sanctorum teſtimonia; quibus jubemur perquam caute cuſtodire, refrænare, vincere exteriores ſenſus (aliquo ſcilicet ex prædictis modis) ne forte animas noſtras deprædant, atque in pravis concupiſcentiis rerum, quibus delectari aut frui minime licet, exardeſcere faciant, ſicque in malorum pœnarumve Iliadem nos inducant. Horum omnium una eſt ratio; quia videlicet in moralibus etiam ſolæ omiſſiones actuum, ubi opportunæ circumſtantiæ ad quidpiam agendum nos perurgent, reputantur pro opere vitioſo ac pœna digno: unde Doctores ſolent omiſſionibus perinde, ac ipſis actionibus applicare definitionem peccati a D. Auguſt. traditam (*lib.* 22. *contra Fauſt. c.* 27.) *eſt factum, dictum, vel concupitum contra legem Dei æternam.* Ex ſerie igitur integra ſuperioris doctrinæ poterit unuſquiſque generales regulas elicere, ad ferendum judicium de peccatis exteriorum ſenſuum: qua in re meticuloſi quidam ſæpenumero fruſtra animo anguntur, præfidentes vero miſere, & turpiter hallucinantur.

Sexto Potentiæ *Motrici* externorum corporis membrorum voluntatem imperare diſpotico & herili prorſus imperio (*ex n.* 109.) colligere licet. Et certe ab Auctore Naturæ fruſtra datus eſſet nobis ſenſus, qui dicitur *externus*, niſi vim motricem conjunctam haberet, ut per illam poſſet anima exterioribus membris uti ad adipiſcenda, quæ ſibi videntur congrua, & ad noxia repellenda. Iſtud imperium ſupponens Scotus tali ratiocinio demonſtrat, peccatum dari poſſe in oris ſermone (*in* 2. *diſt.* 42. *qu.* 4) *Potentia motiva in homine eſt in obedientia ſervili reſpectu voluntatis, quæ lib.* 1 *Polit. vocatur diſpotica: unde in tantum ſibi obedit, quod nullum membrum habile ad motum, niſi ſit aridum, reſiſtit imperio voluntatis: ſed formare voces articulatas eſt actus potentiæ motivæ, licet non poſſit elici, niſi præcedente actu imaginationis, vel intellectus; ergo ſermo eſt in poteſtate voluntatis, ſi lingua non ſit impedita, ſed diſpoſita ad motum.*

Subtilis Magiſtri verba hoc aliud præterea nobis indi-

Digitized by Google

indigitant: ſcilicet herile illud voluntatis imperium erga potentiam motivam, non abſolute & pro quavis hypotheſi admittendum eſſe, ſed ſub certis dumtaxat conditionibus. Itaque præcedens aſſertio 1. Supponit membra corporis eſſe ad agendum bene diſpoſita, nullove vitio impedita: hinc nil mirum, quod paralypſi vel apoplexia laborantes, nequeant pro libitu membra ſua regere, aut movere. 2. Reſpicit actiones, quæ ſunt ſingulis membris propriæ; neque enim auribus exempli cauſa, poteſt imperari viſio. 3. Accipienda (magis de actionum exercitio, quam intermiſſione; quippe ubi præſto ſunt omnia requiſita, non poſſunt membra bene diſpoſita, quoties libuerit, actionem ſuſpendere: hinc ſi ſonus conſtanter aures feriat, conſtans ſit auditio neceſſe eſt. 4. Non comprehendit eas motiones, quæ fiunt in corpore, aut intrinſecus ob ſolam partium texturam, ut eſt motus periſtalticus inteſtinorum; aut extrinſecus, dum membra moventur quaſi ſua ſponte citra ullam mentis deliberationem, ut eſt elevatio brachii in ſomnis.

Hactenus voluntatem ſpectavimus activitate ſua vel ſeipſam, vel alias potentias applicantem ad agendum. Nunc breviter explicandum, an & quomodo ad ipſius voluntatis actiones concurrat intellectus; de reliquarum enim potentiarum influxu ſpeciatim diſſerere præſenti loco videtur minus neceſſarium. Duo præſertim indagari poſſunt. Unum, an præter imperium voluntatis requiratur etiam imperium intellectus, ut ipſa voluntas vel agat per ſeſe, vel inferiores potentias ad agendum inducat; & in quo præciſe conſiſtat imperium intellectus? Alterum, an voluntas in agendo ſemper neceſſario ultimum intellectus judicium, quod *practice practicum* appellari conſuevit, ſequatur?

Ut primum dubium ſtatim quoad *poſteriorem* partem ſolvamus, ſupponendum aliter intellectum, aliter voluntatem imperare. Voluntas imperat propria auctoritate non ſolum inferioribus potentiis, ſed etiam intellectui, ac ſibimet ipſi; intellectus vero nec propria auctoritate imperat, nec omnibus imperat; ſed ſoli jubet voluntati, ut urgeat executionem ejus, quod ipſa jam decrevit faciendum. Rurſus voluntatis imperium conſiſtit in efficaci volitione; imperium intellectus ſitum eſt in quadam ſuaſione & hortatu. Quantum ad *priorem* partem, intellectus imperium neutro ex capite neceſſarium videtur. Sicut enim voluntas poteſt ad ſibi imperandum applicare intellectum ſine ullo imperio intellectus; ita citra prævium ejuſdem intellectus imperium poterit vel ſeipſam inducere ad agendum, vel alias potentias applicare ad exequenda propria decreta. Eſt tamen valde utile, quando voluntas torpida, ac remiſſa eſt.

Secundo etiam dubio ſatisfaciamus. Judicium, uti vocant practicum particulare, eſt illud, quo intellectus proponit & dictat voluntati faciendum, aut omittendam eſſe rem aliquam omnibus ſuis individualibus circumſtantiis veſtitam. Tale judicium per nos non eſt ipſa determinatio voluntatis unum ex duobus illis propoſitis amplectentis; quemadmodum ſentire coguntur, quicumque inficiantur cum Cherteſianis intellectum eſſe activam facultatem (ecquis enim ambigat, voluntatem ſequi propriam determinationem?) ſed eſt potius diſtincta operatio intellectus, quæ voluntatis determinationi præſternitur. His præmiſſis ſic ſtatuo; voluntatem ab intellectus judicio practico particulari non trahi neceſſario ad agendum; debere tamen ejuſdem normam ſequi, quotieſcumque vult conſulto operari.

Idcirco primum, quia ſecus voluntati ſua non conſtaret libertas indifferentiæ; hujus enim notio fert, ut voluntas poſſit peræque agere vel non agere, poſitis omnibus requiſitis ad agendum conditionibus, inter quas numeratur etiam illud intellectuale judicium. Ideo vero ſecundum, quoniam voluntas, ubi quidquid eligit, vel ducitur certa ratione, vel non. Si hoc, jam temere & inconſulto operatur, neque ab appetitu brutorum ſecernitur: ſi illud, ergo fatendum voluntatem ſemper eſſe ſequacem practici judicii intellectualis, quotieſcumque ſeipſam prudenter determinat ad operandum: inde eſt, ut ejuſmodi judicium ſoleat vocari *ultimum*, eo quod nullo alio conſequenti judicio dirigatur ac moveatur voluntas ad agendum.

Ad complementum hujus Articuli placet oſtendere ſeriem, & coordinationem admirabilem ſingulorum actuum tum intellectus, tum voluntatis (*n.* 99.) quæ deprehenditur in quavis operatione vere morali, ſpectato utroque ordine ſeu *Intentionis*, ſeu *Executionis*. Cum voluntas finem aliquem ſibi præfigit aſſequendum, primus actus ab intellectu elicitur, eſtque *cognitio* finis, ſive objecti in ſe ipſo. Poſtea ſequitur voluntatis actus, qui ſimplex & inefficax eſt *volitio* finis. Succedit actus alter intellectualis, qui eſt *judicium practicum*, oſtendens finem illum poſſe reipſa obtineri. Prodit dein novus actus voluntatis, qui eſt efficax *intentio* finis. Hunc excipit alter actus intellectus, qui vocatur *conſilium*, complectens & inquiſitionem mediorum ad finem obtinendum, & conſultationem de valore mediorum utilium, & comparationem utiliorum cum minus utilibus. Poſtremus eſt voluntatis actus, qui dicitur *electio* mediorum, ſeu medii efficacioris ab intellectu antea propoſiti; ſicque ordo *intentionis* completur.

Quotieſcumque voluntas, poſt præſtitutum ſibi finem, ac media a legitima jam determinata præſcripſit intellectui, ut ſtimulos ſibi addat ad urgendam executionem; tunc primus actus eſt *imperium* intellectus hortantis & excitantis voluntatem, ut agat vel applicet facultates activas inferiores ad opus perficiendum. Hujuſmodi imperio, pro cujus neceſſitate multi decertant, haud video voluntatem egere, quoties ipſa ſemel ac efficaciter elegit media, quæ arrident, difficultateſque adjunctas non habent, executionem urget. Secundus actus, qui eſt a voluntate, dicitur *uſus activus*, quo voluntas applicat ſubditas ſibi potentias ad executionem mediorum. Hunc conſequitur *uſus paſſivus* earumdem potentiarum, efficientium quidquid neceſſarium eſt ad aſſequendum finem. Ubi res feliciter ſucceſſit, enaſcitur in intellectu *cognitio* perfecta, & practica finis obtenti; ſubindeque in voluntate *fruitio*, ſeu quies in fine jam adepto; atque ita ordo quoque *executionis* abſolvitur.

ARTI-

ARTICULUS III.

De Voluntario ac Libero.

SECTIO I.

De Voluntario.

119. Quoniam actus noſtri proprie vocari non poſſunt *humani* ſeu *morales*, niſi voluntarii ac liberi ſint (*n.91. & 96.*) quo eorum natura penitus pateat, *voluntarii*, ac *liberi* notiones nunc *ſeorſim* expendendæ: hinc quiſque intelligit, Moralis ſimul & Dogmatici Theologi partes me utcumque expleturum. Plerique namque Scriptores Morales in hoc primo Tractatu toti ſolent eſſe in declarando *voluntario & involuntario*, ſepoſita ac Dogmaticis relicta accurata diſcuſſione *liberi* preſſe ſumpti pro eo, quod ex propria electione agentis procedit, & contingenter fit. Dum porro audis, me *ſeorſim* locuturum de voluntario, ac libero (quia ſcilicet unum ſine altero cum notionibus inter ſe differant, rite concipi poteſt) non utique poſtulabis, modo æquum & benevolum velis te oſtendere, ut dum primo voluntarium præciſe expendo, eas conſtanter uſurpem dictiones, quæ voluntarium ſimul & liberum exprimunt, minimeque hæream in ſola *voluntarietatis* ſeu *ſpontaneitatis* voce, quæ decurtatam a Novatoribus libertatem ſignat.

120. Non, inquam, id a me poſtulabis, nam cui bono poſtulari queat, mente nullatenus aſſequor. Id enim non requirit 1. neceſſitas vindicandi Catholicum Dogma de libertate; quia in Illius favorem tot ac tanta occurrunt deinceps conſignata in ſecunda Sect. hujus III. ac etiam in ſeptima V. Articuli, ut hinc fidem meam facile detegere poſſit quilibet Lector, qui ex Benedicto XIV. (*n.72.*) & Criticis omnibus dicit, *Scriptoris mentem non ex aliqua particula, ſed ex tota Scripturæ textura* eruendam. 2. Non mos reliquorum Moralium Auctorum, cui potius præſens iſta methodus apprime conſonat; ut paullo ante notavimus, & plurima monſtrabunt teſtimonia, tum in hoc, tum in ſequenti Articulo IV. producenda præſertim ex Angelico, & Seraphico, qui diverſis in locis egerunt *de libero arbitrio, & de voluntario*, ac *involuntario*, atque in voluntario explicando eas adhibuerunt loquendi formulas, quæ ſolius lubentiæ ſeu ſpontaneitatis ideam ingerunt: non quia putarint poſſe humanos actus laudem, aut culpam habere, ſi voluntarii ſeu ſpontanei tantum ſint, & non etiam liberi in ſenſu catholico: ſed quia ignorantia & reliqua impedimenta voluntarii, quæ in hoc primo tractatu Theologiæ Moralis ſolent expendi, proxime impetunt ipſum voluntarium ſeu ſpontaneum, quod liberi fundamentum & baſis eſt. 3. Denique non utilitas legentium; quippe non poteſt ipſis melius conſuli, quam ſi juxta uſitatum Moralium Scriptorum morem ſuis locis diſtincte ponantur ſingula, quæ notionibus diſcrepant, adeoque diverſas exigunt interpretationes. His in anteceſſum notatis, haud mora voluntarium deſcribamus.

121. *Voluntarium* definitur ab Ariſtotele (*lib. 3. Ethic. c. 1.*) *Quod eſt a principio intrinſeco, cognoſcenti ſingula, in quibus eſt actio*. Nomine *principii* indicatur voluntas, quæ quidem agenti dianœtico non poteſt non eſſe intima, cum ſit vis activa animæ rationalis, quatenus cognitum bonum proſequitur, & malum adverſatur; unde merito dicitur *principium intrinſecum*. Cum autem præcedere debeat cognitio eorum, quæ a voluntate ſunt amplectenda, aut reſpuenda, & hanc cognitionem voluntati ſuppeditet intellectus, qui altera eſt animæ vis activa quatenus ſibi repræſentat objecta; idcirco ipſa voluntas, prout voluntarii principium eſt, *cognoſcens* nominatur. Quæ porro voluntati, ut humano modo operetur, debent innoteſcere prælucente intellectu, tria ſunt; objectum, circa quod actio verſatur: finis, propter quem actio fit; & circumſtantiæ, quæ actionem comitantur: hinc voluntas, ubi hæc comperta habet, dicitur *cognoſcere ſingula, in quibus actio*. Eadem occurrit voluntarii deſcriptio apud Seraphicum (*in 2. diſt. 22. q. ult.*) *Duo ſunt de ratione voluntarii; videlicet cognitio ſingularium ſive circumſtantiarum, & quod operationis principium ſit intrinſecum*: & apud Angelicum (*1. 2. q. 6. art. 1.*) *Voluntarium dicitur eſſe, ſecundum definitionem Ariſtotelis, Gregorii Nyſſeni, & Damaſceni, non ſolum cujus principium eſt intra, ſed cum additione ſcientiæ*.

122. Porro ſi juxta definitionem voluntarii omnium Doctorum calculo probatam, quidquid voluntarie agitur, prodire debet ex intima propenſione voluntatis, ſuppoſita intellectuali cognitione eorum, quæ ad actionem concurrunt: ecquis non videt, utramque rationalis animi facultatem dicendam eſſe *principium efficiens* cujuslibet actionis humanæ? Negari tamen minime poteſt, quin actio humana jure potiori ſit attribuenda *voluntati*, quia nimirum intellectus quaſi facem tantummodo præfert actioni producendæ, voluntas vero actionem decernit, ac molitur ſive per ſe, ſive miniſterio inferiorum potentiarum: hinc uſus invaluit, ut actio appelletur ſimpliciter *voluntaria*, quamvis prævium intellectus cognitionem involvat. Deficiente igitur alterutrius facultatis influxu mox explicato, actiones deſinunt eſſe voluntariæ, adeoque humanæ ſeu morales: & ob hunc ſolum voluntarii defectum, ſecluſa etiam conſideratione liberi proprie ſumpti, nequeunt actiones imputari ad culpam vel laudem, ad pœnam vel præmium: nam etſi, ut imputentur ad eorum aliquid, præter voluntarium requiratur etiam liberum, quod eſt quid amplius quam ſimplex voluntarium; attamen, ut non imputentur, ſufficit ſolus defectus voluntarii; hoc enim abſente, præterquamquod actio non cenſetur *propria hominis, in quantum homo eſt, & ab aliis irrationabilibus creaturis differt*, ut ait Angelicus (*1. 2. q. 1. a. 1.*) intelligitur abeſſe etiam liberum, quod in voluntario fundatur. Quare, ut ad obſervationem redeamus ſuperiorem (*num. 119. & 120.*) clarius exinde patet, cur plerique Morales Theologi mentionem liberi ſeponant in prima diſputatione de voluntario, & involuntario.

124. Ex illa complexione ambarum animi facultatum, intellectus ſcilicet & voluntatis, neceſſario concurrentium ad quemlibet actum vere humanum, facillimum erit colligere diſcrimen *Voluntarii* a Coacto, Naturali, Spontaneo, Libero. Nam *Coactum* originem trahit a principio, quod eſt agenti extraneum, ut motus

motus unius corporis violentia aliena attracti. *Naturale* poteſt eſſe a principio intrinſeco quidem, ſed agente juxta tendentiam ſuam ſine cognitione, ut igni eſt naturale ſurſum ferri. *Spontaneum* oritur a principio intrinſeco cum aliqua cognitione ſolum materiali, & imperfecta, ut feles ſponte amat caſeum. *Liberum* vero non modo fit ab agente intellectuali cum propenſione voluntatis, ſed etiam ex indifferentia, & electione procedit. Conſuetudo tamen loquendi, quæ vocum exactum rigorem non ſemper ſervat, in præſenti materia ſpontaneum cum voluntario confundit, uti quandoque & voluntarium cum libero.

124. Itidem *Voluntarium* debet ſecerni a *Volito*. Etenim ut aliquid voluntarium ſit, debet ex dictis procedere a voluntate tamquam effectus; ut autem ſit volitum, ſatis eſt quod poſſit eſſe objectum voluntatis, atque in eo voluntas ſibi complaceat (*n.* 100.) Sic ex. cau. quod Deus portet omnia verbo virtutis ſuæ, glorificetur in conſilio Sanctorum, quod poſt longa nubila Phœbus reſplendeat, ſunt hæc omnia mihi volita, ſed voluntaria non ſunt. Sicuti vero dari poteſt volitum, quod non eſt ſimul voluntarium; ita ex oppoſito poteſt voluntarium eſſe, quod non eſt volitum, immo expreſſe nolitum, ſi tamen hoc ſumatur de *inefficaci* volitione, ac nolitione: id patet de quavis actione, quæ fieri a nobis ſolet cum quadam diſplicentia, ſive voluntate ſolum inducta ad vitam ſervandam, vel ad reparandam ſanitatem.

125. Quoad volitionis *efficacis*, & *inefficacis* diſtinctionem, quæ ad plura inſervit in Theologicis Diſciplinis, præſtat obiter audire Scotum, qui explicans, quomodo malus Angelus potuerit appetere æqualitatem Dei, illam exemplis ſic declarat (*in* 2. *diſt.* 6. *q.* 1.) *Actus volendi duplex eſt, ſimplex, & ſub conditione; vel ſub aliis verbis, eſt volitio efficax, & volitio complacentiæ. Exemplum, alio modo infirmus ſperans ſanitatem vult ſanitatem, & alio modo infirmus deſperans de ſanitate: vult enim ſanitatem primus, quia ſperat ſanitatem ſibi poſſibilem, & habet reſpectu ejus volitionem efficacem, & imperativam mediis inducentibus ſanitatem. Sed deſperans vult volitione complacentiæ, ſed non volitione efficaci, quia non quærit media inducentia ſanitatem, pro eo quod non exiſtimat illam poſſe ſibi acquiri. Et iſta volitio ſecunda poteſt eſſe alicujus impoſſibilis, & hoc ſufficit ad meritum, vel demeritum; quia etſi ſit impoſſibile, tamen poteſt quis conſentire illi pleno conſenſu, & iſta volitione potuit Angelus appetere æqualitatem Divinam*. Hujuſmodi porro doctrina monſtrat Doctor, verum eſſe utrumque iſtud dictum Philoſophi in Ethicis: *voluntas poteſt eſſe impoſſibilium: electio non eſt impoſſibilium*.

126. Efformata jam accurata Voluntarii idea, progrediamur ad ejus Diviſionem, quæ multiplex eſt, ut paſſim apud Auctores legitur; etſi non omnes conſpirent in denominandis ſingulis diviſionem membris, maxime ubi de Voluntario *in cauſſa*, *indirecto*, *virtuali*, *interpretativo* agitur; ex quo periculum ſuboritur confundendi diviſionem unam cum altera. Sextuplex notari debet diviſio voluntarii. *Prima* dicitur voluntarium vel *propria*, vel *aliena* voluntate: illud vere a noſtra procedit voluntate, uti ſunt quotidiana ea delicta, in quibus teſte Scriptura Sacra *offendimus omnes*: iſtud primario eſt quidem ab alterius voluntate, ſed tamen moraliter imputatur etiam noſtræ, uti originale peccatum Adami, in quo juxta Apoſtolum *omnes peccaverunt*: quia ſcilicet *omnes fuerunt in ipſo, dum peccavit; & quia omnes in ipſo potuerunt obligari*, ut explicat S. Bonavent. (*in* 2. *q.* 33. *art.* 1. *qu.* 2.) Sic autem nobis imputatur a Deo, quatenus a Protoparente illud peccatum, quod fuit in ipſo actuale, via generationis carnalis in omnes poſteros transfunditur, eoſque inſtar maculæ habitualis contaminat: unde apud eumdem Seraphicum D. Anſelmus inquit: *Parvuli non damnantur pro culpa Adæ tantum, ſed pro culpa propria, quam habent; licet non habeant eam agendo, ſed contrahendo*.

127. Reliquæ quinque Diviſiones ſpectant ſolum voluntarium, quod diximus *voluntatis propriæ*: nam ubi de peccatis modo agitur, ea nequeunt nobis imputari, niſi a voluntate noſtra aliqua ratione pendeant, & profluant; ex eodem enim Seraph. Doctore, præter Adamum, qui *ſolus habuit poteſtatem vitiandi totam maſſam generis humani, nullus Parens proximus poteſt in prolem ſuam culpam actualem transfundere*. Unde cum (*Exod. c.* 20.) dicitur: *Deus zelotes vindicare peccata patrum in filios uſque in tertiam, & quartam generationem*, monet intelligendum eſſe alterutro iſto in ſenſu; nempe quod *peccatum parentum tranſeat ad prolem* vel *imitatione, quomodo peccata proximorum parentum in filios frequenter pertranſeunt;* vel *punitione, eaque tantum temporali, non æterna*. Siquidem (ut ipſe argumentatur ex aliis Scripturis *Ezechiel cap.* 44.) *dicitur filius non portabit iniquitatem patris. Ergo ſi hoc non eſt verum de parente remoto Adam, ſaltem veritatem habet circa propinquos*, (& ad Galat. c. 6.) *Unuſquiſque onus ſuum portabit: ſed ſi peccata parentum redundarent in prolem, non portaret unuſquiſque onus ſuum, immo etiam alterius*.

128. Ad omnia prorſus veri nominis peccata, quæ ſunt alia ab originali noxa, neceſſario requiri ſpeciem aliquam voluntarii *proprii*, non privata noſtra doctrina eſt, ſed veriſſima fides Catholicæ Eccleſiæ, quæ Lutherum, Bajum, ceteroſque Novatores proſcripſit etiam hoc nomine, quod docuerint motus inordinatos concupiſcentiæ, rationem quoque ac voluntatem noſtram prævenientes, eſſe formalia peccata, interdicta naturali divinaque lege. Hujus erroris fundamentum eſt, quia iiſdem Novatoribus perſuaſum, ad rationem peccati in nobis non requiri voluntarium voluntate propria, ſed ſufficere voluntarium voluntate aliena Adami, qui non ſolum originaria labe nos fœdavit, ſed etiam ingeneravit nobis pravam illam concupiſcentiam. Satis hoc totum manifeſtavit Bajus in triplici præſertim damnata Propoſitione: nempe in 46. *Ad rationem, & definitionem peccati non pertinet voluntarium: nec definitionis quæſtio eſt, ſed cauſſæ originis, utrum omne peccatum debeat eſſe voluntarium?* 50. *Prava deſideria, quibus ratio non conſentit, & quæ homo invitus patitur, ſunt prohibita præcepto: non concupiſces*. 51. *Concupiſcentia ſive lex membrorum, & prava ejus deſideria, quæ inviti ſentiunt homines, ſunt vera legis inobedientia*.

129. In

129. In favorem tam abſurdi erroris plura oſtendi poſſent teſtimonia Eccleſiaſticorum Doctorum, quæ ſpecie tenus haud modicam difficultatem ingerunt. Nos, ne ab inſtituto noſtro nimium recedamus, perpauca producemus ex Auguſtino, Angelico, Seraphico, aliquantulum duriuſcula, moxque ſano in ſenſu interpretabimur; ut inde pateat modus rite exponendi quæcumque alia poſſunt occurrere ſeu in ipſorum, ſeu in aliorum Libris. Auguſtinus (*lib. 4. cont. Jul. cap. 2.*) ait: *Concupiſcentia, in quantum ineſt, nocet, etiamſi ei non conſentiatur*. Et (*lib. 1. de Nupt. & Conc. c. 33.*) docet, eos qui non conſentiunt concupiſcentiæ allicienti ad illicita, ſervare quidem mandatum (*Eccl. c. 18.*) *Fili, poſt concupiſcentias tuas non eas*; ſed non illud Decalogi, *non concupiſces*. Angelicus (*quodl. 4. art. 41.*) *Motus appetitus ſenſitivi, ſi ſequatur judicium rationis, poterit eſſe etiam peccatum mortale: ſi autem præveniat judicium rationis, eſt quidem peccatum, ſi tendat in aliquod illicitum: eſt tamen peccatum veniale & leviſſimum; & hic dicitur primus motus peccati*. Seraphicus (*in 2. diſt. 24. p. 1. art. 2. q. 2.*) *Contingit delectari ad apprehenſionem delectabilis ante advertentiam delectationis: & hoc eſt ſenſualitatis, & abſque dubio peccatum veniale. Contingit delectari poſt apprehenſionem delectabilis, & perceptionem delectationis, ante plenum conſenſum deliberationis; & hoc eſt inferioris partis, & aliquando mortale, aliquando veniale*. Et (*diſt. 21. dub. 4.*) ait cum Magiſtro, quod in nobis *tentatio hoſtis poteſt eſſe ſine peccato, tentatio carnis minime*.

130. Supervacaneum plane eſt contraria congerere teſtimonia, in quibus prælaudati Doctores, non ſemel, ſed centies etiam citatis ipſis in libris aſſeruere, nullum in nobis motum, nullum actum poſſe in genere moris peccatum eſſe, niſi aliquo pacto ſit voluntarius ei, a quo prodit. *Uſque adeo peccatum voluntarium eſt malum*, ait S. Aug. (*lib. de verit. relig. c. 14.*) *ut nullo modo ſit peccatum, niſi ſit voluntarium: & hoc quidem manifeſtum eſt, ut nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba diſſentiat*. In textu igitur priori, nocumentum quod nobis affert concupiſcentia, non vult Auguſtinus ſitum eſſe in hoc, quod curam Deo nos vere culpabiles reddat circa ullum etiam aſſenſum noſtræ voluntatis; alias non diceret (*In lib. 1. de peccat. merit. c. 4.*) *In grandibus baptizatis ad agonem manet concupiſcentia, non ſibi ad illicita conſuetudinibus nihil omnino nocitura*: ſed potius in eo reponit, quod dum ſumus intenti reprimendæ concupiſcentiæ, non tantam percipere poſſimus delectationem ſpiritualem, quanta frueremur, ſi intus in nobis omnia forent pacata, ut liquet ex progreſſu ſermonis ejus.

131. In poſteriori vero textu ſentit Auguſtinus motus concupiſcentiæ prohiberi mandato Decalogi: *non concupiſces*, non tamquam peccata, ſeu tranſgreſſiones legis, quæ a juſto judice poſſint ad pœnam imputari, ſed tamquam ea, quæ repugnant perfectioni finali, ad quam lex illa tendit, & ad quam in hac vita aſpirandum eſt, licet non poſſit comparari niſi in alia beata. Sicuti enim ex Bonav. (*in diſt. 27. q. ult.*) *In præcepto diligendi Deum ex toto corde duplex totalitas cordis indicatur: una, quæ excludit omnes affectus contrarios amori Dei, ita ut nihil diligatur ſupra Deum, vel æqualiter Deo; & ad hunc modum diligendi Deum tenemur in via vi iſtius præcepti: altera, quæ excludit omnes affectus extraneos, ita ut omnes motus cordis per affectum referantur in Deum, & hic modus, cum in gloria ſolum poſſit haberi, non obligat ad ſui impletionem, ſed tamen exprimitur in præcepto: ut ſciamus quo per amorem debeamus tendere*. Non abſimili ratione etſi præceptum non concupiſcendi indicet tum finem, qui non eſt ſentire motus concupiſcentiæ, tum media, quæ ſunt non conſentire iis motibus; attamen ſtricta obligatio in præſenti ſæculo eſt ſolum reſpectu mediorum. Hinc idem Seraphicus (*in 2. ſent. diſt. 42. art. 2. q. 1.*) *Cum Deus prohibet concupiſcentiam dicens: non concupiſces: non prohibet primum motum concupiſcentiæ, ſed concupiſcentiæ progreſſum, ſecundum illud: fili, poſt concupiſcentias tuas non eas*.

131. Ad textus autem Angelici, & Seraphici, eadem opponi poteſt reſponſio, quoniam eodem fermè modo loquuntur, eumdemque ſcopum ambo ſpectant: reſponſio prono veluti alveo fluet, ſi diverſa hæc tria doctrinarum capita perpendantur, quæ S. Antoninus (*part. 1. Summæ tit. 4. c. 16. de Senſualitate*) proteſtatur ſe hauſiſſe ex variis Angelici Doctoris libris. 1. Eſt illud: *Motus ſenſualitatis eſt duplex: unus eſt, qui dicitur primoprimus, ſcilicet motus ſenſualitatis naturalis, quia imaginationem non ſequitur, ſed ſolum actionem naturalium qualitatum, procedens in corporali diſpoſitione, vel complexione, & nullus talis motus ſic proveniens eſt peccatum: ratio hujus eſt, quia non ſubjacet imperio rationis, vel voluntati. Alius motus ſenſualitatis eſt, qui dicitur ſecundoprimus, ſcilicet qui imaginationem, vel deliberationem ſequitur, & hic eſt peccatum: ratio hujus eſt, quia talis apprehenſio, vel imaginatio ſubjacet imperio rationis, vel voluntatis*.

133. Sequitur e veſtigio 2. *Motus ſenſualitatis illiciti poſſunt conſiderari dupliciter: uno modo ſingillatim, & per ſe, & ſic ſunt in poteſtate noſtra, & vitare poſſumus; quia quemlibet eorum prævidendo impedire poſſumus: alio modo poſſunt conſiderari in generali ſimul omnes, & ſic non ſunt in poteſtate noſtra; quia dum uni obviare nitimur, ex alia parte motus illicitus ſurripere poteſt: cujus ratio eſt, quia non poteſt ſimul intentio voluntatis renitentis contra diverſa in actu*: quod quidem a Seraphico (*in 2. diſt. 41. art. 3. q. 1.*) illuſtratur *exemplo Nautæ, qui poteſt præcavere, & cuſtodire, ne aqua per aliquod foramen determinatum ingrediatur in navim, non tamen poteſt facere, quod nullum habeat ingreſſum*. 3. Denique: *Ratio poteſt ſe habere ad motus illicitos tripliciter; ſcilicet ut reſiſtens, ut recipiens, ut non impediens. Primo ratio ſe habet ut reſiſtens, quando ipſa ratio, & voluntas motibus illicitis ſenſualitatis reſiſtunt, habendo diſplicentiam de tali motu, & conatum ad repellendum: tunc nullum eſt peccatum, ſed meritum coronæ. Secundo ſe habet ratio vel voluntas ut præcipiens motus illicitos ſenſualitatis, cum aliquis ex propoſito motum concupiſcentiæ excitat, & imperat: tunc, ſi ſit illicitum in genere peccati mortalis, erit mortale. Tertio ratio vel voluntas ſe habet ut non prohibens motus illicitos ſenſualitatis; tunc talis non prohibens, cum prohibere poſſit, peccat venialiter: dicitur autem aliquis facere illud, quod non impedit, cum impedire poſſit*. Hactenus S. Anton.

134. His obſervatis ajo, Angelicum & Seraphicum in textibus (*n. 229.*) hæc docuiſſe. 1. Peccata *venialia* eſſe tentationes carnis, & inordinatos motus concupiſcentiæ, non quidem omnes univerſim, quos experimur degentes in hoc mortali corpore, ſed illos dumtaxat, qui ſunt in poteſtate rationis, ac voluntatis, & poſſunt vigilante ratione vel præveniri & impediri ne oriantur, vel jam exorti cohiberi & domari, ad diſcrimen reliquorum undequaque naturalium, ſcilicet ex naturali temperie corporis, & qualitate organorum inſurgentium etiam ſine ulla prævia imaginatione ſeu apprehenſione, adeoque nullatenus voluntatis imperio ſubjectorum. 2. Prioris generis motus eſſe peccata, non præciſe quia inordinati ſunt rectæque rationi adverſi; ſed quia, cum inordinati ſint, ſimulque conſtituti in poteſtate voluntatis, in nobis exiſtunt non ſine aliquo ipſius voluntatis aſſenſu ſaltem interpretativo & indirecto: quatenus juxta Seraphicum (*in 2. ſent. diſt. 41. art. 1. quæſt. 1.*) *Oriuntur a voluntate* ſin minus *præambula & movente*, certe tamen *concomitante, & non prohibente vel præcavente, dum poteſt prohibere vel præcavere*. 3. Eos motus indefinite pro peccatis venialibus habendos, licet ſecundum totam ſuam collectionem nequeant caveri in præſenti ſtatu naturæ infirmatæ; quia juxta Angelicum (*in eod. artic. 21. quodlib. 4.*) *Poſſunt vitari ſinguli, & ex hoc quilibet habet aliquid de ratione peccati, licet non habeat rationem perfecti peccati, quod eſt peccatum mortale*. 4. Hujus generis motum dici *primum motum peccati*, quia eſt primum illud, quod tamquam culpabile imputatur voluntati, facta analyſi peccati conſummati ſeu mortalis, ad quod pleno conſenſu tantum pertrahitur voluntas illecta a concupiſcentia: non quia ſit motus vere *primoprimus* (ut in ſcholis dicitur) & nihilominus peccaminoſus; quippe ex dictis liquet, eſſe *primoſecundum* ob aliqualem conſenſum voluntatis *comitantis, & non præcaventis*. Porro hæc omnia cauſſam Baii nullatenus juvant, immo plane evertunt; quia juxta Doctores laudatos motus ſenſualitatis non eſſent peccata, niſi orirentur *a voluntate non præcavente, dum poteſt præcavere*.

135. Verum, ſi quod adhuc ſupereſſet dubium circa interpretationes Textuum hactenus a nobis vindicatorum, illud penitus diſſipabunt vel ſola hæc Seraphici Doctoris verba, quibus clariora nemo poteſt deſiderare. Sic ait (*Comp. Theolog. Verit. libr. 3. cap. 10.*) *Cum loquimur de primis motibus, qui ſunt peccata, intelligendum eſt de ſecundoprimis, qui ſunt ſenſualitatis; quia primoprimi non ſunt peccata, cum ſint naturales, & extra genus moris; quod patet per hoc, quod tales non ſequuntur imaginationem, ſed ſolummodo naturalium qualitatum actionem. Motus autem ſecundoprimi ſunt peccata, quia ſunt actus inordinati in genere moris. Quod patet per hoc, quod tales motus ſunt ſenſualitatis; quæ ſubjacet in talibus dominio voluntatis: voluntas autem eſt principium moralium, ſicuti habetur 7. Ethic. Hinc eſt, quod ibi genus moris primo incipit, ubi dominium voluntatis invenitur: hoc autem eſt in ſenſualitate*. Hæc Seraphicus, cui Angelicum quoque non poſſum non credere aſſentientem.

136. Nunc in viam noſtram redeuntes, unde non abs re digreſſi paulliſper ſumus cauſſa refutandorum Novatorum, perſequamur reliquas (*n. 126 & 127.*) *voluntarii* diviſiones. *Secundo* diſpeſcitur in *neceſſarium*, & *contingens*; & utriuſque iſtius voluntarii intelligentia pendet ab iis, quæ de *libero* dicemus in ſect. 2. hujus Articuli. Utcumque tamen innoteſcet, ſi advertas contingens eſſe illud, quod prodit a voluntate operante cum indifferentia ad duo contradictionis extrema; atque ad diverſas etiam unius extremi ſpecies; hoc eſt ad volendum, & non volendum, & ad volendum hoc vel illud; neceſſarium vero, quod procedit ex inclinatione & lubentia quidem voluntatis, at determinatæ ineluctabiliter ad unum dumtaxat agendum. Sit loco exempli duplicis una fervens charitas B. Patris Franciſci a D. Bonaventura deſcripta (*c. 9 Legendæ*: Dum hic *Sponſi amicus*, in terreno incolatu adhuc poſitus, *ſubito ad auditum amoris Domini excitabatur, afficiebatur, inflammabatur, quaſi plectro vocis extrinſecæ chorda chordis interior tangeretur*; ejus amor in Deum erat voluntarius *contingenter*: aſt, dum modo Paradiſi gaudiis jam inſertus, *quaſi carbo ignitus Divini amoris flamma abſorptus* pergit amare, idem amor eſt ſolum voluntarius *neceſſario*.

137. *Tertio*, voluntarium dicitur aut *Mediatum*, aut *Immediatum*. Ad utrumque percipiendum ſufficit notare quæ ſcribit Angelicus (*1. 2. qu. 6. art. 4.*) *Duplex eſt actus voluntatis; unus qui eſt ejus immediate velut ab ipſa elicitus, ſcilicet velle; alius, qui eſt actus a voluntate imperatus, & mediante alia potentia exercitus, ut ambulare, & loqui, qui a voluntate imperatur mediante potentia motiva*. Quilibet ergo actus, quem diximus (*n. 98.*) *mere elicitum*, & *elicitum ſimul & imperatum*, cenſetur voluntarius *immediate*: & alius quicumque, quem *mere imperatum* vocabimus, erit *mediate* voluntarius. Hinc idem Angelicus (*quæſt. 74. art. 3.*) docet in ſenſualitate poſſe dari peccatum, eo quod *actus ſenſualitatis poteſt eſſe voluntarius, in quantum ſenſualitas nata eſt a voluntate moveri*; & hoc ipſum extendit (*art. 2.*) ad omnes alias potentias, *quæ poſſunt moveri ad actus ſuos, vel ab eis reprimi per voluntatem*: quod ſimiliter a Seraphico (*in 2. diſt. 41. art. 2. q. 2.*) docetur. Ejuſmodi autem doctrina magis confirmat præcedens ratiocinium noſtrum (*n. 134.*) ubi neceſſitatem voluntarii ad peccaminoſos ſenſualitatis motus deduximus ex ipſis textibus utriuſque Doctoris, qui videbantur contrarium inſinuare. Nam ſi eatenus ſenſualitas, & alia quævis potentia, nata a voluntate moveri, poteſt eſſe ſubjectum peccati, quatenus actus talis potentiæ poteſt eſſe voluntarius *mediate*; plane ſequitur, nullum adeſſe peccatum quoties contigit eumdem actum nullo modo voluntarium eſſe.

138. *Quarta* diviſio eſt voluntarii *perfecti*, & *imperfecti*, quæ eruitur ex definitione voluntarii (*n. 121. & 122.*) commonſtrante duplex effectivum principium voluntarii, ſcilicet *cognitionem* intellectus, & *propenſionem* voluntatis: ubi enim hæ ambæ plene & integre concurrunt ad aliquem actum, dicitur is voluntarius *perfecte*; uti fuit ex. cau. adulterium Davidis; ubi vero aut utraque, aut alterutra diminuta eſt, actus dicitur voluntarius *imperfecte*, cujuſmodi fuit concubitus Loth cum filiabus, qui

ex Se-

ex Seraphico (*in 2. ſent. diſt. 22. in fine*) *non omnino excuſatur a culpa inceſtus, cum cognovit filias ſuas, quia non fuit in eo plena ignorantia*. Diviſio hæc præ oculis habenda, quoties definiendum eſt de lethali malitia cujuſpiam actionis; quia peccato mortali locum non eſſe, niſi iſta *tria* conſpirent & uniantur ſimul materia gravis ex ſe, vel ex fine Legislatoris, perfecta cognitio, & plenus conſenſus, Auctores omnes tradunt. Huc etiam ſpectat communis illa doctrina de peccatis venialibus *ob imperfectionem actus* in rebus, quæ ſecundum genus ſuum ſpectatæ non admittunt veniale *ob parvitatem materiæ*, uti ſunt venereæ: talem enim imperfectionem actus deſignat, quod hic dicitur *imperfectum* voluntarium.

139. Duæ aliæ, quæ adhuc reſtant, diviſiones voluntarii valde momentoſæ pariter ſunt, & in Theologia Morali paſſim ab Auctoribus uſurpatæ. Sed mirum eſt, quanta vocum varietate, & confuſione a permultis efferantur, uti (num. 126.) jam adnotavimus. Nos ad evitandam omnem æquivocationem, quæ plerumque errorum parens eſt, arbitramur aptiſſime illas proponi ſub iis formulis, quas adhibuit Angelicus Doctor (1. 2. *quæſt* 77. *art*. 7.) Itaque *quinto* voluntarium aliud eſt *ſecundum ſe, ſive* formale, *quando voluntas directe in ipſum fertur*, aliud *ſecundum ſuam cauſſam*, ſeu virtuale, *quando voluntas fertur in cauſſam, & non in effectum*. Sic exempli loco, ſed reapſe nuſpiam, mulier, quæ non *intentione provocandi alios ad concupiſcentiam*, ut loquitur idem Angelicus (2. 2. *q*. 67. *art*. 2.) ſed *ex quadam levitate, vel vanitate propter jactantiam quamdam*, utatur paſſim *ornatu inverecundo & impudico*, ita ut ei poſſit merito applicari illud Oſeæ (*c*. 2.) *auferat fornicationes a facie ſua, & adulteria ſua de medio uberum ſuorum*: qualem propterea ornatum recenti memoria Summi duo Pontifices, Ven. Inn. XI. & Clem. XI. prohibuerunt ſeveriſſimis edictis pro hac Urbe, teſte Lambertino (*l*. 11. *de Syn. Diœc. c*. 12. *n*. 6.) tunc peccatum *levitatis*, vel *vanitatis*, quod ex ſuo genere ac præciſe acceptum eſt dumtaxat *veniale*, cenſetur mulieri voluntarium *ſecundum ſe*; peccatum vero *mortale ſcandali* illorum omnium, quibus, *concupiſcentibus ipſa gladius factus eſt*, ut loquitur Tertullian. (*lib. de Cultu Femin.*) reputatur eidem voluntarium *ſecundum cauſſam*.

140. Quoniam malum hoc tam grave & exitiale eſt, o inconſulta mulier, quæſo, pergit Tertullian. (*lib. de veland. virg. cap.* 16) *Vela caput*, & quidquid pudor abſolute tegi poſtulat. *Si mater es propter filios; ſi ſoror propter fratres; ſi filia, propter patres: omnes in te ætates periclitantur; indue armaturam pudoris*. Cum eximio Dei beneficio, qui te prius deformem Salutaribus Undis mundavit, deputata jam ſis Supernæ Civitati ambulantium cum Agno in albis; cave, ne te ſeducat ſeu recentior, ſeu antiquitus inducta conſuetudo terrenæ Urbis, *in qua teſte D. Hieronym. (epiſt. ad Marcellam) humilem eſſe miſeria eſt*. Nam, ut obſervat Gregor. IX. Summus Pontifex relatus ſimili in cauſſa ab eodem Lambertino (*cap*. 1. *n*. 2.) *Conſuetudo nec juri poſitivo præjudicium generat, niſi ſit rationalis, & legitime præſcripta;* multo magis cauſſa erit, quæ naturales divinaſque leges ſervandæ modeſtiæ exterioris peſſumdat. *Nemo enim ſanæ mentis intelligit, naturali juri, cujus tranſgreſſio periculum ſalutis inducit, quacumque conſuetudine, quæ dicenda eſt verius in hac parte corruptela, poſſe aliquatenus derogari*, inquit laudatus Gregorius. Neque ut reipſam, aut alios decipias, quaſi ſic orneris, ut moroſo placeas marito. Prima enim, quid ſi *a viro prohibita nihilominus te immoderate ornares?* plane *inexcuſabilis eſſes*: juxta Ulricum, & Joann. de Friburgo (*in Sum. Confeſſ. lib. 3. tit. 34. Quippe tunc hoc faceres ex ſuperbia, vel ex libidine*. Dein, ſi ita eſt, ſubdit S. Joann. Chryſoſtom. (*homil*. 10. *in epiſt. ad Coloſſenſ.*) *Igitur domi hoc facias: hic vero contrarium fit; domi rudior, foris comptiſſima procedis*. Tandem, ut præcipiat revera maritus immodeſtiam veſtium pompam, ad eamque foveudam diurni nocturnique ſui laboris mercedes inſumat, præterquamquod is non advertit, quod Seraphicus (*in Spec. Anim. cap*. 3.) vult attendendum, *aliud dicere divitem, aliud pauperem, aliud viduam: aliud conjugatam; neque tot paria veſtium convenire burgenſi alicui feminæ*, quot reginæ; numquid imperio ſuo honeſtabit *corruptelam naturali juri* repugnantem? Utique ex Angelico citato (*art*. 2.) *Mulieres licite ſe poſſunt ornare. Sed ut conſervent decentiam ſui ſtatus, vel etiam aliquid ſuperaddere, ut placeant viris ſuis*: at ornatus ſemper intelligitur, qualem ipſe ex Apoſtolo deſcribit: *Cum verecundia, & ſobrietate, ut decet mulieres, quæ pietatem profitentur*. Nunc, dimiſſo ſequiore ſexu, rem noſtram denuo agemus.

141. *Sexto* tandem, voluntarium explicatum ab Angelico (1. 2. *quæſt*. 6. *art*. 3. & *quæſt*. 76. *art*.) per actionem, & omiſſionem actionis, dividitur communiſſime in *Directum*, & *Indirectum*; prout nempe *ab aliquo dicitur eſſe aliquid dupliciter: uno modo directe, quod procedit ab aliquo in quantum eſt agens, ſicut calefactio a calore; alio modo indirecte, ex hoc ipſo quod non agit, ſicut ſubmerſio navis dicitur eſſe a gubernatore, in quantum deſiſtit a gubernando*. Voluntarium igitur directum eſt omne illud, quod voluntas poſitivo influxu operatur ſive per ſe, ſive per ſubjectas ſibi potentias: quomodo Filius Heli Sacerdotis voluntarium erat *peccatum grande nimis, quo retrahebant homines a ſacrificio Domini* (1. *Regum cap*. 2.) Indirectum autem eſt quod provenit a voluntate non operante, cum poſſit & interdum etiam debeat; ſicuti erat ipſi patri Heli idem peccatum puerorum, qui cum pro ſuo munere teneretur, maxime poſt auditum univerſi Populi rumorem & ſcandalum, acriter illos increpare & punire; id tamen facere prætermiſit, ea enim tarda, & blanda allocutio: *Quare facitis res hujuſcemodi, quas ego audio; res peſſimas, ab omni populo? nolite, filii mei, non enim eſt bona fama, quam ego audio, ut tranſgredi faciatis Populum Domini*: non fuit ſufficiens correptio, immo mala ex D. Bonav. (*in Biblioth. Patr. cap*. 55.) ait: *Heli Sacerdos male correxit filios ſuos, & ideo tam ipſe quam illi a Domino ſunt puniti*. Eodem modo & reliquis Parentibus imputantur peccata præſertim notoria filiorum, hos lente remiſſeque corripiant: *Audi de vobis res peſſimas, non eſt bona fama, nolite filii mei*: vel ſi etiam ex præpoſtero nimium amore nullatenus increpent eo prætextu, quod teneræ ac ferventi ætatis ſit indulgendum; ac potius excipiant durius amicos aut propinquos, qui bono fine

ipſis inſinuant delicta Puerorum, ut convenienti caſtigatione contineantur in officio. *Væ* tali indulgentiæ animabus pernicioſæ ultra quam æſtimari poſſit, immo & Reipublicæ univerſæ, quæ incolumis & tranquilla diu perſtare nequit, ubi juvenes complectitur male inſtitutos.

142. Poſtrema hæc voluntarii diviſio locum habet ſæpenumero in peccatis, quæ dicuntur *omiſſionis*, hoc eſt, *deſertionis actus debiti faciendi in tempore determinato* uti Seraphicus (*Centil. part. 1. ſect. 1.*) illam definit. Ubi ob omiſſionem aliquam contra præceptum affirmativum, obligans ad agendum pro loco & tempore, contingunt ſubinde alia diverſa peccata, vel in ipſis hominibus, qui agere prætermiſere, vel in aliis quibuſcumque: tunc ea omiſſio in ſe præciſe ſpectata dicitur voluntaria *directe*, quippe omiſſiones culpabiles ſunt aliquo modo volitæ efficaci voluntatis actu; at peccata eamdem omiſſionem conſequentia cenſentur *indirecte* voluntaria: exempli cauſa, ſi Confeſſarius negligat parare ſibi eam rerum moralium peritiam, quam habere poſſet, ac deberet pro officii ſui ratione, ideoque Pœnitentes, ubi opus eſt, minime inſtruat, & dirigat in via ſalutis, atque iſti ob hujuſmodi remiſſionem pergant frequentare periculoſas occaſiones, uſurarios inire contractus, & illicita alia perpetrare; tunc omiſſio ſtudii, & inſtructionis erit Confeſſario voluntaria directe; delicta vero Pœnitentium indirecte; quia ſcilicet non agendo eorum malitiam participat, juxta illud D. Iſidori (*lib. B. de ſum. Bon. cap.*) *Qui docendi accepit officium, ſi facta proximi corrigere poteſt, & diſſimulat, verum eſt quod conſenſum alieni erroris habeat*. Ita pariter de divite, qui pompis ac gulæ deditus cum ab eleemoſynis, & mercedum ſolutione abſtineat, in cauſſa eſt, cur pauperes & operarii excandeſcant, blaſphement, furentur.

143. Exempla utriuſque num. ſuperioris facile quemque deducunt ad intelligentiam trium illarum conditionum, quæ requiruntur, ut cuipiam negligenti agere imputentur tamquam voluntaria *indirecte* alia peccata conſectaria, quæque pariter concurrere debent ad illud voluntarium, quod (*num. 139.*) vocavimus *virtuale* ſive *ſecundum ſuam cauſſam*. 1. Eſt, ut agens, vel omittens agere, communi ſaltem confuſaque cognitione præviderit, vel prævidere poterit ac debuerit, conſecuturum effectum malum; hæc enim palam eruitur ex voluntarii definitione (*num. 121. & 122.*) quæ neceſſariam oſtendit prælucentem aliquam cognitionem. 2. Ut cauſſam ejuſdem effectus potuerit vitare, ſive agendo, ſive omittendo; quia ad impoſſibile neminem teneri prorſus indubitatum. 3. Ut illam quoque debuerit evitare, quippe ubi nulla legis obligatio cogit quidpiam agere vel omittere, ubi nullum peccandi periculum, ſi ſecus fiat. Cautos nos in iſta animadverſione voluit Angelicus, qui (*1 2. q. 6. art. 3.*) poſtquam docuit voluntarium eſſe poſſe, aut directum, aut indirectum, mox ſubdit: *Sed ſciendum, quod non ſemper id quod ſequitur ad defectum actionis reducitur ſicut in cauſſam in agens, ex eo quod non agit; ſed ſolum tunc, cum poteſt, & debet agere. Si enim gubernator non poſſet navem dirigere, vel non eſſet ei commiſſa gubernatio navis, non imputaretur ei navis ſubmerſio, quæ per abſentiam gubernatoris contingeret. Quia igitur voluntas volendo, & agendo poteſt impedire hoc, quod eſt non velle, & non agere, & aliquando debet hoc, quod eſt non velle, non agere imputatur ei, quaſi ab ipſis exiſtens.*

144. Sed hic non otioſe, nec inepte quis ſciſcitabitur, quandonam malus effectus ſubinde conſequens agendi, vel omittendi agere, imputetur tamquam voluntarius *virtualiter*, vel *indirecte*? num ſcilicet poſtea, quando effectus reipſa prodit; aut potius antea, quando cauſſa illius apponitur agendo, vel non agendo? Utrumque in Scholis jam a diuturno tempore propugnatum iri conſtat, nec hodie ſpes aſſulget fore, ut unanimi Doctorum ſuffragio tandem definiatur; quiſque igitur in ſuo ſenſu abundet. D. Bonav. (*in 2. Sent. diſt. 22. in fine*) declarans quænam ignorantia homines excuſet, iſtam quæſtionem ſic paucis expedit. *Si ignorantia eſt introducta per culpam propriam, ſicut eſt in ebrio, & furioſo, quorum uterque ſe præcipitavit in hoc per culpam ſuam; ſic non excuſat a toto, ſed a tanto: quia ſicut dicit Philoſophus* (lib. 3. Ethic. cap. 7. *ebrius habet duplices maledictiones; maledictionem ſcilicet pro culpa præcedenti, & maledictionem pro culpa ſubſequenti. Quantum autem & qualiter excuſet ſubſequentem culpam, diverſimode quidam determinant. Quidam enim dicunt, quod nec ebrius, nec furioſus, qui uſu rationis caret, committere poteſt novam culpam, ſed ex inordinatione ſequenti aggrauatur culpa prima; poteſt enim culpa aggravari ex effectu ſequenti. Aliis autem videtur, quod nec ſic excuſet, quin novam culpam committat: non tamen eſt adeo gravis, ſicut ſi illam faceret ex certa ſcientia: primus tamen modus dicendi probabilior eſſe videtur.* Iiſdem verbis repetit hoc ipſum (*in Gentil. part. 2. ſect. 25.*) ubi ſcribit: ita *videri magis peritis;* inter quos nullum mihi dubium, quin potiſſime intellexerit Præceptorem ſuum Alexand. Alenſem, qui (*part. 1. Summ. quæſt. 114, memb. 7.*) hæc docuit; *Tunc dicitur omiſſio perpetrari, quando aliquis applicat ſe ad actum illicitum incompoſſibilem cum illo actu, ad quem tenetur, ut ſi ipſe tenetur ire ad matutinas, & inebriat ſe, vel ſit in colloquio infructuoſo, propter quod non ſurgens ad matutinas, tunc omittit.*

145. Bene tameu advertit P. Anacletus in Morali Theologia (*Tract. 1. diſp. 1. quæſt. 3.*) *Quod licet peccatum commiſſionis, aut etiam omiſſionis, indirecte vel in cauſſa tantum voluntarium, contrahatur mox in ipſa appoſitione cauſſæ ſeu impedimenti quæ fuit in libera hominis poteſtate; non autem tempore ſubſequenti, quo ſequitur verb. grat. mors alterius veneno cauſſata: aut omiſſio Sacri, vel recitationis Breviarii, ſi tunc revera adfuit impotentia impediendi mortem alterius, vel Sacrum audiendi, nihilominus ad incurrendas pœnas, vel inhabilitates* (ſicuti ſunt Cenſuræ, & Irregularitates ex delicto), *quæ Jure Eccleſiaſtico in perpetrantes certa crimina ſunt ſtatuta, regulariter loquendo, non ſufficit ſola appoſitio cauſſæ talium criminum; ſed requiritur ut tale crimen opere externo conſumetur; ut Doctores communiter tradunt.* Rationem hujus poſterioris adſerti hanc aſſignant. *Quia leges pœnales ſunt ſtricte interpretandæ; ſimulque earum verba debent intelligi cum effectu, ex cap. hæc autem verba*, de Pœnitent. diſt. 1. & Gloſſa ibidem. *Nam ſola voluntas & conatus non ſolet per leges humanas puniri ſine effectu, niſi ſecus in ipſamet Lege ex-*

ge ex.

ge exprimatur, prout in Legibus Civilibus exprimitur, loquendo de crimine læſæ Majeſtatis.

146. Seraphicus Doctor etti ſingulas *voluntarii* diviſiones, quas (*a num. 126. hucuſque*) declaravimus, nullibi ita diſtincte proponat; illas tamen brevibus complectitur (*in 2. Sent. diſt. 41. dub. 3.*) ubi enumerat *novem gradus voluntarii, ſecundum, quod peccata voluntaria dicuntur ſecundum plus, & minus.* Quiſquis igitur unico obtutu univerſas perſpicere cupit, ſequentia ejuſdem verba perlegat. *Primo & principaliter dicitur voluntarium, quod eſt a voluntate nullo inclinante, nec interius nec exterius; ſic fuit peccatum Luciferi voluntarium. 2. Voluntarium dicitur, quod eſt a voluntate, aliquo ſuggerente exterius, ſed nullo inclinante interius; & ſic fuit peccatum primi hominis voluntarium. 3. Dicitur voluntarium, quod eſt a voluntate, aliquo inclinante tam exterius, quam interius; & ſic eſt peccatum mortale, quod aliquis perpetrat ex deliberatione, & intentione poſt lapſum naturæ. 4. Eſt voluntarium, quod eſt a voluntate, non movente ad illud directe, movente tamen ad illud ex conſequenti; ſicut eſt peccatum omiſſionis, quo quis omittit ad Matutinum ſurgere, quia voluntarie ſe inebriavit. 5. Eſt voluntarium, quod eſt a voluntate non movente ad illud directe, nec appetente, ſed aliud refugente; ſic eſt peccatum, quod homo facit mortis timore. 6. Eſt voluntarium quod eſt a voluntate, non plane id quod agit cognoſcente: ſic peccatum ex ignorantia dicitur voluntarium. 7. Dicitur voluntarium, quia conſequitur ad aliquid, quod voluntarie factum eſt ab illo eodem, a quo illud fit; ſic peccata quæ conſequuntur ebrietatem, in quam homo ſe ſcienter induxit, dicuntur aliquo modo voluntaria. 8. Dicitur voluntarium, quia eſt ab aliquo potente prohibere, non tamen prohibente: ſic peccatum veniale, quod eſt primum motus, dicitur eſſe voluntarium. 9. Dicitur voluntarium, quod introductum eſt a voluntate aliena, ſicut a cauſſa prima: & ſic peccatum originale dicitur voluntarium. In omnibus iſtis modis prædictis ſalvatur aliquo modo ratio voluntarii; proprie tamen & principaliter in duobus modis primis.*

SECTIO II.

De Libero.

147. NUnc a Voluntario ad *Liberum* progrediamur. Ut pateat penitus, quonam in ſenſu ſoleat communiter dici (*num. 97.*) *liberum* eſſe debere actum *humanum*, hæc ſtatim animadvertere oportet. Duplex ſecernitur *eſſentia* actus humani; una *Phyſica*, quæ eſt ipſa actionis entitas naturalis, altera *Moralis*, quæ habitudinem actionis ad normam agendi præſefert. Inter prædicata eſſentialia actus humani *phyſice* conſiderati ſunt hæc duo, quantum ad rem præſentem attinet, nempe quod ſit motus ab intrinſeca voluntatis inclinatione emanans, quodque ex prælucente cognitione intellectus producatur: quæ ſunt ea ipſa, unde idea *voluntarii* (num. 121.) conſurgit. Quod autem ſit præterea motus, *libere* & non *neceſſario* productus a voluntate, mere *accidentalis* perfectio actus *phyſice* conſiderati eſt. Dum *accidentalem* nomino mutata voce ab aliis Auctoribus, qui de hoc argumento ſcripſere, *ſeparabilem* intelligo, quia nimirum, immutata entitate *phyſica* actus, ratio *liberi* poteſt peræque adeſſe, vel abeſſe; ut patet de univerſis motibus, qui cum ante omnem advertentiam rationis cenſeantur actus hominis naturales, poſtmodum accedente deliberatione & conſenſu dicuntur actus humani liberi. Libertas igitur ad humanum actum requiritur, prout *moraliter* conſideratur, ſub quo reſpectu ſunt quaſi ſynonimæ voces *humani*, *moralis*, *liberi*.

148. Eadem autem libertas exigitur ad moralem actum, non quod proprie ut forma conſtitutiva moralitatis (qua de re initio Articuli 5. diſſeremus) ſed quia radix baſiſque eſt omnis moralitatis. Eſt id impræſentiarum accurate demonſtrandum, non quaſi obſcurum aut incertum putemus, verum ob hanc præcipuam cauſam, quoniam eo confecto ipſa quoque exſtantia humanæ libertatis manet præſtabilita. Moralitas actionum neceſſario ſecum fert imputabilitatem earum ad laudem vel vituperium, ad præmium vel pœnam; atqui imputabilitas hujuſmodi nullum poteſt habere locum, ſemel ac voluntas fingitur deſtituta libertate agendi, ſeu facultate ſeipſam determinandi ad agendum; ſublata igitur libertate neceſſe eſt ipſam quoque moralitatem deſtrui. Aſſumptio manifeſta ex Patribus. Clemens Alexand. (*lib. 1. Strom.*) ſic ait: *Nec laudes, nec vituperationes, nec honores, nec ſupplicia juſta ſunt, ſi anima non habet liberam poteſtatem & appetendi, & averſandi.* D. Auguſtin. (*lib. 5. de Civ. Dei cap. 9.*) *Si concedimus nullum eſſe arbitrium voluntatis, omnis humana vita ſubvertitur: fruſtra leges dantur; fruſtra objurgationes, laudes, vituperationes, exhortationes adhibentur; neque ulla juſta bonis præmia, & malis ſupplicia conſtituta ſunt.* Et has quidem illationes rite deduci, naturali quoque lumine conſtat; talia namque Auguſtinus protulit ex mente Ciceronis ita ratiocinantis in hypotheſi, quod *fato fiant omnia, quæ fiunt*; cui hac in re ipſa nullatenus contradixit.

149. Præterea, quomodo moralitas actionum tota non ſubruetur, ſi horum aliquid admittatur; videlicet hominem, etiam dum perperam agit, & contraria legibus molitur, minime peccare; aut ſi vere peccat, univerſa ejus peccata in Deum fore refundenda? Atqui, dempta homini libertate, alterutrum omnino fatendum eſt. Primum ſic declarat D. Bonav. (*in 2. Sent. diſt. 41. art. 2. q. 2.*) *Quoniam libero arbitrio commiſſum eſt regimen totius hominis, ſi aliqua deordinatio fiat in regno totius animæ, ipſi libero arbitrio imputatur: unde ſi omnia membra, per quæ conſummata eſt, & omnes potentiæ, in quibus aliqua deordinatio facta eſt, traherentur in cauſſam, omnia conquererentur de libero arbitrio, cui ſubjecta ſunt, & ei Dominus totum imputaret, quidquid in eis malum geſtum fuit: Unde ſi tollatur liberum arbitrium, jam nullo modo erit peccatum.* Et S. Juſtinus Martyr (*in Apolog. 2.*) *Niſi homines poſſent ſuo arbitratu turpia fugere, & honeſta ſectari, extra culpam forent quidquid agerent.* Secundum pariter evidens eſt: hinc ex naturalis juris Tractatoribus Hugo Grotius (*Opuſc. de Dogmatibus Reipublicæ pernicioſis*) ſcribit: *Liberum arbitrium ſi qui plane tollunt, evadere vix poſſunt, quin Deum omnium ſcelerum cauſſam faciant, id quod in Republica minime tolerandum eſſe, Plato dixit.*

150. Atque hæc quidem ratio poſterior ſic ad pro-

poſitum ſcopum valet, ut ſimul elidat futilem illam exceptionem, qua priorem aliam enervare conantur nonnulli ex adverſo pugnantes; dicendo nimirum; haud fruſtra leges ferri, nec immerito præmia & ſupplicia decerni in humana ſocietate, ſemel ac dimittatur *ſola* libertas *civilium* ſeu *externarum* actionum. Profecto ultra leges, quæ politiam externam reſpiciunt, extant plures aliæ Divinæ & Humanæ, quibus exacta morum honeſtas, & animi interior juſtitia præcipitur, in iiſque pariter præmia, ac ſupplicia proponuntur. Etenim ex D. Thoma (*1. 2. quæſt. 90. art. 2.*) quamvis, quæ hominibus præſcribitur, *lex omnis ad bonum commune ordinetur, & reſpiciat ordinem ad felicitatem communem*, quam participant homines ſinguli, qui ſunt *veluti partes communitatis perfectæ*: & ideo Philoſophus 5. Eth *legalia juſta dicat factiva & conſervativa felicitatis, & particularum ipſius politica communicatione*: attamen *oportet, quod principaliter & maxime lex reſpiciat ordinem, qui eſt in beatitudine, quæ eſt finis ultimus humanæ vitæ*. Ex quo fit, diverſi generis leges extare debere; alias nempe, *quæ pertineant ad ordinationem hominum ad invicem, & ad temporalem tranquillitatem Civitatis ſeu felicitatem politicam*; & alias, *quæ ordinent hominem maxime ad Deum, & ad beatitudinem æternam*: uti paſſim docet idem Angelicus in univerſa tractatione de Legibus, (ſed præcipue *quæſt. 91. 99. & 103.*) Quemadmodum ergo fatente Melanctone (*in Ethica* contracta §. *de Libertate*). *Libertatem externis actionibus tollere nihil aliud eſt, quam in univerſum delere omnes leges in civitatibus, & concedere infinitam licentiam omnium ſcelerum, & totam ſocietatem generis humani diſſipare*; ita prorſus, noſtro judicio eoque veriſſimo, ſublata libertate reliquarum actionum cum moralium, cum ſupernaturalium, elevantur omnes aliæ leges a politicis diverſæ, quamvis germanæ, Religio deſtruitur, ac Deus ipſe inſimulatur injuſtitiæ, eo quod vetet ac vindicet, quæ reſpuere non eſt in libera hominum poteſtate.

151. Jure proptèrea maxime P. Antoine (*in Theolog. Schol. tract. de Grat. art. 6.*) perſtringens Janſenii aſſeclas, ſeu lupos perſonatos, qui cum ex una parte ſimul cum Luthero, & Calvino exiſtiment tantam humano generi illatam cladem originariæ noxæ alluvione, ut libertas etiam voluntatis interierit, indeque complectantur juxta tertiam magiſtri ſui propoſitionem, Apoſtolico judicio jam proſcriptam, *ad merendum, & demerendum in ſtatu naturæ lapſæ non requiri in homine libertatem a neceſſitate, ſed ſufficere libertatem a coactione*; ex alia vero parte ſimulent in ſuis ſcriptionibus Aſceticis ac Moralibus puriſſimam Evangelii doctrinam: jure, inquam, maximo admonet, eos vel unico iſto falſiſſimo dogmate univerſam morum doctrinam ſus deque vertere. *Janſeniſtæ ſeveriorem doctrinam moralem in omnibus ſequi ſe jactitant, ſed falſo: hæreſis namque Janſeniana continet principium omnis morum corruptelæ, docens, hominem quoties peccat, neceſſitari inſuperabiliter per concupiſcentiam ad peccandum: nam hoc ipſo juſtam & legitimam excuſationem omnibus peccatis, ac criminibus præbent: quænam enim major & juſtior criminum excuſatio poteſt eſſe, quam inſuperabilis neceſſitas peccandi?*

152. Quoniam libertas hominis conſiderata etiam ſecundum præſentem naturæ ſtatum iis jam eſt vindicata rationibus, quæ contra omnes promiſcue Adverſarios poſſunt urgeri, quibuſcumque ex cauſſis promoveantur ad eam inficiandam; ac præterea explicatum, quomodo libertas ad moralitatem actionum exigatur, reſtat nunc, ut claram diſtinctamque concipiamus ideam hujuſce libertatis, de cujus extantia ſumus perſuaſi. Solent Novatores, ut virus ſuum tegere & incautis illudere poſſint impune, nomen *libertatis* uſurpare pro ſpontaneo voluntatis appetitu, ſive inclinatione intima, adeoque *liberum* cum *voluntario* confundere; ea ferme aſtutia, qua olim Pelagius ad fallendos ſimplices *Gratiæ* vocabulum admittebat, non aliud intelligens quam naturalia dona in creatione hominibus a Deo collata, ſicque evacuans ſupernaturalem Chriſti gratiam qua ſalvatur jam natura condita, ut notavit D. Auguſtinus (*Ep. ad Sixt. & ſerm. 11. de verb. Ap.*) At vero Catholici omnes *libertatem* proprie ſumptam ajunt eſſe expeditam potentiam agendi vel non agendi, poſitis etiam omnibus ad agendum requiſitis: proinde quod eſt vere *liberum*, quidpiam notione ſua præ ſe ferre, quod diſcretum diverſumque eſt a *voluntario* hactenus a nobis præciſe deſcripto juxta Scriptores Morales. Ad præcavendas igitur fraudes & æquivocationes omnes, minutatim examinemus quæcumque conducunt ad rectam libertatis intelligentiam.

153. Solent Theologi cum D. Bernardo, ac Sententiarum Magiſtro diſtinguere triplicem libertatem. Prima eſt *Naturæ*, qua quis liber eſt a coactione, & neceſſitate: de qua intelligitur dictum Apoſtoli (*1. ad Cor. cap. 7.*) *qui ſtatuit in corde ſuo firmus, non habens neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis*. Altera *Gratiæ*, qua quis a peccato liber eſt, juxta illud Appoſtoli (*ad Rom. c. 6.*) *liberati a peccato, ſervi facti eſtis juſtitiæ*, & Joannis (*c. 8*) *ſi vos Filius liberavit, vere liberi eritis*. Poſtrema *Gloriæ*, qua quis immunis eſt ab hujus temporalis vitæ miſeriis; de qua idem Paulus (*ad Rom. c. 8.*) *tunc & ipſa creatura liberabitur a ſervitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei*. Itaque, ut Seraphicus ſubdit (*Comp. Th. Ver l. 2. c. 56.*) *prima libertas eſt bonorum, & malorum; ſecunda eſt tantummodo bonorum, tertia eſt in cælo regnantium*: ex quo infert, quod *liberum arbitrium liberius eſt in bonis, quam in malis; quia in bonis eſt tantummodo ſervitus miſeriæ, in malis autem eſt ſervitus miſeriæ, & peccati*. Quoties nunc in ſcholis *liberum arbitrium* nominatur, non gratiæ aut gloriæ, ſed *naturæ* libertas intelligitur, nam ſola hæc libertas eſt a *natura* indita homini, adeoque communis bonis, & malis. Hominem in ſtatu innocentiæ habuiſſe voluntatem liberam a coactione, & neceſſitate, admittunt cum Catholicis Lutherus, Calvinus, & reliqui Novatores; ſed vitiata per peccatum natura amiſſam putant eam libertatem, ſaltem prout importat immunitatem a neceſſitate. Horum peſſima deceptio in eo verſatur, quod Scripturæ, & Patrum teſtimonia, quæ de libertate duntaxat gratiæ aut gloriæ ſunt accipienda, ad libertatem naturalem transferant; homo enim peccando liberum arbitrium dicitur perdidiſſe, non quantum ad libertatem naturalem, ſed quantum ad libertatem, quæ eſt a culpa, & a miſeria. Unde S. Auguſt.

guſt. (*l. 1. contr. duas epiſt. Pel. cap. 2.*) ait : *liberum arbitrium uſque adeo in peccatore non periit, ut per illud peccent, maxime omnes qui cum delectatione peccant.*

154. Quandoquidem libertas *naturæ*, in quovis homine etiam lapſo adhuc ſuperſtes, ex dictis immunitatem tum a *coactione*, tum a *neceſſitate* complectitur, præſtat explanare, quidnam coactionis ac neceſſitatis nomine veniat: *Coactio* eſt vis, qua ſubſtantia fingitur quidpiam agere tantummodo ob vim ab extrinſeco aliquo principio ei illatam, quominus ſubſtantia ipſa influat in talem actionem. Voluntas noſtra, cum agat ſemper vi ſua, & contra inclinationem ſuam nunquam agat, coactionem proprie loquendo pati nequit: ſecus enim *tunc nolens vellet, vel volens nollet*; ut notat Scotus (*in 4. Sent. diſt. 29. q. 1.*) quod manifeſtam præ ſe fert contradictionem. Quare nullus actus ex iis, qui a voluntate dicuntur *eliciti* (*n.* 98.) poteſt eſſe coactus ideoque impoſſibile eſt unum aliquem proferre in exemplo coactionis, ut monet Wolphius (*in Pſycol. n.* 954.) Quidquid ergo voluntarium, ſeu a voluntate profectum eſt, neceſſario debet eſſe ſpontaneum, & coactionis expers; ita quidem ut ſi immunitatem a coactione demas voluntati, ipſam quoque voluntatem de medio tollas, quemadmodum palam convincitur camperimere impudentiſſimus Bælius, qui innumeris erroribus, queis Litterarum Orbem inficere conatus eſt, & hunc immanem adjunxit, ut ſcriberet externam coactionem in animam cedere poſſe : *Sicuti dicitur aliquid naturale, quia eſt ſecundum inclinationem naturæ*, ait Angelicus (*1. part. q. 82. art. 1.*) *ita dicitur aliquid voluntarium, quia eſt ſecundum inclinationem voluntatis. Sicut ergo impoſſibile eſt, quod aliquid ſimul ſit violentum & naturale : ita impoſſibile eſt, quod aliquid ſimpliciter ſit coactum & voluntarium.*

155. Quæcunque vero ad tam deſperatæ cauſſæ patrocinium opponi poſſunt exempla hominum variorum, qui aliena violentia ſæpius coacti fuerunt efficere aut admittere, quæ ipſi maxime reſpuebant; ea, ſi rite expendantur, alterutrum dumtaxat ex his duobus evincunt: videlicet vel ſolas corporeas actiones, quæ dicuntur *imperari* a voluntate inferioribus Potentiis, poſſe coactionem ſubire, reluctante interim, dum efficiunt extrinſecus, intima voluntate, quam extranei principii vis nequit prevadere; ut contingit in virgine aliqua, quæ cogitur pati in ſuo corpore ſtuprum, quod animo ſuo conſtanter averſatur: vel (ſi actionibus externis aliqua coactione exortis interior voluntatis inclinatio accedit, ut evenit in viatore pecuniam latroni tradente cauſſa vitandi præſentiſſimum necis periculum) eaſdem actiones coactas tranſire ſubinde in voluntarias. Utrumque porro concedimus; ſed nihil inde infertur contra ſuperiorem doctrinam. Nam in priori caſu vis exterior non impellit voluntatem agere & producere actum immanentem contra propriam inclinationem; in poſteriore autem, voluntas inducitur eadem vi ſolum ad volendum & lubenter agendum, cum poſſet non velle, ſi ita placeret. Totum hoc confirmat Seraphicus (*Com. Theol. verit. lib 2. cap. 56.*) dicens: *Nota quod libertas liberi arbitrii eſt libera a coactione ſufficienti, ſed non libera a coactione efficienti; nulla enim coactio exterior eſt cauſſa ſufficiens, ut aliquid fiat, licet quandoque ſit efficiens; ut patet in multis, qui coacti ſunt negare Chriſtum per tormenta, quoniam in hujuſmodi coacta voluntas, voluntas eſt, ut ait Auguſtinus.*

156. *Neceſſitas* hic ſignificat ineluctabilem, & invincibilem determinationem ad aliquid agendum, propter quam actus ita exiſtit, ut non poſſit non exiſtere abſolute & omnino, non ex ſola ſuppoſitione quod cauſſa activa velit agere; ſive oriatur ejuſmodi determinatio ab intima cauſſæ agentis natura, ſive proveniat ab energia exterioris alicujus principii ipſam cauſſam promoventis. Talis neceſſitas vocatur *abſoluta*, & *antecedens*, quandoquidem anteverrit omnem prorſus voluntatis determinationem, & in quavis hypotheſi actum ab ea extorquet, ſicque opponitur alteri illi neceſſitati, quæ dicitur *conditionata*, & *conſequens*, quoniam a prævia voluntatis determinatione promanat, & ſolam ſpectat hypotheſim actionis producendæ. Prioris dumtaxat generis neceſſitas eliminat libertatem proprie dictam: quæ enim eſt generis alterius, efficit etiam actum libere productum, juxta Metaphyſicorum axioma: *omne, quod eſt, quando eſt, neceſſe eſt eſſe*. Sunt hæc probe notanda ad præcavendas Novatorum technas, qui cum reapſe ſentiant ſive vitioſam cupiditatem, ſive laudabilem caritatem imponere hominibus abſolutam agendi neceſſitatem, ſolent nihilominus hanc repræſentare, quaſi hypothetica tantum foret neceſſitas; unde voluntatem liberam eſſe dictitant, etiam dum agit neceſſario.

157. Coactione ac neceſſitate in anteceſſum ſic declaratis, jam intelligimus libertatem *adæquate* ſumptam, quæ utramque debet excludere, duplici quaſi gradu conſtare; quem attendentes Catholici Doctores ſolent duplicem quoque libertatem humanæ voluntatis diſtinguere: una, eaque prorſus eſſentialis, dicitur libertas a *coactione*, per quam voluntas ſponte ac lubenter agit, quidquid agit: altera, & hæc accidentalis, dicitur libertas a *neceſſitate*, per quam voluntas non modo ſponte agit, verum etiam cum tali ſuorum actuum dominio, ut, ſi vellet, poſſet peræque non agere. Poteſtas vero iſta agendi, vel non agendi, vel *contradictionis* ſive *exercitii* vocatur, ſi referatur ad unum, aut plura objecta, circa quæ voluntas poteſt elicere actum vel non elicere, hoc eſt, velle, & non velle, vel *contrarietatis* ſive *ſpecificationis*, ſi unicum aut plura objecta reſpiciat, circa quæ elicere poteſt diverſos, & oppoſitos actus: ita priori reſpectu poteſt ex. cau. *amare*, vel *non amare*; poſteriori *amare*, vel *odiſſe*. *Accidentalem* dixi libertatem *a neceſſitate*, ſpectando phyſicam voluntatis humanæ eſſentiam: tum quia non in omni naturæ ſtatu voluntas illam conſtanter retinet circa eadem objecta; Deum enim, quem nos hic libere diligimus vel non diligimus, Beati in cælis amant neceſſario etſi lubentiſſime, tum quia neque in ſtatu præſenti poteſt ea libertas verſari circa quodcunque bonorum aut malorum genus (*num.* 103.) ſicut Metaphyſicii jure proprio demonſtrant.

158. Non erit inutile perpendere varietatem nominum, quæ ab Auctoribus noſtratibus attribui conſueverunt eidem libertati ſub diverſis rationibus conſideratæ. 1. Vocatur libertas *Indifferentiæ*, ſi ſpectetur in mera potentia; quatenus nempe facultas eſt agendi, vel non agendi, aliter atque aliter agendi, concurrentibus

etiam omnibus conditionibus ad agendum requiſitis; ex quo quiſque facile dignoſcet, indifferentiam hujuſmodi, etſi ſecundum materialem vocem ſignet puram determinationis negationem, reapſe poſitivum aliquid denotare, nimirum vim ſeſe determinandi ad agendum; proindeque indifferentiam *activam* eſſe, non *paſſivam*, qualis in bilance deprehenditur. 2. Ubi in actu conſideratur, libertas *contingentiæ* dicitur, quia actus hoc modo liber ita exiſtit, ut potuerit, etiam non eſſe, ſi nempe voluntas ſtatuiſſet minime agere. 3. Appellatur libertas *electionis*, quoniam uſus libertatis hujuſce maxime ſe prodit, dum ex multis, quæ offeruntur, unum præ alio ſeligitur; *ex hoc liberi eſſe dicimur*, inquit Angelicus (1. *q.* 83. *art.* 3.) *quod poſſumus unum recipere alio recuſato, quod eſt eligere.*

159. Hæc porro libertas, quoad nomina omnia & rem ipſam hactenus explicata, illa eſt, quam Catholica Eccleſia revelato Dei verbo edocta perpetuo agnovit, quamque adverſus Novatores hæreticos ſtrenue tuentur Dogmatici ac Polemici noſtri Theologi. Ad hos unumquemque remitto, cui volupe ſit ſeriem omnem recognoſcere argumentorum faventium catholicæ cauſſæ: pro inſtituto enim noſtro ſat eſt aliqua delibaſſe (*n.* 141. *& ſeq.*) quæ cum non ſint Theologis indigna, poſſunt etiam ab Ethnicis uſurpari. Nihilominus, quia ex S. Auguſtin. (*de Quant. animæ c.* 7.) *auctoritati credere magnum compendium eſt, & nullus labor*; unicum ſaltem adducamus Divinarum Litterarum irrefragabile teſtimonium, quod legitur in Eccleſiaſt. (*c.* 15.) *Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilii ſui.* Hoc expendens triplici loco Angelicus ita ratiocinatur. 1. *Deus reliquit hominem in manu conſilii ſui: hoc autem non eſſet, niſi haberet liberam electionem; quæ eſt appetitus præconſiliati, ut dicitur in* 3. *Ethic. ergo homo habet liberam electionem ſuorum actuum*) in QQ. Diſp. q. 6. de Elect. Hum. ar. 1.) *Deus reliquit hominem in manu conſilii ſui, non quia liceat ei facere omne quod velit, ſed quia id quod faciendum eſt, non cogimur neceſſitate naturæ, ſicut creaturæ irrationales, ſed libera electione ex proprio conſilio procedente* 2. 2. *q.* 104. (*art.* 1.). 3. *In hoc, quod dicitur, Deum hominem ſibi reliquiſſe, non excluditur homo a divina providentia, ſed oſtenditur, quod non præfigitur ei virtus operativa determinata ad unum ſicut rebus naturalibus, quæ aguntur tantum quaſi ab altero directæ in finem, non autem ſeipſa agunt quaſi ſe dirigentia in finem, ut creaturæ rationales per liberum arbitrium, quo conſiliantur, & eligunt; unde ſignanter dicit: in manu conſilii ſui* (1. *par. q.* 2. *art.* 2.)

260. Neque allatum argumentum poterunt enarvare Sectarii, ſi dictent divina illa Sirachidis verba referenda ad hominem naturæ inſtitutæ & integræ, minime applicanda collapſo. Nam effugium iſtud præcludit integra ſermonis ſeries in eodem Capite, ut cuique legenti patebit. Accedit contextus alterius Capitis (ſcilicet 31.) ubi vir perfectus laudatur, eo quod in præſenti naturæ ſtatu *potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus, facere mala, & non fecit*; nullus enim laudi, merito, præmiove locus, niſi ſupponatur arbitrii libertas ad faciendum, vel non faciendum malum (*num.* 148.) Hinc Angelicus: *Quia creatura rationalis habet per liberum arbitrium dominium ſui actus, ſpeciali quodam modo ſubditur divinæ providentiæ, ut ſcilicet ei imputetur aliquid ad culpam vel ad meritum, & reddatur ei aliquid ut pœna, vel præmium* (1. *par. q.* 22. *art.* 2.). Quod in præſenti negotio admitti poteſt diſcrimen inter utrumque naturæ ſtatum, illud repetitur ex *diverſitate* gratiæ divinæ, quam ad abſtinendum a malo, & ad perdurandum in bono, olim habuit innocens homo, & nunc recipit homo infirmatus, qua de re idem Angelicus (1. 2. *quæſt.* 109. *art.* 3. *&* 8. *ac lib.* 3. *contra Gent. cap.* 155.) fuſe vero D. Auguſt. (*in l. de Corrept. & Grat.*) & poſteriores Scholaſtici Theologi.

161. Jam adverſus Hæreticorum machinamenta tueamur ſarta tecta, quæ hactenus de libertate diſputantes adſtruximus, ſimulque præoccupemus dubia aliquot, quæ poſſunt enaſci legentibus etiam Catholicos Auctores, qui de hoc argumento ſcripſère, *quinque* remanent probe animadvertenda, quæ, utut diverſa inter ſe ac diſparata, ad utrumque indicatum finem valde conducunt: *Primo*, dicet quis, ſi in præſenti potiſſimum naturæ lapſæ ſtatu nequit homo ſolis viribus legem ſervare & bonum facere, ſicuti poteſt per ſeipſum legem tranſgredi, & malum facere: nonne alterutrum ex his duobus conſequitur, ſcilicet hominem vel non peccare omittendo bonum, quod non poteſt facere, vel carere naturali facultate libere agendi, ac ſeſe determinandi ad quodcumque voluerit? Dubium hoc evaneſcit, ſi attendas quæ S. Bonav. (*in* 2. *Sent. diſt.* 28. *dub.* 3.) apposite ſcribit. *Poſſe quid facere vel vitare, dupliciter aliquis poteſt: primo modo quia per ſeipſum ſine aliquo alieno ſuffragio poteſt illud; ſicut aliquis poteſt comedere, quando eſt ſanus, & habet cibum; alio modo dicitur aliquis aliquid poſſe, non ſolum quia poteſt illud per ſe, & in ſe, ſed quia poteſt cum alio, quod ſibi præſto eſt, & hoc modo accipiendo, poſſe omne quod Deus præcipit in noſtra poteſtate eſt; quia ipſe, qui præcipit, præſto eſt præbere gratiam adjuvantem, per quam poſſumus proficere: alio modo accipiendo, poſſe, non omne, quod præcipit, eſt in noſtra poteſtate. Non tamen ex hoc excuſatur aliquis; ſicut ſi præciperet dominus ſervo, quod daret ſibi bibendum, & ipſe non haberet aquam, ſi poſſet eum acquirere, non excuſaretur.* Alia itidem addit S. Doctor (*dub.* 4.) quæ ad eamdem rem faciunt.

162. *Secundo*, libertatis dogma, Chriſtiana Fide ab omnibus tenendum, minime conſiſtit, niſi *voluntarii*, ac *liberi* notiones prorſus diverſæ habeantur, prout integra materia bipartita hujus Artic. III. ſatis commonſtrat. Quadruplex autem notari poteſt diſcrimen voluntarii ac liberi. 1. Voluntarium ex ſe admittit neceſſitatem, etiam antecedentem abſolutamque; liberum illam eliminat: ſic ex. gr. *homo naturaliter, & de neceſſitate vult beatitudinem, & miſeriam velle non poteſt* (ut ait, Angelicus *q.* 1. *de Potentia Dei art.* 5.) & tamen voluntarie lubenterque illam appetit, iſtam averſatur. 2. Quod ex priore manat, voluntarium latius patet, quam liberum; cum omne liberum ſit etiam voluntarium, non e converſo. 3. Ratio voluntarii eſt perfectio intrinſeca & eſſentialis actionibus humanis; ratio vero liberi accidentaria & contingens dumtaxat eſt (*n.* 147.) 4. Fieri

poteſt,

poteſt, ut in uno eodemque actu, qui ſimul liber ac voluntarius eſt, augeatur voluntarium, & minuatur liberum: quemadmodum demonſtrabimus in Articulo IV. ſect. 2. §. 4. ubi de ultimo voluntarii impedimento fiet ſermo, videlicet de Concupiſcentia. Ex his lumen accedit ac robur diviſioni illi apud Catholicos familiari, qua voluntarium diſtribuitur (*n.* 136.) in *neceſſarium*, & *contingens*.

136. Hæc ipſa præterea nos manu ducunt ad percipiendam celebrem apud antiquos Scholaſticos voluntatis diſtinctionem, qua ignorata plura eorumdem teſtimonia ad præſens argumentum ſpectantia vix poſſunt rite intelligi, facillime vero pertrahi ad abſonos ſenſus. Docuerunt illi voluntatem humanam dupliciter conſiderandam, ſcilicet prout *Natura* & *Ratio* eſt, ſeu prout *Naturalis* & *Deliberativa*. Priori modo ad unum objectum, & unum actum neceſſario determinata eſt: poſteriori modo ſe habet indifferenter ad plura objecta, vel ad plures rationes formales unius objecti, circa quas varios actus edere poteſt: ſub priori adſpectu eſt principium ſimplicis volitionis; ſub poſteriori principium eſt electionis. Audiatur Seraphicus (*in* 2. *diſt.* 24. *part.* 1. *art.* 2. *quæſt.* 3.) *Concedendum, quod naturalis voluntas, & deliberativa poteſt eſſe eadem potentia, quæ quidem ſecundum alium & alium modum movendi ſic & ſic appellatur. Eadem enim eſt potentia, qua appeto beatitudinem, & qua appeto virtutem, ſive facere hoc bonum, vel illud ad beatitudinem ordinatum, quæ, ut appetit beatitudinem, dicitur naturalis, quia immutabiliter appetitus ejus ad beatitudinem inclinatur: ut vero appetit hoc vel illud bonum facere, deliberativa dicitur, & ſecundum judicium rationis poteſt ad contrarium inclinari*. Angelicus (3. *par. quæſt.* 18. *art.* 1.) *Ipſa potentia voluntatis eſt naturalis, & conſequitur naturam ex neceſſitate: ſed motus vel actus hujus potentiæ (qui etiam voluntas dicitur) quandoque eſt naturalis & neceſſarius, puta reſpectu felicitatis; quandoque ex libero arbitrio rationis proveniens, & non neceſſarius neque naturalis*. Similia exprimit variis in locis (2. *par. quæſt.* 42. *art.* 1. & *quæſt.* 82. *art.* 1. & 2. *ac* 1. 3. *q.* 10. *art.* 2. & 1.) quæ digna ſunt ut legantur.

164. *Tertio*, ex mox dictis nemo eſt qui non intelligat, *voluntarium*, & *liberum* inter ſe differre, ſicut excedens & exceſſum. Inde eſt, ut Catholici ſentiant naturalem hominis libertatem, adæquate ſeu complete acceptam, duplici quaſi gradu conſtare; & idcirco immunitatem præſeferre tum a *coactione*, quæ opponitur *voluntario*, tum a *neceſſitate* quæ adverſatur *libero* (*num.* 157.) Nihilominus apud eoſdem Catholicos ſæpe ſermone familiari, qui preſſam loquendi rationem non ſemper ſequitur, voluntarium & liberum vicaria viciſſitudine accipi conſueverunt pro ſe invicem; ita ut quod eſt duntaxat voluntarium, dicatur liberum; quodque liberum etiam eſt, appelletur dumtaxat voluntarium. Exempla occurrunt in Doctore Angelico, ut alios reticeamus. Ipſe namque (*in* 2. *Sent. diſt.* 25. *q. un. ar.* 4.) ait, *liberum arbitrium dicitur ex eo, quod cogi non poteſt*, hoc eſt, voluntarium coactione caret ſtricte ſumpta. Viceverſa (1. 2. *q.* 6. *a.* 2.) ſcribit, *perfectam cognitionem finis ſequitur voluntarium ſecundum rationem perfectam, prout ſcilicet apprehenſo fine aliquis poteſt deliberare de fine, de his quæ ſunt ad finem, moveri in finem, vel non moveri*. Porro quod fit ex prævia deliberatione, & cum indifferentia ad agendum vel non agendum, eſt vere liberum, & non tantummodo voluntarium. Unde Seraphicus (*in* 2. *Sent. diſt.* 15. *par.* 2. *artic.* 1. *q.* 2. *in fine*) *ſi voluntarium dicatur a voluntate deliberante, & conſiliante, bene concedo quod voluntarium eſt contingens, hoc eſt ſtricte liberum*.

165. *Quarto*, pariter infrequens non eſt apud eoſdem Catholicos Scriptores, ut liberum arbitrium ſeu libertas *naturæ* nunc dicatur libertas a *neceſſitate*, nunc ſimpliciter vocetur libertas a *coactione*. Ita Seraphicus (*in* 2. *Sent. diſt.* 44 *art.* 3 *quæſt.* 1.) *triplex dicitur eſſe libertas, ſcilicet a coactione, a culpa, & a miſeria*. Alibi vero (*Comp. Th. Ver. l.* 2. *cap.* 56.) *libertas arbitrii triplex eſt, ſcilicet a neceſſitate, a peccato, a miſeria*. Angelicus quoque (1. *p. quæſt.* 83. *art.* 2. *in fine*) *homo peccando liberum arbitrium dicitur perdidiſſe, non quantum ad libertatem naturalem, quæ eſt a coactione, ſed quantum ad libertatem, quæ eſt a culpa, & a miſeria*. Libertatem autem naturalem, ſuperſtitem in homine lapſo, dicendam eſſe etiam a *neceſſitate*, & non a ſola coactione, a paullo ante (*qu.* 82. *art.* 2.) ſatis expreſſit. Ibi enim hanc theſim ponit; *voluntas non ex neceſſitate vult, quæcumque vult*; & tali argumento confirmat. *Auguſtinus dicit, voluntas eſt, qua peccatur, & recte vivitur; & ſic ſe habet ad oppoſita: non ergo ex neceſſitate vult, quæcumque vult*. Eamdem libertatem a *neceſſitate* palam aſſerit in alio textu, quem mox (*n.* 170.) referemus.

169 Gemina præcedens obſervatio erit peraccommoda ad diſſolvendas cunctas illas captioſas argumentatione Novatorum, qui ad veteris ſcholæ Magiſtros provocantes, allegare ſolent illas dumtaxat locutiones, ſive ſententias, quæ a reliquis abſtractæ, & extima ſpecie conſideratæ videntur idem prorſus ſtatuere, quod ipſimet comminiſcuntur: ſcilicet libertatem hominis totam in eo eſſe, quod ſit a coactione immunis, quod voluntarie & ex propria inclinatione agat; quamquam aliunde ſit ineluctabiliter determinatus ad agendum, & reipſa agat neceſſario. Profecto, dum ita ſeſe gerunt, communes tum Dialecticæ, tum Criticæ Artis regulas oſtendunt ſe vel penitus ignorare, vel temere deſpicere. Nam Dialectici de Vocum interpretatione agentes monent, eas interpretandas ex relatione ad tempora, quia nimirum ſequentes ætates vocibus priorum ſæpe diverſas alligarunt notiones: Critici vero advertunt, Scriptorum mentem ex integra ſermonum ſerie dignoſcendam eſſe; quoniam non omni loco omnia enuntiari poſſunt; ut patet ex ipſa Sacra Scriptura, quæ ſalutem æternam attribuit nunc fidei, nunc ſpei, nunc invocationi divini nominis, nunc Sacramentis. Ut inſtructas haſce a Novatoribus inſidias evitarem, conſultum ego putavi *voluntarii*, ac *liberi* nomina proprio ſemper in ſenſu uſurpare, & utramque ſeorſim diſcutere: ideo autem veteres Doctores noſtri ſecus interdum locuti, quia (ut Auguſtinus dicebat Chryſoſtomum Pelagianis eripiens) *diſputantes in Eccleſia Catholica non ſe aliter intelligi arbitrabantur*, unde Novatoribus *nondum litigantibus ſecurius loquebantur*.

167. *Quinto*, haud pauci ex recentibus Proteſtantibus,

bus, qui vel Inſtitutiones Ethicas, vel Elementa Juris Naturalis, vel alterius thematis opera evulgarunt, adeo præclare de humana libertate videntur ſcripſiſſe, ut qui homines de facie non noſcit, facile ſibi perſuadeat, eos nobiſcum ſentire. Exempli loco aliqua ipſorum proferamus teſtimonia. Joann. Conradus Durrius (*Eth. Inſt. par. 2. c. 4.*) inquit: *Eſt libertas facultas animæ rationalis, qua homo poſitis omnibus ad agendum requiſitis, indifferenter per ſemetipſum poteſt agere, & non agere; agere hoc, & agere illud.* Tum eam hoc modo adſtruit. *Talem libertatem revera in homine dari, probatione prolixa non indiget. Satis enim eam evincunt & conſenſus hominum doctorum pariter indoctorumque, & optima talium arbitra experientia, dum ipſimet ratiocinamur, & deliberamus atque expendimus, quid rebus bonitatis aut damni inſit, quid accipiendum, quid reſpuendum: quæ omnia ſupponunt liberam in deliberantibus electionem, quin & laus & vituperium, præmia & pœnæ, atque ipſa etiam legum ferendarum ratio in libertate agendi fundatur 3. Eth. c. 1.* Petrus de Crouſa (*par. 1. Logicæ ſect. 1. c. 18*) *qua evidentia ſentio, & ſentire & fateri cogor, me cogitare, eadem evidentia, modo attendam, ſentio me velle, & eum eſſe, qui me ad volendum pro lubitu flecto; ſumque actuum illorum, qui nomine tò velle veniunt, dominus, cauſſa, arbiter.* Puffendorfius (*l. de hom. c. 11.*) *intrinſeca voluntatis indifferentia per extraneum aliquod medium penitus extirpari nequit; ideoque eo firmiter tenendum eſt, quod, iſta ſublata indifferentia, actionum moralium humanitas funditus ſimul tolleretur.*

168. Et tamen, quis crederet? nihil minus, quam iſtorum ſuffragium, catholicam cauſſam juvat: cur? quia re penitus inſpecta deprehenduntur talia proloqui de humanis actionibus, aut *externis* tantum & *civilibus*, aut mere *naturalibus*. Ubi enim de vera morum honeſtate, ac de ſupernaturali operum juſtitia diſquiſitio inſtituitur, longe alio utuntur idiomate, quia videlicet deſerere nolunt ſuorum Prodromorum, ac propriam Sectarum pſeudotheologica ſyntagmata de humano arbitrio, de peccato originali, de carnali concupiſcentia, de merito, deque aliis controverſis Articulis. Hinc Cl. P. Ignatius Schwarzius (*tom. 1. Inſt. Jur. Publ. par. 1. tit. 1. inſtr. 1.*) poſtquam relatum Puffendorfii textum lampyridum luce fulgentem expendit, hæc ſubdit: *Etſi admittat libertatem indifferentiæ in ordine ad imputabilitatem actionum in foro externo, ſpectato ſaltem merito naturali; negabit tamen ſpectato merito ſupernaturali, ſola fide in Chriſtum cum Luthero ſuo contentus.*

169. Quænam autem paradoxa ſeu portenta errorum in prædictis Articulis præſertim de libero arbitrio tueantur Lutheri, & Calvini Sectatores, ex ſequentibus Tridentinæ Synodi Canonibus (*ſeſſ. 7. de Juſtif.*) colligere pronum erit. *Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium, a Deo motum & excitatum, nihil cooperari, aſſentiendo Deo excitanti, atque vocanti, quoad obtinendam juſtificationis gratiam ſe diſponat, ac præparet: neque poſſe diſſentire, ſi velit; ſed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mereque paſſive ſe habere, anathema ſit* (can. 4.) *Si quis liberum hominis arbitrium poſt Adæ peccatum amiſſum, & extinctum eſſe dixerit, aut rem eſſe de ſolo titulo, immo titulum ſine re, figmentum denique a Sathana invectum in Eccleſiam, anathema ſit* (can. 5.) *Si quis dixerit, non eſſe in poteſtate hominis vias ſuas malas facere, ſeu mala opera, ita ut bona Deum operari, non permiſſive ſolum, ſed etiam proprie & per ſe, adeo ut ſit proprium ejus opus, non minus proditio Judæ, quam vocatio Pauli, anathema ſit* (can. 6.) Hæc omnia nonniſi contra eoſdem Novatores ſtatuta fuiſſe, nemo ignorat: igitur juxta ipſos conſequens eſt, voluntatem humanam eadem prorſus libertate, quæ *naturæ* dicitur, nunc veſtitam, nunc exſpoliatam eſſe pro varia actionum civilium vel moralium, naturalium vel ſupernaturalium indole: quod eſt omnino monſtri genus.

170. Sermonem de Libertate abſolvamus proferendo graviſſimum ſimulque veriſſimum judicium, quod de priſcis ejuſdem oſoribus & impugnatoribus efformavit Div. Thomas (*QQ. Diſp. quæſt. 6. de Elect. Hum. art. 1.*) ut hinc etiam clareſcat, haud injuria factam Janſeniſtis a C. P. Antoine exprobrationem illam, quam (*num. 151.*) jam retulimus. *Quidam poſuerunt, quod voluntas hominis ex neceſſitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant, quod voluntas cogeretur, quia non omne neceſſarium eſt violentum, ſed ſolum id cujus principium eſt extra. Hæc autem opinio eſt hæretica, quia tollit rationem meriti, & demeriti in humanis actibus; non enim videtur eſſe meritorium vel demeritorium, quod aliquis ſic ex neceſſitate agit, quod vitare non poſſit. Eſt etiam annumeranda inter extraneas Philoſophiæ opiniones, quia non ſolum contrariatur Fidei, ſed ſubvertit quoque omnia principia Philoſophiæ Moralis: ſi enim non ſit liberum aliquid in nobis, ſed ex neceſſitate movemur ad volendum, tollitur deliberatio, exhortatio, præceptum, & punitio, & laus, & vituperium, circa quæ Moralis Philoſophia conſiſtit. Ad hujuſmodi autem propoſitiones ponendas inducti ſunt aliqui homines, partim quidem propter protervíam, partim propter aliquas rationes ſophiſticas; quas ſolvere non potuerunt.*

ARTICULUS IV.

De Involuntario ejuſque Cauſſis.

SECTIO I.

De Involuntario.

171. Quamvis *Voluntario* accurate jam perſpecto, facillimum ſit efformare notionem *Involuntarii*, quippe ex veteri proloquio *oppoſitorum oppoſitæ ſunt rationes;* attamen conſultum arbitror ſpecialem de iſto inſtituere diſquiſitionem, ut plana nobis aperiatur via explorandi cauſſas ſingulas, quæ involuntarium ipſum progignere valent in humanis actionibus. A nonnullis dicitur eſſe *omne id cui deeſt aliquid ex requiſitis ad voluntarium*, veriſſime, at quiſquis ſolam tenet *involuntarii* vocem, totum id jam comprehendit. Magis nos erudiet tradita ab Ariſtotele definitio, qui (*l. 3. Eth. c. 1.*) involuntarium ait eſſe, *quod fit vel vi, vel ignorantia.* Cum enim volun-

voluntarium ex eodem Philoſopho duo neceſſario complectatur (*num.* 121.) intellectus cognitionem, & voluntatis inclinationem; hinc conficitur involuntarium illud eſſe, quod evenit vel citra cognitionem, vel contra inclinationem, adeoque vim, & ignorantiam inducere involuntarium; cognitioni namque adverſatur ignorantia, & vis inclinationi.

172. Exinde nobis duo ſimul innoteſcunt, nempe & primaria divino, & duplex cauſſa involuntarii. Itaque involuntarium aliud eſt per *violentiam*, aliud per *ignorantiam*. Per violentiam illud agitur, ex eodem Ariſtotele, *cujus principium extra eſt, atque id ejuſmodi eſt, ut nihil adjumenti adferat is, qui agit, aut patitur*: ut dum quis multo me robuſtior, apprehenſa manu mea, cogit me primo amicum cædere, dein ferulam ſuſtinere: quorum illud ago, iſtud patior contra voluntatis meæ propenſionem. Per ignorantiam vero id agitur, pergit laudatus Philoſophus, *quod ita ex ignorantia committitur, ut ſubſequatur dolor, & eum qui agit, pœniteat*: ut dum parens aliquis intempeſta nocte a ſomno excitatus, ob inſolitum ſtrepitum in domus conclavio editum, ignea baliſta filium tunc a theatro revertentem enecat, exiſtimans eſſe nocturnum furem; unde detecto poſtmodum errore plurimum angitur.

173. Secundo diſpeſcitur Involuntarium in *ſimplex*, & *ſecundum quid* ſive *diminutum*. *Simplex* tunc eſt, quando quis externa vi compulſus aliquid agit, voluntate ſua in actionem nullatenus influente: ita ut in ea actione ſeſe habeat inſtar inanimis inſtrumenti; ut dum Sancti Martyres cogebantur tyrannorum, & carnificum violentia coram idolis genua flectere, & propriis manibus thura adolere. *Secundum quid* eſſe cenſetur, ubi aliquis inducitur quidpiam facere, quod non facere mallet, aut omittere, quod mallet facere; adeo ut mutata ob ſupervenientem gravem cauſſam priſtina inclinatione, jam influat voluntas in actionem, aut omiſſionem; ut dum pſeudomartyres vel tormentis perterriti, vel blanditiis illecti Chriſtianam Fidem abjurabant, in illa conſtanter permanſuri, niſi perſecutionis turbo ipſos dejeciſſet. Actiones hujuſmodi dicuntur involuntariæ *ſecundum quid*, ſive juxta Ariſtotelem (*l.* 3 *Eth. c.* 1.) *mixtæ*, quoniam ex voluntario ſimul, & involuntario coaleſcere videntur; ex *involuntario* quidem, quia malum imminens, aut bonum ſperatum, quibus voluntas tandem flectitur ad annuendum, quaſi cogentis vim habent: ex *voluntario* pariter, quia abſolute ſunt voluntaria quæ ſic fiunt; eo enim tempore, quo geruntur, *ſponte* ſuſcipiuntur, & contrariis rebus anteponuntur; unde vel laudem, vel reprehenſionem conſequentem habent ſapientum judicio; quæ ſunt utique clara indicia ſponte factorum.

174 Hoc alterum involuntarii genus, & non primum illud oportet credamus extitiſſe in Viris illis Sanctiſſimis, quos ab Eccleſiæ Præpoſitis, *invitos*, *repugnantes*, *nolenteſque* Sacris Ordinibus initiatos fuiſſe priſca Hiſtoria perſæpe commemorat; itidem in Hebræis, & Saxonibus infidelibus, quorum illi tempore Siſebuti Regis Hiſpaniæ, iſti ætate Caroli V. Imperatoris leguntur attracti *minis*, *terroribus*, *ſuppliciis* ad ſuſcipiendum Chriſtianum Baptiſma. Neque enim ii omnes animo penitus, & conſtanter contradicentes Sacra reapſe ſuſceperunt; ſed talia dumtaxat paſſi ſunt antecedenter, ut ex nolentibus fierent volentes, & Eccleſiaſticorum Paſtorum judicio tandem ſeſe ſubmitterent. Hujus rei fidem facit Div. Auguſtinus præ reliquis Auctoribus, qui verba faciens de prædictis Ordinationibus (*Epiſt.* 137. *ad Donatum*) ita ſcribit: *Tam multi, ut Epiſcopatum ſuſcipiant, tenentur inviti, includuntur, patiuntur tanta, quæ nolunt, donec eis adſit voluntas ſacri miniſterii ſuſcipiendi*.

175. Conſonat quoque Innocentius III. (*l.* 3. *Decr. tit.* 42. *de Baptiſ. c.* Majores) ubi perpendens factum illud Hebræorum, quod ratum habuit Synodus Hiſpana Toletana IV. (*c.* 56.) duplicem diſtinguit voluntatem, *conditionatam* & *abſolutam*, additque illam ſufficere ad validam Sacramentorum ſuſceptionem; quia ſcilicet *coacta voluntas voluntas eſt*, arg. c. *Merita* 15. *quæſt.* 1. en ejuſdem Pontificis Maximi verba. *Inter invitum, & coactum, alii non abſurde diſtinguunt, quod is qui terroribus ac ſupplicis violenter attrahitur, & ne detrimentum incurrat, baptiſmi ſuſcipit Sacramentum, talis characterem ſuſcipit Chriſtianitatis impreſſum, & ipſe tamquam conditionaliter volens, licet abſolute non velit, cogendus eſt ad obſervantiam Fidei Chriſtianæ*; id eſt, licet ſecluſo metu, & pœnarum ſibi impendentium apparatu, nolit baptiſmo initiari, metu tamen & pœnis inducitur ad volendum, & recipiendum baptiſmum, juxta illud Angelici (1. 2. *qu.* 8. *art.* 6.) *Quod per metum agitur, eſt voluntarium, ſecundum quod actu agitur; ſed involuntarium eſt, ſi talis metus non immineret*.

176. Doctrinis iſtis imbuti Confeſſarii genuinum ſenſum aſſequi poterunt illarum coactionum, quas alterius ſexus perſonæ ſolent obtendere, dum panduntſe ob alienam violentiam vel primam feciſſe pudoris jacturam, vel iterata ejuſdem damna ſubiiſſe. Plerumque enim *conditionata* ſeu inducta voluntate admittunt, quod facere detrectarent extra certas circumſtantias conſtitutæ. Minime tamen diffiteor, illarum multas deſuper dari, ut dum corpore violantur, animo prorſus averſo ad agonem uſque, immo & ad palmam, luctentur: ut proinde in ipſis locum habeat, quod ſcripſit D. Auguſtinus loquens de Chriſtianis Sacratiſque fœminis in captivitate vim perpeſſis (*l.* 1. *de Civit. Dei c.* 16.) *Sanctum corpus uſu fit ſanctæ voluntatis, qua inconcuſſa, & ſtabili permanente, quidquid alius de corpore fecerit, quod ſine peccato proprio non valeat evitari, præter culpam eſt patientis*. Confirmat idipſum Seraphicus (*in* 4. *Sent. diſt.* 33. *art.* 2. *in fine*) dicens: *Si amittatur incorruptio carnis, ſalva incorruptione mentis, manet quod formale & completivum eſt virginitatis, ideo meritum, & præmium etiam; quamvis illud, quod materiale erat, ſit perditum, unde perdita eſt ſecundum quid, tamen manet ſimpliciter; perdita eſt in conſpectu hominum, non tamen in conſpectu Dei*.

SECTIO II.

De Cauſſis involuntarii.

177. DEclarando hactenus Involuntarii diviſiones, ejus quoque cauſſas ſumus perſecuti, videlicet *Violentiam*, & *Ignorantiam*, quas Ariſtoteles (num. 172.) memoravit. Solent hæ ab Auctoribus vocari *impedimenta* voluntarii. Mirum porro videri non debet, quod quatuor paſſim recenſeant, nempe *Violentiam*, *Metum*, *Ignorantiam*, & *Concupiſcentiam*; nec enim propterea Morali Philoſopho adverſantur. Siquidem is nominare voluit illa duntaxat impedimenta, quæ voluntarium omnino perimunt, adeoque involuntarium ſimpliciter efficiunt, quæ certe binarium numerum non excedunt, per ſe loquendo. Moralibus autem Theologis placet omnia exponere impedimenta, ſive quæ tollunt, ſive quæ minuunt ipſum voluntarium: idcirco adjiciunt etiam Metum, & Concupiſcentiam; quippe hæc intellectus cognitioni, is voluntatis propenſioni poſſunt officere. Quod quidem ipſemet Ariſtoteles ſparſim indicavit in ſuis ad Nicomachum libris: nam (*lib. 3. cap. 1.*) ait, *quæ per metum aguntur, mixta ſunt ex voluntario, & involuntario*, & (*lib. 6. cap. 8.*) *delectatio*, ſeu concupiſcentia *corrumpit æſtimationem prudentiæ*. Itaque pro more perluſtremus ſingula hujuſmodi quatuor impedimenta.

§. I.

De Violentia.

178. *Primum* igitur impedimentum Voluntarii eſt *Violentia* ſeu Vis, quam Paulus Juriſconſultus definit (*lib. 2. ff. Quod metus cauſſa*) eſſe *majorem rei impetum, qui repelli non poteſt*. Hic recolenda, quæ jam docuimus (*num. 154. & 155.*) *de coactione*. Nimirum ex iis liquet, humanam voluntatem a nulla creata cauſſa poſſe violentiam ſeu coactionem pati quoad internos ſuos actus volendi, nolendi, amandi, averſandi, ita ut a violentia tamquam a principio activo extundi poſſint voluntate reluctante, quo quidem in ſenſu dixit Venuſinus Poeta (*lib. 2. Ode 1.*) *Cuncta terrarum ſubacta, præter atrocem Catonis animum*. Ibidem vero addidimus, violentiæ & coactioni ſubeſſe poſſe reliquas voluntatis actiones exteriores, quas nempe voluntas imperat ſubjectis ſibi potentiis. Et hoc non ſic intelligendum, quaſi externa vi cogi queat voluntas ad imperandos actus aliarum potentiarum; imperium enim voluntatis eſt actus ejus *elicitus* ſeu internus, in quem coactio non cadit; ſed iſtum potius habet ſenſum, quod interiores potentiæ, præſertim exteriora membra, per violentiam agentis extrinſeci vel poſſunt cohiberi, ne moveantur ad votum voluntatis, ut ſi volens currere detineatur; vel poſſunt contra voluntatis inclinationem ad motum impelli, ut ſi jacere cupiens cogatur progredi.

179. Allata quoad actus utriuſque generis doctrinam confirmant quæ ſcribit Seraphicus (*in Sent. diſt. 25. part. 2. art. 1. quæſt. 4.*) Quærenti enim, num *liberum arbitrium ab aliquo cogi poſſit?* ita reſpondit: *Notandum, quod eſt loqui de libero arbitrio quantum ad actum exteriorem, & quantum ad actum interiorem, ſive proprium & alienum. Si loquamur quantum ad exteriorem, reſpectu talium actuum poteſt intervenire coactio: poteſt enim quis compelli ut genua coram idolo flectat. Si loquamur quantum ad interiorem, qui ſcilicet eſt velle, eligere, conſentire; ſic reſpectu talis actus poteſt liberum arbitrium aliquo modo induci, poteſt & impediri, ſed nullo modo poteſt compelli. Induci quidem poteſt, quando amat aliud a ſe, & quod infra ſe eſt. Unde per oblationem alicujus rei amatæ, vel ablationem, poteſt induci ad conſentiendum in aliquid malum efficaci perſuaſione, per quem modum Idololatræ tentabant Sanctos Martyres conſentire in idololatriam, modo promittendo delectabilia, modo infligendo triſtia. Iſta tamen inductio longe diſtat a coactione, ſicut probat ipſe exitus; quia nec blandimentis allici, nec tormentis terreri adeo potuerunt, ut a veritate juſtitiæ mutarentur; & ſic liberum arbitrium induci poteſt, quia amat aliquid infra ſe, utpote victum temporalem, vel aliquid conſimile, quod poteſt agens creatum conferre vel auferre. Poteſt etiam impediri propter inclinationem, & conjunctionem ſui ad corporalem naturam, quæ ſubeſt virtuti creaturæ: unde poſſet aliquis alium ita lædere, quod uſum liberi arbitrii amitteret, ex hoc tamen liberum arbitrium non cogeret; coactio enim ponit liberi arbitrii actum, & uſum, ſed ligatio vel impeditio tollit. Coactio provenire habet a ſuperiori; hinc liberum arbitrium a bono creato non poteſt cogi reſpectu actus proprii: hanc enim dignitatem habet liberum arbitrium, ut in quantum liberum ſoli Deo ſit ſubjectum.*

§. II.

De Metu.

180. *Secundum* impedimentum voluntarii eſt *Metus*, qui ad violentiam prope accedit, atque a Jureconſulto definitur (*ff. Quod metus cauſſa l. ait prætor*) *eſt inſtantis, vel futuri periculi cauſſa, mentis trepidatio*: multipliciter dividi ſolet. In primis poteſt eſſe *levis*, vel *gravis*, hoc eſt non cadens, vel cadens in conſtantem virum. Levitas, aut gravitas timoris non ex ſola natura mali, quod timetur, (ut nonnulli putant) deſumenda eſt; verum etiam ex indole, apprehenſione, ſexu, temperamento, aliiſque circumſtantiis dimetienda. Nam ſicuti aliquos interdum reperire eſt, quos pavor imminentis gravis mali, nedum commovet, ſed rationis uſu omnino privat: ita non deſunt, qui ſpecie mali ſuapte natura levis vehementer concutiuntur. Dein ſeu gravis ſeu levis metus poteſt eſſe, vel *antecedens* movenſque ad agendum, ita ut actio dicatur peracta *ex metu*; vel *concomitans* dumtaxat actionem, quæ propterea dicitur facta *cum metu*. Rurſus antecedens, vel eſt *totalis*, quando ſcilicet actio fit ſolum ejus cauſſa, adeoque eo ſemoto omittitur; vel *partialis*, ubi nempe ſimul cum aliis motivis ad agendum urget, ſicque eo etiam deficiente actio non ceſſat. Tandem, cum metus quicumque aut ab *extrinſeco*, aut ab *intrinſeco* poſſit oriri, ille qui extraneam habet cauſam, dicitur vel *injuſte* incuſſus, qualem prædones

dones ingerere ſoleat; vel *juſte* qualis a Legiſlatore incutitur prævaricatoribus legum.

181. Quamquam recenſitas timoris ſpecies exploratas habere valde conducat, præſertim ubi de *publicis* actibus, ſponſalibus, matrimoniis, & contractibus reliquis agitur, circa quos Doctores ſtabilire ſolent diverſas theſes juxta diverſitatem timoris, qui poteſt ad eoſdem actus concurrere; hoc tamen loco moralitatem ſpectantes dicimus univerſim & indiſtincte, actiones ex quocumque metu ortas pro voluntariis *ſimpliciter* habendas; modo excipiatur caſus, in quo contingat rationis uſum intercipi ob timoris vehementiam, unde actiones evadant prorſus indeliberatæ. Communis ea doctrina nititur hoc momento valido, quia nempe non poteſt non eſſe abſolute voluntarium, quod prodit a cognitione intellectus, & voluntatis inclinatione: hujuſmodi porro eſſe quidquid fit *ex metu*, multoque magis *cum metu*, ſatis perſpicue deprehenditur (*ex num.* 173. *& ſeq.*) Quare, qui pavore mali ſeu motivo proximo inducitur ad volendum, vel nolendum, quod extra illius periculi circumſtantias nollet, aut vellet; is poteſt vere dicere cum Epicteto: *non metus mali me cogit, ſed mea me opinio cogit, id eſt, voluntas vincit voluntatem.*

182. Haud pigeat audire denuo Sanctum Bonaventuram (*num.* 179. *cit.*) qui hanc ad rem ita ſcribit: *Etſi inductio videatur eſſe quædam coactio, maxime ſecundum Humana Jura, quæ dicunt, illud quod fit cauſſa metus, non eſſe habendum ratum, maxime de eo metu, qui poteſt cadere in conſtantem virum, pro eo quod conſiderant exteriora opera; ſecundum veritatem tamen iſta inductio ſtat cum libertate voluntatis, nec ei repugnat in aliquo; ſed potius repugnat plenitudini amoris, & voluntatis: non enim ita plene vult aliquis, quando vult ex inductione, ſicut quando vult abſolute, ſicut patet de jactatione mercium in mare: nihilominus tamen ſalvatur ibi ratio libertatis, & voluntatis, unde talis metus apud Deum non excuſat a culpa; ſicut aperte patet in negatione a Petro facta; & propterea non ſequitur, quod liberum arbitrium, ſi poſſit a creatura induci, poſſit cogi.* Seraphico conſonat Angelicus (1. 2. *quæſt.* 6. *art.* 6.) cujus prolixa doctrina in hanc brevem argumenti formam quadrari poteſt. Aliquid conſideratur, vel *ſecundum quod eſt in actu*, vel *ſecundum quod eſt in ſola apprehenſione ſeu ratione, unumquodque autem ſimpliciter eſſe dicitur, ſecundum quod eſt in actu*: atqui ubi id quod per metum agitur, ſpectatur *ut repugnans voluntati, hoc non eſt niſi ſecundum rationem tantum*; ergo *ſecundum quod eſt in actu, fit voluntarium, in quantum hic & nunc eſt impedimentum majoris mali, quod timeatur;* proinde *dicendum voluntarium ſimpliciter.*

183. Altera tamen non minus certa & univerſalis ſententia viget, qua edocemur, in iis quæ efficiuntur ex metu quatiente etiam conſtantes viros, plerumque rationem voluntarii *diminui* ex parte inclinationis ſeu lubentiæ voluntatis, gemina ex cauſſa. Prima, quia actiones hujuſmodi antecedenter, ſive extra illas circumſtantias, in quibus fiunt voluntate inductâ, erant contra genium & inclinationem voluntatis, adeoque prorſus involuntariæ. Secunda, quia etiam dum poſtmodum ſupervenientibus iis circumſtantiis impendentis gravis mali, mutata voluntatis inclinatione, evadunt abſolute voluntariæ, adhuc perſeverare ſolet in ipſa voluntate habitualis illa diſpoſitio, ſeu velleitas inefficax ipſas non producendi, adeoque ſimul ineſſe quædam repugnantia ad contrarium, quod reipſa peragitur ex motivo circumſtantiarum, uti docent Pſycologi agentes *de Inclinationibus Animæ;* propria uniuſcujuſque experientia ſuadet, & confirmat Angelicus (1. 7. *quæſt.* 6. *art.* 7.) dicens: *In eo, qui per metum aliquid agit, manet repugnantia voluntatis ad id quod agitur, ſecundum quod in ſe conſideratur, & ideo, quod per metum agitur, quodammodo eſt involuntarium.* Hinc porro eſt, ut ſpectata ejuſmodi diminutione voluntarii, actiones pravæ ex metu factæ cenſeantur venia aliqua, & pœna mitiore dignæ.

184. Mox tradita juxta communem Ethicorum ſenſum doctrina de *involuntario ſecundum quid*, quod ineſt actionibus ex metu peractis, haud parum prodeſt (judicio graviſſimorum Theologorum) ſententiæ illorum Scholaſticorum, qui aſſerunt *ſufficientem* eſſe diſpoſitionem, ad juſtificationis gratiam in Sacramento Pœnitentiæ conſequendam, eam ſpeciem attritionis, quæ a peccatore concipitur ob *ſolum* gehennæ pavorem, abſque *ullo* prorſus ſeu explicito ſeu implicito vel gratitudinis vel benevolentiæ *amore* erga Deum: ſic enim argumentantur illi. Ea, quæ ab homine fiunt ex metu *antecedente*, & *totali* (*num.* 180.) fiunt dumtaxat voluntate *inducta*, & *conditionata* (*num.* 175.) quatenus nempe extra circumſtantiam gravis mali impendentis, quod rationabiliter timetur, *abſolute* non fierent; & ideo juxta Angelicum (*num.* 183.) etiam dum peraguntur in tali circumſtantia, *manet repugnantia voluntatis ad ipſa in ſe conſiderata, unde ſunt quodammodo involuntaria.* Atqui in deſcripta ſententia timor gehennæ, quo peccator corripitur, eſt antecedens & totalis cauſſa dolendi de peccatis; ergo peccator non habet niſi dolorem inductum & conditionatum; hoc autem poſito, jam convincitur habere repugnantiam voluntatis ad ejuſmodi dolorem; etiam dum actu dolore iſto conflictatur, quatenus nempe extra circumſtantiam apprehenſæ gehennæ illum abſolute non conciperet; & idcirco habitualem retinet erga illum in ſua voluntate averſionem, propter quam eſt ipſi quodammodo involuntarius.

185. Quod ſi ita eſt (pergunt iidem argumentari) ecquis non videt, in hujuſce peccatoris animo latitare implicitum peccati affectum; quem tamen a dolore ſincero ac vere pænitentiali abeſſe debere & naturalis ratio dictat, & Tridentina Synodus (*ſeſſ.* 14. *cap.* 4.) expreſſe decernit? Quare eidem homini, per imaginationem reputanti ſe tormentis Inferni afficiendum, videntur omnino convenire verba Sancti Joannis Chryſoſtomi, qui (*homil. in cap.* 16. *Luc.*) ſic inclamat divitem iis tormentis jam ſubditum, & Abrahæ clementiam anxie implorantem: *Tormenta te cogunt agere pænitentiam, non mentis affectus.* Confirmatur id ex Seraphico (*in* 3. *ſent. diſt.* 34. *part.* 2. *art.* 1. *quæſt.* 1.) dicente: *Propter æternorum ſuppliciorum timorem ceſſat homo a peccatorum perpetratione, licet non omnino ceſſet a voluntate; ſicut dicit Gloſſa ad Pſalm.* 128. *Confige timore tuo carnes meas.* Accedit S. Auguſtinus qui (*ſerm.* 162.

(*ſerm.* 126. *de verb. Apoſt.*) ſcribit. *Cum dicis mihi gehennam timeo, ardere timeo, in æternum puniri timeo: quid dicturus ſum? vane times? male times? non audeo: quandoquidem ipſe Dominus in Evangelio ablato timore ſubjecit timore dicens: nolite timere eos, qui occidunt corpus &c. plane time, nihil melius times. Sed, interrogo te, ſi te non videret Deus, quando facis, nec quiſquam te vinceret in judicio illius, faceres? inſpice te ipſum: ſi faceres, ergo pœnam times, caſtitatem nondum amas: ſerviliter times: formido eſt mali, nondum dilectio boni: ſed time tamen, ut iſta formido cuſtodiat te, & perducas ad dilectionem: timor enim iſte, quo gehennam times, & ideo mala non facis, continet te, & ſic volentem peccare animum interiorem non ſinis*. Porro inepta foret Sancti Doctoris illatio (quod peccator *pœnam timeat*, & *ſerviliter timeat*; quoties ſibi intime conſcius eſt, quod *faceres mala*, ſecluſo timore pœnarum) ſi purus putuſque gehennæ metus *voluntatem peccandi* revera excluderet, quamvis nullo ſeu formali ſeu virtuali informetur amore Dei, aut in ſe boni, aut nobis beneficii.

186. Neque præcedens argumentatio etiam evincit, ſervilem metum gehennæ eſſe vel *in ſe* malum, vel prorſus infructuoſum, uti contenduut Novatores, ac noviſſime indicare voluit Queſnellus iis theſibus: *Timor nonniſi manus cohibet; cor autem tamdiu peccato addicitur, quamdiu ab amore juſtitiæ non ducitur* (ord. 61.) *qui a malo non abſtinet niſi timore pœnæ, illud committit in corde ſuo, & jam eſt reus coram Deo* (ord. 62.) quam doctrinam conſtat jam damnatam fuiſſe à laudata Synodo definiente: *Attritionem, quæ ex gehennæ & pœnarum metu communiter concipitur, ſi voluntatem peccandi excludat cum ſpe veniæ, non ſolum non facere hominem hypocritam, & magis peccatorem; ſed eſſe donum Dei .... & peccatorem ad Dei gratiam in Sacramento Pœnitentiæ impetrandam diſponere*: non id, inquam, evincit. Nam juxta vulgarem Scholarum diſtinctionem timor pœnarum duplex eſt, *ſervilis ſimpliciter*, & *ſerviliter ſervilis*. Ex Angelico (*2. 2. quæſt.* 19. *art.* 4.) *Timor ſervilis ſecundum ſuam ſubſtantiam non importat niſi timorem pœnæ, ſive timeatur ut principale malum, ſive non timeatur ut principale malum: timor ſervilis, in quantum eſt ſervilis, ſolum pœnam timet. Hæc ſervilitas facit, ut homo affectum ſuum non velit ſubjicere jugo juſtitiæ per amorem. Timor ſervilis ſecundum ſuam ſubſtantiam bonus eſt; ſed ſervilitas ejus eſt mala: ſervilitas non pertinet ad ſpeciem timoris ſervilis, ſicut nec informitas ad ſpeciem fidei informis*, adeoque oritur ex mero vitio timentis, qui non vult *amare juſtitiam, ſed ſolum pœnam timere*. Porro quiſquis ex metu pœnarum gehennæ, tamquam ex motivo proximo inducitur ad dolendum de peccatis, utique bene facit (quippe eſt gehenna maxime timenda, atque ab hujuſmodi timore, teſte D. Auguſtino, ſolet plerumque inchoari ſalutaris Peccatorum converſio); aſt ſi in ſolius pœnæ metu ſiſtit, & altius non aſſurgens nullum alium finem dolori ſuo præſtitit, jam ejus timor, qui erat initio ſervilis *ſimpliciter*, degenerat in ſervilem *ſerviliter*, adeoque de bono in malum transformatur ſolo ipſius *timentis* vitio. Siquidem eo ipſo, quod homo dolens hæret in ſolo pœnarum metu, nihil videtur appetere aliud quam immunitatem ab illis, proindeque in proprio commodo, velut in ultimo fine conquieſcere: quod ſane vitioſum eſt, & pravam peccandi voluntatem minime excludit.

187. Si quis autem neget, evenire mox dictam timoris ſervilis transformationem vitio timentis hominis, is audiat D. Gregorium M. qui (*lib.* 3. *Curæ Paſt. adm.* 14.) ſic appoſite ſcribit: *Admonendi ſunt, qui flagella metuunt, ut ſi malis veraciter carere deſiderant, æterna ſupplicia perhorreſcant. Neque in hoc ſuppliciorum timore permaneant, ſed ad amoris gratiam excreſcant; nam qui propterea bonum facit, quia tormentorum mala metuit, vult non eſſe, quod metuat, ut audacter illicita committat*. Quod ſpectat ad Tridentinorum Patrum declarationem, utique *attritionem ex metu pœnarum conceptam* ajunt eſſe *diſpoſitionem* ad gratiam in Sacramento obtinendam; ſed an proximam diſpoſitionem intellexerint, vel tantum remotam, uti ſunt actus fidei, & ſpei, adhuc ſub judice lis eſt. Dein, quomodocumque ea diſponat ad gratiæ pœnitentialis aſſecutionem, hac ſolum conditione id aſſerunt, nempe *ſi voluntatem peccandi excludat*; quæ locutio hypothetica ſatis indicat, non omnem, nec qualemcumque pœnarum timorem eſſe ſejunctum ab interno peccati affectu: ſejunctum porro non eſſe timorem illum, quo quis *ſolum* pœnam timet, ita ut in timore iſto *permaneat*, ſuperioribus teſtimoniis jam demonſtratum eſt. Quidnam ergo timori pœnarum accedere debet, ut voluntatem peccandi excludat? hiſce ab iiſdem Patribus, qui antecedenter (*ſeſſ.* 6. *de Juſtif. cap.* 6.) inter alias diſpoſitiones hominis in Baptiſmo juſtificandi recenſuerant motum amoris, quo *Deum tamquam omnis juſtitiæ fontem diligere incipit, ac propterea movetur adverſus peccata per odium aliquod, & deteſtationem*. Speciem autem hujuſce pernecceſſarii amoris determinare, ad præſens inſtitutum noſtrum non attinet, quippe ad differendum de ſolo timore nos pertraxit ſecundum voluntarii impedimentum.

§. III.

De Ignorantia.

188. *Tertium* impedimentum voluntarii eſt *Ignorantia*, de qua longe fuſius quam de reliquis impedimentis agendum: ipſa namque defectus eſt late pervadens genus humanum, & ſæpiſſime creans extremam perniciem animabus, quæ in vitæ hujus termino ignorantur a Deo, quoniam antea voluerunt ignorare, quæ ſcire oportebat ad rite excolenda illa officia, a quibus neceſſario pendet æterna felicitas: *Et ſi enim*, ait Seraphicus (*in* 2. *ſent. diſt.* 22. *dub.* 3) *omnes homines natura ſcire deſiderent, ſcientiam tamen mandatorum Dei plurimi aſpernantur*. Quæcumque de ignorantia ab Auctoribus traduntur, commode poſſunt revocari ad tria ſumma capita: in primo multæ ac variæ diviſiones ignorantiæ expenduntur, in altero declaratur, an & quomodo ratio voluntarii conveniat tum ipſimet ignorantiæ in ſe conſideratæ, tum actionibus omnibus, quæ ex ipſa vel cum ipſa efficiuntur ab homine: in tertio ignorantiæ natura, atque effectus deſcribuntur ſpectato genere moris. Procedamus nos hac ipſa methodo, quan-

doquidem

doquidem non minus claritati idearum favet, quam memoriæ ſerviat; proindeque tractationem hanc diſpertiemur in totidem capita.

189. *Primo* igitur ignorantia (quæ univerſim accepta denotat abſentiam cognitionis in ſubjecto illius capaci, hoc eſt in ſubſtantia intelligente; adeoque non voluntatis propenſioni, ſicuti priora duo impedimenta, ſed intellectus cognitioni ad voluntarium requiſitæ officit) triplicem habere poteſt reſpectum, videlicet ad *objectum* ſeu rem, quæ ignoratur, ad *actum* humanum, in quem ipſa influit; ad *ſubjectum* ſeu perſonam, in qua reperitur: exinde petuntur diviſiones omnes ignorantiæ. Juxta *primum* adſpectum multiplex exiſtit diviſio. In primis enim ignorantia alia eſt *negationis*, alia *privationis*, alia *pravæ diſpoſitionis*. Ex Seraphico (*in Decl. Term. Th.* verſus medium) *ignorantia negationis eſt ſimpliciter non ſcire; unde juxta alios neſcientia vocari poteſt*. *Ignorantia privationis eſt ignorare aliquid, poſtquam ſciri potuit, & tenebatur quis ſcire. Ignorantia pravæ diſpoſitionis eſt non ſcire veritatem, & cum hoc tenere oppoſitam falſitatem*. Ex eodem Seraphico (*in Centil. par.* 1. *ſect.* 7.) *ignorantia negationis eſt in parvulis, quæ non eſt culpa neque pœna, uſque ad præfinitum tempus. Ignorantia privationis eſt in adultis, qui tempore determinato ignorant, quæ poſſunt ſcire; vel obliti ſunt, quæ aliquando didicerunt. Ignorantia pravæ diſpoſitionis eſt, qua quis opinatur contraria Fidei, quæ poteſt erronea dici, & eſt in hæreticis*.

190. Deinde ignorantia alia eſt *facti*, alia *juris*. Poſterior eſt, quando ignoratur lex, quæ eſt norma operandi; prior vero, quando aliquod opus ignoratur vel ſecundum genus ſuum, vel ſecundum aliquam circumſtantiam, ita ex. cau. ſi quis fornicatur neſciens fornicationem eſſe grave peccatum divina lege prohibitum, *juris* ignorantia tenetur; ſi quis vero fornicatur, perſuaſus quidem de fornicationis inhoneſtate, ſed falſo credens ſe cognoſcere mulierem ſuam, cum ſua non ſit, *facti* ignorantia implicatur. Tum ignorantia facti, vel eſt *proprii*; ut dum quis neſciens ſeu non advertens, ſe non perſolviſſe penſum Divini Officii, ad cujus recitationem tenetur ratione Ordinis, vel Eccleſiaſtici beneficii, cubitum pergit: vel *alieni*, uti dum quis communicat in actionibus ſacris vel profanis cum homine, quem ignorat eſſe excommunicatum, & per ſententiam judicis Eccleſiaſtici publice denuntiatum. Pariter ignorantia juris, aut eſt juris *naturalis*, hoc eſt eorum dictaminum, quæ ab auctore naturæ ſignantur in cordibus omnium venientium in hunc mundum, ex. cau. non eſſe violandum alienum thorum: aut *Divini*, videlicet legum, quas Deus per Prophetas, Apoſtolos, & Filium ſuum manifeſtavit hominibus, atque in Sacris Scripturis conſignari voluit, ex. gr. ſuſcipiendum eſſe Chriſtianum baptiſma; aut demum *humani*, quod partim *canonicum* dicitur, ut morales conſtitutiones Eccleſiaſticæ de vita & honeſtate Clericorum, partim *civile*, ut politica ſtatuta Sæcularium Principum de ſatisfactione Tutorum, dote uxorum, & ſimilibus, quorum utrumque rurſus aut eſt *univerſale*, ut quod Clericis ſacris ordinibus initiati debeant deferre tonſuram, & Parentes teneantur abſolute dotare filias; aut *particulare*, ut quod Clerici comam alentes ſuſpenſione a Divinis, aut mulcta pecuniaria coerceantur, & Parentes dotem determinatæ quantitatis debeant filiabus ſuppeditare.

191. Sub *ſecundo* adſpectu occurrit tripartita ignorantiæ diviſio, quam D. Th. (1. 2. *q.* 6. *art.* 8.) aſſignavit, nempe vel *concomitans*, vel *conſequens*, vel *antecedens* dicitur. *Sciendum, quod ignorantia tripliciter ſe habet ad actum voluntatis: uno modo concomitanter, alio modo conſequenter, tertio modo antecedenter. Concomitanter quidem, quando ignorantia eſt de eo, quod agitur: tamen etiamſi ſciretur, nihilominus ageretur: tunc enim ignorantia non inducit ad volendum, ut hoc fiat, ſed accidit, ſimul eſſe aliquid factum, & ignoratum; ſicut cum aliquis vellet quidem occidere hoſtem, ſed ignorans occidit eum, putans occidere cervum ... Conſequenter autem ſe habet ignorantia ad voluntatem, in quantum ipſa ignorantia eſt voluntaria ſecundum duos modos voluntarii*, directi, & indirecti: (*quos* art. 3. deſcripſit) *Antecedens autem ſe habet ad voluntatem ignorantia, quando non eſt voluntaria, & tamen eſt cauſſa volendi, quod alias non vellet: ſicut cum aliquis homo ignorat aliquam circumſtantiam actus, quam non tenebatur ſcire, & ex hoc aliquid agit, quod non faceret, ſi ſciret: puta cum aliquis diligentia adhibita neſciens aliquem tranſire per viam, projicit ſagittam, qua interficit tranſeuntem*. Exemplum ignorantiæ *conſequentis*, quod a S. Doctore reticetur, ex mercatore ſumatur, qui hujuſmodi ignorantia dicitur agere contra juſtitiam, ſi fœneratitios contractus paſſim ineat, vel quia ex induſtria tamquam moroſos & ſcrupuloſos abs ſe repulit doctos pioſque viros, qui ipſum rite inſtruere volebant; vel quia ſolummodo neglexit mediis legitimis comparare notitiam, quæ ad proprium ſtatum & officium pertinent, quorum illud *directi*, illud *indirecti* voluntarii rationem habet.

192. Si quis petat, quamobrem in ea diviſione ponatur tertia ſpecies ignorantiæ *conſequentis*, præter *antecedentem*, & *concomitantem*: cum (*ex n.* 180.) metus non dividatur, niſi in *concomitantem*, & *antecedentem*; tunc difficultas iſta, quam Auctores plerumque prætereunt, ſic poterit meo judicio enodari. Ignorantia poteſt comparari vel cum *voluntate* hominis ignorantis, vel cum *actu*, qui ab eo ignoranter fit. Si cum actu conferatur, tunc ſicuti non datur medium inter *eſſe* cauſſam, *non eſſe* cauſſam; ita diviſione adæquata omnis ignorantia, vel eſt *antecedens*, quia ſcilicet cauſſa actus eſt, vel *concomitans*, quia nempe cauſſa actus non eſt, ſed eumdem dumtaxat comitatur: unde ſub hoc priore reſpectu ignorantia, quæ dicitur *conſequens*, *in quantum eſt voluntaria* (ut ait prælaudatus Angelicus) ſub alterutra illarum ſpecierum comprehenditur, prout contingit ipſam eſſe, vel non eſſe cauſſam actionis. Quod ſi referatur ignorantia ad voluntatem agentis, tunc exacta pariter diviſione vel erit *antecedens*, hoc eſt præveniens omnem voluntatis actum; vel *conſequens*, hoc eſt ex aliquo voluntatis actu ſive omiſſione culpabili promanans; cum non detur medium inter *velle*, & *non velle* ignorantiam. Quare ſub hac poſteriore conſideratione ea ignorantia, quæ *concomitans* vocatur, in quantum ex eodem Angelico *non inducit ad volendum actum ſed accidit actui*, ad alterutram iſtarum reducitur, prout ipſa eſt aut prorſus involuntaria, aut directe vel indirecte voluntaria. Itaque allatum exemplum de me-

tus diviſione potius nobis favet; ſicut enim eam bimembrem diviſionem dedimus, conferentes metum cum *opere*, quod prodit ab homine metu inducto ad operandum; ita bimembrem quoque diviſionem ignorantiæ hic aſſignamus, conferentes ignorantiam cum *opere* hominis ignoranter agentis.

193. Hinc vero duo ſunt conſectaria. Primum, unam eamdemque ignorantiam poſſe eſſe & *antecedentem*, & *conſequentem*, reſpectu tamen diverſo: poteſt enim eſſe cauſſa actus, ſicque dicetur *antecedens*, in ordine ad ipſum actum: ac ſimul poteſt eſſe voluntaria, ſicque dicetur *conſequens*, in ordine ad voluntatem, quæ actum producit. Sit ex. cau. Medicus valde ignarus, qui hominem aut amicum aut propinquum ineptis pharmacis hinc migrare facit; eo quod libros fere nunquam legat, aut longe alios quam ſuæ artis libros legat, ejuſmodi ignorantia, humanæ ſtirpi exitialis, erit *conſequens* voluntatem medici, quia ab eo indirecte ſaltem volita; ſimulque *antecedens* utpote cauſſa internecionis amici, aut propinqui, quibus vitam prius ſervare quam adimere optabat medicus. Secundum, ignorantiam aliquam, ſub eadem diverſa conſideratione voluntatis, & actus ejus, eſſe poſſe & *concomitantem* & *conſequentem*: evenire namque poteſt, ut ignorantia ad operandum nullatenus inducat, ita tamen ut ipſa etiam ſecluſa opus adhuc fieret; ſicque cenſetur *concomitans* actum; ſimul vero poſſibile, ipſam eſſe aliquo modo voluntariam; & ita vocabitur *conſequens* voluntatem. Veniat in exemplum ille memoratus a Plutarcho (de Tranq. Animi) *qui cum in protervum canem lapidem librans, & ab illo aberrans, novercam non deſtinato percuſſiſſet: ne hoc quidem, inquit, modo male*: ejus enim ignorantia fuit concomitans, quia *non deſtinato percuſſit novercam*: fuiſſet ſimul conſequens, ſi ante jactum lapidis plane neglexiſſet circumſpicere, quoties poterat & debebat, num ullum adeſſet periculum in eo loco lædendi pertranſeuntes perſonas.

194. Quod ſi propoſitæ difficultatis (*n.* 192.) ſolutio ita acceptetur, ut tamen ipſi D. Thomæ quis putet ſuccenſendum, quod producendo unam tripartitam diviſionem ignorantiæ *concomitantis*, *conſequentis*, *antecedentis*, duarum diverſarum diviſionum bimembrium partes invicem permiſcuerit: huic ergo auctor forem, ut gratias haberet Angelico Doctori, quod more reliquorum ſcholæ Principum verbis brevis, ſenſibus prolixus, exigua doctrinæ ſerie exhibuerit lectoribus duas præcipuas ignorantiæ diviſiones, immo quatuor, ut patet penitus inſpicienti integrum textum (*art.* 8.) At quomodo, inquies, duas ſuperiores ignorantiæ (*num.* 192.) diviſiones attigit? reſpondeo, quia vox ignorantiæ *antecedentis* ſemel ab ipſo nominata poteſt aſſumi ad intelligendas binas ignorantiæ ſpecies, quæ in utraque diviſione idem *antecedentis* nomen participant, divio tamen ſenſu, quemadmodum explicavimus. Replicabis; ſi ita eſt, ergo opus Dælio natatore. Heus tu, quæſo, domi placidus conſideras, ſi tibi non datur Corinthum adire.

195. Juxta *tertium* adſpectum variæ extant diviſiones ignorantiæ. Primo enim ignorantia dividitur in *vincibilem*, quam adhibito diligenti ſtudio ſive induſtria poteſt homo diſpellere: & *invincibilem*, quam nullius ſtudii, aut diligentiæ viribus removere poteſt. Ambas ſpecies ita deſcribimus, preſſe inhærendo ipſarum nomenclationis. Ceterum cum in moralibus verſemur, in quibus *ignorantiæ* vox non ſumitur negative, ſed privative; hoc eſt non pro mera *neſcientia* eorum, quæ promiſcue debent aut non debent ſciri; ſed pro defectu neceſſariæ notitiæ illorum, quæ ad vitæ noſtræ officia, & ad beatitudinem quoquo modo referuntur; juxta generalem illam Angelici definitionem (1. 2. q. 101. art. 1.) *ignorantia eſt privatio ſcientiæ, quæ debet haberi pro tempore illo*: idcirco in dignoſcenda, diſcernendaque ignorantia vincibili, atque invincibili non eſt habenda ratio ſolius *potentiæ*, vel *impotentiæ* ſciendi, ſed attendenda præterea *obligatio* comparandi ſcientiam, utrum ea adſit necne: ita quidem ut ea dumtaxat ignorantia reputetur *vincibilis*, quæ poteſt ac ſimul debet ſuperari; invincibilis vero, quæ vel non poteſt, vel non debet ſuperari. Hanc ob cauſſam, licet tres iſtæ diviſiones, ignorantiæ *vincibilis*, & *invincibilis*, *culpabilis*, & *inculpabilis*, *voluntariæ*, & *involuntariæ*, quas recenſent Scriptores aliqui, metaphyſica præciſione ſpectatæ inter ſe aliquatenus differant, in genere tamen moris pro una eademque habentur diviſione.

196 Succedit altera diviſio, qua ignorantia *vincibilis* diſſecatur in eam, quæ *affectata* dicitur, & in aliam quæ vocatur *non affectata*. Prior ex Seraphico (*Centil. part.* 1. *ſect.* 25.) *eſt ex vero conſenſu*; poſterior *eſt ex negligentia & ignavia*. Hoc ut clarius evadat, exponenda iſtius diviſionis ratio, quam Angelicus ((1. 2. *quæſt.* 6. *art.* 8. *q.* 76 *art.* 3. & 4.) repetit ex partitione voluntarii *directi*, & *indirecti*; quia nimirum (*ex num.* 195.) quæ revera *vincibilis* eſt ignorantia, eadem *voluntaria* & *culpabilis* a Moralibus reputari ſolet. *Ignorantia eſt voluntaria dupliciter*, ait priori loco, *ſecundum duos modos voluntarii ſupra poſitos*, directi ſcilicet & indirecti: *uno modo, quia actus voluntatis fertur in ignorantiam; ſicut cum aliquis ignorare vult, vel ut excuſationem peccati habeat, vel ut non retrahatur a peccando, ſecundum illud (Jobi c. 2.) ſcientiam viarum tuarum nolumus: alio modo ignorantia voluntaria dicitur quaſi per negligentiam proveniens*, quod ſic explicat poſteriore loco: *cum aliquis propter laborem in ſtudio, vel propter alias occupationes negligit addiſcere id, per quod a peccato retraheretur; vel cum aliquis vult bibere vinum immoderate, ex quo ſequitur eum inebriari, & diſcretione carere*. Paucis igitur, reſumit Seraphicus (*in* 2. *ſent. diſt.* 22. *art.* 2. *q.* 2.) ignorantia affectata dicitur, *cum ad viam veritatis valentes pertingere, cupimus in tenebris ambulare*: non affectata vero, *cum ex quadam pigritia, & negligentia non curamus veritatem addiſcere*.

197. Quamvis Seraphicus, & alii paſſim Theologi ignorantiam, quam ſimpliciter *non affectatam* nos vocavimus, exprimere ſoleant vocibus *craſſæ ſive ſupinæ ignorantiæ*, ſicque videantur quaſi ſynonima habere ejuſmodi vocabula; attamen ſub aliquo reſpectu poſſunt accipi pro duabus ſpeciebus infimis, quæ ſub genere *non affectatæ* continentur, ſi nempe reſpiciatur *modus* diverſus, quo licet ignorantiam vincibilem depellere. Ipſe namque Seraphicus (*Centil. par.* 1. *ſect.* 7.) eum modum perpendens ita ſcribit; *Vincibilis ignorantia, alia poteſt removeri cum magna difficultate, ut in valde hebetibus: alia poteſt removeri cum facilitate, ut in ingenioſis*. Igitur ignorantia erit dicen-

dicenda *ſupina*; quando poteſt ea facillime ſuperari: *craſſa* vero ubi non ita facile vinci poteſt. Ceterum, quotieſcumque ignorantia non affectata comparatur & opponitur affectatæ, ut ſcilicet invicem diſcernantur homines, qui *ſtudioſe volunt neſcire*, ab aliis, qui *per negligentiam non volunt ſcire*, ut loquitur laudatus Angelicus; tunc citra religionem ullam licebit cuique non affectatam ignorantiam vocabulis ſeu *craſſa* ſeu *ſupinæ* promiſcue deſignare; quia & craſſa & ſupina ad eos refertur, qui per negligentiam *non volunt ſcire*.

197. Tandem, præter diviſiones ignorantiæ, quas ex triplici diverſo adſpectu *objecti*, *actus ſubjecti*, deſumptas hactenus recenſuimus; obſervanda hæc alia, quæ ſingulis illis accommodari poteſt: nimirum ignorantia vel *habitualis* eſt, vel *actualis*. Habitualis denotat neceſſariæ ſcientiæ defectum permanentem in homine inſtar habitus fixi; qualis eſt in pluribus plebeis ac ruſticis; qui cum catechiſmos, conciones, aliaſve inſtructiones audire negligunt, aut ſtudioſe detrectant; unde ad ætatem virilem aut etiam ſenilem deveniunt ignorantes ea, quæ Dei ſunt, falſiſque præjudiciis detenti circa proprii ſtatus officia. Actualis vero importat carentiam illius dumtaxat conſiderationis ſeu circumſpectionis, quam homines habere debent, quoties quidpiam operantur; eaque poteſt occurrere etiam in doctis viris, qui licet intellectum habent habitibus ſcientificis exornatum, non idcirco tamen ab omni evagatione animi, incuria, torpore, præcipitantia immunes ſunt. Poſteriorem iſtam vocat Angelicus Doctor (1. 2. *qu. 6. art. 8.*) *malæ electionis*, inquiens: *dicitur voluntaria ignorantia etiam hoc modo, cum aliquis actu non conſiderat, quod conſiderare poteſt, & debet: quæ eſt ignorantia malæ electionis, vel ex paſſione, vel ex habitu proveniens.* Talem fuiſſe ex. cau. in Lamecho ſupponit Seraphicus; dum ſcribit (*Spec. animæ c. 3.*) *Lamech; qui putavit occidere feram, & occidit Cain, non excuſatur.* Proprie loquendo, & juxta præſentem Scriptorum moralium uſum, ſola habitualis dicitur ſimpliciter *ignorantia*; actualis autem vocatur *inadvertentia*, *inconſideratio*, *oblivio*.

199. *Secundo*, quod ſpectat ad alterum ſupremum caput (*num.* 189.) eorum quæ de ignorantia poſſunt inveſtigari, nimirum an & quomodo voluntarium & involuntarium vel ipſa participet, vel in actiones ex ipſa prodeuntes refundat; apud catholicos Theologos nunc eſt indubitatum, *aliquam* ignorantiam, etſi *non omnem*, culpa vacare ſeu undique verſum, ſeu ex parte tantum. Primum tuentur contra Lutheranos, Bajanos, Janſeniſtas, alioſque Novatores, qui invincibilem etiam ignorantiam rerum ad morum honeſtatem, æternamque ſalutem attinentium judicant culpabilem, eo ſcilicet falſo principio ducti, quia quæ modo a nobis depelli nequit ignorantia, cenſetur olim fuiſſe voluntaria in Adamo (*num.* 128.) Hinc damnatæ ab Alex. VIII. hæ duæ propoſitiones ab illo venenato fonte fluentes. *Tametſi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in ſtatu naturæ lapſæ operantem ex ipſa non excuſat a peccato formali* (*ord.* 2.) *Homo debet agere tota vita pænitentiam pro peccato originali* (*ord.* 19.) Alterum iidem Theologi ſuſtinent contra Pelagium, Cæleſtium, eorumque reliquias, qui prædictarum rerum ignorantiam quantumvis vincibilem arbitrabantur prorſus innoxiam, eo quod dempto peccato originali, quod ipſi negabant, ſecundum neceſſitatem magis, quam voluntatem eſſe videtur, quidquid ex ignorantia perpetratur. Utrumque extremum errorem elidunt paucula hæc D. Auguſtini (*l. 3. de lib. arb. c.* 18.) verba: *non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras; ſed quod negligis quærere, ignoras.*

200. Ejuſmodi communis doctrina de ignorantia partim inculpabili, partim culpabili ſubindicat, ignorantiam has habere partes circa voluntarium, ut illud pro varia ſui indole nunc perimet omnino, nunc extenuet, nunc intactum relinquat; quippe apud omnes pariter in confeſſo eſt, ratione *culpæ* in humanis actibus menſurandam ſecundum rationem *voluntarii*. Quare ut munus noſtrum hic expleamus, ſat erit declarare, quonam modo ignorantia vel ſit ipſa reatus vere culpabilis; vel reatum ejuſmodi in actiones humanas inducat: exinde enim velut a poſteriori, ut ajunt Logici, pronum erit colligere totum id, quod ignorantia efficere poteſt relate ad voluntarium. Ideo vero culpabilem reatum attribuimus ſeorſim tum ipſimet ignorantiæ, tum actionibus ex ea productis; quoniam ut Seraphicus notat (*Centil. part. 2. 2. ſect.*) *aliud eſt peccatum ex ignorantia, aliud peccatum ignorantiæ: peccatum ignorantiæ eſt omiſſio debitæ ſcientiæ; peccatum ex ignorantia eſt peccatum, quod committitur ignoranter.* Ceterum de reatu ſeu peccato ipſius ignorantiæ proprius erit locus loquendi in ſubſequenti tertio capite, ubi naturam moralem ignorantiæ perſcrutabimur; impræſentiarum inquiramus dumtaxat culpabilem reatum actionum, quæ committuntur ignoranter.

201. Porro in tali inquiſitione illud inconcuſſi principii loco tenendum, quod juxta ſuperiorem obſervationem noſtram (*n.* 159.) Seraphicus inculcat (*Spec. Anim. c. 3.*) *nulla ignorantia poteſt habere rationem peccati, niſi ex negligentia oriatur, ut dicit Auguſtinus: non tibi deputatur ad culpam &c. Unde qui de ſalute ſua diligens eſt, per ignorantiam damnari non poteſt; quia ſi in eo ignorantia eſſet, invincibilis eſſet, quæ excuſat omnino: ignorantia igitur, quæ peccatum eſt*, adeoque actiones etiam culpabiles reddit, *ex negligentia oritur*. Hoc poſito, jam compendiaria via de quavis ignorantiæ ſpecie poterit quis judicare ac decernere, utrum culpabilis ſit necne, & culpabiles itidem actiones ex ipſa prodeuntes. Videlicet unica cura erit pervidere an ignorantia ortum habuerit *ex negligentia*, ſeu an *vincibilis* fuerit vel *invincibilis*. Etenim, cum iſta ignorantiæ diviſio eatenus dicatur deſumi ex parte *objecti* ſive agentis (*n.* 195.) quatenus proxime reſpicit *voluntarietatem* ac moralitatem actionum ejus, palam eſt ipſam reliquas omnes ignorantiæ diviſiones in ſe complecti, quantum ad præſens negotium attinet.

202. Hinc itaque gradum facimus ad ſtabiliendum, ejuſdem negotii expediendi cauſa, hanc generalem regulam. Ignorantia ſeu juris ſeu facti, ſeu antecedens ſeu concomitans, ſeu cujuſvis alterius ſpeciei, ubi revera eſt *invincibilis*, reddit actiones abſolute involuntarias, adeoque a culpa prorſus immunes. Contra vero, ubi ignorantia eſt *vincibilis*,

tunc ea non impedit, quominus actiones cenſeantur abſolute voluntariæ, & culpabiles: quamquam in hoc caſu major vel minor poſſit eſſe culpa juxta varium ipſius ignorantiæ reatum; quæ fuit in cauſſa cur actiones male ſequerentur. Hujuſmodi regula quoad ambas partes jamdiu ab Angelico Doctore fuit conſignata, ac deinceps communi Moralium Scriptorum calculo firmata; ſic enim ait (*1. 2. qu. 76. art. 3.*) *Ignorantia, quæ non eſt cauſſa actus peccati, quia non cauſſat involuntarium, non excuſat a peccato ... Sed ignorantia, quæ eſt cauſſa actus, quia cauſſat involuntarium, de ſe habet, quod excuſat a peccato .... Quod ignorantia aliquando non totaliter excuſet a peccato, poteſt contingere ex parte ipſius ignorantiæ, quia ſcilicet ipſa ignorantia eſt voluntaria vel directe, vel indirecte*, adeoque quia eſt ignorantia vincibilis. *Si vero ſit talis ignorantia, quæ omnino ſit involuntaria, ſive quia eſt invincibilis, ſive quia eſt ejus, quod quis ſcire non tenetur, talis ignorantia omnino excuſat a peccato*. Apud Seraphicum quoque (*in 2. ſent. diſt. 40. dub. 3. & in 4. ſent. diſt. 16. par. 2. art. 2. q. 1.*) ſimilia reperies.

203. At (opponet fortaſſe aliquis) ſi ignorantia invincibilis facit actionem *involuntariam*, & a culpa immunem, ergo actiones omnes ex *neceſſitate* abſoluta productæ, quæ pariter culpa vacant, dicendæ erunt *involuntariæ* ſimpliciter: hoc autem plane abſurdum, cum poſſit voluntarie, immo lubentiſſime fieri etiam quod neceſſario fit, ut liquet de amore, quo nos hic beatitudinem aut bonum in genere amamus, & Sancti in cælis Deum diligunt. Nec præſtabilitam generalem regulam, nec dictiones in ea poſitas, ullatenus variare mihi fas eſt; quandoquidem, ut jam oſtenſum, meæ non ſunt, ſed Magiſtrorum omni exceptione majorum, atque communem in Moralium ſcholis aſſenſum obtinent: quo quidem nihil validius teſte Ariſtotele (*lib. 10. Ethic. c. 7. potentiſſimum probationis genus vocatur, confeſſum omnibus teſtimonio poſſe probare*. Itaque meum duntaxat erit, communem doctrinam a propoſita difficultate liberare tali pacto. *Neceſſitas* abſoluta agendi in ſe ſpectata tollit ab actu *culpam*, quia cum electioni ac determinationi propriæ agentis locum non relinquat, *libertatis* uſum impedit, qui ad peccandum requiritur: non tollit vero *voluntarium*, quia neutrum eorum, quæ voluntarium conſtant, nempe intellectualem cognitionem, aut intimum voluntatis inclinationem, deſtruit. Sed *ignorantia*, cum ſit cognitionis privatio, directe eliminat unum, ſine quo voluntarium nec eſſe, nec concipi poteſt, ut centies jam dictum eſt: igitur actum ignoranter factum reddit *involuntarium*, adeoque a culpa immunem.

204. Aſſignata regula generali, quamvis optima ac veriſſima, contenti non ſumus: ad uberiorem clarioremque notitiam placet e veſtigio referre plures diſtinctas aſſertiones Seraphici Doctoris, quæ ſunt veluti particulares canones reſpicientes unamquamque ſpeciem ignorantiæ expreſſam in tot diviſionibus (*n. 189. & ſeq.*) jam delineatis. Prima igitur ſit (*Centil. par. 1. ſect. 7.*) *ignorantia negationis excuſat a toto: ignorantia privationis excuſat a parte, non a toto: ignorantia pravæ diſpoſitionis excuſat in toto, quia perverſam ſequitur voluntatem*. Secunda *ibid. ſect. 25. ignorantia facti duplex, aut adhibita debita diligentia, & hoc excuſat a toto: aut non adhibita debita diligentia, & hoc excuſat a tanto, & non a toto*. Tertia (*Spec. anim. cap. 3.*) *circa ignorantiam Juris naturalis nullus excuſatur, quin peccet, faciendo contra legem naturalem. Jus naturale appellatur illud, ad cujus cognitionem poteſt homo per naturalia attingere: qui tale quid ignorat, hoc ei negligentia contigit*.

205. Quarta (*ibid. in Spec. anim.*) *Circa ignorantiam juris Divini, ſcilicet mandatorum Decalogi, & articulorum Fidei, hæc ignorantia eſt mortalis; quia in poteſtate cujuslibet eſt hoc ſcire, & a lege natura derivatur*. Quinta (*Cent. cit. ſect. 7.*) *Ignorantia Legis, Prophetarum, Evangelii, & Doctrinæ Apoſtolicæ, accuſat ſicut de magno, & mortali delicto Prælatos, maxime Epiſcopos & Metropolitanos, qui tenentur de Fide, & ſpe reddere rationem. Accuſat ſicuti de veniali Clericos ſimplices & illiteratos, qui cum potuiſſent diſcere, noluerunt. Laicos vero in nullo accuſat, quia ad ipſos non pertinet; dummodo non contemnant*. Quiſquis poſtremam hanc partem regulæ cum prima ejuſdem parte, & cum quarta ſuperiore regula conferet, non poterit ſuſpicari, Seraphicum exemiſſe laicos homines ab omni obligatione cognoſcendæ Divinæ Legis. Diſtingue *ſimplicem* rerum divinarum notitiam laicis neceſſariam a cognitione *theologica* Eccleſiaſticorum, ex quorum ore Populus legem requirere ſolet; & conciliabis prædictas regulas. Non quævis promiſcue cognitio proprie ſcientia reputatur; ex Iſidoro enim Peluſiota (*epiſt. 330. ad Ophelium*) *hoc vere eſt ſcire, rem cum & propter cauſſas ſcire*.

206. Sexta (*ibidem in Spec. anim.*) *Circa ignorantiam juris poſitivi*, nempe humani, *quilibet illa, quæ pertinent ad officium ſuum, & de jure poſitivo ſunt præceptoria, ſcire tenetur; & talium ignorantia eſt mortalis*. Septima (*Cent. cit. ſect. 7.*) *ſi eſt ignorantia legum, & decretorum*, puta civilium, *ſolos judices accuſat. Si eſt ignorantia juris continentis morales conſtitutiones Eccleſiaſticas, ad diſcernenda peccata, accuſat Sacerdotes, & Confeſſores*. Octava (*Centil. ſect. 7. & 25.*) *Ignorantia craſſa ſeu ſupina non excuſat a toto, ſed a tanto: ſed etſi aliquo modo excuſat, non tamen ſic excuſat, quin æterno igne ardeat, ſicut dicit Auguſtinus*. Nona (*ibid. in Centil.*) *Ignorantia affectata accuſat potius, quam excuſat: ſeu ex una parte excuſat, & ex alia magis aggravat*: quod ſic explicat Richardus de Mediavilla (*in 2. Sent. diſt. 22. art. 2. q. 3.*) *Affectata ignorantia peccatum non tollit, nec excuſat in aliquo, omnibus penſatis; quia ſi excuſat, in quantum eſt ignorantia, tamen aggravat in quantum eſt voluntaria: ex magna enim intenſione voluntatis ad peccandum provenit, quod homo velit ignorare, ut liberius peccet, cum omnes homines naturaliter ſcire deſiderent*. Decima (*Centil. ſect. 7.*) *Ignorantia vincibilis, quæ poteſt removeri cum magna difficultate, excuſat a tanto, ſed non a toto: quæ autem poteſt removeri cum facilitate, non excuſat*.

207. Ex dictis ſatis evidens, ſingulas ignorantiæ ſpecies revocandas ad *vincibilem* & *invincibilem*, ubi agitur de exploranda moralitate, & imputabilitate actionum ignoranter factarum. Porro plurimi morales Theologi ætatis recentioris ad utramque hanc ignorantiæ ſpeciem diſcernendam criterium iſtud aſſignare ſolent:

Quoties

Quoties in illis circumſtantiis, quibus homo operatur, nulla ratio, nullum dubium, nullus ſcrupulus occurrit de præcepto legis, tunc ignorantia eſt inculpabilis, cum in ea hypotheſi vinci nequeat: ubi vero animo agentis ſeſe obtulit aliqua ratio, vel dubium, vel ſcrupulus, tunc eſt culpabilis, quia vinci poteſt; tenebatur quippe agens in eo caſu ſufficientem adhibere diligentiam ſecundum prudentiam, & circumſtantias ad perſcrutandam illam rationem legis. Verum ejuſmodi regula, utut veriſſima quoad ſecundam partem de *culpabili* ignorantia, in prima tamen parte de *inculpabili* non videtur adæquata, ac tuta ſatis. Nam inculpabilem & invincibilem aſſeverare ignorantiam aliquam, *præciſe* quia homo ignoranter operans nullam in ſeipſo experitur cogitationem ſeu dubitationem de lege vetante illam operationem; atque de periculo peccandi, id minime cohæret cum genuina notione talis ignorantiæ, & cum doctrina Angelici, Seraphici, aliorumque ſanioris Ethices Magiſtrorum. Hi enim ad ignorantiam vere invincibilem maxime requirunt, quod ſit omnino involuntaria, & non ſit introducta per præambulam culpam ſeu negligentiæ in adipiſcendis rebus neceſſariis, ſeu actionum, quæ cognitioni ac diſcretioni ad operandum neceſſariæ impedimento ſunt. Ex quo ſequitur, ignorantiam in ea regula indicatam, non *abſolute*, ſed *aliquatenus*, tantum invincibilem ſeu inculpabilem vocari poſſe; cum evenire queat, ut permulti in ſtudiis deſidioſi, aut ebrioſi, nulla pulſentur ſuſpicione peccandi, dum quidpiam agunt revera prohibitum a legibus, quas ignorant.

207. Talem eſſe utriuſque præſertim Doctoris prælaudati perſuaſionem oſtendunt plures texrus ſparſim in hac tractatione de ignorantia (*num.* 189. *& ſeq.*) ac præterea in declaratione voluntarii indirecti ſeu interpretativi (*num.* 141. *&* 146.) a nobis jam producti; quibus hi ſequentes addi poſſunt. Angelicus (1. 2. *quæſt.* 76. *art.* 3) *Cum aliquis propter laborem, vel propter alias occupationes negligit addiſcere id per quod a peccato retraheretur, talis negligentia facit ignorantiam ipſam eſſe voluntariam indirecte, & peccatum; dummodo ſit eorum, quæ quis ſcire tenetur, & poteſt: & ideo talis ignorantia non totaliter excuſat a peccato. Si vero ſit talis ignorantia, quæ omnino ſit involuntaria, ſive quia eſt invincibilis, ſive quia eſt ejus, quod quis ſcire non tenetur, talis ignorantia omnino excuſat a peccato.* Seraphicus (*Centil. part.* 1. *ſect.* 25.) *Ignorantia juris invincibilis poteſt eſſe duplex, aut enim eſt introducta per præambulam culpam, aut præter omnem culpam. Si præter omnem culpam, aut ſimpliciter privat cognitionem juris, ſicut in infantibus & furioſis, qui omnino carent uſu rationis: & hæc excuſat a toto: aut non tollit omnino uſum rationis, ſed ſemiplenum: & tunc non excuſat a toto, ſed a tanto: ſicut in his, qui non plene ſunt furioſi, ſed habent aliquo modo aliqua intervalla lucida, & in pueris, qui ſunt aliquo modo capaces præcepti, licet non plene. Si autem ignorantia eſt introducta per præambulam culpam, ſicut in ebrio, & furioſo, quorum uterque præcipitavit ſe in hoc per culpam ſuam, ſic non excuſat a toto.* Et in 2. *Sent. diſt.* 22. *art.* 1. *quæſt.* 2.) *privatio cognitionis ad ſalutem neceſſariæ dupliciter poteſt eſſe: aut ita quod eſt in nobis, ſed non a nobis; & hoc modo culpa non eſt, ſed magis pœna; & cum non ſimus ejus principium, in ipſa nec meremur, nec demeremur: aut ita quod eſt in nobis, & a nobis, & ſic culpa eſt: hoc autem tripliciter poteſt eſſe: aut quia ex quadam pigritia & negligentia non curamus veritatem addiſcere &c.*

209. Quæ cum ita ſint, præſtabit potius hanc aliam generalem regulam, in hujuſmodi teſtimoniis contentam rectiſſimamque, eum in finem attendere. Quotieſcunque aliquis ad ſciendum ea, quæ tum ad proprium ſtatum ac munus generatim pertinent, tum ad particulares operationes producendas ſpectant, præmiſit diligentiam moralem, quam nempe adhibere ſolent in ſimilibus probi & prudentes viri: ac præterea actioni proximus nullo pulſatur dubio vel de jure, vel de facto in circumſtantia aliqua, quam ignorat; aut ſi tale dubium paſſus eſt, pari diligentia quæſivit, ut certior fieret, neque tamen notitiam adſecutus eſt: tunc ſane ipſius ignorantia erit in foro conſcientiæ vere invincibilis & inculpata, etſi interdum non admittatur ut talis in externo judiciali foro, ubi ex allegatis & probatis procedere moris eſt. Contra vero ignorantia erit aliquo modo reputanda vincibilis & culpabilis, etiam in foro Sacramentali, ſi quis vel non omnem ordinariam ſeu moralem diligentiam ad diſcenda ſcitu neceſſaria præmiſerit; vel agendo deinceps, contrariam cogitationem de honeſtate ſuæ actionis perſenſerit, & nihilominus ſtudium, aut induſtriam ſuam non reſtauraverit ad explorandam veritatem. Sic e. c. Henricus Gandavenſius (*quodl.* 12. *q.* 25.) cenſet fuiſſe prioris generis ignorantiam Jacob, *qui credens ſibi ſuppoſitam fuiſſe Rachelem, cognovit Liam, priuſquam conſenſit cum ipſa in matrimonium*: poſterioris vero generis ignorantiam Achimelech, *qui revera peccaſſet, ſi cognoviſſet Saram; etiam ipſa accepta in uxorem, quia non ſufficienter inquiſivit, an fuiſſet uxor Abraham.*

210. Nunc ad materiam *tertii* capitis (*num.* 188.) accedamus, propius inſpecturi, quænam ſit in genere moris *natura* ignorantiæ, quive præterea *effectus* ab ipſa dimanent. Ignorantia, ut ita dicam, monſtrum eſt triforme; nam & pœna peccati, & cauſſa peccati, & peccatum ſimul eſſe poteſt, quemadmodum obſervavit S. Auguſt. (*lib.* 5. *contra Jul. cap.* 3.) de ſenſuali concupiſcentia. Sic enim *carnis concupiſcentia, adverſus quam concupiſcis bonus ſpiritus, peccatum eſt, quia ineſt illi inobedientia contra dominatum mentis,* non præcavente ſcilicet aut impediente voluntate, cum poſſet (*num.* 229. *&* 134.) *& pœna peccati, quia reddita eſt meritis inobedientis: & cauſſa peccati defectione conſentientis, vel contagione naſcentis*: pari modo ignorantia 1. *pœna* eſt, quatenus provenit ex originaria culpa, juxta illud Auguſt. *inflicta eſt nobis ignorantia rerum agendarum*: iterum quatenus ad noſtra actualia crimina conſequitur ex eodem Auguſtino, *ſpargit Deus pœnales cæcitates ſuper illicitas cupiditates.* 2. eſt *cauſſa*, ut illa, quæ comparata ad actum voluntatis, dicitur *antecedens*, & ſimul *conſequens* reſpectu ipſius voluntatis (*n.* 193.) qualis fuit in Deicidis, qui, ſi cognoviſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent, teſte Apoſtolo. 3. Eſt *culpa* vere proprieque dicta, quæ a Deo imputatur, & pro qua venia deprecanda, exemplo Pſalmiſtæ. *Ignorantias meas ne memineris Domine.*

211. In primis, quomodo ipſa ignorantia in ſe poſſit eſſe proprie dicta culpa & peccatum, ſic demonſtratur.

Ex S. Bonav. & Richardo de Mediavilla (*in ſent. diſt. 22. art. 2. quæſt. 2.*) duo conſpirant ad ignorantiam culpabilem; unum, quod eſt quaſi *materiale* peccati, nempe privatio ſcientiæ neceſſariæ in intellectu; alterum, deordinatio in voluntate detrectante, ſeu negligente eamdem ſcientiam, eſtque veluti *formale* peccati. *Ignorantia, quæ opponitur cognitioni virtutis, ad quam tenemur* (inquit Seraphicus) *non tantum reſpicit intellectum, ſed etiam affectum: unde non tantum dicit ſcientiæ carentiam, ſed etiam voluntatis incuriam ad ſcientiam percipiendam.* Porro ex Richardo *ratio culpabilitatis ignorantiæ penes voluntatem conſiſtit*: quatenus, ſi vincibilis ignorantia eſt affectata, *eſt per voluntatis commiſſionem, dum homo vult ignorare ea, quæ ſcire teneretur, pro tempore quo ſcire tenetur*; vel ſi eſt craſſa, aut ſupina, *eſt per voluntatis emiſſionem, dum homo ex quadam negligentia omittit procurare notitiam eorum, quæ ſcire tenetur.* Nihilominus culpabilis inhoneſtas ignorantiæ non in hac ſolum deordinatione voluntatis ſita eſt, ſed etiam in privatione ſcientiæ afficiente intellectum, quatenus voluntati ſubſtat tamquam cauſſæ; eo ferme pacto, quo in genere cujuſvis peccati conſummati actus exterior & interior, imperatus & imperans, ſimul ſunt unicum peccatum.

212. Quoties igitur aliquis vincibili ignorantia detentus quidpiam ſubinde perpetrat contra juſtitiam, charitatem, vel quamlibet aliam virtutem, conſequens eſt dicere, peccata hujuſmodi eſſe prorſus diſtincta a prævio ignorantiæ peccato. Idque ſentiendum, non modo dum ignorantia verſatur circa ea, quorum ſcientia ſpeciali præcepto exigitur ratione ſui, quemadmodum ſunt myſteria Religionis Chriſtianæ; ſed etiam dum ad alia refertur, quorum cognitio requiritur in ordine ad opus, ut ſunt Divina, & Eccleſiaſtica mandata: etſi hoc intercedat diſcrimen quod peccatum ignorantiæ pure *credibilium* ſit diſtinctum tum numero, tum ſpecie ab illo, quod committitur vel faciendo vel negligendo aliquid circa ipſa credibilia: peccatum vero ignorantiæ *operabilium* ſit quidem aliud numero, ſed tamen ejuſdem ſpeciei cum illis peccatis, quæ fiunt circa praxim rerum ignoratarum. Quare exempli cauſa ſicut graviter peccat non ſolum, qui diſſentit Fidei, vel tempore debito non elicit actum Fidei, ſed etiam qui culpabiliter negligit addiſcere myſteria Fidei: ita prorſus reus eſt gravis peccati non ille tantum, qui proximum bonis ſpoliat, decimas non ſolvit, jejunia non ſervat; ſed etiam qui neglexit comparare ſibi notitiam Divinorum aut Eccleſiaſticorum præceptorum, ob quorum ignorationem in illa crimina prolabitur.

213. Multa ſunt, quæ ſententiam hanc ſolide confirmant. In primis Divinæ Litteræ loquendo de ſcientia *operabilium*, eam per ſeſe ſpectatam inculcant, ac ſimiliter damnant inſcitiam eidem oppoſitam. Eccleſiaſt. (*cap. 17.*) *Cognoſce juſtitias, & judicia Dei.* Oſee (*cap. 4.*) *Quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te.* (1. Corinth. cap. 14) *Si quis ignorat, ignorabitur*: quæ omnia referenda eſſe ad ſola credibilia nemo evincet. Dein ipſa per ſe ignorantia operabilium opponitur virtuti ſpeciali, quæ *Studioſitas* vocatur, & ab Angelico inter partes potentiales Temperantiæ recenſetur: adeoque independenter ab operibus malis ex ipſa ortis ſpeciale peccatum eſt. Tandem ita ſenſere illuſtriores Magiſtri antiquæ Scholæ. Sanctus Thomas (*quæſt. 3. de malo art. 7.*) *Manifeſtum eſt, quod qui negligit habere, vel facere id quod tenetur habere, vel facere, peccat peccato omiſſionis, unde propter negligentiam ignorantia eorum, quæ aliquis ſcire tenetur, eſt peccatum.* Sanctus Bonaventura (*Centil. part. 1. ſect. 24.*) *Nota, quod aliud eſt peccatum ex ignorantia, aliud peccatum ignorantiæ.* Richardus (*in 2. Sent. diſt. 22. art. 2. quæſt. 2.*) *Non tantummodo velle actum, qui eſt peccatum, vel carentiam actus, quæ eſt peccatum, culpa eſt; ſed etiam velle actum vel carentiam actus ordinantis ad culpam; ignorantia autem neceſſariorum ad ſalutem ita ordinat ad culpam, quod cum tali ignorantia in eligendo recte dirigi non poteſt homo.* Igitur ignorantia indefinite ſeu credibilium, ſeu operabilium, eſt ſpeciale peccatum diverſum a ſubſequenti peccato operis.

214. Nec opponas, ſcientiam operabilium nobis præceptam eſſe, non abſolute & ratione ſui, ſed in ordine ad ipſa operabilia; adeoque eorum ignorantiam non evadere culpabilem, & animæ pernicioſam, priuſquam fiant ignoranter mala opera; itidem abſurdum eſſe hominem, quamdiu in ignorantia verſatur, continue peccare. Nam prior objectio, ſi quid probat, hoc dumtaxat evincit; ſcilicet ignorantiam, & tranſgreſſionem alicujus præcepti reſpicientis operabilia, quæ evenit ratione ignorantiæ, invicem convenire in eadem ſpecie peccati (quod jam faſſi ſumus *num. 212.*) minime vero ignorantiam, & tranſgreſſionem ſubſequentem conflare unicum numero peccatum; poſterior autem oppoſitio abſurdum comminiſcitur, quod nequaquam complectitur ſtatuta a nobis ſententia, ſi rite percipiatur. Quippe, ut ait Seraphicus (*in 2. Sent. diſt. 22. art. 2. quæſt. 3.*) *Ignorans ignorando non peccat, niſi in illo inſtanti & tempore, in quo tenetur noſcere vel addiſcere, quod ignorat: ideo quamvis ſemper dicatur ignorare, non tamen ſemper dicitur peccare*: rationem ſuppeditat evidentem Angelicus (1. 2. *quæſt. 76. art. 2.*) *Quia ſicut in aliis peccatis omiſſionis ſolo illo tempore homo actu peccat, pro quo præceptum affirmativum obligat; ita eſt etiam de peccato ignorantiæ: non enim continuo ignorans actu peccat, ſed ſolum quando eſt tempus acquirendi ſcientiam, quam habere tenetur*: exempli cauſa quando quis publicum judicis, advocati, tabellionis, medici, confeſſarii munus capeſſit, atque obire aggreditur, deſtitutus neceſſaria ſcientia: a quo tempore tamdiu ſemper tenetur reatu culpabilis ignorantiæ, quamdiu ſincera pœnitentia illum non expungit.

215. Cum ignorantiæ *natura* ſecundum genus moris ſpectata jam in propatulo ſit, reſtat ut ejuſdem *effectus* perpendamus. Univerſim loquendo duplicem diſtinguere licet ignorantiæ effectum relate ad actiones ex ea procedentes: unus immediatus, qui *phyſicus* dici poteſt; alter mediatus, qui *moralis* appellandus: ille reſpicit *voluntarietatem* actionum, quam ignorantia juxta varias ſpecies inſpecta poteſt aut penitus tollere aut ſolum minuere, aut etiam aliquo modo augere: iſte concernit *imputabilitatem* actionum ad culpam, & pœnam, atque ex illo conſequitur neceſſario. Satis explanatum in priore parte hujus tertii capitis (*num. 200. & ſeq.*) quomodo actio-

actiones ob ignorantiam voluntariæ vel involuntariæ, ſubindeque etiam culpabiles vel inculpabiles judicandæ ſint. Quare reliquum dumtaxat eſt, ut examinemus deinceps, quanam ratione pœnæ evadant obnoxiæ, quotieſcumque conſtat, ipſas ignoranter peractas fuiſſe.

216. Cauſſa vero, quæ in exponendo morali effectu ignorantiæ facit nos differere de ſola *pœna*, nulla facta mentione *præmii*, hæc eſt: quia tametſi neceſſaria illatione deducatur, actiones in quas ignorantia influit, culpabiles eſſe aut inculpabiles, prout ab agente prodierunt voluntarie aut involuntarie; evidens tamen certumque nobis non eſt, exinde præterea conſequi, ut iiſdem debeatur ſupplicium, aut præmium. Nam omnes quidem Theologi fatentur, ignorantiam, quæ involuntarium abſolute inducit, ſimulque inculpabilis eſt, veniam & excuſationem parare actionibus ex ipſa factis: at plures detrectant pronunciare, illas etiam præmio dignas eſſe, quoniam in Tractatu Morali de Regula proxima agendi propugnant, operantem ex conſcientia erronea invincibiliter, eſto non peccet, proprie tamen non operari *honeſte*, ac *meritorie*, & ab his non videtur diſſentire Seraphicus (*num.* 207. *in fine*). Immo ſi de pœnis fiat ſermo, quæ ſunt humana lege ſtatutæ, in ſequentia plurium Theologiæ ac Juris peritorum contingere poteſt, ut ab hiſce pœnis immunis exiſtat actio illius hominis, qui ex ignorantia voluntaria ac vere culpabili operatus eſt contra legem, ignorans tamen invincibiliter pœnam in lege taxatam.

217. Has ob cauſſas præſens ſermo noſter erit de *pœnis* dumtaxat, ac de ſolis illis quæ jure *poſitivo Eccleſiaſtico* ſancitæ ſunt: ſicque ex eo aliquid luminis accedet particularibus quæſtionibus, quas Doctores movere ſolent circa Cenſuras, Irregularitates, Reſervationes caſuum, & alia hujus generis: juxta hunc ſcopum noſtrum duo ſunt hic prænotanda: unum circa leges, alterum circa pœnas. In primis Eccleſiaſticæ legis varia ſunt officia: nam vel mores dirigit, obligando in conſcientia ad quidpiam agendum, aut omittendum, & ſub hoc aſpectu vocatur *moralis*; vel pœnam aliquam ſive temporalem, ſive ſpiritualem, in foro externo a tranſgreſſoribus luendam determinat: & ita dicitur *pœnalis*: vel actus quoſdam ſeu ad externum forum, ſeu ad internum conſcientiæ tribunal ſpectantes privat morali valore ac fructu, ſicque *irritans* vocatur. Ad pœnales leges referri poſſunt cenſuræ; reſervationes caſuum ad irritantes, irregularitates partim ad pœnales, partim ad irritantes.

218. Deinde *pœna* duplicis generis eſſe poteſt. Etenim vel ſtricte ſumitur pro incommodo per actum juſtitiæ vindicativæ inflicto ad aliquam culpam mulctandam: quo ſenſu dicitur in Jure (*l. aliud*, *de verb. ſignific.*) *pœna eſt noxæ vindicta*, atque ab Auguſtino (*l. 2. de Retr. c. 9.*) *pœna, ſi juſta eſt, peccati pœna eſt, & ſupplicium vocatur*: vel accipitur late pro onere impoſito, etiam citra peccatum, ob juſta publicam præſertim cauſſam: quo reſpicit regula 13 Juris in 6. *ſine culpa, niſi ſubſit cauſa, non eſt aliquis puniendus*, ut dum quis ex diſpoſitione canonici juris deponitur ab Eccleſiaſtico beneficio, ad quod fuit promotus per ſimoniam ab altero commiſſam in ejus favorem, tametſi inſcius fuerit ejuſdem ſimoniæ. Porro pœnæ proprie ſumptæ hæc præ reliquis eſt notanda diviſio, quæ dicitur vel *ordinaria* vel *extraordinaria* in iſto ſenſu; quatenus ordinaria deſignat pœnam convenientem, & proportionatam naturæ delicti, quæ legibus, aut communi prudentia Judicum determinata eſt; extraordinaria vero ſignificat pœnam auctam ultra naturam delicti in ſe ſpectatam, propter aliquas peculiares circumſtantias, quæ ad illud concurrunt: prior pœna ſolet etiam vocari *moderata*, & poſterior *exorbitans*.

219. His in anteceſſum poſitis, quidnam ignorantia præſtare poſſit, ubi de violatione legum *pœnalium* agitur, patefaciemus ſequentibus Theſibus. *Prima*, ignorantia invincibilis pœnæ tantummodo non excuſat a peccato, ſeu formali tranſgreſſione legis: quoniam non tollit, uti nunc ſupponitur, voluntarium & liberum ab actu, quo lex infringitur. *Secunda*, ignorantia ſive Juris, ſive Facti, quotieſcumque a culpa penitus excuſat, eximit quoque a pœna; ſiquidem pœna ſtricto ſenſu eſt culpæ vindicta, & peccati ſupplicium. *Tertia*, ignorantia non undequaque invincibilis, ubi a gravi culpa excuſat, etiam a gravi pœna liberat, ob eamdem rationem: quatenus vero eſt ignorantia vincibilis ſeu culpabilis venialiter, pœnam aufert vel non aufert, prout hæc eſt proportionata vel non proportionata illi peccato veniali. *Quarta*, ignorantia graviter culpabilis non liberat a pœna *ordinaria* & moderata, ſive tranſgreſſor legis ignoraverit legem ſimul & pœnam ſive ſolam pœnam: quippe pœna hujuſmodi voluntate ſuprema legiſlatoris eſt adnexa culpæ, ſimulque ſupponitur attemperata naturæ illius.

220. *Quinta*, ignorantia conſequens, & graviter etiam culpabilis excuſat a pœna, quotieſcumque lex non abſolute delicto pœnam intentet, ſed ſuppoſito *dolo* vel *ſcientia*, vel *auſu temerario* delinquentis, & aliunde nihil horum occurrat in eo, qui tali ignorantia affectus legem tranſgreditur. Nam leges ex trito Juriſperitorum dicto non operantur ultra verba, quæ continent, maxime ubi de *pœnalibus* agitur, quæ ſunt ſtrictæ interpretationis. *Sexta*, ignorantia conſequens affectata, ſeu ex induſtria quæſita ac retenta ad liberius peccandum, non excuſat a pœna, etiam in caſu, quod lex ſit concepta ſub præfatis formulis *ſcientiæ* vel *auſus temerarii*. Siquidem ejuſmodi ignorantia in jure æquiparatur ſcientiæ, uti expreſſe indicat Clemens IV. (*c. eos qui Tit. de Temp. Ord. in 6.*) dicens: *Eos, qui Clericos parœciæ alienæ, abſque ſuperioris ordinandorum licentia, ſcienter ſeu affectata ignorantia præſumpſerint ordinare, per annum a collatione ordinum decernimus eſſe ſuſpenſos*. Tum quia illæ formulæ ſolent apponi in legibus ad eos perſtringendos, qui volunt *directa*, ſeu *formali* voluntate ipſarum legum tranſgreſſionem: porro operantes ex ignorantia affectata plane directa voluntate peccatum velle dicendi ſunt; quippe ex Angelico (1. 2. q. 76. art. 4.) *Ex intentione voluntatis ad peccandum provenit, quod aliquis vult ſubire ignorantiæ damnum propter libertatem peccandi*.

221. *Septima*, ignorantia prorſus inculpata & invincibilis etiam ſolius pœnæ ſtatutæ humana lege pœnali excuſat ab eadem pœna gemino in caſu, quando videlicet pœna, vel eſt extraordinaria & exorbitans, vel propter contumaciam delinquentis impoſita eſt; &

ideo medicinalis ſub hoc reſpectu vocatur. Non hoc conſtat ex unanimi & certa Doctorum ſententia, ſed dumtaxat nititur valde veroſimili opinioni Panormitani, Hoſtienſis, Joannis Andreæ, Felini, Gonzalez, Soti, Suarezii, ac præſertim Navarii (*in Manual. Conſ. cap. 23. num. 27. & cap. 274. atque in cap. 2. de Conſtit.*) qui ea in re ſibi ſuffragantes memorat, præter alios Summiſtas, Sanctum Antoninum, & Beatum Angelum a Clavaſio. Porro hanc illi rationem præcipue afferunt pro *ſecundo* caſu. Non poteſt præſumi in delinquente contumacia adverſus legem & poteſtatem Legislatoris, quæ dicitur *coercitiva* per pœnas, niſi delinquens fuerit aliquo modo præmonitus de tali pœna a legislatore impoſita: atque præmonitio hujuſmodi nequit ſupponi relate ad illum, qui legem dum violat, ſcit equidem actionem ſuam eſſe malam, ac lege humana vel etiam divina prohibitam, ſed tamen inſuperabili ignorantia neſcit eam gravem pœnam eſſe adjectam ab humano legislatore: igitur contumax tranſgreſſor legis non eſt, adeoque a pœna videtur omnino immunis.

222. Pro *primo* caſu ſic ratiocinatur Navarrus (*cit. cap. 27. Manual.*) *Licet non requiratur conſenſus delinquentis in pœnam, ut obligetur ad eam, quia obligatio non nititur ejus conſenſu, ſed poteſtate legislatoris imponentis eam; requiritur tamen conſenſus in cauſſam, ob quam imponitur, ut dixit Sanctus Thomas: & ut quis dicatur conſentire in cauſſam alicujus, non ſufficit quod conſentiat in eo, quod eſt cauſa, ſed requiritur quod ſciat aut ſcire debeat, id eſſe cauſſam; & qui ſcit, aliquid eſſe malum, & ignorat pœnam ob id impoſitam, ſcit quidem id quod eſt cauſa illius, non tamen cauſſam illius. Nec ex eo ſequitur, quod mulier, ruſticus, & alii, qui probabiliter pœnas legum ignorant, in nullas earum incidant: reſponderi enim poteſt, negando ſequelam, quoad pœnam ordinariam, & mediocrem proportionatam delicto, ſecundum naturam ejus ſtatutam, vel prudentia communi imponendam, quam quilibet diſcretus paullo plus minus prævidere poteſt; ſaltem allucinando per legem naturalem dictantem, delicta mediocriter puniendа: concedendo vero ſequelam quoad pœnam extraordinariam, exorbitantem, & auctam ultra naturam delicti unde conſideratam, propter frequentiam, vel alias circumſtantias perſonæ, temporis, loci; quia delinquens neſcit, nec ſcire debet, illum malum eſſe cauſſam illius pœnæ, & ſola ratio naturalis non pertingit ad illam.* Addit vero (*cit. cap. 23.*) *Quod maxime procedit in foro conſcientiæ; quo multos pios quis conſolari poteſt, maxime in materia cenſurarum & irregularitatum.* Legatur etiam Can. 2. *Propoſuiſti* (*diſt. 82. in 1. part. Decreti*) qui ad eamdem ſententiam confirmandam ſolet allegari.

223. Quæ hactenus, juxta ſententias Doctorum partim omnino communes exploratasque, partim veroſimiliores judicio noſtro, propoſitæ fuerunt generales regulæ circa pœnas legum humanarum, & ignorantiam tranſgredientium ejuſmodi leges, plenum uſum habere poterunt in materia *Cenſurarum* Eccleſiaſticarum, quas conſtat univerſim eſſe veri nominis pœnas, non qualeſcumque quidem, ſed *medicinales* uti ajunt. Valebunt quoque in materia *Irregularitatum*, ſaltem quæ *ex delicto* dicuntur, quippe etſi irregularitates omnes ab Eccleſia ſint conſtitutæ primario ad tuendum honorem Sacri Miniſterii Altaris; ſecundario tamen illæ, quæ ſunt ex crimine aliquo canonico, feruntur per modum pœnæ vindicativæ; quatenus, quiſquis in ſimile crimen voluntarie prolabitur, ob illud indignus judicatur ſacro miniſterio, & ab Altari arcetur. Immo & pro materia *Legum irritantium* inſervient, quotieſcumque actuum irritatio fuerit impoſita *in pœnam* alicujus delicti, quod legislator deprehendit non poſſe alia via efficaciter impediri, vel removeri a ſubjecta ſibi communitate.

224. Cæterum, ubi agitur de aliis irregularitatibus, quæ dicuntur ex mero *defectu*, concordant Doctores nullam ignorantiæ ſpeciem, etiamſi invincibilis ſit, excuſare ab hujuſmodi irregularitate; quia, cum ipſa ſit purum putumque impedimentum, hominem ita deformans, ut videatur indecens illum deputare Sacris Functionibus, poſito ſemel tali impedimento mox contrahitur, etiam citra ullam cognitionem, aut ullum reatum culpabilem. Sic ex. cauſ. ſi quis in uxorem duceret fœminam, quam ab alio prius vitiatam fuiſſe omnino ignorat, foret hic nihilominus irregularis ob defectum ſignificationis Sacramenti, hoc eſt *bigamiam interpretativam*. Similiter, ubi leges irritantes certas quaſdam conditiones ad valorem actuum præſcribunt ex fine boni communis, non cauſſa mulctandi aliquod delictum, uti ſunt ex. cau. parochiale beneficium, aut ſpecialis Epiſcopi approbatio ad Sacramentales Confeſſiones rite excipiendas, numerus ſeptenarius teſtium ad ſolemne teſtamentum; certum eſt apud Doctores, ejuſmodi leges ſuum ſortiri effectum, etſi quis ſecus operetur ex invincibili ignorantia. Siquidem irritatio actuum non eſt tunc proprie dicta pœna, quæ culpam ſupponat, ſed merum damnum vel incommodum, quod etiam ab ignorante invincibiliter ſuſtineri debet, quoties occurrit legitima cauſſa ad bonum commune pertinens.

225. Hinc patet, quidnam ſentiendum ſit de reſervatione caſuum, quam ſemper *magnopere ad Chriſtiani Populi diſciplinam pertinere ſanctiſſimis Eccleſiæ Patribus viſam eſſe*, Synodus Tridentina (*ſeſſ. 14. de pœn. c. 7.*) teſtatur. Quando Superior Eccleſiaſticus peccatum aliquod ſibi reſervavit, dempta Confeſſariis ſibi ſubditis facultate abſolvendi ab illo, non requiritur in delinquente ſcientia reſervationis, ut dicatur incurriſſe in caſum reſervatum; ſed delictum ejus cenſetur reſervatum, ſuppoſita etiam ignorantia invincibili reſervationis. Quod ſi Superior reſervationi caſus etiam cenſuram adnectat (ubi Epiſcopi interdum, Romani Pontifices plerumque faciunt) tunc ita peccatum manebit reſervatum, vel actus erit invalidus, ut tamen qui ſecus facit, immunis exiſtat a cenſuræ vinculo quoties invincibiliter ignoraverit cenſuram (*n. 221.*) quia ſuppoſita tali ignorantia nequit dici *contumax* adverſus Eccleſiam. Porro exemplum caſus Papalis reſervati & ſine cenſura, & cum cenſura habemus in una eademque Conſtitutione Benedict. XIV. *Sacramentum Pœnitentiæ*: nam accuſare in Eccleſiaſtico tribunali innocentem Confeſſarium alicujus ſollicitationis ſacrilegæ, peccatum eſt abſque cenſura reſervatum Apoſtolicæ Sedi: abſolvere autem in Sacramentali judicio perſonam complicem in peccato inhoneſto contra ſextum præceptum, peccatum eſt cum cenſura excommunicationis majoris reſervatum eidem Sedi.

§. IV.

§. IV.

De Concupiſcentia.

226. *Quartum* impedimentum voluntarii eſt *Concupiſcentia*. Nam hic *concupiſcentiæ* nomen uſurpamus generaliter pro appetitu rationali ſimul & ſenſitivo, quomodo frequenter Scriptura, & Patres; neque pro ſola illa appetitus ſenſitivi portione, quæ dicitur *vis concupiſcibilis*, & ad carnis peccata nos exſtimulat. Sed ſenſu quodam intermedio deſignamus ea voce motus omnes appetitus ſenſitivi, in quantum eſt in homine per peccatum originale corruptus, atque ob corruptionem iſtam factus rebellis rationi rectæ: qui quidem motus alio nomine dicuntur *paſſiones*. *Appetitus*, ait Angelicus (1. *par. q.* 81. *art.* 2.) *eſt una vis in genere, quæ ſenſualitas dicitur*, quia videlicet *eſt inclinatio conſequens apprehenſionem ſenſitivam, ſed dividitur in duas potentias, quæ ſunt ſpecies appetitus ſenſitivi, ſcilicet in iraſcibilem, & concupiſcibilem. Per hanc anima ſimpliciter inclinatur ad proſequendum ea, quæ ſunt convenientia ſecundum ſenſum, & ad refugiendum nociva: per illam anima reſiſtit impugnantibus, quæ convenientia impugnant, & nocumenta inferunt.* Quare *concupiſcentia* hoc loco complectitur paſſiones ſeu motus tum potentiæ concupiſcibilis, uti ſunt motus libidinis & gulæ; tum potentiæ iraſcibilis, uti ſunt motus iræ, & vindictæ.

227. Pervagata eſt apud Auctores diviſio concupiſcentiæ *antecedentis*, & *conſequentis*; quæ non intelligitur deſumpta ex parte *actus*, quaſi ſit vel non ſit cauſſa illius, quemadmodum de ignorantia diximus (*n.* 192.) ſed reſpectu dumtaxat *voluntatis* agentis efformatur, uti Angelicus (1. 2. *q.* 77. *art.* 6.) docet. *Peccatum eſſentialiter conſiſtit in actu liberi arbitrii, quod eſt facultas voluntatis, & rationis: paſſio autem eſt motus appetitus ſenſitivi. Appetitus autem ſenſitivus poteſt ſe habere ad liberum arbitrium & antecedenter, & conſequenter: antecedenter quidem, ſecundum quod paſſio appetitus ſenſitivi trahit vel inclinat rationem, vel voluntatem. Conſequenter autem, ſecundum quod motus ſuperiorum virium, ſi ſint vehementes, redundant in inferiores; non enim poteſt voluntas intenſe moveri in aliquid, quin excitetur aliqua paſſio in appetitu ſenſitivo.* Itaque concupiſcentia antecedens cenſetur paſſio, quæ vel ex qualitate corporis, vel ex apprehenſione ſeu imaginatione ſenſibilis objecti oritur in appetitu ſenſitivo, & prævenit omnem deliberationem rationis ac voluntatis determinationem; uti eſt motus vindictæ exſurgens in homine, cui inſperato occurrit inimicus. Conſequens vero dicitur paſſio, quam in eodem appetitu ſenſitivo voluntas excitat, aut enatam fovet ut ipſa promptius & ardentius in ſuum objectum feratur; uti eſt motus vindictæ in eo, qui illatas ſibi injurias ſerio ac frequenter ruminat, ut eas poſſit vividius & acrius ulciſci.

228. De utraque concupiſcentiæ ſpecie inquiritur, quidnam præſtare poſſit relate ad voluntarium. Antequam quæſtioni fiat ſatis, probe recolenda diſtinctio *voluntarii*, ac *liberi*, de qua ſermo præceſſit in Articulo III. paſſim (*præſertim n.* 162.) ſecus enim videbuntur ſibi invicem contraria, quæ mox ſtatuemus juxta doctrinam Angelici, ab omnibus Theologis probatam. Ut diſtinctionem illam paucis denuo repetamus, *voluntarium* proprie illud eſt, quod ex intrinſeca inclinatione voluntatis cum prævia intellectus cognitione procedit; ſive illud fiat neceſſario, ſive contingenter: *liberum* vero, præſuppoſita ea cognitione, profluit a voluntate ſeipſam determinante ad agendum. Hoc prænoto, videamus ſtatim, quomodo voluntarium ac liberum ſe habeant, ubi paſſio in nobis eſt *antecedens*, id ipſum poſtea examinaturi relate ad paſſionem *conſequentem*.

229. *Primo* igitur, ſi *voluntarium* præciſe conſideretur, concupiſcentia *antecedens* ex Angelico Doctore (1. *q.* 6. *art.* 7.) *non cauſſat involuntarium, ſed magis facit aliquid voluntarium.* Aſſertio hæc tribus conſtat partibus. 1. quod concupiſcentia neque reddat actum *ſimpliciter* involuntarium. 2. neque involuntarium *ſecundum quid*. 3. quod potius efficiat *magis* voluntarium: ſingularum ratio in promptu eſt. Quoad 1. nam ad actum ex tali concupiſcentia factum concurrit cognitio objecti ex parte intellectus, & inclinatio in objectum cognitum ex parte voluntatis; ergo nequit idem cenſeri involuntarie *ſimpliciter*. Sane, ſemel ac quis ſequitur motum concupiſcentiæ tendentis in aliquod objectum ſenſibile, vis concupiſcentiæ facit, ut intellectus conſideret id quod eſt delectabile in objecto, & ſub ratione boni delectabilis proponat voluntati; adeoque, ut voluntas etiam libenter appetat objectum illud. Quoad 2. cum concupiſcentia objectum ſuum ſenſibile perſequens nullo modo malum reſpiciat, ſed dumtaxat bonum delectabile, atque ſub ſola boni ratione hujuſmodi objectum ab intellectu voluntati repræſentetur; hinc patet concupiſcentiam non incitare voluntatem ad amplectendum aliquid ipſi repugnans: quare nec eſt, cur conſequens ſubinde voluntatis actio erga objectum illud ſenſibile dicatur involuntaria *ſecundum quid*. Igitur quod per concupiſcentiam agitur, nullo modo eſt involuntarium.

230. Quoad 3. aſſertionis partem, impetus concupiſcentiæ ſive paſſionis effervescentis facit, ut intellectus vividius ac intenſius apprehendat, quod eſt delectabile in objecto ſenſibili, illudque ſub majoris boni ſpecie voluntati proponat: idcirco efficit quoque, ut voluntas ipſa lubentius ac ferventius amplectatur tale objectum: quod autem a voluntate magis lubenter fit, illud eſt magis voluntarium, ſiquidem in voluntario principaliter attenditur voluntatis inclinatio (*n.* 122.) Quare Angelicus prælaudatus: *Dicitur aliquid voluntarium ex eo, quod voluntas in id fertur: per concupiſcentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id quod concupiſcit, & ideo concupiſcentia magis facit ad hoc, quod aliquid ſit voluntarium, quam quod ſit involuntarium.* Ex his merito infert, in præſenti negotio longe aliam eſſe rationem *metus & concupiſcentiæ*. Nam *in eo, qui per metum aliquid agit, manet repugnantia voluntatis ad id quod agitur, ſecundum quod in ſe conſideratur. Sed in eo, qui aliquid agit per concupiſcentiam, ſicut eſt incontinens, non manet prior voluntas, qua repudiabat illud quod concupiſcitur, ſed mutatur ad volendum id quod prius repudiabat.*

231. Quamvis hæc omnia *ordinarie* loquendo ſint veriſſima, poteſt tamen interdum evenire, ut ob concupiſcentiam minuatur voluntarium tum ex parte

propen-

propenſionis voluntatis, tum ex parte *cognitionis* intellectus, ſicque actus ex ea producti dicantur involuntarii *ſecundum quid*. Primo quidem, quotieſcumque concupiſcentia certis in circumſtantiis ad aliquid exſtimular, quod eſt maxime contrarium primariæ inclinationi, ſeu habituali diſpoſitioni agentis; ut eſt in ſene avaro viduitatem ægre ferente, qui juvenilibus voluptatibus ineptiiſque quaſi poſtliminio revocatis, pecunia abutitur, quoad uſque uxorem novam nanciſcatur; ea vero in domum deducta confeſtim inſudat reparandæ priſtinæ bonorum jacturæ ſeveriſſima parſimonia, qua domeſticos ſuos pene conficit. In hujuſmodi enim caſu, cum præſentium objectorum delectabilitas non videatur ſic mutare voluntatem agentis, ut non retineat propenſionem contrariam ad id quod agit, ſi ſecundum ſe & præciſis circumſtantiis ſpectetur; ſequitur, involuntarium eſſe *ſecundum quid*, quod ita fit ex concupiſcentia, ſicuti diximus eſſe involuntaria (*n.* 183.) quæ per metum aguntur.

183. Altero item ex capite, ſcilicet reſpectu cognitionis intellectualis, concupiſcentia videtur minuere voluntarium. Cum enim voluntarium non objecti & finis dumtaxat, ſed etiam circumſtantiarum cognitionem complectatur (*num.* 121.) aliunde vero impetus ebullientis paſſionis non ſinat intellectum rite examinare ſingulas circumſtantias ad actum petinentes, puta ſcandalum, dedecus, damnum, & ſimilia pravum actum conſecutura, quia intellectum detinet in vivida apprehenſione objecti ut delectabilis tantummodo; palam eſt, aliquam voluntarii diminutionem contingere. Ceterum voluntarium, in hoc eminenti gradu ſpectatum, non eſt ſimplex illud voluntarium, quod reſpexit Angelicus (*n.* 230.) dicendo, *concupiſcentiam magis facere ad hoc, quod aliquid ſit voluntarium*. Eam quippe cognitionem exactam potius ad liberum refert, ut patet ex his, quæ ſubjungit: *Quandoque in his, quæ per concupiſcentiam aguntur, non totaliter tollitur cognitio, quia non tollitur poteſtas cognoſcendi, ſed ſolum conſideratio actualis in particulari agibili; ſed tamen hoc ipſum eſt voluntarium, ſecundum quod voluntarium dicitur, quod eſt in poteſtate voluntatis, ut non agere, & non velle, ſimiliter & non conſiderare*, ideſt, licet turbatio, quam intellectui ingerit concupiſcentia, impediat actualem diſcretionem circumſtantiarum recti, ſeu *æſtimationem prudentiæ*, ut ait Ariſtoteles (*lib.* 6. *Eth. c.* 5.) attamen ſemper verum eſt, per concupiſcentiam voluntarium, etiam ex parte cognitionis potius augeri, quam minui: quia ex dictis intellectus a concupiſcentia excitatus majori vi apprehendit, quod eſt delectabile in objecto, & aliunde in facultate hominis eſt conſiderare circumſtantias recti, quas tunc non attendit.

233. *Secundo*, ſi *liberum* conſideretur, prout a voluntario diſtinguitur, utique diminuitur per *antecedentem* concupiſcentiam, ita Angelicus (1. 2. *quæſt.* 77. *art.* 6.) ſcribens. *Peccatum eſſentialiter conſiſtit in actu liberi arbitrii, quod eſt facultas voluntatis, & rationis: paſſio autem eſt motus appetitus ſenſitivi, qui poteſt ſe habere ad liberum arbitrium & antecedenter, & conſequenter .... ſi paſſio præcedit actum peccati, tunc neceſſe eſt, quod diminuat peccatum; actus enim in tantum eſt peccatum, in quantum eſt voluntarium, & in nobis exiſtens: eſſe autem aliquid in nobis dicitur per rationem, & voluntatem: unde quando ratio & voluntas ex ſe aliquid agant, non ex impulſu paſſionis, magis eſt voluntarium, & in nobis exiſtens; & ſecundum hoc paſſio minuit peccatum, in quantum minuit voluntarium*: in qua quidem poſtrema voce S. Doctor ſumit *voluntarium* pro *libero*, ſive ſecundum quod voluntarium eſt etiam liberum, uti Sylvius, Medina, & alii ipſius interpretes obſervant; alias contradiceret doctrinæ prius conſignatæ (*art.* 7. *quæſt.* 6.) ubi *voluntarium* preſſe ſumptum dixit *augeri* per concupiſcentiam ſive paſſionem.

234. Nocumentum, quod ex impulſu paſſionis advenit rationi, & voluntati, facile perſpicitur. Etenim, ubi ſenſualis appetitus, ſeu concupiſcibilis ſeu iraſcibilis, rationem inclinat ad apprehendendum objectum juxta ſuam delectabilitatem, quæ juvat ad explendum ipſum appetitum, tunc impeditur neceſſaria illa ad voluntarium perfectum ſive liberum cognitio, qua percipi debet non ſolum ea res, quæ eſt finis, ſed etiam ratio finis, & proportio mediorum ad illum, adeoque prævideri debent, quæ poſſunt a malo avertere, & ad bonum ducere: veriſſime namque de carnali concupiſcentia ſcripſit Menander, *amor hominibus furor eſt, nullo conſilio movetur, tenebras offundit etiam illis, qui habent bonam rationem, & decenter affecti ſunt*; atque de ira Euripides, *nemo iratus quicquam recte deliberat*. pariter motus ejuſdem appetitus illicio ſuo voluntatem ad agendum pertrahentis coarctant indifferentiam ipſius voluntatis, cum fortius in ſuas partes eam inclinent, quam flectatur in partem adverſam ex alio quovis motivo aut ſtimulo. Ex quibus omnibus neceſſe eſt libertatem diminui.

235. Præcedens aſſertio cum allatis rationibus eatenus ſubſiſtit, quatenus ſupponit rationis uſum in homine a concupiſcentia pulſato. Nam ſi concupiſcentia tam repentina ac vehemens foret, ut eum uſum penitus abſorberet, quemadmodum teſte Angelico (1. 2. *q.* 10. *art.* 3.) *Contingit in his, qui propter vehementem iram, vel concupiſcentiam furioſi vel amentes fiunt, ſicut & propter aliquam perturbationem corporalem*; tunc, cum *in his non ſit aliquis rationis motus, & per conſequens nec voluntatis, ſed ſola paſſio dominetur, ſicut in animalibus brutis, quæ ex neceſſitate ſequuntur impetum paſſionis*, talis paſſio & liberum, & voluntarium tollit ab actu ſequente, adeoque (*q.* 77. *art.* 7.) *Totaliter a peccato excuſat*. Immo ſic ea *voluntarium tollit* (*q.* 6. *art.* 7.) *ut proprie non ſit ibi involuntarium; quia in iis, quæ uſum rationis non habent, neque voluntarium eſt, neque involuntarium*, ſicut videre eſt in iiſdem brutis animalibus, in quibus ob defectum rationis fruſtra voluntarium, aut involuntarium perquireres.

236. Cave tamen, ne ex prædicto effectu vehementiſſimæ paſſionis colligas, concupiſcentiam inferre poſſe voluntati *neceſſitatem*, proindeque corruere catholicum dogma de libertate *indifferentiæ*. Nam aliud eſt, hominem neceſſitari interdum a paſſione; aliud, voluntatem neceſſitari ad agendum; primum cum Angelico laudato faſſi ſumus tum de furioſis & amentibus, tum de reliquis perturbationem corporalem ſic patientibus, ut *uſum rationis non habeant*: ſecundum præfracte negamus cum eodem Angelico, qui articulum illum (*q.* 10.) *utrum voluntas moveatur*

de ne-

de neceſſitate ab inferiori appetitu, ſic reſolvit brevibus, *aut motus voluntatis non eſt in homine, ſed ſola paſſio dominatur; aut, ſi motus voluntatis ſit, non ex neceſſitate ſequitur paſſionem*. Ratio, cur hic *voluntatem* ab *homine* diſtinguamus, hæc eſt; quia dogma de libertate indifferentiæ, eo ipſo quod *liberum arbitrium*, ſeu *facultatem voluntatis & rationis* importat, reſpicit voluntatem, non quatenus *natura* eſt, ſed quatenus *rationalis natura* (*n.* 163.) porro voluntas, dum agit qua rationalis, adeoque uſum rationis ſupponit, nunquam a paſſione aliqua poteſt neceſſitari ad conſenſum vel ad actum, juxta illud (*Gen. c.* 4.) *ſub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius*. Ubi vero rationis uſus interceptus penitus eſt, & nihilominus aliquis actus a voluntate prodit, tunc ejuſmodi actus vel *hominis* potius quam voluntatis eſt; vel ſi *voluntatis* dicitur, a voluntate prodit præciſe ut *natura* eſt: ſub quo adſpectu nemo Theologorum aut Philoſophorum contendit voluntatem habere *libertatem indifferentiæ* ad agendum, vel non agendum. Sume exemplum ab homine dormiente, cujus voluntas non excidit libertate ſua, & tamen perſæpe in motus erumpit, qui ex Angelico (*qu* 28. *de Verit. art.* 3.) *magis ſequuntur phantaſiam, quam judicium completum rationis*: & ideo (2. 2. *qu.* 154. *art.* 5.) *non imputatur ei ad culpam*.

237. Quod invicem conferendo ambas aſſertiones de concupiſcentia ſuperius (*n.* 229. & 233.) ſtatutas tecum ambigas: qui poſſit concupiſcentia *liberum* minuere, dum *voluntarium* auget: vel, ſi utrumque præſtat, cecur dicatur *minuere peccatum* ob diminutum liberum: minime vero *augere peccatum* ob voluntarium adauctum? æquum ſane erit ejuſmodi dubitationes ab animo tuo eximere. Animadverte primo, *liberum* non eſſe proprie dictam *voluntarii* ſpeciem, qua utique diminuta & ipſum genus neceſſario diminuitur: ſed eſſe quoddam veluti accidens (*num.* 147.) quod cum voluntario jungi, aut ab eo ſejungi poteſt: unde voluntarium diviſione illa, quæ a Dialecticis dicitur diviſio ſubjecti in ſua accidentia, diſpeſci ſolet in *neceſſarium*, & *liberum*. Si ita eſt, jam voluntarium & liberum quo pacto poſſunt aliquando non conjungi in eodem actu, poſſunt etiam, ubi conjunguntur, ſic ſe habere, ut alterum increſcat, alterum decreſcat; idque vi etiam unius dumtaxat cauſſæ, quæ conditiones voluntarii firmat, & liberi conditiones quatit. Secundo obſerva, ubi diſcutitur imputabilitas actionum ad vituperium vel laudem, ad ſupplicium vel præmium, ea proxime ac principaliter (*num.* 148.) *ex libero* deſumitur, etſi *voluntarium* quoque ceu fundamentum præſupponat, *actus in tantum eſt peccatum in quantum eſt in nobis exiſtens*, ait Angelicus, (*num.* 233. *eſſe autem in nobis dicitur per rationem, & voluntatem*, namque per liberum arbitrium, quod *eſt facultas voluntatis & rationis* unde *paſſio minuit peccatum, in quantum minuit voluntarium*, hoc eſt liberi arbitrii uſum. Igitur, uti pergit S. Doctor; *etſi motus voluntatis ſit intenſior paſſione incitatus, non tamen ita eſt voluntatis proprius, ſicuti ſi ſola ratione moveretur ad peccandum*: adeoque nil mirum, quod minorem præſeferat peccati malitiam:

238. Hucuſque de *antecedente* concupiſcentia, nunc de *conſequente* (*num.* 226.) dicamus. Hæc, citra ullam diſtinctionem voluntarii ac liberi, utrumque auget, ſicque ipſum etiam peccatum; quemadmodum unanimiter tradunt Auctores quibus præivit Angelicus dicens (1. 2. *quæſt.* 77. *art.* 6.) *Paſſio conſequens non diminuit peccatum, ſed magis auget, vel potius eſt ſignum magnitudinis ejus; in quantum ſcilicet demonſtrat intenſionem voluntatis ad actum peccati; & ſic verum eſt, quod quanto aliquis majori libidine vel concupiſcentia peccat, tanto magis peccat*. Talis ex. cau. foret concupiſcentia illius ebrioſi, ac luxurioſi, qui ſalſamentis excitaret in ſeipſo ſitim ad immodice bibendum, atque potatione hujuſmodi provocaret ſenſum venereorum. Porro quamvis peccata, quæ fiunt ex paſſione, dici conſueverunt peccata *ex infirmitate*, quatenus juxta Angelicum (1. 2. *quæſt.* 77. *art.* 3.) *quando extra ordinem rationis vis concupiſcibilis, aut iraſcibilis aliqua paſſione afficitur, & per hoc impedimentum præſtatur debitæ actioni hominis, dicitur peccatum eſſe ex infirmitate*; attamen non iſta concupiſcentiæ ſeu paſſionis ſpecies poteſt in controverſiam venire, ubi Seraphicus (*in* 2. *ſent. diſt.* 22. *quæſt. ult.*) aliique Doctores quærunt, num excuſanda magis ſint, quæ ex *ignorantia*, aut quæ ex *infirmitate* geruntur. Siquidem quæ perpetrantur ex concupiſcentia *conſequente* voluntatis motum, magis *ex induſtria* quam ex *infirmitate* evenire reputantur: quia ex S. Iſidoro (*lib.* 1. *de Sum. Bon. cap.* 27.) *induſtria peccat qui ſtudio & deliberatione mentis malum agit; infirmitate autem, qui caſu vel præcipitatione delinquit*.

239. Duo, quæ gravis ſunt momenti, remanent obſervanda circa geminas concupiſcentiæ ſpecies modo declaratas. In primis quod *antecedentem* ſpectat, eatenus verum eſt, illam *totaliter* a peccato excuſare, rationis uſu in homine penitus deficiente (*n.* 235.) quatenus tam exorbitantis concupiſcentiæ origo non eſt voluntarie nec *directe*, nec *indirecte*. Ceterum, ſi voluntaria alterutro modo foret, tunc voluntarii pariter reputari deberent quicumque actus per ipſam concupiſcentiam poſtea fierent, intercepto etiam rationis uſu; quia juxta Scholarum effatum: *quod eſt cauſſa cauſſæ, eſt etiam cauſſa cauſſati*. Itaque plane Angelicus doctrinam illam abs ſe traditam oſtendit eſſe accipiendam, dum prolata duplici diviſione voluntarii *ſecundum ſe*, & *ſecundum ſuam cauſſam*, atque *directi*, & *indirecti*, hæc ſubjungit (1. 2. *q.* 77. *art.* 7.) *Paſſio quandoque eſt tanta, quod totaliter aufert uſum rationis, ſicut patet in his, qui propter amorem, vel iram inſaniunt: & tunc ſi talis paſſio a principio fuerit voluntaria, imputatur actus ad peccatum; quia eſt in cauſſa, ſicut de ebrietate dictum eſt. Si vero cauſſa non fuerit voluntaria, ſed naturalis, puta cum aliquis ex ægritudine, vel alia hujuſmodi cauſſa incidit in talem paſſionem, quæ totaliter aufert uſum rationis, actus omnino redditur involuntarius, & per conſequens totaliter a peccato excuſatur*.

240. Secundo nomine *conſequentis* concupiſcentiæ *peccatum augentis* non ea dumtaxat intelligitur, quæ hic & nunc motum ſeu imperium voluntatis ſequitur, ut dum quis iram in ſe excitat, ut poſſit de inimico ultionem ſumere; ſed illa etiam, quæ ex *habitibus* gignitur permanenter reſidentibus in ipſa voluntate, aut in aliis potentiis voluntati ſubjectis; quotieſcumque habitus hujuſmodi *voluntarie* inducantur,

tur, vel jam acquiſiti foveantur. Nam cum habitus addant potentiis, quibus inſunt, facilitatem operandi, neceſſatio fit, ut voluntas ob tales habitus majore propenſione, & conatu intenſiore agat: hoc autem poſito, habirus ipſi, ſin minus per ſeſe, ſaltem quatenus ſunt voluntarie comparati, ac retenti, voluntarium adaugent relate ad operationes ſibi conformes, ad quas producendas voluntatem, ſeu alias potentias inclinant. Quocirca Angelicus (1.2. *qu.* 78. *art.* 2.) theſim hanc inſtar canonis ſtatuit: *manifeſtum eſt, quod qui peccat ex habitu, peccat ex certa malitia*. Ex quo intelligimus, habitum vitioſum a voluntate inductum, & ſervatum æquipollere actuali voluntatis impetio, quantum ad provocandam concupiſcentiam, & augendum reatum eorum, quæ per ipſum habitum committuntur; quæ enim ex *conſequente* ſeu provocata concupiſcentia fiunt, præſumuntur eſſe in ſenſu eorum, quæ fiunt ex *induſtria* (*nu.* 238.) ſive ex malitia. Quæ cum ita ſint, merito ab Innocentio Papa XI. confixa illa propoſitio (*ord.* 58) *Non tenemur Confeſſario interroganti fateri peccati alicujus conſuetudinem*.

241. Nec præſens de habitibus doctrina convelli poteſt difficultatibus iſtis: videlicet 1. quod ſignum peccati ex malitia ſeu induſtria patrati ſit ſubſequens gaudium in peccatore, juxta illud (*Prov. cap.* 2.) *Lætantur cum male fecerint*; quod videtur abeſſe a multis ex habitu peccantibus, qui hanc ipſam ob rem potius anguntur & triſtantur. 2. quod habitus, dum natura ſua potentiam inclinant ad actus ſibi conformes, faciant voluntatem propendere magis in unam, quam in alteram partem, & ſic indifferentiam ejus coarctando videantur, ſin minus voluntarium, ſaltem *liberum* diminuere; nihil, inquam, horum obeſt. Nam, ut poſteriorem difficultatem ſtatim aggrediamur, ea propenſio voluntatis magis ad unam, quam ad aliam oppoſitorum partem, nullatenus extenuat *liberum*; quia provenit a principio prorſus voluntario, nempe ab habitibus ſponte ac libere introductis, aut retentis. Quemadmodum enim ipſa concupiſcentia *conſequens*, quoniam a voluntate ſupponitur excitata, licet voluntatem inflectat ad unam partem, non idcirco *liberum* diminuit, ſed potius auget, vel ſignum eſt magnitudinis illius libidinis, cum qua peccatur, ſicut *bona paſſio ſequens voluntatis motum ſignum eſt perfectionis motus voluntatis, & ex conſequenti ſignum eſt magnitudinis meriti*, ex Ricardo de Mediavilla (*in* 2. *ſent. diſt.* 22. *q. ult.*) haud abſimili modo de habitibus philoſophandum eſt.

242. Priori vero difficultati ita occurrit Angelicus (1. 2. *q.* 78. *art.* 2.) *Ille qui peccat ex habitu, ſemper gaudet de hoc, quod ex habitu operatur, quamdiu habitu utitur; ſed quia poteſt habitu non uti, ſed per rationem, quæ non eſt totaliter corrupta, aliquid aliud meditari, poteſt contingere, quod non utens habitu doleat de hoc, quod per habitum commiſit: plerumque tamen tales pœnitent de peccato, non quia eis peccatum ſecundum ſe diſpliceat, ſed propter aliquod incommodum, quod ex peccato incurrunt*, ex cau. infirmitatem, egeſtatem, infamiam, objurgationes, moleſtias, & ſimilia, quæ inveteratum habitum ſeſe inebriandi, blaſphemandi, adulterandi, furandi, conſequuntur jure veluti hereditario. Atque hæc quidem Angelici animadverſio communi experientiæ maxime conſona, debet valde cautos attentoſque reddere Sacros Pœnitentiæ Adminiſtros, ne facile credant pœnitentibus longa peccandi conſuetudine implicatis, dum Paſchali præſertim tempore ſe ſiſtunt prægrandem ſarcinam flagitiorum exoneraturi, forſitan metu magis Eccleſiaſticæ Poteſtatis, quam ſinceræ converſionis deſiderio. Etenim ex D. Gregor. N. (*hom.* 26. *in Evang.*) *Cauſſæ penſandæ ſunt, & tunc ligandi atque ſolvendi poteſtas exercenda: videndum, quæ culpa præceſſerit, aut quæ ſit pœnitentia ſecuta poſt culpam; ut, quos Omnipotens Deus per compunctionis gratiam viſitat, illos Paſtoralis ſententia abſolvat*. Deus autem gratia ſua *viſitat*, & in miſericordia coronat, non fundentem ludicras crocodili lacrymas, ſed rugientem a gemitu cordis ſui.

243. Porro ſic propugnanda ſuperior doctrina de vi habituum malorum ad extorquendas a voluntate actiones ſibi conformes, ac de malitia peccantium ex habitu, ut duo ſcopuli caute declinentur; videlicet tum proſcripta ab Apoſtolica Sede Michaelis Baji hæreſis, qui docuit: *omne, quod agit peccator vel ſervus peccati, peccatum eſt* (*Ogd.* 35.) *in omnibus ſuis actionibus peccator ſervit dominanti cupiditati* (*Ord.* 40.) tum falſa aliorum quorumcumque perſuaſio, quibus videntur ex neceſſitate provenire peccata, quæ patrantur ab hominibus perditis, ac venumdatis ad faciendum malum; quia nempe apud D. Auguſtinum (*lib.* 8. *Confeſſ.*) legitur, *dum conſuetudini non reſiſtitur, fit neceſſitas*; & apud Doctores iſtud invaluit effatum, *conſuetudo & habitus vertitur in naturam*. Ejuſmodi namque opinamenta ſcimus eſſe prorſus aliena ab avita Eccleſiæ doctrina, communique Fidelium ſenſu, ut propterea non indigeant longa refutatione. Satis ſit audire citatum Angelicum ſic appoſite ſcribentem. *Uti habitu non eſt neceſſarium, ſed ſubjacet voluntati habentis, unde & habitus definitur eſſe, quo quis utitur cum voluerit; & ideo ſicut poteſt contingere, quod aliquis habens habitum vitioſum prorumpat in actum virtutis, eo quod ratio totaliter non corrumpitur per malum habitum; ſed aliquid ejus integrum manet, ex quo provenit, quod peccator aliqua operatur de genere bonorum: ita etiam poteſt contingere, quod aliquis habens habitum vitioſum non ex habitu operetur, ſed ex paſſione inſurgente, vel etiam ex ignorantia*.

244. Neque ex D. Auguſtino, aut aliis Eccleſiaſticis Doctoribus contrarium eruitur. Nam quonam ſenſu accipi poſſit ſecundum axioma, indicat idem Angelicus verbis immediate ſequentibus. *Sed quandocumque utitur habitu vitioſo*, qui ſcilicet eum habet, *neceſſe eſt, quod ex certa malitia peccet: quia unicuique habenti habitum eſt per ſe diligibile id, quod eſt ei conveniens ſecundum proprium habitum; quia ſic fit ei quodammodo connaturale, ſecundum quod conſuetudo, & habitus vertitur in naturam* Primum vero ſic explicat (*QQ. diſp. q.* 6. *de Elect. Hum. in fine*) *dicendum, quod conſuetudo facit neceſſitatem non ſimpliciter, ſed in repentinis præcipue: nam ex deliberatione quantumcumque conſuetus poteſt contra conſuetudinem agere*: quod denuo confirmat (1. 2 *q.* 109. *art.* 8.) ſcribens: *in repentinis homo operatur ſecundum finem præconceptum, & habitum præexiſtentem, ut Philoſophus dicit* (3. *Eth.* 8.) *quamvis ex præmeditatione rationis poſſit homo aliquid agere præter ordinem finis*

præcon-

præconcepti, & præter inclinationem habitus. Sed quia homo non poteſt ſemper eſſe in tali præmeditatione, non poteſt contingere, ut diu permaneat, quin operetur ſecundum conſequentiam voluntatis deordinatæ a Deo, niſi cito per gratiam ad debitum ordinem reparetur. Datas autem ab Angelico Magiſtro interpretationes conſonare menti S. Auguſtini, ex ipſomet colligimus Auguſtino: qui (*l. 1. de Serm. Dom. in mont. c. 23.*) ubi varias diſtinxit delectationes illicitas, quæ ſolent occurrere inconſummando aliquo flagitio; monet eas cunctas eſſe minores *illa, quæ aſſiduis factis in conſuetudinem vertitur; hanc enim vincere difficillimum eſt*, tum ſubdit: *& tamen etiam ipſam conſuetudinem, ſi ſe quiſque non deſerat, & Chriſtianam militiam non reformidet, Deo duce atque adjutore ſuperabit.*

245. Profecto tantum abeſt, quod habitus vitioſi proprie dictam imponant agendi neceſſitatem; quinimmo (hocque ſumatur velut appendix ſuperioris theſis *n.* 240.) gravium Theologorum valde concors & rationabilis ſententia fert, ea quæ a peccatoribus *indeliberate* fiunt vi habituum pravorum ipſis inhærentium, non amplius reputari fœtum *conſequentis* voluntatis, nec culpæ attribui: quotieſcumque priſtini habitus jam cœperint diſplicere voluntati, & idcirco voluntas eos opportunis mediis deſtruere atque exſcindere pro viribus adlaboret. Tali ſiquidem voluntatis retractatione ſeria, ac diligenti jam cenſetur amotum proximum illud peccandi periculum præſertim in repentinis caſibus, quod prius inerat, dum perverſi habitus tamquam ſerpentes in ſinu fovebantur: jam cauſſa malorum actuum exinde conſequentium cenſetur morali judicio ſublata. Ex quo fit, quod hujuſmodi actus, quantumvis ex mala radice adhuc ſuperſtite prodeuntes, non ſint *formalia* peccata, quoties ſine *actuali* deliberatione & aſſenſu eveniunt, quia nimirum nec ſunt voluntari *ſecundum ſe*, ut hic ſupponimus, nec *ſecundum ſuam cauſſam* utpote jam viriliter retractatam.

246. Hujus rei exempla peti poſſunt ex quibuſque vitiis, quæ ex diuturna peccandi conſuetudine coaleſcunt, & in affectum cordis tranſeunt; ſed obvia & aperta maxime ſunt illa, quæ iracundia & laſcivia nobis ſuppeditant. Sic vir, ut ait Græcus Comicus, *ingenii irritabilis & amarulenti, in quo affectus iræ non curatus & caſtigatus in naturalem morbum abierit*, qui propterea in domo ſua uxorem & filios jugiter allatrat, ac ſubjectos ſibi famulos contumeliis, conviciis, maledictionibus proſcindit. Sic item adoleſcens, qui inter ipſa crepundia mollitiem edoctus, atque creſcente ætate eidem cœno magis amicus factus in alias etiam fœdas cupiditates exarſerit, quæ mentem e pectore tenero ſuffuratæ miſeros juvenes in amore jacere cogunt quaſi exanimes. Jam finge, ambos poſtmodum ad bonam frugem converſos neceſſitatem mali ſeu malam agendi conſuetudinem vertiſſe in voluntatem boni, Dei primum miſerantis validiſſimo auxilio, ſimulque ſtrenua opera alicujus Confeſſarii, qui ut Gregorius, & Bernardus loquuntur apud Seraphicum (*Pharet. l. 1. c. 17.*) *frumenta non abſcondit in populo.* hoc eſt, *morientibus animabus vitæ remedia non ſubtrahit, nec verbum bonum, quod poteſt prodeſſe, damnabili ligat ſilentio.* Nihilo tamen minus cum ea vitia valde velocem habeant acceſſum, & tardum diſceſſum, facile deprehendes non ita iiſdem frænum injectum, quin interdum rationi præcurrentia ambos pelliciant ad aliquem reprobatæ vetuſtatis actum. Porro autem quid contendimus, hoc eſt, quicquid vitioſi in tali caſu uterque vel facit vel patitur, nnn poſſe amplius in culpam vocari *prætextu* inveteratæ conſuetudinis, malorumque habituum nondum excitorum, ſed tantum poſſe cenſeri culpabile, ſi contingat utroque *actu* advertente, & conſentiente, quomodo judicari ſolet de aliis hominibus non peccantibus ex habitu.

247. Quod ſi exemplum itidem expoſtulas dilucidans, quomodo una eademque res juxta varietatem temporis & circumſtantiarum, nunc *formaliter* mala, nunc *materialiter* dumtaxat mala exiſtere poſſit, illud exhibebit Angelicus, qui de uſura diſſerens (2. 2. q. 78. *art.* 4.) ita ſcribit: *nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum ſub uſuris: licet tamen ab eo, qui hoc paratus eſt facere, & uſuras exercet, mutuum accipere ſub uſuris propter aliquod bonum, quod ſit ſubventio ſuæ neceſſitatis ſeu alterius.* Sicut ergo, mutuando auxilia ab avaro fœneratore, proxime ac *formaliter* ego coopteror peccaminoſæ actioni, qua is pecuniam ſub uſuris mihi accommodat, quotieſcumque nullam habeam gravem legitimamque cauſſam id faciendi; hac vero inſtante, non niſi remote & *materialiter* eidem coopero & idcirco culpæ expers evado: ita nihil mirum, quod ea quæ fiunt ex malo habitu voluntarie inducto ac retento, cenſeantur evenire *tamquam ex certa malitia*, ut ait idem Angelicus (*n.* 240.) contra vero reputentur innoxia in ſenſu jam explicato, poſtquam homo ejuſmodi habitum averſari, ac pro viribus exterminare aggreſſus eſt. Doctrina nunc ultimo propoſita recreare poterit peccatores ſerio reſipiſcentes, ſimulque cautos reddere Confeſſarios, ne forte ab iis exigant plus quam oportet.

ARTICULUS V.

De Moralitate actionum.

248. OBſervant Doctores cum Angelico bifariam ſpectari poſſe actum humanum, in genere *naturæ*, & in genere *moris*. Primum *eſſe naturæ* denotat phyſicam entitatem ſeu naturalem conſtitutionem actus: alterum *eſſe moris* ſignat habitudinem ſeu relationem ipſius actus ad regulas operandi, quæ ſecum fert imputabilitatem actus ad laudem vel vituperium, pœnam vel præmium, atque *moralitas* dici conſuevit. Utrumque illud *eſſe* deprehendi poteſt in actibus tum internis ſolius voluntatis, tum externis aliarum potentiarum. Nam ex. cau. amor, deſiderium, timor, quamdiu rationem præveniunt omnimode, in ſolo hærent naturæ genere: dum deliberate continuantur, pertinent etiam ad genus moris. Similiter actio exterior eundi ad Eccleſiam in genere naturæ eſt ejuſdem ſpeciei ſeu in pœnitente, ſeu in fure; in genere autem moris ſpeciem ſortitur diverſam, cum ille pergat animo ſe Deo reconciliandi, iſte intentione furandi, adeoque in priore actio ejuſmodi cenſeatur moraliter bona, in poſteriore mala.

249. Quoniam in prioribus tribus Articulis ſatis ac ſuper perſcrutati ſumus naturalem conſtitutionem, perfectionemque omnem humanorum actuum, inſtituti noſtri ratio poſtulat, ut eorumdem etiam moralitatem quam accurate expendamus. Cum vero

hujuſce

hujuſce argumenti amplitudo longiorem exigat ſermonem, idcirco ne rerum diſcendarum varietas obſcuritatem aut confuſionem pariat, præſtabit illas ad generalia ſeptem capita revocare, quibus quantum mihi videtur, cuncta feliciter exhauriri poſſunt, quæ ſunt ſcitu digna circa præſentem hujuſmodi materiam, ſive ad theoriam, ſive ad praxim referatur. Hæc igitur eo ipſo, quo nunc indicantur ordine, ſeorſim inveſtigabimus. 1. quæ ſit eſſentia moralitatis. 2. quænam ſupremæ ſpecies moralitatis. 3. quiſnam determinatus illarum numerus. 4. unde repetenda moralitas. 5. quibuſnam actibus ea proprie conveniat, quove modo. 6. quinam effectus ſeu actiones moralitatis. 7. quænam conditiones neceſſariæ ad opus morale meritorium vitæ æternæ.

SECTIO I.

De eſſentia Moralitatis.

250. INter multiplicia attributa actionum ab homine prodeuntium alia ſunt eſſentialia, alia accidentalia: quod actio aliqua ſit & dicatur *moralis*, habetur loco meri accidentis (*num.* 147.) Quidnam porro formali ſuo conceptu præſeferat moralitas illa præciſe ſpectata, a Scholaſticis Theologis diſceptatur. Plures non infimi ſubſellii contendunt, eam conſiſtere in actionum *libertate*, quæ ſit utroque gradu (*num.* 158.) completa, prout ſcilicet & voluntarium, & liberum in ſe concludit: quæque præterea non phyſica tantummodo libertas eſt, ſed *moralis*, id eſt, quatenus in agente ſupponit cognitionem boni, & mali, ordinatam non ad ſolam naturalem delectationem, aut commodum, ſed ad moralem honeſtatem, aut turpitudinem: unde ſevero loquendi genere, ajunt, non eumdem prorſus eſſe actum *humanum*, & *moralem*; quippe ad illum phyſica ſufficit libertas, ad iſtum moralis libertas requiritur; hincque deducunt, humanas tantum eſſe actiones puerorum, & quorumdam amentium; eſſe vero etiam morales actiones adultorum rationis uſu pollentium.

251. Aſt ſi libertas moralitatem non conſtituit, niſi quatenus moralis eſt, & moralem quemdam reſpectum importat: haud ſatis capio, qui poſſit eſſe eſſentialis forma moralitatis abſolute conſideratæ, cum abſonum mihi videatur, quod eſſentia rei quipiam poſſit aut debeat præſupponere ejus rei, cujus eſſentia eſt. Hac igitur dimiſſa ſententia, quam forte ingenia feliciora poterunt aſſequi, alteri communiori lubenter ſubſcribo, quæ fert completam agentis libertatem eſſe quidem neceſſariam conditionem ac ſimul indicium evidens moralitatis actuum: ipſam tamen moralitatem proprie ſitam eſſe in habitudine actuum cum recta ratione tamquam normam agendi. Etenim ab hac unica commenſuratione univerſi actus primo nanciſcuntur honeſtatem, aut turpitudinem moralem, atque ad eamdem ultimo refertur totum id quod in actibus morale eſt, aut dicitur. Id omnino ſenſiſſe videtur Scotus, quamvis in oppoſitam diſtrahi ſoleat ſententiam, dum ſcripſit (*quodl. quæſt.* 18. *litt. O.*) *patet, quod non ab eodem formaliter eſt actus bonus bonitate morali, & imputabilis ad laudem vel præmium: ſed primum habet ex convenientia ad regulam juxta quam debet elici; ſecundum ex eo, quod eſt in libera poteſtate agentis*. Nec aliter Richardus de Mediavilla (*in* 2. *Sent. diſt.* 4. *art.* 2. *quæſt.* 2.) *actio exterior bona eſt moraliter, in quantum eſt a voluntate deliberativa ſecundum regulam rectæ rationis; & mala, in quantum eſt contra*.

252. Ea propter, cum homini ratione libera prædito ſit maxime proprium præſtitutam ſibi a ſapientiſſimo naturæ Auctore regulam agendi attendere, eique cunctas actiones ſuas conformare, quo ſic beatitudinis particeps evadere queat; jam conſectarium eſſe intelligitur, neutiquam inter ſe diſcerni actionem vere *humanam*, & actionem *moralem*: quod quidem exerte docuit Angelicus (1. 2. *quæſt.* 2. *artic.* 3.) *idem ſunt actus morales, & humani*: Sed quamquam omnis actio, quæ humana eſt, nobis ſit etiam moralis quoad appellationem, fatemur tamen diverſam eſſe rationem attribuendi unicuidemque actioni utrumque vocabulum. Nam actio vocatur *humana*, quatenus a libera hominis voluntate procedit; & *moralis*, quatenus ea ipſa eſt vel conſentanea rectæ rationi, vel ab eadem diſſentanea. Rebus ſic conſtitutis, cogimur aliter diſtinguere actiones puerorum, & adultorum ratione utentium; dicendo nimirum humanas ſimul ac morales eſſe poſſe in utriſque, diſpari tamen gradu, quia *plene* in adultis, *ſemiplene* in pueris: uti ſentire videtur D. Bonaventura (*n.* 208.) ac præterea ſuadet diviſio illa voluntarii *perfecti*, & *imperfecti* (*num.* 148.) quæ ſolet communiter aſſignari.

253. Scholaſticum diſſidium in ediſſerenda moralitatis natura non impedit, quo minus proferri poſſit omnium ſenſui accommoda definitio *actus moralis*; modo ſcilicet complectatur id omne, ſine quo moralitas nequit ſubſiſtere, & adæquate intelligi: erit autem iſta, qua dicitur *actus ab homine productus libera voluntate, cum aliquo ordine ad regulam agendi, ultimo fini accommodatam*. Vocatur *productus* ſimpliciter, ut comprehendantur actus cum a voluntate eliciti, tum ab aliis potentiis ad nutum voluntatis manantes. Nominatur tantum *voluntas libera*; quia cum liberum ſupponat voluntarium, & voluntarium involvat cognitionem, iis vocibus ſatis exprimitur & prævia intellectus advertentia, & ſubſequens voluntatis determinatio a quavis neceſſitate immunis. *Regulæ* nomine recta ratio proxime innuitur, remote æterna Dei lex ſeu voluntas, quæ media ipſa ratione nobis innoteſcit, & applicatur ceu ſupremum & unicum agendi principium; atque eadem regula indefinite ſumitur, prout quidpiam aut jubet, aut vetat, aut conſulit, aut permittit. *Ordo ad regulam* non eum tantummodo ſignat, qui fert convenientiam actionum cum illa, ſed & alterum oppoſitum, qui actionum ab ipſa diſcrepantiam importat. *Ultimo fini accommodata* pronunciatur ea regula, quoniam nec æterna Dei lex, nec ratio recta aliud proponunt, niſi quod moribus informandis conſentaneum eſt, adeoque conducit ad beatitatem, quæ a morum honeſtate pendet. Sicuti autem actus moraliter *mali* referuntur ad *regulam* agendi quatenus ab eadem diſcordant: ita ad ipſam *beatitatem* referuntur, quatenus ejuſdem aſſecutionem impediunt.

S E-

SECTIO II.

De ſpeciebus Moralitatis.

254. Duas eſſe ſpecies ſupremas moralitatis, *bonitatem* videlicet, ac *malitiam*, apud omnes in confeſſo eſt. Etenim, cum ex dictis moralitas deſumatur generatim ex ordine ad regulas morum; neceſſario conſequitur, id quod eſt hujuſmodi regulis conforme, eſſe *bonum*; *malum* vero, quod ab iiſdem difforme eſt: quare bonitas ſeu honeſtas actionum deſignat illarum conformitatem cum recta ratione; & malitia ſeu turpitudo deformitatem ab ipſa ratione. Quamquam, ad vocabula ejuſmodi quod attinet, obſervant nonnulli, alia atque alia ratione actus humanos & morales ita denominari: ajunt namque, actus eſſe *honeſtos* vel *turpes*, quatenus cum prædicta regula agendi conveniunt, vel ei repugnant: eſſe vero *bonos* aut *malos*, quatenus ad finem ultimum perducunt, aut ab eo diſtrahunt. Verum ut promiſcue illa accipiantur, tametſi regula & beatitudo, ad quas referuntur, valde diſcrepent inter ſe, uſus jam communis facit, a quo neque nos recedere volumus.

255. Expendamus ſeorſim utramque moralitatis ſpeciem, ut inde hauriamus, quæ noſtra plurimum intereſt ſcire. Primo *bonitas moralis* in *honeſtate* ſita eſt, quæ ex dictis convenientiam ſignat cum recta ratione, æternam Dei voluntatem nobis manifeſtante. Equidem jam a vetuſtiſſimis temporibus apud doctos ſemper perſonuit tripartita diviſio boni *utilis*, *delectabilis*, *honeſti*, ſeu rectius reſpectus triplex, ſub quo conſiderare licet unum idemque bonum, ex. ca. amorem erga Deum, qui ſimul eſt & *honeſtus*, quia maxime decet naturam rationalem; & *jucundus*, cum nulla major puriorque voluptas quam ex Numinis dilectione naſcatur; & *utilis*, quoniam cum veram in hac vita libertatem, tum felicitatem ſummam in alia procreat. Attamen nihil proprie dicitur *bonum moraliter*, niſi quod *honeſtum* eſt, quippe bonum utile, & delectabile poſſunt eſſe objectum tam bonæ, tam malæ actionis, prout nempe adamantur ad conſequendum vel honeſtum, vel inhoneſtum finem, proindeque per ſeſe nequeunt moribus noſtris affundere bonitatem moralem.

256. Hinc duo hæc ſunt prorſus conſectaria. Primum, ſolum bonum *honeſtum* poſſe ſimpliciter appellari bonum *morale*. Secundum: bonum honeſtum *propter ſe expendendum*, uti Seraphicus (*Centil. part.* 1. *ſect.* 9.) indicat: *honeſtum eſt, quod ſua vi nos trahit, & ſua dignitate nos allicit: honeſtum lex reſpicit*: cum e converſo bonum *utile* & *delectabile* eatenus boni moralis nuncupatione donentur, quatenus cum honeſtate conſociantur; atque idcirco non propter ſe amari debeant, ſed propter ipſum honeſtum. Ceterum ſic dicimus *propter ſe* amandum honeſtum, quoniam in tanta creatorum bonorum varietate unicum eſt, ad quod reliqua ordinari debent, quodque ad reliqua non ordinatur; ſed non propterea contendimus, in ipſo honeſto penitus ſiſtendum, ac conquieſcendum eſſe, nam ad increatum bonum omnino referri debet ſimul cum aliis quibuſcumque. Unde Seraphicus (*in* 1. *Sent. diſt.* 1. *in fine*) inquit. *Quod objicitur de virtute, quod virtus eſt bonum honeſtum; dicendum quod bonum honeſtum dicitur dupliciter; aut quod eſt pure bonum, aut in quo relucet ejus ſimilitudo: Primo modo honeſto eſt fruendum, proprie accepto frui, quia hoc ſolum terminat & quietat: ſecundo modo non, niſi communiter accipiatur, prout dicis delectationem: hujuſmodi enim propter aſſimilationem ad Deum habent pulchritudinem, qua nos delectant & alliciunt. Attamen in ipſis non eſt quieſcendum; quia tunc amittunt pulchritudinem, quoniam virtutes, cum ad ſe referuntur, ſuperbæ ſunt, & inflatæ*; quod quidem palam perſpicitur in veterum Stoicorum jactantia, qui ſummum bonum quo poſſunt homines beari, in ſola animi virtute reponentes dictabant ſapientem ſibimet ſufficere ad beate vivendum etiam in rota, & in Phalaridis tauro, hoc eſt in congerie quarumvis ærumnarum.

257. Præterea, ſit cunctis ratum fixumque, illud omne, quod cum *honeſto* minime cohæret, vel *honeſto* adverſatur, proprie nec *utile*, nec *delectabile bonum* cenſendum eſſe. Nam idea *boni* univerſe ſpectati neceſſario fert, ut ipſum aliquo modo poſſit nos conſervare ac perficere; unde quia unuſquiſque naturali ſtimulo nititur in propriam perfectionem, ſcripſit Ariſtoteles (*lib.* 1. *Ethic. c.* 1.) *publice bonum eſſe dixerunt, quod omnia adpetunt*. Atqui quodcumque æſtimatur ab hominibus ſecundum faciem judicantibus ſeu utile ſeu jucundum bonum, ſemel ac honeſto non conſonat, nec nos juvat in propoſitæ nobis beatitudinis negotio: *quid prodeſt homini, ſi mundum univerſum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur?* (*Matth. c.* 26.) immo ad extremam perditionem noſtram magis conſpirat: *impii vivunt, ſublevati ſunt, confortatique divitiis ... ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt* (*Job c.* 21.) Non igitur bonum vere utile, ac delectabile dici poteſt, quod ab honeſtate diſcordat. Legatur D. Ambroſius (*lib.* 1. *Offic. c.* 9. & 12.) de hoc argumento præclare diſſerens.

258. Nec aliter prudens quiſpiam ſentiet, ſi ſepoſitis etiam revelatæ doctrinæ oraculis velit rem exigere ad naturale rectæ rationis dictamen. Nam Gentilitatis ſapientes, teſte Tullio *lib. de Offic.*) execrabantur eos, qui emolumentis cuncta metientes, quod minime honeſtum eſt, utile eſſe poſſe fingebant; atque duo hæc, natura cohærentia, opinione diſtrahebant: ad quem ſcopulum concurrerunt recenti memoria Hobbeſius, Spinoza, pluresque alii increduli, & pſeudopolitici. Profecto, quoties *utile* ſecernimus ab *honeſto*, ſic erimus animo affecti, ut poſthabito quovis religionis, pietatis, amicitiæ officio propter ſuum quiſque commodum alios turbet, ſpoliet, peſſumdet, ſeu vi aperta ſeu machinationibus occultis: hoc autem ſemel admiſſo, & cuivis injuſtitiæ generi viam aperiri, & virtutem omnem de medio tolli, atque ipſam, quæ maxime eſt ſecundum naturam, humani generis ſocietatem penitus diſrumpi nemo non videt. At inquies, cur ergo apud cordatos etiam viros tam frequentes & graves in variis vitæ negotiis de honeſto, deque utili occurrunt contentiones, ſi exploratum eſt utilitatem ab honeſtate ſeparari non poſſe? Totam difficultatem eorum, qui reapſe ſapiunt, mihi perſuadeo in eo duntaxat verſari, ut veram utilitatem a fucata diſcernant, minime

vero

vero ipſos contendere de utilitate, quæ poſſit reperiri ſeorſim ab honeſto; quippe ex eodem Tullio *non modo pluries putare, quod utile videtur, quam quod honeſtum, ſed hæc etiam comparare, & in his dubitare, turpiſſimum eſt*.

259. Boni moralis deſcriptio hactenus aſſignata notionem quoque ingerit *moralis mali*. Nimirum id omne ac ſolum, quod turpe eſt ſeu diſſentaneum a regulis rectæ rationis, intelligimus eſſe malum morale. Ipſa porro *malitia* actionum turpium quidnam *formaliter* præſeferat, num poſitivum aliquid, vel potius quidpiam negativum ſive privativum, jamdiu Scholaſtici inter ſeſe litigant. Longe veroſimilior ſententia ſuſtinet, actualem malitiam moralis peccati eſſe merum boni defectum: hoc eſt, privationem illius rectitudinis, quam homo in ſuis actibus ſervare deberet ex præſcripto legis ſeu normæ agendi. Nullus, qui D. Auguſtino aliquid defert, ſecus opinabitur, aperte enim ait (*Ench. cap.* 11.) *Quid aliud eſt malum, quam privatio boni?* & exponens illud (*Joan. cap.*) *Sine ipſo factum eſt nihil*, hinc complectitur; *manifeſtum eſt, peccatum nihil eſſe*: quia videlicet, ſi peccatum eſſet aliquid, haberet pro cauſſa Divinum Verbum, per quod facta ſunt omnia, quæ aliquid revera ſunt. Unde non aliam peccato cauſſam præfixit, quam deficientem & a ſcopo aberrantem (*lib.* 12. *de Civit. Dei cap.* 7.) *Nemo quærat cauſſam effectricem malæ voluntatis: non enim eſt efficiens, ſed deficiens; quia nec illa effectio eſt, ſed defectio: cauſſas porro defectionum iſtarum velle inquirere, tale eſt, ac ſi quis velit videre tenebras, & audire ſilentium*.

260. Inde eſt, ut præcipua tria Scholæ lumina, Thomas, Bonaventura, Scotus, qui Auguſtino maxime duce pleraque ſua ſcripſerunt, quemadmodum de poſtremo nominatim teſtatur Cl. P. Berti (*Theol. Diſcipl. lib.* 14. *cap.* 10.) aperte conſtanterque eamdem ſententiam propugnarunt: *Peccatum*, inquit Subtilis Doctor (*in* 2. *Sent. diſt.* 17. *quæſt.* 1.) *Eſt formaliter corruptio rectitudinis in actu ſecundo. Voluntas enim libera debitrix eſt, ut omnem actum ſuum eliciat conformiter regulæ ſuperiori, ſcilicet ſecundum Divinum præceptum, & ideo quando agit diſcorditer ab illa regula, caret juſtitia actuali debita: hæc eſt juſtitia quæ deberet ineſſe actui, & non ineſt, & hæc carentia, in quantum eſt actus voluntatis deficientis, eſt formaliter peccatum actuale*. Seraphicus (*in* 2. *Sent. diſt.* 34. *quæſt. ult.*) *Malum ſive peccatum dupliciter poteſt accipi, abſtractive & concretive; concretive concernit illud quod deformat, vel aliquam actionem, vel ſubſtantiam: & ſic dicitur malum res mala, utpote actio mala vel anima mala: hoc modo malum aliquid eſt, & habet eſſe naturæ. Abſtractive: & hoc modo malum in recto ſive prædicatione formali, non eſt aliquid, ſed nihil, quia non eſt ens, nec bonum, ſed privatio boni. Quamvis autem malitia vel peccatum nihil ſit in recto, in obliquo tamen alicuius eſt, & alicujus ut oppoſiti; & alicujus ut ſubjecti*.

261. Angelicus tandem (1. 2. *quæſt.* 109. *art.* 2. *ad* 2.) *Peccare nihil aliud eſt, quam deficere a bono; quod convenit alicui ſecundum ſuam naturam*. Et (*quæſt.* 75. *art.* 1.) *Peccatum eſt quidam actus inordinatus: ex parte actus poteſt habere per ſe cauſſam, ſicut & quilibet alius actus: ex parte autem inordinationis habet cauſſam eo modo, quo negatio vel privatio poteſt habere cauſſam, ſcilicet deficientem, & agentem per accidens: ſic igitur voluntas carens directione regulæ rationis, & legis divinæ, intendens aliquid bonum commutabile, cauſſat actum quidem peccati per ſe, ſed inordinationem actus per accidens & præter intentionem; provenit enim defectus ordinis in actu ex defectu directionis in voluntate*. Quare dum alibi (*q.* 72. *art.* 1. *ad* 2.) ſcribit: *Peccatum non eſt pura privatio, ſed eſt actus debito ordine privatus*, ſumit peccatum *concretive* ſeu quantum ad materiale ſimul & formale; non *abſtractive* quoad ſolum formale, quod dumtaxat impræſentiarum nos ſpectamus. Placuit integros referre laudatorum Doctorum textus, ut contrariæ opinionis Theologi ex iiſdem pernoſcant, quidquid a nobis reponi poſſet ad diluendas ipſorum difficultates, quæ ad actum ſeu *ſubſtractum* peccati magis, quam ad ipſam peccati *malitiam* præciſe conſideratam, referuntur.

262. Porro cum ex dictis bonitas & malitia duæ ſint moralitatis ſpecies, quæ ex Seraphico (*in* 2. *Cent. diſt.* 42. *art.* 1.) *Circa actionem humanam ita habent repugnantiam, quod ipſam dividant*, in genere moris, non naturæ, *tamquam membra oppoſita*, dubium exiſtit, quomodo ambæ dici poſſint differentiæ eſſentiales, & conſtitutivæ duplicis ſpeciei oppoſitæ actionum moralium, ſi quidem ex ſententia S. Auguſtini moralis malitia eſt mera boni privatio; hanc autem proprietatem eſſentialem eſſe poſſe actionis poſitivæ, nulla mens capit. Sed idem Seraphicus (*quæſt.* 2. *ſeq.*) illud ſic amovet. *Malitiam contingit tripliciter comparari ad actionem: aut ſecundum quod eſt actio, aut ſecundum quod hæc actio, aut ſecundum quod talis actio. Si comparatur ad actionem, ſecundum quod actio eſt*, videlicet univerſim ſpectatam; *ſic tenet rationem accidentis ſeparabilis & communis; quia actio, quæ conſuevit fieri cum culpa, poteſt cauſſa aliqua interveniente fieri abſque culpa. Si comparatur ad actionem, ſecundum quod eſt actio*, nempe ſingularem, & individualibus circumſtantiis veſtitam; *rationem tenet accidentis inſeparabilis, & proprii, quia illa actio eadem numero, quæ eſt mala, non poteſt eſſe ulterius bona, propter hoc quod eadem numero ſumi non poteſt. Si vero & malitia comparetur ad actionem, ſecundum quod talis actio eſt*, ſcilicet malam & turpem; *ſic poteſt habere rationem differentiæ eſſentialis; ſicut enim albedo eſt eſſentialis homini albo, ſecundum quod eſt albus; quamvis non ſit eſſentialis ſecundum quod homo: ſic malitia eſt eſſentialis actioni malæ, ſecundum quod mala. Quamvis autem dicatur aliquo modo eſſentialis; non tamen dicitur eſſentialis, quia dicat veram eſſentiam, ſed quantum ad modum ſe habendi*.

263. Circa bonitatem ac malitiam a Theologis controverſia movetur, num ſcilicet utraque *ſimul*, aut ſaltem *ſucceſſive* eumdem actum humanum poſſit afficere: Cum ex dictis bonitas, & malitia ſint ſpecies moralitatis plene oppoſitæ, & tantum inter ſe differant, quantum forma & privatio formæ, primo adſpectu videtur hujuſmodi controverſia otioſa & inepta; ecquis enim ſanæ mentis diſputabit exempli cauſa de conventione lucis ad tenebras, vitæ ad mortem: ea tamen non ita reapſe eſt. Nam ubi ambæ ſpecies moralitatis non in ſeipſis dumtaxat abſtracte

conci-

concipiuntur, ſed ad aliquem individualem actum humanum referuntur qui in genere moris eſt veluti aggregatum quoddam ex multiplici partiali bonitate aut malitia; jam adeſt aliqua ratio dubitandi, an utraque poſſit ad eumdem actum concurrere, quando nempe contingit, ut ſit bonus ex objecto, malus vero ex fine ſive circumſtantiis, aut viceverſa. Porro talis quæſtio duplici conſtat parte, nam agitatur & de *ſimultaneo*, & de *ſucceſſivo* concurſu bonitatis, ac malitiæ. Præterea intelligitur reſpectu *ejuſdem* operantis, & ejuſdem *numero* actus in genere *naturæ* invariati. Nullus enim inficiatur, bonum malumque dici poſſe vel eumdem numericum actum, ubi a pluribus ceu concauſſis producitur, quorum unus ex bono fine, debitiſque circumſtantiis ſervatis poteſt agere, alter vero ſecus; ut dum duo ſimul medentur infirmo, alius ex miſericordia & modeſte, alius ex concupiſcentia & inverecunde; vel eumdem dumtaxat ſpecie actum, dum a pluribus ceu diſtinctis ac ſeorſim agentibus cauſſis editur; ut dum alius fidem Chriſti annuntiat ex vana gloria, alius ex animarum zelo. Quæſtio ſic intellecta a multis pendet in Sectione IV. ſubinde dicendis, quare utramque illius partem brevibus hic expediemus.

264. Quoad *primam* partem propoſitæ quæſtionis, neutiquam concedo, unicum numero actum ab uno eodemque homine productum, ſimul & eodem tempore eſſe poſſe bonum, & malum. Enimvero, ut ex communi ſententia ſcribit Scotus (*in 2. Sent. diſt.* 40. *quæſt. un.*) *Bonitas actus moralis eſt ex aggregatione omnium convenientium actui, non abſolute ex natura actus, ſed quæ conveniunt ei ſecundum rectam rationem. Quia igitur actui ratio recta dictat determinatum objectum convenire, & determinatum modum, & alias circumſtantias, non eſt completa bonitas ex ſolo fine, ſed requiruntur aliæ circumſtantiæ ſecundum ordinem prædictum ad hoc, quod bonitas ſit*. Quoties ergo datur aliquis actus ex objecto malus, & bonus ex fine, ut dum mulier marito mentitur ſolo animo impediendi graves domeſticas rixas; vel viceverſa bonus ex objecto, & malus ex fine, aut circumſtantiis, ut dum mulier ob vanam gloriam aucupandam apud ſuas coæquales Sacram Synaxim frequentat, aut orationibus in templo vacat, dum operas ſuas præſtare deberet propriæ familiæ: tunc in ejuſmodi actu, adæquate conſiderato ſecundum aggregationem omnium ei convenientium in genere moris, illa partialis bonitas ſeu ex fine, ſeu ex objecto, quodammodo inficitur ac deperditur, ita ut morali judicio reputetur non partialiter bonus & partialiter malus, ſed ex integro & abſolute malus, juxta decantatum axioma Moralium; *bonum ex integra cauſſa, malum ex quolibet defectu*: quamvis ut idem notat Scotus, talis actus non dicatur *perfecte malus, quibuſdam dumtaxat deficientibus, quæ ad actum concurrere deberent, ſicut de turpitudine in corpore patet*: ideo reatus culpæ & pœnæ in ipſo attenuatur. Eadem fuit doctrina Seraphici (*in 2. Sent. diſt.* 24. *par.* 2. *art.* 2. *quæſt.* 2.) *plura requiruntur ad bonum conſummandum, quam ad malum perpetrandum; unius enim circumſtantiæ defectus operationem deformat*: item Angelici (*in 2. Sent. diſt.* 38. *qu.* 1. *art.* 4.) *cum aliquis vult dare eleemoſynam propter inanem gloriam, hic eſt unus actus voluntatis; & hic actus totus eſt malus, licet non ab omni eo, quod in ipſo eſt, malitiam habeat*.

265. Quoad *ſecundam* vero ejuſdem quæſtionis partem, arbitror diſtinctione opus eſſe, ut rite reſpondeatur. Quamdiu actus in genere moris non multiplicatur, ſed unus idemque perſeverat, non poteſt bonitatem & malitiam habere ne quidem ſucceſſive, ſiquidem ex Seraphico (*num.* 262.) *bonitas & malitia habent rationem differentiæ eſſentialis, ſi comparentur ad actionem, ſecundum quod talis actio eſt*, nimirum bona vel mala, adeoque cum hujuſmodi differentiæ aliunde ſint inter ſeſe oppoſitæ, fieri nequit, ut ſimul afficiant eumdem actum invariata manente ipſius moralitate ſpecifica. Aſt ubi actus moralem ſpeciem variat, vel ob extrinſecum finem, ut in actibus indifferentibus ambulandi, legendi, vel ob moralem mutationem objecti, ut in actibus manducandi carnes, celebrandi Miſſam, qui tempore eſuriali, & Eccleſiæ interdictæ aut pollutæ ſunt illiciti, liciti vero elapſo tali tempore: tunc haud gravate fateor, poſſe ſucceſſive bonum, & malum dici immutata naturali ſua ſubſtantia, quippe indifferentia, bonitas, malitia, non ſunt indifferentiæ ſpecificæ & eſſentiales actus humani ſecundum genus naturæ conſiderati, ſed mera ejus accidentia; ex alia parte prædicta mutatio finis extrinſeci, aut objecti poteſt inducere abſque ulla repugnantia diverſam moralitatem in ipſum actum, ita ut ſucceſſive & bonus & malus dicatur. Id ipſum, quod de externis actibus nunc oſtenſum eſt, poteſt de internis quoque enunciari: uti Angelicus (*quæſt.* 2. *de malo art.* 4.) indicat: *ſi in aliquo actu continuo primo feratur intentio ad bonum, poſtea ad malum: ſequitur, quod ſit idem actus numero ſecundum ſuam naturam, ſed tamen differt ſpecie ſecundum quod eſt in genere moris*.

SECTIO III.

De numero ſpecierum Moralitatis.

266. Suppoſito, quod bonitas, & malitia duæ ſint oppoſitæ ſpecies, quæ genus moralitatis dividunt, adeoque moralibus actionibus disjuncte conveniunt per modum eſſentialis differentiæ, quemadmodum ſuperiori Sectione patefecimus; jam hoc alterum diſcutiendum venit, videlicet an ſint præterea differentiæ *immediatæ*, ita ut univerſum moralitatis genus exhauriant, nullamve actionem alterius ſpeciei relinquant: & hæc quæſtio eo recidit, num *indifferentia* ſit admittenda tamquam ſpecies moralitatis media inter bonitatem, ac malitiam. Ne quis forte allucinetur in graviſſimæ iſtius controverſiæ ſtatu recipiendo, præſtat audire Seraphicum (*in 2. Sent. diſt.* 41. *art.* 1. *quæſt.* 3.) ſic appoſite ſcribentem. *Cum quæritur, utrum actio dividatur per bonum, & malum tamquam per differentias immediatas, eſt quæſtio de actione voluntatis deliberativæ, ſecundum quod deliberativa eſt; illa enim eſt, quæ dividitur per bonum & malum. Et quoniam de actione voluntatis deliberativæ dupliciter eſt loqui, ſcilicet quantum ad genus actionis, & in comparatione ad operantem: dupliciter poſſunt iſtæ indifferentiæ ad actionem comparari, aut ſecundum genus operis, aut reſpectu operantis. Si primo modo*,

modo, ſic planum eſt, quod non eſt diviſio per immediata; immo inter actionem bonam, & malam actionem indifferentem contingit reperiri mediam, & in hoc communiter omnes concordant. Si autem loquamur de bonitate, & malitia actionis in comparatione ad operantem, ſic ſunt diverſæ opiniones.

267. Hinc intelligimus, duas eaſque diverſas moveri poſſe quæſtiones, ubi de *indifferentia* ſermo eſt: una, an dentur actiones indifferentes ſecundum *ſpeciem* ſive naturam; altera, an admittendæ indifferenter etiam *in individuo*, prout hic & nunc ab homine fiunt. In primis *ſpecificam* actuum indifferentiam admittendam eſſe conſtat ex Seraphico prælaudato, atque ex Angelico, qui (1. 2. *qu.* 18. *art.* 8.) ait: *poteſt eſſe aliquod medium inter bonum & malum... levare feſtucam de terra, ire ad campum, & hujuſmodi actus ſecundum ſpeciem ſuam ſunt indifferentes*: concordant pariter reliqui Doctores Catholici. Quod ſi opponas, indifferentiam hujuſmodi elevari ex ipſa ratione, qua (*n.* 24.) probavimus duas ſupremas moralitatis ſpecies recurrendo ad regulam morum; quia nimirum inter *conformitatem* cum regula agendi, & *difformitatem* ſeu diſſonantiam ab eadem regula, nequit dari medium, adeoque nec inter *bonitatem*, & *malitiam*, quæ ſita ſunt in ea duplici habitudine actus humani cum regula agendi. Si hoc, inquam, opponas, ex hac alia Angelici doctrina (1. 2. *q.* 92. *art.* 2.) ſolutionem ſumere licebit. *Præcepta legis ſunt de actibus humanis, in quibus lex dirigit: ſunt autem tres differentiæ humanorum actuum: nam quidam actus ſunt boni ex genere, qui ſunt actus virtutum: & reſpectu horum ponitur legis actus præcipere vel imperare: quidam vero ſunt actus mali ex genere, ſicut actus vitioſi; & reſpectu horum lex habet prohibere: quidam vero ex genere ſuo ſunt actus indifferentes; & reſpectu horum lex habet permittere.*

268. Itaque ſi teſte Angelico *permittere* indifferentiam numeratur inter actus ſeu officia legis univerſim acceptæ, quatenus lex non ſolum mere negative ſe habet circa illa, ſed poſitive commonſtrat, ea ex ſuo genere nec bona eſſe, nec mala, & ideo permiſſa; jam indifferentia ſunt utcunque conſentanea legi, non qua præcipiens, aut prohibens eſt, ſed qua *permittens*: proinde, cum ipſa lex ſit morum regula, inter moralitatis ſpecies admitti debet *indifferentia*, quin opus ſit admittere medium inter convenientiam cum lege, & diſcrepantiam a lege. Si quæras poſtea, quomodo intelligenda ejuſmodi *indifferentia*, an per ſolam negationem utriuſque extremi, bonitatis ſcilicet & malitiæ, an per veram ſpeciem poſitivam? Reſpondeo, utrumque poſſe affirmari: nam actus, qui dicitur indifferens, ſpeciem poſitivam habet ab objecto ſuo, quatenus objectum nec honeſtum nec turpe ex ſe eſt, ſicuti actus boni & mali ſortiuntur a propriis objectis poſitivam ſpeciem ſuam, pariter habet negationem bonitatis & malitiæ ab eodem objecto, quod honeſtatis æque ac turpitudinis expers ſupponitur. Igitur denominatio *indifferentiæ* ſumitur quidem a negatione bonitatis, ac malitiæ, attamen non impedit, quominus *indifferentia* cenſeatur poſitiva ſpecies moralitatis, cum & ipſa ſubſtet legi mores dirigenti.

269. Quotieſcunque actionum ſpecifica differentia, eo intelligatur ac defendatur moderamine, quo ab Angelico laudato, aliiſque Catholicis ſolet proponi, ut nempe ad *aliquas* ſolum referatur actiones; licebit tuto pede procedere inter extremos duos errores. Primus mentem occupavit plurium cum priſcorum Academicorum, tum recentium Incredulorum (*num.* 258.) quibus *omnia* ſunt indifferentia, quippe cum omnia metiantur ſolis hominum opinionibus, conſuetudinibus, ſtatutis, emolumentis, nihil natura turpe aut honeſtum proprie recognoſcunt. Secundus inſedit Wicleſitis & Huſſitis, qui *nullum* opus ſecundum ſpeciem indifferens agnovere: unde Concilium Conſtantienſe (*Seſſ.* 15.) damnavit ſequentem eorum Articulum (*ord.* 16.) *diviſio immediata humanorum operum eſt, quod ſint virtuoſa, vel vitioſa: quia, ſicut vitium ſeu peccatum mortale inficit omnes actus hominis vitioſi; ſic virtus vivificat omnes actus hominis virtuoſi.* Hoc ipſum circa humanas actiones ſyſtema, præter errores alios ſuſceperunt deinceps quaſi hereditario jure Bajani, Janſeniſtæ, Queſnelliani; qui propterea docent, omnia indiſcriminatim ſeu infidelium, ſeu improborum hominum opera eſſe peccata, utpote ab incredulitatis, & concupiſcentiæ mancipiis manantia.

270. Novatores iſti maximum cauſſæ ſuæ præſidium repoſitum arbitrantur in verbis Chriſti (*Matth. c.* 7.) *non poteſt arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere.* Vix ullus Divinæ Scripturæ locus, ex quo tam multos varioſque errores conati fuerint elicere Hæretici diverſorum temporum. Hinc enim deduxerunt Manichæi duas rerum naturas, unam bonam, alteram malam, unde boni malique extarent homines, Donatiſtæ malos Sacerdotes irrita conferre Sacramenta; Pelagiani ex uſu boni conjugii peccatum originale minime prodire, Jovinianus homines ex Deo natos non poſſe peccare; quemadmodum variis in libris teſtantur S. Hieronymus, & S. Auguſtinus. Quod ſpectat ad perverſam Novatorum interpretationem, qui mala dicunt quæcunque *actu* fiunt ab hominibus vitioſis, hac præciſe de cauſſa, quia *habitu* mali ſunt; eam jamdiu explodit D. Bonavent. (*in* 2. *Sent. diſt.* 41. *dub.* 2.) qui duplicem propoſuit reſpondendi modum, paſſim nunc a Theologis uſurpatum. *Ad illud quod objicitur, quod arbor mala non poteſt bonos fructus facere: intelligenda eſt locutio per ſe, id eſt, ſi operetur voluntas mala, in quantum mala, videlicet mala intentione: ſi autem non per ſe intelligatur, non eſt ſermo verus, niſi intelligatur de bono perfecto, quod quidem eſt bonum meritorium: ſed tunc non ſequitur; non facit fructum bonum, ergo facit fructum malum; quia inter tale bonum, & malum eſt medium, ſicut ſupra* (dub. 1.) *oſtenſum eſt.* Ad aſſequendum genuinum ſenſum hujus Evangelici textus præſtabit legere Cornelium Janſenium Epiſcopum Gandavenſem (*Dom. in concord. Evang. part.* 3. *cap.* 42.) ubi ſcite oſtendit, non omnia, quæ Dominus dicit *ad litteram* de arbore bona vel mala, eodem modo accommodanda hominibus per ſimilitudinem arboris *parabolicæ* deſignatis.

271. Gradus nunc faciendus eſt a *ſpecifica* ad *individualem* indifferentiam actionum humanarum; ſive, ut verbis utar Seraphici (*num.* 266.) actiones conſideratæ jam *ſecundum genus operis*, expendendæ modo *reſpectu operantis*. Poſſibile non eſt celebrem hanc

de acti-

de actibus indifferentibus in individuo quæſtionem definire ex unanimi aut fere unanimi Doctorum ſenſu, quemadmodum hucuſque conatus ſum pleraque proponere Scholaſticæ concordiæ promovendæ cauſſa, quæ quo major, eo validior ad profligandos veritatis, ac honeſtatis hoſtes. Compertum namque eſt, non præſenti ſolum ætate, verum ſuperioribus ſæculis contrarias ea de re doctrinas e Sapientum ore, & calamo prodiiſſe, ita quidem ut neque Thomas ac Bonaventura, qui ceteroquin in docendo tam egregie conſpirarunt, unquam inter ſeſe convenire potuerint. Quo me igitur vertam a tantis duobus mihimet relictus, atque in tam acri & univerſali conſtitutus conflictu? Cum præſens quæſtio ejus ſit indolis, ut modo nihil pro alterutra litigantium parte videatur poſſe produci, quod jamdiu non fuerit in ſcholis auditum; aliunde vero ſuffragii mei tenuitas bilanci nullum valeat addere pondus; has ob cauſſas conſultum arbitror unicam aſſumere curam diſtincte exponendi, quæ ad penitiorem faciunt controverſiæ intelligentiam, atque tum inſigniores vindices, tum præcipua momenta utriuſque oppoſitæ ſententiæ commemorare.

272. In primis, ad vocem *indifferens* quod attinet, impræſentiarum non diſceptatur, num admittendus ſit actus aliquis humanus ſic *indifferens*, ut neque ſit bonus, id eſt æternæ vitæ meritorius, neque malus, id eſt æterna pœna dignus: actus enim ſenſu iſto indifferentes admittunt Catholici omnes fide indubia, eorumque exempla in promptu ſunt. Nam ex Apoſtolo (1. *ad Corinth. cap.* 3.) dantur in nobis *lignum*, *fœnum*, *ſtipula*, videlicet juxta Sanctorum Patrum interpretationem *peccata venialia*, quorum aliqua omnino ex genere ſuo talia ſunt, uti verbum otioſum, mendacium officioſum, vanus veſtium ornatus: porro ex Seraphico (*in* 2. *Sent. diſt.* 42. *art.* 2. *q.* 2.) *peccatum veniale vitam æternam retardat, quia a Deo elongat: nec tamen obligat ad pœnam æternaliter cruciantem, quantum eſt de ſe*; adeoque nec vita, nec mors æterna eidem debetur. Rurſus actus fidei, timoris, ſpei, quibus impii *divina gratia excitati, & adjuti diſponuntur ad juſtitiam* ex Concilio Tridentino (*Seſſ.* 6. *c.* 6.), neque ſunt meritorii vitæ æternæ, cum non fiant in ſtatu gratiæ ſanctificantis, quæ illius ſemen pignuſque eſt; neque digni æterna pœna, cum ex eodem Conc. (*Seſſ.* 14. c. 4.) *dona Dei ſint, & Spiritus Sancti impulſus, non adhuc quidem inhabitantis, ſed tantum moventis, quo pœnitens adjutus viam ſibi ad juſtitiam parat*. Idem dicas de oratione reſipiſcentis peccatoris, quæ nec mala eſt, nec ſupplicio digna: unde damnata a Clemente XI. ea Queſnellii propoſitio (*prop.* 59.) *oratio impiorum eſt novum peccatum, & quod Deus illis concedit, eſt novum in eos judicium*.

273. Neque pariter quæritur, an exiſtere poſſit humanus actus eo ſenſu *indifferens*, ut nec bonus ſit, nec malus in ordine ad ſpiritualem ſalutem in hac vita inchoandam. Etenim Catholica itidem Doctrina adverſus Novatores (*n.* 269.) inſtruimur, infideles homines non peccare in quavis actione ſua, ſed poſſe bonum aliquod in genere moris interdum operari; quia ex Angelico (2. 2. *q.* 10. *art.* 4.) *remanet in eis aliquod bonum naturæ, idcirco quamvis non poſſint operari bona opera, quæ ſunt ex gratia, ſcilicet opera meritoria: tamen bona opera, ad quæ ſufficit bonum naturæ, aliqualiter operari poſſunt: unde non oportet, quod in omni ſuo opere peccent: ſed quodcunque aliquod opus operantur ex infidelitate, tunc peccant*. Nec obſtat D. Auguſtini effatum, *omnis vita infidelium peccatum eſt*: nam ex Seraphico (*in* 2. *Sent. diſt.* 41. *dub.* 2.) *hoc ideo dicitur, quia per nullam actionem, quam agunt, liberantur a culpa, quamdiu in infidelitate perſiſtunt; & ideo ſenſus eſt, omnis vita infidelium eſt peccatum, id eſt, non ſine peccato. Similiter intelligenda ſequens auctoritas, & alia conſimiles, cum dicitur, quod ubi deeſt agnitio veritatis, falſa eſt virtus, non quia illa virtus ſit vitium, ſed quia deficit a vera virtutis perfectione: nam virtus vera dicitur, quia veraciter perducit ad vitam*. Porro autem infidelium actiones, quantumvis intra naturæ confinia bonitatem moralem habere poſſint, & eo ipſo malæ non ſint dicendæ in ordine ad ſpiritualem ſalutem, nihilominus non ſunt eatenus bonæ, ut ad illam *proxime* ordinentur. Siquidem opera, ſolis arbitrii liberi viribus peracta per generalem Dei concurſum, nullam habere poſſunt ſeu meriti ſeu conditionis rationem ad conſequendam ſalutem, & gratiam ſupernaturalem, quam Chriſtus paſſione ſua nobis promeruit; quia *ſi gratia ex operibus* (ad Rom. c. 11.) *gratia jam non eſt gratia*.

274. Itaque propoſita quæſtio ad eos dumtaxat reſtringitur actus, qui vocantur *indifferentes* in hoc ſenſu, quoniam concipiuntur quaſi medii inter illos, qui in *ſolo genere moris*, hoc eſt relate ad rectam rationem, boni ac mali ſunt. Præterea ſupponit, eoſdem actus eſſe *deliberatos*; quia ex Angelico (1. 2. *q.* 18. *art.* 9.) *ſi actus non procedant a ratione deliberativa, ſed ex quadam imaginatione, ſicut cum aliquis fricat barbam, vel movet manum; talis actus non eſt proprie loquendo moralis vel humanus: ſicque eſt indifferens, quaſi extra genus moralium actionum exiſtens*. Quapropter quæſtionis ſtatus erit iſte: an poſſit exiſtere actio deliberata & humana ex. cau. ludendi, ambulandi, comedendi, quæ conſiderata ſecundum omnes circumſtantias, in quibus ab homine hic & nunc elicitur, nullam habeat *moralem* bonitatem, aut malitiam, ſed ſit prorſus *indifferens* inter utrumque; adeoque a lege, quæ norma agendi eſt, nec præcepta, nec prohibita, ſed mere *permiſſa*? His omnibus in antecesſum obſervatis videamus nunc, quidnam hac de re ſenſerint, ſentiantque Scholaſtici Doctores.

275. Div. Thomas prælaudatus, ejuſque Sodales Theologi, Auguſtinenſis Familia, ac plures variarum Scholarum Auctores; junctis viribus contendunt, haud poſſe dari actum humanum hoc poſtremo ſenſu indifferentem. Ex adverſo poſſibilem, ac rapſe admittendum propugnant: tres præcipui Franciſcanæ Scholæ Magiſtri, Alexander Alenſis, S. Bonaventura, Scotus, ac plerique ipſorum Aſſeclæ. Richardus tamen de Mediavilla ex antiquis cauſſim hanc problematice pertractat (*in* 2. *Sent. diſt.* 40. *art.* 2. *q.* 3.) ſinens, unumquemque tenere ſeu primam ſeu ſecundam opinionem, quamvis priorem *ſibi probabiliorem videri* fateatur. Ad poſteriorum partes acceſſerunt quavis ætate multi Theologi illuſtres tum ex vetuſtis, ut Gabriel Biel Tubingenſis, Almainus Pariſienſis, tum ex recentibus, ut Vaſquezius, aliique plures Societa-

tis Jeſu, inter quos nuperrimus Scriptor *Inſtitutionum Juris univerſalis Naturæ, & Gentium* P. Ignatius Schvvarz hæc ſubdit (*Part.* 1. *tit.* 1. *Inſtr.* 2. §. 4.) poſt maturam diſcuſſionem utriuſque ſententiæ oppoſitæ. *Utraque ſententia eſt admodum probabilis, prima probabilior ab auctoritate, ſecunda a ratione: illa de conſilio ſectanda, cum hominem melius diſponat ad finem ultimum, & virtutum exercitium; hæc in praxi omnino tuta, conformior humanæ fragilitati, & ſtatui tot diſtractionum, benignitatis iisdem Divinæ circa nos Providentiæ, ut recte animadvertit S. Bonaventura.*

276. Mirum fortaſſe cuipiam videbitur, quod Angelicus, ceterique prioris claſſis Doctores inficientur actus indifferentes *in individuo*, cum admittant (*num.* 167.) indifferentes in eſſe poſſe *ſecundum ſpeciem*: ſic enim videntur admittere ſpeciem extra omnia individua. Verum hoc pacto poſſunt ipſi amovere a proprio ſyſtemate omnem contradictionis, & abſurditatis notam. Dum actus conſideratur ſecundum *ſpeciem*, ejuſdem *objectum* præciſe attenditur, ſepoſitis circumſtantiis in quibus actus venire poteſt, & ſub hac conſideratione debet utique admitti differentia tamquam *ſpecies* moralitatis media inter bonitatem, ac malitiam, quia revera extant objecta, quæ collata cum regula agendi nec præcepta, nec prohibita deprehenduntur. At quoties actus in *individuo* ſpectatur, attendendæ etiam circumſtantiæ, in quibus hic & nunc producitur; cum ſingula quæ fiunt, ſint plane individua, certiſque veſtita circumſtantiis. Jam vero cum moralitas actuum tum bona tum mala *primario* quidem deſumatur ex *objecto*, *ſecundario* vero ex *circumſtantiis*, & aliunde inter circumſtantias cujuſvis deliberatæ actionis individuæ numeretur (ut ipſi ſupponunt) *intentio finis honeſti* naturæ rationali convenientis: inde eſt, ut ipſorum judicio actus reputari debeat *malus*, ubi exercetur citra ullum honeſtatis intuitum; *bonus*, ubi fit honeſtatis intuitu: quamvis, ratione ſolius objecti, nec bonus nec malus ſit. Itaque quot ſunt actus ex *objecto* indifferentes, tot ſunt individua illius ſpeciei moralis, quæ *indifferentia* vocatur. Sed hujuſmodi actus licet non habeant ex propria ſpecie, quod ſint boni vel mali; aliunde tamen bonitatem aut malitiam contrahere poſſunt, ſcilicet ex circumſtantiis & conditionibus individualibus, in quibus neceſſe eſt ipſos evenire, quotieſcunque deliberate producantur. Quare hæc duo optime cohærent; ſcilicet nullum extare actum indifferentem in *individuo*, quamvis ſecundum *ſpeciem* aliqui poſſint eſſe indifferentes.

277. Ex hujuſmodi doctrina quiſque intelliget palmare momentum ſententiæ negantis actus indifferentes in individuo: quod totum in hoc ſitum eſt, quia cunctæ deliberatæ operationis rationalis creaturæ debent ad finem honeſtum ordinari, adeoque bonas, aut malas ipſas evadere neceſſum eſt, prout talis ordinatio ſit, aut non ſit. Audiatur Angelicus (1. 2. *q.* 18. *art.* 9.) qui in hunc modum declarat, admittendum actum indifferentem ſecundum ſpeciem, ſed non ſecundum individuum. *Contingit quandoque aliquem actum eſſe indifferentem ſecundum ſpeciem, qui tamen eſt bonus vel malus in individuo conſideratus. Et hoc ideo; quia actus moralis non ſolum habet bonitatem ex objecto, a quo habet ſpeciem, ſed etiam ex circumſtantiis, quæ ſunt quaſi quædam accidentia: ſicut aliquid convenit individuo hominis ſecundum accidentia individualia, quod non convenit homini ſecundum rationem ſpeciei: & oportet, quod quilibet individualis actus habeat aliquam circumſtantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis ſit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens, ſi non ſit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipſo repugnat rationi, & habet rationem mali; ſi vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni: neceſſe eſt autem, quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem: unde neceſſe eſt, omnem actum hominis a deliberativa ratione procedentem in individuo conſideratum, bonum eſſe vel malum.*

278. Ceterum alterius ſententiæ affirmantis Patroni omni conatu ſeſe opponunt huic *neceſſitati* univerſali, & abſolutæ relationi operum ad finem honeſtum in genere moris, quæ in adverſo ſyſtemate indubitanter aſſumitur tamquam baſis mox expoſiti ratiocinii. Itaque ajunt ipſi, Deum ſumme benignum indulgere humanæ naturæ fragili, infirmæ, atque in ſtatu continuæ diſtractionis poſitæ, ita ut homo non teneatur ſemper dirigere actiones ſingulas ad altiorem honeſtatis finem, ſed poſſit interdum quædam agere propter aliquem finem inferiorem, proxime reſpicientem indigentias ipſius naturæ humanæ; uti ſunt expuere, ſternutare, purgamenta projicere, ſe movere, refrigerare, & ſimilia. Ex quo ſequitur, actus hujuſce generis nec *poſitive inhoneſtos* dici poſſe, quia conformes voluntati Dei ſaltem ut permittenti & indulgenti; nec *poſitive honeſtos*; quia motivum ſolius permiſſionis ad honeſtatem inſufficiens eſt; adeoque vocandos *indifferentes*. Quocirca concludit Seraphicus (*in* 2. *ſent. diſt* 41. *art.* 1. *qu.* 3.) & cum eo etiam Scotus (*ead. diſt. q. un.*) quod ſicut *non dicitur homo eſſe otioſus ſemper, quando non laborat; ſed tunc, quando non laborat, & deberet laborare: ita non omnem actum malum eſſe ex hoc ſolum, quod caret tali bonitate*, ſcilicet ordinatione in finem honeſtum; *ſed qui caret bonitate, quam deberet habere: non autem actum debere habere talem bonitatem*. Itaque ſi quid ego capio, tota quæſtio ampliſſima huc tandem redigitur, an divina bonitas indulgeat humanæ fragilitati nec ne, ut aliquæ ſaltem actiones ab homine deliberate & conſulto operante non referantur ad finem vere honeſtum ſeu moraliter bonum? Quod cum ego fidenter vel affirmare vel negare minime audeam aliis decernendo relinquo.

SECTIO XVI.

De Fontibus moralitatis.

279. BOnitatis, ac malitiæ moralis capaces non eſſe niſi actus vere *humanos*, id eſt voluntarie ac libere productos, propterea quia hi ſoli poſſunt ſubeſſe directioni rectæ rationis, ſæpiſſime jam a nobis obſervatum eſt. Ut autem bonitas, ac malitia actuum ex eorum ad hujuſmodi regulam habitudine detegatur, non quomodocumque conferendi cum iſta regula; ſed ſub triplici reſpectu, videlicet ratione *objecti*, *finis*, *circumſtantiarum*, comparatio inſtituenda, quippe ſecun-

ſecundum horum trium aggregationem adæquate cognoſci humanum actum docet Scotus (*num.* 264.) ex communi ſententia. Exinde nata ea diſtinctio duplicis bonitatis ac malitiæ, quarum alia dicitur *formalis* ſeu *actualis*, alia *objectiva* ſeu *fundamentalis*. Secunda reperitur in ſolo objecto, ipſumque conſtituit bonæ, aut malæ actionis objectum, ſive ſecundum rectam rationem appetendum, aut averſandum; prima reſidet in ipſo actu, ſumpto ſecundum aggregationem omnium conditionum ad ejus moralitatem confluentium, eaque actus conſtituitur formaliter bonus, aut malus. Unde actualis præſupponit objectivam; nec enim idcirco objectum cenſetur bonum, aut malum, quia recte aut perperam a voluntate appetitur; ſed potius a voluntate recte aut perperam appetitur, quia objectum per ſe bonum, aut malum eſt. Adeſt & aliud diſcrimen, quia videlicet actualis bonitas & malitia per ſe conveniat actui interno, & per participationem ſeu denominative actui externo: objectiva vero præcipue competit actui externo, prout tamen eſt objectum interni.

280. In ſcholis familiare eſt diſpeſcere *actualem* bonitatem, ac malitiam actionis in *materialem*, & *formalem*. Quotieſcumque actio a voluntate producta reipſa congruit rectæ rationi, ac legi æternæ, aut ab utraque diſcrepat, tunc appellatur bona, aut mala *materialiter*. Ubi vero ipſa materialis bonitas aut malitia actionis imputatur agenti voluntati ad laudem, vel reprehenſionem, ad præmium vel pœnam; eo, quod priuſquam fieret actio, eadem bonitas aut malitia cognoſcebatur, vel ſaltem poterat, ac debebat cognoſci; tunc vocatur actio bona, aut mala *formaliter*. Sic ex. cau. pure *materialis* foret bonitas eleemoſynæ, ſi quis Dominum honorare tentaret de ſubſtantia ſua, quam ex errore alienam putat: *formalis* vero bonitas ſimul accederet, ſi pecuniam erogaret, quam ſuam eſſe deprehendit. Pariter malitia luxuriæ fuit ſolum *materialis* in Patriarcha Jacobo concumbente cum Lia, quam inculpare opinabatur eſſe Rachelem: in Herode autem Rege, ſcienter abutente uxore fratris ſui, fuit etiam *formalis*. Ita malitia internecionis Chriſti *materialis* ſimul ac *formalis* fuit in Majoribus Judæorum qui moti ſunt ex invidia: in Popularibus vero, qui moti ſunt ex ignorantia audientes a prioribus, quod blaſphemaſſet ac morte dignus eſſet, *materialis* tantum fuit, quamquam non omni ex parte, quippe ex Seraphico (*in* 2. *Sent. diſt.* 5. *dub.* 3.) *Licet Judæi ſimplices & populares putarent ſe occidendo Chriſtum*, gladio linguæ, *blaſphemum interficere, & ſic obſequium Deo præſtare: iſta tamen ignorantia non excuſat, pro eo quod opera, quæ Chriſtus fecit, non ſolum magnis, ſed etiam parvis notitiam ejus præſtare poterant.*

281. Ut hac occaſione momentoſum quid moneamus, præcipua controverſia inter Probabilioriſtas, & Probabiliſtas huc ſpectat. Videlicet quando circa honeſtatem vel inhoneſtatem cujuſpiam actionis, exempli cauſa alicujus contractus, duæ circumferantur oppoſitæ opiniones Doctorum, una magis probabilis ac tuta, altera minus probabilis & tuta; & aliquis, hujuſce diſſidii propognarus ſe determinat ad agendum juxta opinionem minus probabilem at tutam, relicta priore, quia nempe perſuaſum habet ſe prudenter agere ſequendo opinionem, quæ dicitur probabilis, & a doctis viris defenſatur: tunc, ſi contingeret talem actionem a norma legis reapſe diſcordare, exempli cauſa contractum eſſe uſurarium, utrum homo ſic agens excuſetur coram Deo ob ignorantiam *invincibilem*, atque ejus actio repugnans legi cenſenda ſit *materialiter* dumtaxat mala nec ne, hoc eſt illud, de quo maxime controvertitur. Probabiliſtæ utrumque conſtanter affirmant, ſicque arbitrantur ſe reddere immunem ab omni gravi periculo uſum proprii ſyſtematis: aſt Probabilioriſtæ neutrum ſibi in animum inducere poſſunt, conſiderata præſertim genuina notione ignorantiæ vere *invincibilis* (*num.* 209.) ſic enim ratiocinantur. *Ignorantia invincibilis* (ut legitur apud P. Anacletum Probabiliſtam in ſcholis tritum) *ea eſt quæ morali diligentia ſuperari ac tolli nequivit, eo quod numquam in mentem venerit dubitare aut cogitare de oppoſito; vel etiam in mentem venit, tamen adhibita diligenti inquiſitione, ignorantia illa depelli, & veritatis cognitio acquiri non potuit.* Atqui conditiones iſtæ non videntur quadrare Ignorantiæ illius hominis, qui Probabiliſmi clypeo munitus quidpiam agit, quod eſt reipſa a lege vetitum: quia ex una parte novit ex Logica, propoſitionum contradictoriarum, *hic contractus eſt licitus*, & *non eſt licitus*, neceſſario unam eſſe *veram*, alteram *falſam*: ex alia parte ex duabus opinionibus hoc modo contrariis ipſe eam ſeligit, quam detexit eſſe *minus veroſimilem* tutamque, ſpectata ſeu ratione intima, ſeu auctoritate externa Doctorum. Igitur, ſi contra legem agit, non poteſt obtendere ignorantiam vere *invincibilem*, & transgreſſionem pure *materialem*.

282. *Actualem* ſive *formalem* (*num.* 279.) dumtaxat bonitatem & malitiam actionum intelleximus, quoties eam nominavimus in præcedentibus Articulis. Nunc mentem convertimus ad *objectivam* ſeu *fundamentalem*, quæ hujus loci propria eſt; adeoque de *objecto* agimus, quod eſt *primum* illud, unde derivatur moralitas actionum. Univerſalis doctrina eſt, humanos actus *primario* haurire ſpeciem ſuam moralem ab *objecto*; ita ſcilicet ut dicantur boni vel mali ſecundum ſpeciem ac naturam, prout verſantur circa rem, quæ rectæ rationi congruit, vel non congruit. Conſtat id auctoritate & ratione manifeſta: nam Oſee (*cap.* 9.) dicitur: *facti ſunt abominabiles, ſicut ea, quæ dilexerunt*: ex quo ſic argumentatur Angelicus (2. 2. *quæſt.* 18. *art.* 2. (*Fit homo Deo abominabilis propter malitiam ſuæ operationis, ergo malitia operationis eſt ſecundum objecta mala, quæ homo diligit; & eadem ratio eſt de bonitate actionis.* Quare hoc ſenſu intelligendum effatum D. Auguſtini *tract.* 2. *in* 1. *Joann.*) *Talis eſt quiſque, qualis eſt ejus dilectio; terram diligis? terra es: Deum diligis? quid dicam? Deus eris.* Certe in *naturæ* genere actus ſpecificari ab objectis, vetus eſt Philoſophorum axioma; quidem ergo in genere *moris* idem erit? Quod ſi contingat reperiri objecta, quæ ſuapte natura nec bona, nec mala ſunt, ſed *indifferentia*; tunc bonitas & malitia actuum, qui circa illa verſantur, repetenda erit a *fine* vel *circumſtantiis*, quæ in tali caſu cenſentur inducere rationem *objecti* moralis: ut dum ambulatio fit honeſtæ recreationis, vel recuperandæ valetudinis cauſſa; aut ex intentione perſequendi adverſarium, ſive eo tempore, quod eſt a Superiore interdicta: in priori

enim caſu bona, in poſteriori mala eſt ex fine, & circumſtantiis.

283. Porro nomine *objecti* conferentis actibus moralem ſpeciem, non intelligitur res aliqua in ſe præciſe ſpectata, ſed potius res, quatenus certum præſefert reſpectum ad rationem, dum ſubſternitur actui, cujus objectum dicitur; unde objectum cenſetur bonum & conveniens, quando actus verſatur circa rem modo conſentaneo rectæ rationi; malum vero & inconveniens, ubi actus circa rem occupatur ſecus ac dictet ratio recta. Sic objectum, ex quo ſumptio cibi & potus habet, quod ſit bona aut mala in genere moris, non ſunt præciſe cibus & potus, cum poſſint peræque media eſſe tum gulæ, tum temperantiæ; ſed cibus & potus, prout juxta, vel contra regulam rationis aſſumuntur; idipſum dicatur de pecunia, quæ & avaritiæ fovendæ, & liberalitati exercendæ poteſt inſervire. Retenta hac diſtinctione objecti *abſolute*, & *reſpective* conſiderati, facile capies, quomodo actiones humanæ poſſint evadere malæ ex *objecto*, quamvis in *rebus ipſis* non ſit malum. *Licet res exteriores*, verba ſunt Angelici (1. 2. *quæſt.* 18. *art.* 2.) *Sint in ſeipſis bonæ, tamen non ſemper habent debitam proportionem ad hanc vel illam actionem: & ideo, in quantum conſiderantur ut objecta talium actionum, non habent rationem boni.*

284. Ubi de moralitate actionum agitur, ea ratione mox indicata conſiderandum eſſe objectum, confirmat Scotus (*in* 2. *Sent. art.* 7. *quæſt. unic.*) cujus integrum textum referre juvat, quoniam & alia complectitur, quæ deinceps lumen nobis præbere poſſunt. *Præter bonitatem naturalem volitionis, eſt triplex bonitas moralis ſecundum ordinem ſe habens. Prima dicitur bonitas ex genere. Secunda poteſt dici bonitas virtuoſa, ſive ex circumſtantia. Tertia bonitas meritoria, ſive gratuita, ſive ex acceptatione divina in ordine ad præmium. Prima competit volitioni ex hoc, quod ipſa tranſit ſuper objectum conveniens tali actui ſecundum dictamen rectæ rationis, & non ſolum qui eſt conveniens tali actui naturaliter, ut ſol viſioni; & hæc eſt prima bonitas moralis, quæ ideo poteſt dici ex genere, quia eſt quaſi materialis reſpectu omnis boni ulterioris in genere moris. Secunda convenit volitioni ex hoc, quod ipſa elicitur a voluntate cum omnibus circumſtantiis, dictatis a recta ratione debere ſibi competere in eliciendo ipſam; bonum enim eſt ex cauſa integra. Tertia convenit actui ex hoc, quod præſuppoſita duplici bonitate jam dicta, ipſa volitio elicitur conformiter principio merendi, quod eſt gratia vel charitas, ſive ſecundum inclinationem charitatis. Exemplum de primo, dare eleemoſynam. Exemplum de ſecundo, dare eleemoſynam de proprio pauperi qui eget, & in loco quo melius poteſt ſibi competere. Exemplum de tertio; iſtud opus facere non tantum ex inclinatione naturali, ſed ex charitate, ex qua faciens eſt amicus Dei, in quantum reſpicit opera ejus. Hæc triplex bonitas eſt ita ordinata, quod prima præſupponitur ſecundæ, ſecunda tertiæ, & non e converſo. Huic triplici bonitati opponitur triplex malitia ex genere, ex aliqua circumſtantia, & in demerito.*

285. Petes forſitan, cur Angelicus & Subtilis primariam bonitatem & malitiam actionum in genere moris doceant provenire ex *objectis* relatis ad rectam rationem, & non potius ab ipſa *ratione* aut *lege æterna*, quæ ſunt agendi norma? Reſpondeo, utramque deſumi poſſe & ab objecto, & ab agendi norma, ſed diverſo modo. Dupliciter cognoſcere licet alicujus rei bonitatem ſeu perfectionem: primo ex ejus principiis, & accidentibus; ſecundo ex ejuſdem conformitate cum exemplari. Porro actus humani bonitatem (idem de malitia dicas) priori reſpectu detegimus examinando illius objectum, finem, & circumſtantias; poſteriori reſpectu recurrendo ad rationem, & legem æternam. Quare actus humanus licet poſſit in ſe bonus eſſe ex objecto tamquam cauſſa intrinſeca, ſimulque ex fine & circumſtantiis; nihilominus requirit conformitatem cum lege, & ratione, tamquam cum menſura extrinſeca; non quod bonitas ejus ſita ſit in tali conformitate, ſed quia ſine tali conformitate conſtrui nequit. Itaque juxta ſcholarum formulas loquendo dicere poſſumus, actuum humanorum moralitatem a multis pendere, quorum unum non excludit alterum; videlicet a lege æterna *directive*; a ratione practica ſeu conſcientia *applicative*; ab objecto, circumſtantiis, ac fine *terminative*; demum *formaliter* a tendentia agentis in objectum, ſpectatum cum omnibus circumſtantiis ſeu conditionibus, quas dictat ratio debere actui convenire.

286. Satis jam oſtenſum eſt, ex *objecto* regulis morum ſubito deſumi moralitatem humanorum actuum; ea tamen non a ſolo objecto pendet, tota quanta eſt; ſed præterea a variis *circumſtantiis* ſecundario ſaltem repetenda, inter quas venit præcipue *finis*, qui *extrinſecus* dicitur, de quo ſeorſim accurateque diſſeremus in calce hujuſce Sectionis. Id porro mirum videri non debet, nam ex Angelico (2. 2. *quæſt.* 18. *art.* 2.) *Sicut in rebus naturalibus non invenitur tota plenitudo perfectionis, quæ debetur ei, ex forma ſubſtantiali, quæ dat ſpeciem, ſed multum ſuperadditur ex ſupervenientibus accidentibus, ut in homine ex figura, colore, & ſic de aliis, quorum ſi aliquod deſit ad decentem habitudinem, conſequitur malum; ita etiam in actione; nam plenitudo bonitatis ejus non tota conſiſtit in ſua ſpecie; ſed aliquid additur ex his, quæ adveniunt tamquam accidentia quædam, & hujuſmodi ſunt circumſtantiæ debitæ, unde ſi aliquid deſit, quod requiratur ad debitas circumſtantias, erit actio mala.*

287. Nullum hac de re dubium, ſive conſulamus Ethicam naturalem, ſive Revelatam Theologiam. Enimvero Ariſtoteles (*lib.* 2. *Ethic. cap.* 4. & 6.) longe aliud eſſe docet, *agere juſte*, & *agere juſta*. Scripturæ Divinæ & Patres Eccleſiaſtici de Sacrificiis, orationibus, jejuniis, eleemoſynis, aliiſque operibus ex objecto optimis loquentes paſſim inculcant, eo quo par eſt modo, ac fine ſollicite peragenda, ne Deo inviſa, & ſalutarium effectuum vacua evadant. *Solemnitates veſtras odivit anima mea.* (*Iſaiæ cap* 1.) *Oratio ejus erit execrabilis* (*Prov. cap.* 28.) Unde Seraphicus (*Compend. Theol. Verit. lib.* 5. *cap.* 12.) *Nota, quod, non bonum facere, ſed bene facere, laudabile eſt: non enim verbis, ſed adverbiis meremur*: unde verſus: *In vitæ meritis præſunt adverbia verbis*. Hinc autem craſſus detegitur error olim Hebræis, ac multis ſubinde Chriſtianis familiaris, quo ſcilicet creditur animæ ſaluti ſatis conſultum fore, ſi ſola attendatur bonitas objectiva

actionum; ſepoſita cura finium, & reliquarum circumſtantiarum. Valent ad eum convellendum plurima, quæ D Auguſtinus præclare ſcripſit adverſus Pelagianos, qui ut medicinalis gratiæ Chriſti neceſſitatem elevarent, obtendebant virtutes, ac præſtantia Gentilium opera, retinentes acceſſoriam vanæ gloriæ labem, qua eadem plerumque deformabantur.

288. *Circumſtantia*, quam Græci *periſtaſin* vocant, juxta Seraphicum (*Centil. p. 1. ſ. 33.*) ſic nominatur a Latinis, quia *actum circumſtat*; eiſque proprietas *pertinens ad laudem aut vituperium, vel diminuendo, vel augendo, vel in aliud genus trahendo*: ſeu eſt particularis quædam affectio, quæ humano actui accedit, & quidpiam confert ad ejus moralitatem. Quidquid ergo actui exterius adjacet, niſi reſpectum aliquem præſeferat ad ipſum; prout ad finem ordinatur, ipſique obeſſe, aut prodeſſe poſſit, Illud *circumſtantia moralis* cenſeri minime poteſt. Nam ex Angelico (1. 2. q. 7. art. 2.) *Sic circumſtantiæ ſunt extra actum; quod tamen actum aliquo modo contingant ordinate ad ipſum ... bonitas autem actuum eſt, in quantum ſunt utiles ad finem*: Quare ex. gr. cum actus orandi, vel furandi, nec magis nec minus boni, vel mali evadant, eo quod tali anno, vel hora contingant, & ad peccatum nihil referat ex Scoto (*in 4. Sent. diſt. 17. q. 2.* (*quod fiat cum aliqua quæ vocatur Berta, vel Alicia*) inde fit, ut hæc & ſimilia minime reputari debeant inter *morales* circumſtantias: Quanta hujus generis accidentia ad actuum moralitatem prorſus impertinentia in Sactis Confeſſionibus non ſine temporis jactura anxie enarrantur a garrulis mulierculis, viriſque meticuloſis!

289. Præcipuæ circumſtantiæ, unde aliquid bonitatis vel malitiæ moralis advenire poteſt humanis actibus, ſeptem numero aſſignantur ex communi Doctorum ſenſu; quas Tullius in ſua Rhetorica recenſuit verſiculo iſto comprehenſas: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*. Angelicus præcitatus ſic oſtendit convenientem eſſe hanc enumerationem. *Nam circumſtantia dicitur, quaſi extra ſubſtantiam actus exiſtens: ita tamen quod aliquo modo attingit ipſum: contingit autem hoc fieri tripliciter: uno modo, in quantum attingit ipſum actum: alio modo, in quantum attingit cauſſam actus: tertio modo, in quantum attingit effectum. Ipſum actum attingit, vel per modum menſuræ, ſicut tempus, & locus: vel per modum qualitatis actus, ſicut modus agendi. Ex parte effectus, ut cum conſideratur, quid aliquis fecerit. Ex parte cauſſæ actus, quantum ad cauſſam finalem accipitur, propter quid: ex parte cauſſæ agentis principalis accipitur, quis egerit; ex parte cauſſæ agentis inſtrumentalis accipitur, quibus auxiliis.* Quomodo ſingulæ iſtæ circumſtantiæ ſint intelligendæ, erit operæ pretium paucis indicare.

290. Circumſtantia 1. *Quis* non ipſum agentem hominem ſignificat, ſine quo actus proculdubio nequit exiſtere; ſed potius conditionem, ſtatum, qualitatem illius; perinde ac ſi diceretur *qualis*, Eccleſiaſticus, vel Sæcularis? Solutus, vel conjugatus? rationis compos, vel impos? 2. *Quid* non denotat abſolute materiam ſeu objectum actionis; ſed ſecundariam objecti conditionem, potiſſime reſpicientem ejus quantitatem, ac qualitatem, ex. gr. an multum, vel parum rei fuerit furto ſublatum? an res ſacra, vel profana? Ut autem hujuſmodi *quid* plene perfecteque exprimatur, manifeſtare quoque oportet, *circa quid* verſetur objectum actionis ſpectatum ſecundum quantitatem, & qualitatem, videlicet num ex. gr. egeno, aut diviti res fuerit ablata? alioquin *quid*, & *circa quid*, erunt quæ diſtinctæ circumſtantiæ. Hinc patet, cur Ariſtoteles (*l. 3. Ethic. c. 1.*) ſeptem circumſtantiis, quas nos ex Tullio memoravimus, addat octavam *circa quid*, quæ, ut notat idem Angelicus, a Tullio comprehenditur ſub *quid*. 3. *Ubi* non indicat purum putumque locum, cum actus neceſſario debet alicubi fieri; ſed aliquam loci qualitatem ſeu conditionem, quæ, licet accidentaria ſit ipſi loco, attamen aliquam adſert moralitatem: ut eſt ex. ca. ratio ſacri, vel profani, publici vel ſecreti. relate ad actum inverecundum in aliquo loco factum.

291. 4. *Quibus auxiliis* importat media applicata, & ſubſidia adhibita ad agendum ex. gr. num Eccleſiaſticis exorciſmis, vel ligatura magica diſpuleris maleficium: proprio ſtudio ac labore, vel arte notoria Anabaptiſtarum ſcientiam comparare tentaveris: virginem ſeduxeris ſolus ipſe, vel ope domeſticarum famularum? 5. *Cur* exprimit extrinſecum operantis finem: quem paullo poſt expendemus; ex. ca. utrum Clericus inſerviat Epiſcopo, aut Chorum frequenter, unice vel principaliter ut aſſequatur beneficium Eccleſiaſticum; & lucretur quotidianas diſtributiones. 6. *Quomodo* repræſentat peculiarem modum agendi, non quidem illum, qui eſſentialis eſt actui humano & morali, nempe quod fiat bene vel male in genere moris; ſed alium quemvis accidentarium modum, ex. ca. utrum ex paſſione, vel ignorantia, vel malitia; raro aut frequenter; remiſſe aut intenſe, quis operatus ſit ſeu circa ſe, ſeu circa proximum. Ex Seraphico (*in Confeſſionali c. 2. art. 20.*) *Sacerdos hanc circumſtantiam non quærat de peccato luxuriæ, niſi a remotis, ne forte lupum excites dormientem, id eſt, peccata nova in animo hominis repræſentes.* 7. *Quando* denotat, non præciſe ſolum tempus, quo actio fit; ſed aliquam temporis conditionem, ut ex. ca. feſtivitas aut vigilia eccleſiaſtica dierum, relate ad auditionem Miſſæ, & jejunii obſervationem: item temporis durationem, ex. ca. an quis integris menſibus, vel annis permanſerit in aliquo pravo affectu invidiæ, odii, laſciviæ, aut res alienas invito domino detinuerit apud ſe.

292. Utrum circumſtantia *Feſti* ſuperaddat novam malitiam in Confeſſione Sacramentali exprimendam, quando die *feſto* committitur peccatum *mortale*, plures præſentis ætatis Theologi contendunt inter ſeſe haud modico æſtu, nec levi opinionum varietate. Stevartius Belga eo progreditur, ut ſcribere non dubitet, *circumſtantiam Feſti omne mortale aggravare, immo ad aliam transferre ſpeciem*; hancque addit utriuſque adſerti rationem, quia *omne mortale peccatum repugnat fini ipſi proximo, & extrinſeco præcepti de ſanctificando Sabbato, qui eſt ut mens vacet Deo, & rebus Divinis*: Aſt. P. Jac. Boſſuyt Auguſt. Profeſſor itidem Belga (*Tom. I. Theol. Moral. Tract. 1. cap. 6.*) ita eumdem excipit: *Si ita, non inde tamen conſequitur, quod circumſtantia Feſti tantam omni peccato addat malitiam, ut in Confeſſione exprimenda ſit. Durus alioqui exactor videberis, ſi aſſeras, quod legem de colendo Sabbato graviter violet, & duplicis*

peccati mortalis reus ſit ille, qui die feſto delectationem habet moroſam momento tranſeuntem. Prædicta tamen circumſtantia peccatum aliquatenus aggravari, aperte indicat Seraphicus (*de Puris. Conſc. cap. 2.*) *Confeſſio debet eſſe plena, quia debet continere circumſtantias aggravantes peccata quæ ſunt, Tempus, in quo peccat, quia gravius eſt otiari in die Dominico feſto ſolenni, quam in die alio ſimplici: & gravius eſt quodcumque peccatum in magna ſolemnitate, quam alio tempore &c.* Rufus (*in Conf. cap. 2. de interrog. faciend. ar. 20.*) *Confeſſor quærat etiam de circumſtantiis peccatorum: quando peccavit, utrum in tempore feſtivo, vel non feſtivo.*

293. Jam vero circumſtantiæ univerſim loquendo *duplicem effectum* parere poſſunt in genere moris ex Seraphico (*num. 288.*) dummodo non ſint impertinentes ad actum, prout refertur ad ultimum finem. Prior effectus eſt, augere, vel minuere bonitatem ac malitiam actus intra eamdem ſpeciem: ut dum quis Deum laudat, vel blaſphemat, longiori aut breviori tempore, cum majori aut minori affectu, vel averſatione, ſive majorem aut minorem pecuniæ copiam egenis largitur; hæ namque circumſtantiæ, quæ revocantur ad *quid*, & ad *quomodo*, reddunt actiones illas meliores, aut pejores, ita tamen, ut non immutent actionum ſpeciem; quia augmentum bonitatis, & malitiæ ex hujuſmodi circumſtantiis provenientis pertinet ad eamdem ſpeciem virtutum, & ad idem vitium, ad quæ refertur ipſa bonitas, & malitia abſoluta, quam actiones habent ex proprio objecto: illud porro augmentum veroſimiliter non fit per additionem alicujus bonitatis, & malitiæ, ſed potius per intenſionem. Ex his ſequitur, quod ipſæ circumſtantiæ vocari poſſint ſimul & circumſtantiæ, & objecta: *circumſtantiæ*, quatenus ſupponunt jam objectum principale, quod per ſe poteſt, vel non poteſt honeſte amari; *objecta*, quatenus conjunguntur cum objecto principali, cumeoque conſtituunt quaſi unum totale objectum per modum aggregationis.

294. Poſterior circumſtantiarum effectus eſt, producere omnino aliquam ſpeciem moralem actus humani: quod biſariam poteſt contingere: 1. quidem dum novam & diverſam ſpeciem bonitatis vel malitiæ ſupperaddunt, remanente eadem bonitatis vel malitiæ ſpecie, quam actus antea habebat ex proprio objecto: ut quando aliquis jejunat ex voto, aut furatur in templo: actus enim jejunandi duplicem ſpecie diverſam continet bonitatem temperantiæ, & religionis: actus vero furandi ſimiliter involvit duplicem ſpecie diverſam malitiam, oppoſitam virtuti juſtitiæ, & religionis. 2. Dum mutant priſtinam objecti bonitatem, aut malitiam & ſimul cum objecto conſtituunt novam bonitatis, aut malitiæ ſpeciem: ut quando quis pro locis Terræ Sanctæ pecuniam erogat, vel ob vanam gloriam: hi enim actus, qui ceteroquin ſunt eleemoſynæ actus, non conſtituuntur in duplici ſpecie virtutis, aut vitii, ſed tantum in una ſpecie, ſcilicet religionis, vel ſuperbiæ. In priore caſu circumſtantiæ actui conferunt *ſecundam*, & *accidentalem* ſpeciem: in poſteriore dant *primam*, & *eſſentialem*; atque hoc ſecundum præſtant ſimiliter, ubi actus eſt ex ſua ſpecie indifferens; tunc enim nonniſi a circumſtantiis mutuatur bonitatem, aut malitiam.

295. Circa ſecundum iſtum circumſtantiarum effectum duo occurrunt animadvertenda. *In primis* quoties circumſtantia alicui actui adveniens conſtituit novam bonitatis, vel malitiæ ſpeciem, alterutro ex prædictis modis; jam non habet rationem circumſtantiæ relate ad actum ſpectatum ſecundum eam novam ſpeciem: ſed induit rationem objecti; & ſub eo reſpectu evadit eſſentialis actui, uti docet Angelicus (1. 2. q. 18. art. 10.) *circumſtantia manens in ratione circumſtantiæ, cum habet rationem accidentis, non dat ſpeciem; ſed, in quantum mutatur in principalem conditionem objecti, ſecundum hoc dat ſpeciem:* ſic ex. gr. circumſtantia loci *ſacri* relate ad actum *furandi* eſt accidens; ſed relate ad eundem actum, prout *ſacrilegium* eſt, evadit quid eſſentiale, ſcilicet differentia ſpecifica. *Deinde* indicium cognoſcendi, quandonam circumſtantia actui accedens novam in eo pariat ſpeciem, iſtud eſt, quando in ſe conſiderata deprehenditur continere peculiarem quamdam conſonantiam cum recta ratione, aut repugnantiam. Si enim abſolute ſpecies moris deſumitur ex ordine ad rationem tamquam agendi formam (*num. 254.*) profecto ex diverſo ordine ad rationem neceſſum eſt diverſam prodire ſpeciem: hinc idem Angelicus: *quandocumque aliqua circumſtantia reſpicit ſpecialem ordinem rationis vel pro, vel contra, oportet quod circumſtantia det ſpeciem actui morali vel bono, vel malo:* ita exempl. grat. circumſtantia loci *ſacri* eſt hujus generis relate ad furtum, pollutionem, homicidium.

296. Ex prædicto duplici effectu circumſtantiarum fluit prono velut alveo ipſarum diviſio in *aggravantes*, & *mutantes ſpeciem*, quas uberius explanare opus non eſt. Magis expedire arbitror nonnulla ſubnectere pertinentia ad utramque circumſtantiarum claſſem, quæ poſſint in praxi moralium uſum habere. Primo itaque, circumſtantias *mutantes ſpeciem* (hoc eſt, transferentes actum ad aliam ſpeciem diverſam ab ea, quam ſortitur ex proprio objecto) revera admittendas eſſe certiſſime conſtat ex Tridentin. Conc. (*ſeſſ. 24. can. 7. & cap. 5.*) definiente contra Novatores, ejuſdem circumſtantias *in confeſſione explicandas eſſe: & alienum a ratione eſſe docere, circumſtantias has ab hominibus otioſis excogitatas fuiſſe; aut unam tantum circumſtantiam confitendam eſſe, nempe peccaſſe in fratrem.* Secundo, ad ſalvandam Confeſſionis Sacramentalis integritatem aperiendas eſſe *aggravantes* circumſtantias, eadem Œcumenica Synodus nullatenus definivit. Sciebat namque variantes ea de re veterum Magiſtrorum Catholicorum opiniones, adeoque recedere noluit a præconcepto ſuo conſilio, *abſtinendi ab articulis, qui Catholicos inter Scholas in dubitatione verſantur*, ut teſtatur Pallavicinus (*in hiſt. Conc. lib. 7. cap. 10.*) idque propterea, quia *collecta fuerat, non ad decidendas opiniones, ſed ad errores reſcindendos.*

297. Tertio circumſtantiis *aggravantibus*, ſeu intra eamdem ſpeciem bonitatem vel malitiam actus augentibus, poſſunt adjungi circumſtantiæ aliæ, quæ dicuntur *minuentes* eamdem ſcilicet bonitatem vel malitiam ſpecificam actus; ita ut ſuperior diviſio evadat trimembris, quemadmodum cum Præceptore ſuo Alexand. Alenſi (*part. 4. Sum. Theol. quæſt. 18. memb. 4. art. 3.*) illam exhibet S. Bonav. (*in 4. ſent. diſt. 17. qu. ult.*) dicens: *circumſtantiæ, quæ attingunt.*

tingunt peccatum, quædam ſunt allevianſtes, quædam in aliud genus trahentes, quædam aggravantes: ſic ex. cau. orationis bonitas augetur, vel minuitur, prout cum fervore majori aut minori fit; & ſimiliter fornicationis malitia juxta varium libidinis gradum. Equidem & ipſæ *minuentes* circumſtantiæ debent actui bonitatem, aut malitiam aliquam conferre, ſecus morales circumſtantiæ abſolute non eſſent (*n.* 283.) Non idcirco tamen *minuentium*, denominationem excidunt; nam ita denominantur, non ratione bonitatis vel malitiæ, quam actus habet ex objecto; hanc enim ſuo modo ipſæ adaugent: ſed ratione illius dumtaxat bonitatis vel malitiæ, quæ ordinarie ſolet ineſſe actui: ita ex. cau. cum quis graviter percuſſus obiter tantum iraſcitur, vel acri pulſatus tentatione remiſſe orat, circumſtantia brevitatis malitiam iræ, & circumſtantia torporis bonitatem orationis diminuunt, quatenus ſecluſis hiſce circumſtantiis, ordinarie loquendo, actus iraſcendi fuiſſet pejor, ac melior actus orandi.

298. Quarto, circumſtantiæ *aggravantes* ſolent a multis diſtribui in aggravantes *notabiliter*, & *leviter*. Sic ex. cau. publica, aut Eccleſiaſtica dignitas hominis, cui detrahitur, ſpecialis cuſtodia virginis, quæ defloratur, votum ſolemne continentiæ in Sacerdote poſt concupiſcentias eunte ſunt circumſtantiæ *notabiliter* aggravantes triplicis ejus generis peccata: contra vero ignorantia difficulter vincibilis, quæ proprie dicitur *craſſa* (*num.* 197.) *leviter* duntaxat aggravat peccata, quæ ipſius cauſſa fiunt ab idiotis, quatenus nempe non tantam habeant malitiam, quantam plerumque ſolent præſeferre. Hinc porro liquet, ſubdiviſionem iſtam aggravantium circumſtantiarum ſuperfluam evadere, ſi teneatur trimembris circumſtantiarum diviſio a Seraphico citato aſſignata, quippe quæ hinc dicuntur *leviter* aggravantes, ſunt ex ipſæ, quas appellavimus *allevianſtes*, ſeu *minuentes*. Nihilominus eadem ſubdiviſio peraccommoda exiſtit in gravi controverſia de integritate Confeſſionis Sacramentalis. Auctores enim ſolent ibidem diſtinguere *multum*, & *parum* aggravantes circumſtantias; cumque alii affirmant *multum* aggravantes neceſſario aperiendas eſſe a pœnitentibus, alii vero negant. Ceterum horum ſententia, cui olim grave robur accedebat ex Scholaſticorum auctoritate aſſentientium, teſte Richardo de Mediavilla *in 4. ſent. diſt.* 17. *a.* 3. *q.* 5.) *pepercisse Deum noſtræ infirmitati in non obligando nos ad has circumſtantias confitendas*, haud parum probabilitate ſua excidiſſe videtur ob varias Eccleſiaſticas ſanctiones, potiſſimum a tempore Concil. Trid. emanatas, ex quibus defenſores contrariæ ſententiæ valida erunt argumenta non abludente a mente etiam quarumdam Synodorum antiquarum, inter quas Bajocenſis an. 1300. quæ ita decrevit teſte Lambertino (*de Syn. Diœc. l.* 6. *c.* 11 *n.* 2.) *in confeſſione caveant Sacerdotes, ne inquirant nomina perſonarum, cum quibus peccaverunt confitentes, ſed circumſtantias tantum, quæ poſſunt aggravare peccatum*.

299. Nunc de *Fine* ſpeciatim diſſerendum eſt, qui in ſeptennario Circumſtantiarum numero quintum (*n.* 261.) ſibi vindicat locum, atque inter eas omnes primatum obtinet, ut notavit Angelicus (1. 2. *q.* 8. *art.* 4.) *etſi finis non ſit de ſubſtantia actus, eſt tamen cauſſa actus principaliſſima, in quantum movet agentem ad agendum, unde & maxime actus moralis ſpeciem habet a fine*. Juxta vim nudam omnis *finis* inde eſt, ac *meta* ſeu *terminus*: definitur vero ab Ariſtotele, *eſt id, cujus gratia aliquid fit*. Duplex diſtingui conſuevit: alius *operis*: ad quem opus ſuapte natura ordinatur, ut in eleemoſyna ſublevatio alienæ miſeriæ; alius *operantis*, quem operans pro ſuo arbitrio ſibi præfigit, ut in eodem eleemoſynæ actu ſatisfactio pro peccatis propriis. Prior finis idem eſt, ac *objectum* actus: idcirco ei *intrinſecus* eſt, propriamque ſpeciem confert. Poſterior differt ab objecto; eſtque actui *extrinſecus*; unde non dat ei propriam ſpeciem, ſed eſt circumſtantia operis ab agente relati in finem. Quare ubi bonum, aut malum *ex fine* nominatur, & diſtinguitur a bono, aut malo *objecto*: tunc ſemper intelligitur finis extrinſecus operantis, non finis intrinſecus operis. Intrinſecus autem finem diximus idem eſſe cum objecto actus, intelligentes non *materiale*, ſed *formale* objectum: quia objectum formale non eſt, niſi ratio ſeu motivum appetendi objectum materiale.

300. Finem *extrinſecum*, de quo ſolo deinceps loquemur, moralitatem ſeu bonam, ſeu malam conferre humanis actibus, utcumque jam demonſtratum (*n.* 187.) ubi id de univerſis Circumſtantiis probavimus. Addimus hic aliud momentum petitum ex Evangelio (*Matth. c.* 6.) *Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit: ſi autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit*: in his verbis nomine *corporis* humanam operationem, nomine *oculi* intentionem finemque operantis deſignari, tradunt Eccleſiaſtici Doctores. *Eſt intentio tantæ virtutis*, inquit Angelicus (*opuſc.* 4. *de decem Præcept.* §. *de dilect. Dei*) *quod omnia opera ad ſe trahit: unde quæcunque bona, mala intentione facta, in mala convertuntur: ſi oculus tuus, id eſt intentio, nequam fuerit, totum corpus tenebroſum erit, id eſt congeries bonorum operum tuorum tenebroſa erit*. Et Seraphicus (*de ſex alis Seraph. c.* 7) *ſi oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit, hoc eſt, ſi intuitus intentionis purus fuerit charitate, totum corpus bonæ operationis dignum erit præmio lucis æternæ*. Licet autem ad bonitatem *meritoriam* requiratur charitas, uti ex Subtili Doctore audivimus *num.* 184. ad *moralem* tamen honeſtatem actuum ſufficiens eſt quicunque inferior finis, attemperatus dictamini rectæ rationis, & ex motivo alicujus moralis virtutis elicitus.

301. Sicuti actus humani diverſas ſortiuntur ſpecies morales ob diverſitatem objectorum, circa quæ verſantur, ita diverſimode quoque finis in moralitatem actuum influit: unde aliter atque aliter moralitatem inducit, tranſmutatque in actibus ex objecto ſeu genere *indifferentibus bonis*, & *malis*: quod nunc diſtincte oſtendendum. *Primo*, quando actio *indifferens* eſt ex objecto, tunc a fine bono, aut malo ſumit primam & eſſentialem bonitatem, aut malitiam (*n.* 294.) adeoque per ipſum finem conſtituitur in alia ſpecie virtutis, aut vitii. Hoc ſupponens principium D. Paulus (1. *ad Cor. cap.* 19.) Fideles cunctos exſtimulavit, ut ex actionibus etiam per ſeſe infrugiferis, quales ſunt quæ pertinent ad communes corruptibilis vitæ neceſſitates, ſollicite captarent ſpiritualia, & æterna lucra: *ſive manducatis*,

ſive

ſive bibitis, ſive aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Clarum occurrit exemplum in actione *ludendi*, quæ cum ſit ex ſe indifferens, multas variasque ſuſcipere poteſt bonitates aut malitias, juxta honeſtos aut inhoneſtos fines quorum cauſſa fit, teſte D. Bernardo (*Serm. 16. ſuper Cantica*) *Sunt qui ſcire volunt eo fine tantum, ut ſciant; & turpis curioſitas eſt: ſunt qui ſcire volunt, ut ſcientiam ſuam vendant; & turpis quæſtus eſt; ſunt qui ſcire volunt, ut ſciantur ipſi; & turpis vanitas eſt: ſunt qui ſcire volunt, ut ædificent; & charitas eſt: ſunt qui ſcire volunt, ut ædificentur; & prudentia eſt*.

302. *Secundo*, quando actio ex objecto *bona* eſt, & ab agente ordinatur ad *bonum* finem; tunc, ſi bonitas finis eſt ſpecie diverſa bonitate objecti, actio deſumit *novam* ſpeciem bonitatis, adeoque *duplici* diverſa bonitate honeſtatur. Nam ſicuti ex mox dictis actio *indifferens* deſumit a fine *primam* bonitatem, ita actio jam *bona* recipere poteſt a fine *novam* bonitatem. Neque bonitas objecti, ſpecie diſcrepans a bonitate finis adjuncti, illam ullatenus excludit, ut colligitur ex Angelico (1. 2. q. art. 4.) quidquid nonnulli ipſius Commentatores contra ſenſerint: *Actiones humanæ & aliæ, quorum bonitas dependet ab alio, habent rationem bonitatis a fine, a quo dependent, præter bonitatem abſolutam, quæ in eis exiſtit*. Idque exemplis etiam illuſtrat (*lib. 3. cont. Gent. c. 38.*) *In virtutibus contingit, quod actus unius virtutis ad aliam virtutem ordinatur, ſicut cum quis dat ſua, ut cum altero amicitiam habeat, actus quidem ex ſua ſpecie eſt liberalitatis, ex fine autem charitatis: hujuſmodi autem actus majorem laudem habet ex charitate, quam ex liberalitate. Ponamus aliquem jejunantem, vel continentem ſe a venereis; ſi abſque voto hoc faciat, erit actus vel caſtitatis, vel abſtinentiæ; ſi autem ex voto, refertur ulterius ad virtutem, cujus eſt Deo aliquid vovere, ſcilicet ad religionem, quæ potior eſt caſtitate, vel abſtinentia, utpote nos faciens recte habere ad Deum: erit actus continentiæ, vel abſtinentiæ laudabilior in eo, quod ex voto facit, etiamſi non ita delectetur in abſtinentia vel continentia, ex eo quod delectatur in potiori virtute, quæ eſt religio*.

303. Atque hoc quidem principio ſubnixus Angelicus demonſtrat (*in eod. l. cont. Gent. l. de Perfect. Vitæ Spirit. 12. l. cont. Retrah. hom. ab ingreſ. Relig. c. 12. & Sum. 2. 2. quæſt. 87. artic. 6.*) gravi, ac pernicioſo errore illos detineri, qui opera virtutum, abſque ulla voti, vel obedientiæ obligatione peracta, arbitrantur meliora & laudabiliora conſimilibus operibus factis ex neceſſitate voti, aut obedientiæ, quia nempe tanto laudabilius videtur bonum, quanto liberius minuſve neceſſario agitur; atque prætextu iſto homines avocant ab ingreſſu in Religioſas Familias, erga quas ſunt animo male affecti. Enim vero majorem potius bonitatem dignitatemque ineſſe operibus honeſtis, factis vi voti & obedientiæ, oſtendit ad oculum vel hæc ſola ratio, quam adfert (*eod. Opuſc. de Perfect. Vitæ Spiris.*) *Quanto aliquis plus dat alicui, tanto majus aliquid ab eo meretur: qui facit aliquid ſine voto, dat ei ſolum, quod facit propter ejus amorem: qui autem non ſolum facit, ſed etiam vovet, non ſolum dat ei, quod facit, ſed etiam potentiam, qua facit; facit enim ſe non poſſe quin faciat, quod prius non facere licite poterat: magis igitur meretur apud Deum qui ex voto aliquid facit, quam qui illud facit ſine voto*: eo ferme pacto juxta S. Anſelmum (*l. de Similitud. c. 84.*) quo magis dare dicitur ille, qui dat *arborem cum fructibus*, quam alter, qui dat *fructus tantum*. Nec quidquam obeſt illa neceſſitas ex voto promanans, quoniam non antecedens & abſoluta eſt, ſed hypothetica & conſequens liberam voluntatem voventium, qui ex majori erga Deum charitate, ac deſiderio perfectionis illam ſponte ſubeunt (*n. 156.*).

304. Neque ſola Angelici auctoritate nititur ſtatuta theſis (*n. 302.*): ad eam comprobandam rationes quoque in promptu ſunt. Nam ſi bonitas ex fine proveniens non conſtitueret actum in alia ſpecie diſtincta ab illa, quam habet ex objecto, & cum acceſſoria bonitate finis non remaneret prior bonitas objectiva, ſequeretur, actum unius virtutis non poſſe ab alia virtute imperari: item actus virtutum natura, & dignitate diverſarum (quales ſunt theologicæ & morales) quoties impetrantur ab una virtute ex. cau. religionis, paris omnino perfectionis eſſe: neutrum autem horum ſuſtineri poteſt. Præterea ſolent Viri pii doctique in præcipuis ſuis operationibus ex objecto honeſtis varios laudabiles fines ſibi præfigere, ut talium finium multiplicatione multiplicentur bonæ moralitates, adeoque perſuaſum habent, varias bonitates partim ex objecto, partim ex finibus, poſſe ſimul in eodem actu ſubſiſtere. Sic ex. cau. erogando eleemoſynam intendunt ipſi, præter levamen pauperum, quod eſt finis operis intrinſecus, ſatisfactionem pro peccatis, qui eſt actus pœnitentiæ; cultum Dei, qui eſt actus religionis; ſuffragium animarum degentium in Purgatorio, qui eſt actus miſericordiæ ſpiritualis: & ſimilia.

305. Theologi ſecus opinantes moventur præſertim auctoritate S. Auguſt. (*l. de bono conjug. c. 21.*) ſuſpicientis æquale meritum in Abrahamo generante filios, & in Joanne Bapt. continentiam ſervante, quoniam diverſa hæc vitæ ratio in utroque oriebatur ab una intentione placendi Deo: & etiam D. Thomæ (1. 2. qu. 18. *artic. 6*) deſumentis a ſolo fine operantis bonitatem interiorum actuum voluntatis: *actus humani ſpecies formaliter conſideratur ſecundum finem, materialiter autem ſecundum objectum exterioris actus: unde Philoſophus dicit* (*5. Ethic. 2.*) *quod ille, qui furatur, ut committat adulterium, eſt per ſe loquendo magis adulter quam fur*. Sed nihil horum nos dimovet a conſtituta ſententia. Auguſtinus æquiparat connubium Abrahæ cælibatui Joannis ſolum quoad meritum præmii *ſubſtantialis*, non quoad meritum cujuſvis præmii etiam *accidentalis*. Abraham namque fuit dumtaxat animo paratus ad virginitatem ſervandam, ſi Deo ita placuiſſet: Joannes vero eam re ipſa ſervavit, adeoque cum virginitas ex ſuo genere ſit perfectior matrimonio, neceſſum eſt Joannis meritum aliquo modo præcelluiſſe: hinc autem conficitur, quod præter bonitatem finis placendi Deo, qui erat ambobus communis, adfuerit bonitas objectiva in cælibatu Joannis, quæ excedebat bonitatem objectivam connubii Abrahæ: ita Angelicus interpretatur Auguſtinum (2. 2. *quæſt.* 152. *art.* 4.) *meritum continentiæ conjugalis in Abrahamo æquiparatur merito conti-*

continentiæ virginalis in Joanne reſpectu præmii ſubſtantialis, *non autem reſpectu præmii accidentalis*. Angelicus autem dicendo, actum ſpecificari *materialiter* ab objecto, & *formaliter* a fine, vult tantum *principalem* ſpeciem moralem actus petendam potius a fine, quam ab objecto; minime autem *totam* ſpeciem actus a ſolo fine pendere: alioquin fur in eo exemplo diceretur abſolute *adulter*, non *magis adulter*. Ex quibus omnibus compertum fit, Auguſtinum, & Thomam potius firmare, quam deſtruere theſim noſtram.

306. Verum ut ea ad mentem noſtram recte ſumantur, ſimulque argumenta contraria facile diſſolvantur, *duplicem* oportet diſtinguere *hypotheſim*. Nimirum, vel agens amat objectum tum *propter ſe*, quia per ſe bonum, tum etiam *propter finem* honeſtum, ad quem aſſequendum deprehenditur utile & accomodum; vel objectum non amat ullo modo propter ſe, ſed *dumtaxat propter finem*, ita ut finis honeſtus ſit unicum & adæquatum motivum operandi. Theſis (*n.* 302.) propugnatur a nobis juxta priorem dumtaxat hypotheſim, in qua bonitas objecti per ſe appetitur, eſto ſimul referatur ad extrinſecum aliquem finem obtinendum; ut evenit in homine, qui jejunat & orat, ut hiſce mediis a Deo conſequatur continentiæ donum. Ceterum ſi quæſtio reducatur ad hypotheſim poſteriorem, cujus unum jam dedimus exemplum (*in fine n.* 294.) tunc lubenter concedimus, bonitatem objecti quodammodo evacuari per bonitatem finis; & ab hoc ſolo ſpecificari actum; cum in iſta hypotheſi objectum, tametſi per ſe bonum & amabile, appetatur dumtaxat propter aliud, & reſpectu finis deſiderati induat rationem medii: certum enim eſt, moralitatem ſeu bonam ſeu malam mediorum non eſſe aliam a moralitate finis, ob quem eliguntur & adhibentur: ſic ex. cau. cum teſte D. Iſidoro (*l.* 3. *de ſum. bon. c.* 7.) *multi reperiantur, qui cantus ſuavitate commoti ſua crimina plangunt*; ſi ſæcularis quiſpiam decurrente octava vel Corporis Chriſti, vel Immaculatæ Conceptionis Deiparæ, horis canonicis in Eccleſia aſſiſteret lucraturus indulgentias a Sum. Pontif. Urb. IV. & Sixto IV. cunctis Fidelibus conceſſas, ibique ſacræ pſalmodiæ, per ſeſe ad divinum cultum ordinatæ, ſic *præciſe* intenderet, ut cordis compunctionem dumtaxat ſibi parare vellet; in tali caſu finis iſte unicus & totalis ſolam pœnitentiæ bonitatem ejus actui affunderet, qui alioquin ex objecto bonitatem habet religionis.

307. *Tertio*, quando actio ex objecto *mala* refertur ab agente ad finem *malum*, & malitia objecti ſpecie diſcrepat a malitia finis, tunc actio retinet malitiam duplicis ſpeciei, nec una malitia alteram deſtruit. Exemplo ſit trioboli mercator, qui omni arte incautos decipit & emungit, ut poſſit equeſtrem luxum in domum ſuam inducere, ac vitiis indulgere, a quibus avocabatur egeſtate & inopia preſſus: item artifex, miniſter, famulus, uxores aut filias ad individuam pene vitæ conſuetudinem concredentes iis, quorum favore ac potentia ſperant, ſe ad ea munia promovendos, quibus contra juſtitiam & charitatem proximorum abuti decreverunt. Quæ ad ſtabiliendam ſuperiorem alteram theſim de actionibus ex objecto *bonis* peractis ob finem *bonum*, producta fuerunt momenta (*num.* 302. *& ſeq.*) eadem apte inverſa, juxta legem contrariorum præſentem quoque fulciunt theſim: idcirco non eſt opus ſpeciales probationes hic adjicere. Magis præſtabit obſervare, quidnam exinde deduci poſſit relate ad moralem praxim. Cum in iſta hypotheſi unicum quidem peccatum committi videatur propter unam ſubſtantiam actus, ſed tamen in genere moris multiplex reapſe ſit *propter multas & diverſas deformitates*, ut ait Angelicus (*q.* 2. *de malo a.* 5.) quas agens reſpicit; hinc ſequitur, non eſſe ſatis conſultum integritati Confeſſionis Sacramentalis, quoties ſolus exprimitur actus ex. cau. furandi, non indicato pravo fine luxuriandi, ſeu aliud quidpiam legibus vetitum patrandi; quamvis ejuſmodi finis poſtea effectu caruerit, vel ob mutatum voluntatis propoſitum, vel ob exteriora quævis impedimenta.

308. Ceterum gravis hæc obligatio, qua pœnitens tenetur Confeſſario manifeſtare malitiam finis, ad quem ordinavit nefarium opus, duo ſupponit: videlicet eumdem finem eſſe operi *extrinſecum* (*num.* 299.) non *intrinſecum*; atque ipſum opus eſſe *graviter* illicitum, ſeu lethale peccatum. Primum quidem requiritur: nam quando objectum actus eſt per ſe ordinatum ad finem, quem agens reſpicit, adeoque finis eſt *intrinſecus* ſive *operis*, tunc ſatis eſt indicare ſolum actum pravum; quia malitia objecti, & finis hujuſmodi non eſt ſpecie duplex, ſed unica: hinc ex. cau. homo ebrioſus, & mollis qui ebrietatem, & pollutionem admiſit ad captandam dumtaxat ſenſualem oblectationem, rite confitetur nominando ebrietatis, & pollutionis actum, cujus finis proximus & intrinſecus cenſetur ea oblectatio. Secundum etiam neceſſarium eſt: quia ubi medium ſeu objectum actionis graviter malum ordinetur ad externum finem *leviter* malum, *venialis* tantum malitia ex fine in actionem redundat, quæ non eſt materia neceſſaria Confeſſionis: ut dum mulier gemmam furatur ad ſuperfluum & vanum ornatum, qui ex ſuo genere, & ſecluſa quavis & mortifera circumſtantia, eſt dumtaxat venialis, juxta Angelicum (1. 2. *quæſt.* 169. *artic.* 1.). Sic viceverſa, nulla viget obligatio exprimendi malitiam objecti ſeu medii, quoties ad finem graviter malum adhibetur medium leviter illicitum; ut dum mulier eodem utitur vano ornatu ad excitandam in amaſiunculo fœdam concupiſcentiam.

309. *Quarto*, quando objectum, ac finis actionis diſcrepant inter ſe ſpecie moralitatis, ita ut vel *malum* ſit objectum, & *bonus* finis; ex. cau. dum Judæi Apoſtolos necabant *putantes ſe obſequium præſtare Deo* (*Joann. c.* 16.) vel objectum ſit *bonum*, & finis *malus*; ex cau. dum iidem Judæi *jejunantes exterminabant facies ſuas, ut viderentur ab hominibus* (*Matth. c.* 6.) tunc utroque in caſu actio ſingularis & individua non complectitur ſimul bonitatem, & malitiam, quarum altera ex objecto, altera ex fine ſit repetenda (quemadmodum nonnullis Theologis viſum eſt, quorum opinionem perſtrinximus (*n.* 263. *& ſeq.*) ſed unica conſtat moralitatis ſpecie, ſcilicet ſola malitia: unde abſolute mala & inhoneſta cenſenda eſt. Hujuſce poſtremæ theſis ſubſidiarias rationes ex citato loco petere licebit. Interim quoniam ibidem nullas produximus Adverſariorum objectiones, ne inau-

inaudita cauſſa videamur eos repudiare, tres potiſſimas referemus, ſimulque diluemus. Primam repetunt ex verbis Chriſti (*Matth. c. 6.*) *ſi oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit*. Secundam ex effato D. Ambroſii (*l. 2. Offic. c. 30.*) *affectus nomen operi imponit, & ex intentione facta penſantur*. Tertiam ex regula Juris Canonici (*Can.* duo nervi *diſt.* 13. *& Can.* quod ait *diſt.* 14.) *minus malum de duobus eligendum eſt*.

310. Seraphicus Doctor affatim nobis ſuppeditat quidquid opportunum eſt tum communiendæ theſi jam ſtatutæ, tum repercutiendis adverſis telis. Is enim (*in 2. ſent. diſt. 40. art. 1. quæſt. 1.*) perſcrutatur, num *omne opus, quod bona intentione fit, bonum ſit?* Commemorata initio duplici diverſa opinione affirmantium, & negantium Theologorum, monet utramque *verum dicere: ſi recte intelligatur*. Hanc ad rem duos aſſignat ſenſus, quos habere poteſt nominata *bona intentio*, nimirum advertit, eam vel indicare ſolam finis bonitatem, quæ tunc adeſt, quando bonum in ſe eſt illud, quod operans ſibi pro fine præfigit: vel denotare ſimul & hanc finis bonitatem, & rectam electionem mediorum ad præſtitutum finem conducentium, quæ bonitatem ipſorum mediorum neceſſario importat. Juxta diſtinctionem ejuſmodi reſpondet, eſſe generatim verum, *quod opus, bona intentione factum, ſit bonum, ſi intentio bona* ſumatur complete in *ſecundo* ſenſu: minime autem id verum eſſe, ſi *intentio bona* præciſe accipiatur in *primo* ſenſu: quia videlicet ubi malum aſſumitur medium, opus totum vitiatur, tametſi bona fuerit intentio. Poſtmodum concludit, relatas Evangelii, & D. Ambroſii ſententias non eſſe intelligendas niſi de intentione *ſecundi* generis, habente completam bonitatem finis, ac mediorum. Hinc porro liquet, adverſarios noſtros incaſſum aſſumere geminos illos textus ad probandum, in uno eodemque actu humano ſimul conſiſtere poſſe *bonitatem* ex parte *finis*, & *malitiam* ex parte *objecti*, aut viceverſa.

311. Quiſquis Seraphicum audire cupit, hæc ſunt ipſius verba. *Uno modo intentio dicit bonitatem finis: alio vero modo non tantum dicit bonitatem finis, ſed etiam ordinationem ejus, quod eſt ad finem, quem appetit. Et ſecundum hoc dupliciter poteſt dici intentio bona vel mala: Uno modo dicitur intentio bona, in qua eſt perfecta, & bona ordinatio operis ad finem intentum: & contra dicitur mala, in qua eſt ordinatio indirecta. Et hoc modo bonitas intentionis non tantummodo reſpicit bonitatem finis, ſed etiam rectum ordinem ejus, quod eſt ad ipſum finem: hæc enim duo neceſſario requiruntur ad hoc, quod oculus ſit ſimplex (ſicut dicit Bernardus ad Eugen.) videlicet quod veritas ſit in electione & charitas in intentione. Et hoc eſt dicere, quod tunc eſt oculus mentis ſimplex, ſive intentio bona, quando hoc amat finaliter quod eſt amandum, & eligit quod eſt eligendum: & hoc modo qualitas operis ſemper reſpondet qualitati intentionis, nec habet inſtantiam: immo ſi oculus eſt ſimplex, totum corpus erit luminoſum, & ſi oculus eſt tenebroſus, hoc eſt intentio mala, & opus judicatur malum ... Et ſic intelligitur auctoritas Ambroſii: nam voluntas non dicitur eſſe bona in ſe, nec etiam arbor ex bonitate intentionis, niſi ſecundum quod intentio dicitur eſſe bona, quia bono bonum finem intendit.*

312. Pergit Seraphicus Doctor, examinando alteram acceptionem intentionis bonæ. *Alio modo dicitur intentio bona, quia illud quod finaliter intendit, eſt bonum. Et hoc modo non eſt generaliter verum, quod qualitas operis cauſſetur a qualitate intentionis: hoc dico quantum ad qualitatem, quæ eſt bonitas. Si quis enim mentitur ad deliberationem innocentis, vel furatur ut paſcat pauperem, non dicitur bene facere, ſicut dicit Auguſtinus, & etiam Apoſtolus, non ſunt facienda mala, ut veniant bona. Quantum autem ad qualitatem malitiæ, non habet inſtantiam: immo neceſſario malitia operis correſpondet intentioni malæ intendentis: qualecunque enim ſit opus, dum faciat illud homo mala intentione, Deus qui ſcrutatur corda, malum reputat. Cum enim ad bonitatem operis neceſſario requiratur intentio boni finis, ſola illa deſiſtente opus judicatur eſſe malum: non tamen, illa ſola aſſiſtente, judicatur eſſe bonum, quia plura exiguntur ad conſtruendum, quam ad deſtruendum .... quia bonum attenditur ſecundum conſtitutionem ex concurſu multarum circumſtantiarum; malum vero attenditur ex cujuſcumque privatione: hinc eſt, quod malum eſt omnifarie, & bonum uno modo.*

313. Diſſolvamus nunc poſtremam objectionem (*nu.* 309.) ex Jure Canonico deſumptam, quod videtur approbare electionem rei in ſe *malæ* factam *bono* fine. In primis ea regula, *minus malum de duobus eligendum eſt*, neutiquam Adverſarios juvat, ſi ſumatur de malis *pœnæ*, ex gr. carceris, exſilii, jacturæ bonorum, naufragii, mortis; in quibus utique ſecundum rationem rectam illud amplectendum, quod minorem moleſtiam aut damnum affert, quoniam ſub eo reſpectu quaſi boni rationem induit. Neque pariter ſuffragatur, ſi ad malum *culpæ* transferatur, prout in Jure Canonico revera ſumitur. Nam duplex efformari poteſt hypotheſis: una, quæ ſupponit duo hujus generis mala ingruere *uni eidemque* perſonæ: altera, quæ *duobus pluribus* diverſis perſonis eadem mala impendere fingit. Si quis ad prioris hypotheſis anguſtias redigatur, poterit alterutrum malum, quod minoris deformitatis eſt, ſeligere, non quia malum morale poſſit honeſtari intuitu boni finis, ſed quia, quod ab homine ſic perplexo malum eligitur, reſpectu ipſius deſinit eſſe *peccatum* ob defectum libertatis: nam ſemel ac homo ex conſcientia invincibili erronea, quam non poteſt deponere, credit ſe peccare, quodcunque ex duobus extremis adoptet, & aliunde neceſſitate agendi premitur, jam libertate *indifferentiæ* ad peccandum neceſſaria nequit amplius uti. Quod ſi quis in poſteriore verſetur hypotheſi, tunc nullatenus ei licebit eligere minus malum culpæ, ut impediat majus malum culpæ in proximo: quoniam nullum vel leve malum *culpæ*, quamdiu manet tale, poteſt eſſe *eligibile* ſecundum rectam rationem ex Angelico (*2. 2. qu. 43. art. 7.*) *quidam dixerunt peccatum veniale eſſe committendum propter vitandum alterum ſcandalum: ſed hoc implicat contraria; ſi enim faciendum eſt, jam non eſt malum, neque peccatum, nam peccatum non poteſt eſſe eligibile.*

314. Ex his omnibus clarius percipimus, quanto jure Innocentius Papa XI proſcripſerit ſequentes ambas propoſitiones. *Proxima occaſio peccandi non eſt fugienda, quando cauſſa aliqua utilis aut hone-*

ſta non

ſſa non fugiendi occurrit (*Ord.* 62.) *Licitum eſt quærere directe occaſionem proximam peccandi pro bono ſpirituali, vel temporali noſtro, vel proximi*. Utrum ex opinione hactenus a nobis confutata illas deduxerit, qui ſic ſcripſerunt, plane ignoro: nullum tamen dubium, quin poſſint commode deduci, admiſſa eadem opinione. Porro quantumvis Pontifices, & Doctores Eccleſiaſtici palam conſtanterque edoceant juxta Apoſtolum non *eſſe facienda mala, ut veniant bona*, qua ſcilicet ex Seraphico (*n.* 312.) *malum attenditur ex cujuſcumque* bonæ circumſtantiæ ſeu conditionis ad actum requiſitæ *privatione*: nihil tamen minus plurimos adhuc in Catholicorum cœtu reperire eſt, qui falſa perſuaſione ſibi blandiuntur, innoxia eſſe, & utcumque permiſſa certis ſaltem in circumſtantiis, quæ ſunt reapſe mala etiam *intrinſece ſive ſecundum ſe*, ut in ſcholis dici conſuevit. Hoc potiſſime ſentiunt de mendaciis, æquivocationibus, ſimulationibus, ubi non obeſſe, ſed magis aliqua ex cauſſa prodeſſe videntur; quare eodem ferme implicantur errore, quem notavimus (*n.* 17.) in Grotio, ceteriſque Novatoribus hæreticis, diſtinguentibus *falſiloquium* utile ac licitum a pernicioſo, & malo *mendacio*. Sic ex. cau. mentiri ſolent matres, ut delinquentes filios, quos impenſius diligunt, ſubtrahant a virga paterna: famuli ac famulæ, ut propriam incuriam celent, & dominorum iram compeſcant: coſmetæ & aulici, qui in procœtionibus eadem hora promiſcue edicunt adventantibus, optimates ſuos a penetralibus abſentes vel præſentes, vacantes vel occupatos, bene vel male affectos, prout in rem eſſe judicant.

315. Eſt hic pretium operis referre, quæ Seraphicus (*in* 3. *ſent. diſt.* 38. *art.* 1. *quæſt.* 2.) de *Mendacio* ſcite tradit inhærendo doctrinæ S. Auguſtini, a quo conſtat duos conſcriptos libros ad perſtringendam opinationem olim Platonicis, ac ſubinde Origeniſtis, aliiſque Eccleſiaſticis etiam Viris familiarem, qui mendacio interdum uti contendebant, ſicut veneno medicamentis ſalubriter interſperſo: Siquidem haud modicum lumen & adjumentum exinde capiemus non modo ad expediendam præſentem de mendaciis controverſiam: ſed etiam ad rite pronunciandum in aliis Theologicis quæſtionibus, quales præſertim ſunt iſtæ: An *idem ſpecie actus poſſit ſucceſſive habere bonitatem, & malitiam moralem?* (*n.* 265. *& ſeq.*) An *lex naturalis immutabilis?* An *circa præcepta Decalogi poſſit Deus diſpenſare?* An, *quæ iiſdem vetantur præceptis, poſſint aliquando in peculiaribus quibuſdam circumſtantiis licite fieri?* de quibus ipſe Seraphicus alibi diſſerit (*in* 1. *ſent. diſt.* 47. *quæſt. ult. in* 2. *ſent. diſt.* 40. *dub.* 2. *in* 4. *diſt.* 33. *quæſt.* 1. *quæſt.* 3.) nec non Angelicus (*in* 3. *ſent. diſt.* 37. *quæſt.* 1. *art.* 4. *&* 1. 2. *qu.* 100. *art.* 8.) Scotus (*in* 3. *ſent. diſt.* 38. *qu.* 1.) atque ex recentioribus Doctiſſimus P. Baſilius Pontius (*tr. de Matr. l.* 8.) ſat prolixe.

316. Hæc igitur ſcribit Seraphicus Doctor loco prælaudato. *Dupliciter dicitur eſſe aliquid malum: aut ex genere actus, utpote cum actus tranſit ſuper materiam indebitam: aut ex malitia intentionis. Cum autem tranſit actus ſuper materiam indebitam, hoc poteſt eſſe dupliciter, vel reſpectu Dei, vel reſpectu proximi. Si reſpectu Dei, ſic eſt malum in ſe & ſecundum ſe, nec ullo modo poteſt bene fieri: ſicut eſt odiſſe ſummum bonum, blaſphemare Deum. Si reſpectu proximi, ſicut eſt nocumentum inferre proximo in perſona vel in rebus; ſic eſt malum in ſe, & poteſt aliquo fine bene fieri, quia poteſt recta intentio ſupervenire ex diſpenſatione. Cum autem aliquid eſt malum ex malitia intentionis, tunc ſive ſit reſpectu Dei, ſive reſpectu proximi, ſimpliciter malum eſt, & nullo fine poteſt bene fieri, quia dicit privationem debiti finis. Unde facere hoc malum eſſe bonum, nihil aliud eſt facere, quam aliquid ſimul eſſe bonum & malum. Tale autem eſt mendacium: nam mendacium non ſolummodo dicit malum, ex hoc, quod actus tranſit ſuper materiam indebitam, ſed etiam ex intentione indirecta. Et quoniam ad omne mendacium iſta duo occurrunt, videlicet dicere falſum, & intentio fallendi: ratione primi eſt malum in ſe, & poteſt bene fieri ab eo, qui ignoranter dicit falſum: ratione vero ſecundi eſt malum ſecundum ſe & nullo fine poteſt bene fieri, nec circa ipſum poteſt diſpenſari: ſicut nullo modo poteſt bene fieri, quod aliquis cognoſcat alienam intentionem adulterandi, ſive ex improbitate voluntatis.*

317. Veriſſimam & planiſſimam hanc Seraphici doctrinam, ex qua poſſunt Hæterodoxi apprehendere, adeo repugnans eſſe *falſiloquium licitum*, quam montem ſine valle. Scotus (*in* 3. *ſent. diſt.* 38. *qu.* 2.) confirmat & paucis ſic proponit: *mentiri ex ratione ſua dicit intentionem decipiendi: licet autem aliqui actus non includentes intentionem malam poſſint aliquando eſſe boni ex aliqua bona circumſtantia: actus tamen includens ſecum intentionem malam numquam poteſt eſſe bonus, quia includit formaliter malum velle: ita eſt in propoſito de mendacio*. Accedit Angelicus (*in* 3. *ſent. diſt* 38. *q.* 1. *art.* 3.) idipſum adſtruens hac non minus evidenti quam ineluctabili ratione. *Cum malum omnifariam contingat, cujuslibet circumſtantiæ perverſitas, etiam aliis circumſtantiis debitis exiſtentibus peccatum in moribus facit: ut ſi aliquis accipiat, unde non det quantumcumque bonum intendat, vel aliæ circumſtantiæ ordinatæ videantur, peccatum non evitabitur. Cum autem locutio inventa ſit ad exprimendam conceptionem cordis, quandocumque aliquis loquitur, quod in corde non habet, loquitur quod non debet: hoc autem contingit in omni mendacio: unde omne mendacium eſt peccatum, quantumcumque aliquis propter bonum mentiatur.*

318. Ex continuata ſerie eorum, quæ hucuſque diximus in præſenti Sectione, ſatis jam compertum, humanorum actuum moralitatem ſeu bonam ſeu malam promanare univerſim triplici ex fonte, nimirum ex *objecto*, ex *fine*, ex *circumſtantiis*: atque *objectiva* (*num.* 279.) appellari conſuevit. Nunc quomodo erga hujuſmodi bonitatem ac malitiam oportet eſſe affectum ipſum hominem operantem, ut refundatur, præſertim ex objecto, in ſingulas ejuſdem operationes individuas, remanet explorandum, adeoque diſſerendum de *Formali* (*num.* 279.) bonitate ac malitia, quæ importat tendentiam agentis in objectum circumſtantiis omnibus veſtitum. Cum autem, quantum ad rem iſtam attinet, aliter de bonitate, aliter de malitia philoſophari conveniat; idcirco diſtinctis theſibus pro more aperiemus, quidnam ſentiendum nobis videatur. Subinde capta

occa-

occaſione a poſtrema theſi, quæ erit numero *tertia*, ventilabimus graviſſimam, magnoque animorum æſtu a Theologis agitatam quæſtionem *de relatione operum in Deum*, duce potiſſimum Angelico Magiſtro, qui plus ceteris de illa ſcripſit variis in locis.

319. *Primo* igitur de formali *bonitate* ſic ſtatuimus. Ut ſingulares hominis actiones ab objecto, fine, & circumſtantiis reliquis bonitatem hauriant, ſeu *bonæ* in genere moris revera ſint ac denominentur, debet illarum honeſtas ex iiſdem capitibus profluens cognoſci, & *propter ſe appeti* ab operante, ſaltem *confuſe*, & in *actu* ut ajunt *exercitio*: ita ſcilicet, ut exempli cauſa orans & jejunans ſpectet precum recitationem, & abſtinentiam a vetitis cibis, non ut objecta mere delectabilia, aut utilia; ſed ſub aliqua ratione honeſtatis, puta colendi Beatum Numen, & continendi corpus refractarium in officio. In his tamen, aliiſque actibus producendis non tenetur operans habere *reflexam exactamque* cogitationem de bonitate ſuorum actuum, atque ſecum dicere: *volo, & perficio hæc omnia, quoniam honeſta & virtuoſa ſunt*. Id quippe expectari nequit ab illiteratis, idiotis, mulierculis quibus tamen perinde, ac reliquis hominibus, divinitus præſcripta eſt vitæ honeſtas, ac beatitudo ſuprema propoſita.

320. Ad comprobandam hanc primam theſim obvia ſunt Sapientum Virorum teſtimonia. Moralis namque Philoſophus (*lib. 2. Ethic. cap. 4. & alibi paſſim*) poſtulat, ut quiſquis virtutem colere, & honeſta operari deſiderat, *agat ſciens, & eligens propter ipſa*, hoc eſt, ipſorum honeſtate moveatur. D. Anſelmus (*lib. de arbitr. cap. 3.*) juſtitiam generice ſumptam vocat *rectitudinem honeſtatis propter ſe ſervatam*. Angelicus (1. 2. *quæſt.* 19. *art.* 7.) *Ad hoc ut ſit voluntas bona, requiritur, ut ſit bona ſub ratione boni; id eſt, quod velit bonum, & propter bonum, ſed quia bonum eſt*. Duplex quoque ratio ſuppetit. Etenim bonitas objecti circumſtantiis & conditionibus neceſſariis veſtiti non videntur æſtimatione prudenti in actum humanum influere poſſe, eumque bonitate *formali* donare, quoties ipſa negligatur; ſicuti contingit, dum agens ipſam non reſpicit, neque directe vult. Præterea nomine *objecti*, a quo ſpeciem moralem habent voluntatis actus, cunctis fatentibus, non deſignatur illa res, quæ appetitur, in ſe præciſe ſpectata, ſed potius motivum ſive ratio illam appetendi: porro in ratione finis ſolum bonum honeſtum, ſeu verum, ſeu apparens, poteſt movere voluntatem; unde finis & bonum in moralibus invicem converti, ſeu promiſcua eſſe dicuntur: igitur ſemoto honeſtatis in objecto materiali relucentis amore, repugnat actum eſſe *formaliter* bonum.

321. *Secundo*, loquendo de formali *malitia* ex oppoſito ſentimus. Ut actus humani ſingulares malitiam trahant ex objecto, fine, & circumſtantiis, ſeu vere *mali* in genere moris cenſeantur, minime requiritur, ut agens illam directe velit & appetat; ſed ſatis eſt, ſi *indirecte* aut directe interpretari velit, appetendo nimirum ſponte ac libere aliquod objectum, quod malum eſſe ei conſtabat, vel poterat ac debebat conſtare. Ita exempli cauſa ut quis jure incuſetur ſimoniacæ, aut fœneratitiæ labis, dum mercedis loco ſibi obſequentibui confert Eccleſiaſtica beneficia, aut pecunias ſuas diſtrahit contractu mutui palliati; ſat eſt, quod ſciat vel ſcire debuerit, inhoneſtum ac turpe eſſe ſpiritualia vendere temporali pretio, atque lucrum ex mutuo percipere; tametſi hujuſmodi inhoneſtas in ſe præciſe non appetatur, vel omnino diſpliceat: nam ſemel ac quis, prudens & ſciens, ambos actus perficit, ipſam quoque inhoneſtatem ipſis inhærentem voluiſſe convincitur. Secus enim rariſſimi dicerentur peccare, cum plerique ita ſint animo comparati, ut a morali turpitudine cupiant abſtracta, quæ voluptatis aut commodi cauſſa [perpetr]agunt mala: hinc ubi ludis, commeſſationibus, ebrietatibus, impudicitiis, blaſphemiis indulſere a cacodæmone (ut dicere ſolent) ſeducti, paſſim eos audies talibus vitiis maledicentes. Quod ſi impoſſibile contendas, hominem ratione utentem vel directe vel indirecte *malum* appetere, cum ſolius *boni* amore ducatur humana voluntas, & *nemo reſpiciens ad malum operetur* juxta ſcholarum axioma: tunc reſpondebit Angelicus (1. 2. *quæſt.* 18. *art.* 4.) *Quod bonum, ad quod aliquis reſpiciens operatur, non ſemper eſt verum bonum, ſed quandoque verum bonum, & quandoque apparens: & ſecundum hoc ſequitur actio mala*. Unde & qui ferro, aquis, flammis ſeſe enecant, nonniſi *ementita ſpecie aliqua bonitatis ineſcati*, juxta Nyſſenum Gregorium, proruunt in ea flagitia; quatenus nempe bonum æſtimant aut utile aut jucundum ſic emergere ex mendicitate, morbis, aliiſque ærumnis: hoc ſenſu *iram* hominis vindictam ſumentis *melle dulciorem* dixit Homerus.

322. Hujuſce reſponſionis doctrina penitus inſpecta commoſtrat legitimum diſcrimen inter theſim iſtam *ſecundam*, ac *primam* ſuperiorem (*num.* 319.) quod nonnullis haud ſatis perſpicuum videtur. Perpende, quæſo, ſequentia principia moralia communi Doctorum ſenſu probata: & difficultas omnis ab animo protinus abſcedet, videlicet 1. *formalem* actionum bonitatem, aut malitiam eſſe menſurandam ſecundum regulam rectæ rationis, quam homo agendo ſervat, aut prætergreditur, 2. malum, *qua malum*, a voluntate appeti non poſſe, adeoque voluntatem ſub fucata dumtaxat ſpecie *boni* in *malum* ferri. 3. *bonum*, ſive verum, ſive putativum, eſſe objectum humanarum appetitionum, quodque *honeſtum* dicitur bonum, illud ſolum eſſe abſolute bonum ac *per ſe* expetendum; horum omnium unica ferme eſt ratio, quia nimirum, ſi ſecus in homine contingeret, homo convinceretur non amare propriam felicitatem; contra hanc dictet intimus cujuſque ſenſus. Hinc porro intelligitur, cur ad formalem cujuſpiam actionis *malitiam* ſatis ſit, ſi homo eam velit ſolum *indirecte*, tendendo ſcilicet ſponte ac libere in objectum, quod cognoſcitur, aut poteſt cognoſci illicitum & inhoneſtum; quia ſic homo vult malum eo modo, quo poteſt illud velle. Clareſcit ſimiliter, cur ad formalem *bonitatem* actionis neceſſarium ſit, ut homo perſpecta honeſtate objecti ſibi propoſiti, illud *directe* appetat: quia nempe juxta dictamen rectæ rationis, quod ipſi eſt norma agendi, non ſolum poteſt, ſed omnino debet honeſtatem per ſe amare, & colere in ſuis actionibus. Ex quibus præterea diſcimus, longe proclivius ac frequentius eſſe hominibus actiones producere multiplici malitia morali infectas, quam bonitate multiplici informatas.

323. *Ter-*

323. *Tertio*; ut ad *bonitatem* actionum regrediamur, hoc aliud præterea conſtituimus. Ut actus humani ſint in genere moris *formaliter boni* ſeu honeſti, neceſſarium non eſt, ut agens *directe* appetat, præter honeſtatem objectorum, etiam *finem ultimum*. Nam quamvis veriſſimum fateamur, omnem humanum actum eſſe propter aliquem ultimum finem; quia, niſi ſiſteret tandem in aliquo fine, in infinitum vergerent humani fines, ſicque, ut notat Angelicus (1. 2. *quæſt.* 1. *art.* 4.) *Homo nihil appeteret, nec aliqua actio terminaretur, nec etiam quieſceret intentio agentis*: Nihilo tamen minus ex eodem Doctore (*art.* 6.) neceſſitas iſta, *appetendi omnia propter ultimum finem*, ſatis conſtat, ſi bonum, quod eſt humanarum appetitionum objectum, appetatur ſub hoc alterutro reſpectu, nempe vel *ut bonum perfectum, quod eſt ultimus finis*, vel *ut tendens in bonum perfectum*: & rationem pro parte poſteriori aſſignat, *quia ſemper inchoatio alicujus ordinatur ad conſummationem ipſius, ſicut patet tam in his quæ fiunt natura, quam in his, quæ fiunt ab arte: & ita omnis inchoatio perfectionis ordinatur in perfectionem conſummatam, quæ eſt propter ultimum finem*. Porro homo voluntarie ac libere agens eo ipſo, quod honeſtatem objecti propter ſe directe amat, tamquam intrinſecum proximumque operis finem, jam bonum amat *ut tendens in bonum perfectum, & ordinatum in perfectionem conſummatam*, hoc eſt *in ultimum finem*: ergo per directum amorem objectivæ honeſtatis agit, quantum ſat eſt, propter ultimum finem; adeoque ejus actus cenſendi ſunt formaliter boni in genere moris abſque directo amore ultimi finis.

324. Quiſquis mente ſua funditus non aſſequitur, quomodo vere dicatur homo *propter ultimum finem agere* & *conſummatam ipſius bonitatem* amare, dum ſolummodo *honeſtatem objectivam* rerum, circa quas agit, directe & ſecundum ſe appetit (*num.* 319.) is ratiocinium iſtud advertat. Finis noſter ultimus reapſe alius non eſt niſi *Deus*, quod & Chriſtiani modo decantant, & inter Gentiles Philoſophos Platonici olim agnoverunt, teſte S. Auguſtino (*lib.* 8. *de Civit. Dei cap.* 8.) *Non dicentes beatum eſſe hominem fruentem corpore, vel animo: ſed fruentem Deo; ſicut luce oculus*: Eſt vero Deus ſumma & infinita bonitas, perfectio, honeſtas. Igitur eo ipſo, quod opus aliquod ex parte objecti, finis, circumſtantiarum, completam illam præſefert bonitatem, quam ei ineſſe debere recta ratio dictat, atque aliunde homo ſciens & prudens illud producit ex motivo proximo talis bonitatis: profecto hujuſmodi opus ſuopte pondere in Deum tendit & relabitur tamquam in fontem honeſtatis omnis. Et quamquam operis auctor Deum non cogitet aut reſpiciat, ratione tamen iſtius tendentiæ ſeu relationis operis in Deum, quam Theologi promiſcue appellant *habitualem*, *implicitam*, *interpretativam*, cenſetur ipſe auctor habere Deum ut finem ultimum, & ob finem ultimum operari, quantum ſatis eſt ad tuendam abſolutam bonitatem formalem operum, & communem illam neceſſitatem omnia appetendi propter ultimum finem. Sic ex. cau. inquit Richardus de Mediav. (*in* 2 *Sent. diſt.* 40. *art.* 2. *quæſt.* 3.) *Qui ob amorem caſtitatis contrariæ tentationi reſiſtit ex deliberatione, quamvis illam reſiſtentiam per intentionem actualem in Deum explicite non referat, tamen actum facit moraliter bonum; quia hoc refert ad Deum habitualiter, & etiam aliquo modo actualiter implicite, in quantum hoc facit propter caſtitatem, cujus obſervatio eſt ſecundum Deum.*

325. Ejuſmodi tamen implicita tendentia ſeu habitualis relatio operum honeſtorum in Deum, non eſt tanti facienda, ut credatur *ſola* ejus ope poſſe Chriſtianum hominem explere *cuncta* ſua officia, citra ullum actum *formalis amoris* erga Deum gratiæ gloriæque auctorem. Nam univerſe loquendo *duplici titulo* debet is operationes ſuas *formaliter* ad Deum referre per amorem *charitatis ſupernaturalis*. Primo quidem, quoties operandum eſt *meritorie* in ordine ad vitam æternam; ad hoc enim neceſſaria non tantum charitas ſive gratia *habitualis*, quæ gloriæ *ſemen* dicitur; ſed etiam charitas *actualis*, quæ aliarum virtutum actus imperat, & dirigit ad ſuum finem & objectum, nempe ad Bonum Summum, & idcirco appellatur ab Angelico (*quæſt. unic. de Car. art.* 3.) *Motrix, finis, radix; forma, mater omnium virtutum*, juxta illud Apoſtoli (*ad Timoth. cap.* 1.) *Finis præcepti eſt charitas*. Hinc idem Angelicus ſubdit: *Charitas cadit in definitione virtutis meritoriæ, ut patet per definitionem Auguſtini dicentis, quod virtus eſt bona qualitas mentis, qua recte vivitur. Non enim recte vivitur; niſi per hoc, quod vita noſtra ordinatur in Deum; quod charitas facit.* Attamen ad merendum neceſſe non eſt, ut iſte charitatis influxus ſit ſemper *actu*: ſufficit, ſi *virtute* perduret, ſicuti explicat idem Angelicus (*art.* 11. *ad* 2. & 3.) nec non Seraphicus (*in* 2. *Sent. diſt.* 41. *quæſt.* 3.) & Theologi paſſim.

326. Præterea ex affectu ejuſdem ſupernaturalis charitatis debet homo ſe, ſuaſque actiones ad Deum referre, quoties urget & obligat affirmativum præceptum diligendi Deum ſuper omnia (*Deut. cap.* 6. *Matthæi cap.* 22.) ſiquidem ex Angelico (1. 2. *quæſt.* 100. *art.* 10.) *Præceptum charitatis implere homo non poteſt, niſi etiam omnia referantur in Deum*: Graviter itaque allucinaretur quiſquis ſola fretus honeſtate morali, & habituali relatione operum in Deum, exiſtimaret ſe poſſe ſatisfacere primo, ac maximo illo mandato diligendi Deum, & ideo in nullem unquam prorumperet actum formalis hujus amoris. Sicut enim mandatum illud non ſolum importat reliquorum præceptorum obſervantiam, ut quidam putarunt Auctores diſtorte ſumentes verba Chriſti (*Joann. cap.* 14.) *Qui ſervat mandata mea, ille eſt qui diligit me*, ſed ſpeciale diſtinctumque præceptum eſt, cujus obſervantia inducit & reliquorum obſervantiam, uti Chriſtus ibidem innuere vult: ita idem mandatum, quotieſcumque urget, diſtinctum & formalem exigit charitatis actum erga Deum, quia charitas ſeu dilectio in ipſo præſcripta, judice Auguſtino (*lib.* 3. *de Doctr. Chriſt. cap.* 10.) *Eſt motus animi ad fruendum Deo propter ipſum*. Quare merito damnata ad Alexandro VIII. hæc propoſitio (*ordin.* 1.) *Bonitas objectiva conſiſtit in convenientia objecti cum natura rationali: formalis vero in conformitate actus cum regula morum: ad hoc ſufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: hunc homo non tenetur amare neque in principio;*

neque

neque in decurſu vitæ ſuæ moralis. Vitus in fine, hoc eſt in complexione latet.

327. Porro autem num extra commemoratas geminas circumſtantias ulla ſit obligatio actiones noſtras ad Deum referendi ea ipſa relatione *formali* & *expreſſa*, quam tum ad promerendam vitam æternam, tum ad Deum ex toto corde diligendum, demonſtravimus (*num.* 325. & 326.) perneceſſariam præter relationem alteram *habitualem* & *implicitam*, ingens exiſtit Doctorum controverſia, quam quidem vel diſſimulare, vel præterire nullatenus poſſumus; tum quia hujus loci propria eſt, tum quia moralem praxim, atque ſalutis negotium proxime reſpicit. Ut in re tanti momenti obſcuritas, & æquivocatio omnis procul amoveatur, ſimulque plana aperiatur via ad decernendum ſubinde, quod veritati magis conſentaneum videbitur, exiſtimo quatuor hæc a nobis præſtari oportere eodem ipſo, quod nunc indicantur, ordine. 1. controverſiæ ſtatus rite evolvendus. 2. deſcribenda Auctorum diſſidentium opinamenta. 3. animi noſtri ſententia & promenda & communienda. 4. diluendæ præcipuæ difficultates, quas obtendere poſſunt quicumque abeunt in contrarios ſenſus. Integram vero hance cauſſam ut D. Thoma præſertim ductore pertractemus, multa ſunt quæ nos movent. In primis, quia ejus gloriantur ſuffragio plerique illi Theologi, quos adverſarios habebimus: præterea, quia nullus alter ex veteribus Scholæ Principibus argumentum hoc vel frequentius attigit, vel fuſius volutavit; ex quo fit, ut ejus judicium auctoritate ac diligentia ipſius junctis, non poſſit non eſſe maximi ponderis. Poſtremo, quia dum ipſe in variis ſuorum Librorum locis præſens thema in omnem pene faciem expendit pro occaſionum varietate, tot ac tanta ſolerter notavit, ſapienterque edocuit, ut ea univerſim accepta, ſin minus Theologiæ tyronibus, provectis, exercitatiſque ſaltem Viris videantur per ſeſe ſufficere ad controverſiam iſtam funditus apprehendendam ac finiendam, quando etiam ipſiuſmet nomen reticeretur, & auctoritas negligeretur.

328. *Primo*, quod attinet ad *ſtatum controverſiæ*, ubi de *charitate*, deque *operum relatione* agitur ſive in Morali, ſive in Dogmatica Theologia, valde conducit quatuor ſequentes Quæſtiones diſtinguere. 1. eſt, An *charitas habitualis ſit neceſſaria, ut quæ ab homine prodeunt opera, non evadant formaliter mala, ſeu proprie dicta peccata?* An *per actum charitatis homini inhærentis ſint opera omnia ad Deum referenda, quo poſſint divina mandata impleri etiam quoad ſubſtantiam, adeoque graves & mortiferæ transgreſſiones vitari?* 3. An *ab eadem actuali charitate, vel eliciente, vel imperante, profluere debeant quævis opera meritoria de condigno vitæ æternæ?* 4. An *ſub reatu ſaltem veniali omnes deliberatæ actiones ad Deum referendæ ex benevolo aliquo amore, ut a culpabili omiſſione immunes exiſtant, qui reapſe adimplent divinam legem?* Jam vero ultima hæc Quæſtio eſt ipſa Controverſia præſens de *relatione operum in Deum*. Tertiam jam expedivimus (*num.* 325.) ac denuo attingemus in Sect. ult. hujuſce Articuli, ubi ſermo inſtituetur de conditionibus ad *meritum* neceſſariis. Secundam, & Primam omnes Orthodoxi Tractatores ſenſu plane unanimi reſolvunt *negative* adverſus Novatores.

329. Nimirum eſt Novatoribus ratum fixumque, cunctas humanas actiones *vitioſæ cupiditatis* ſordidum, ac noxium eſſe fœtum, quoties non prodeunt ex *laudabili charitate* hominem afficiente, in eoque ineluctabiliter operante. Perſuaſionem hanc manifeſtarunt ipſi in multis Propoſitionibus ab Apoſtolica Sede jam damnatis. Præ reliquis notentur hæ duæ Michaelis Baii. *Celebris illa Doctorum diſtinctio, divinæ legis mandata bifariam impleri: altero modo, quantum ad præceptorum operum ſubſtantiam tantum: altero, quantum ad certum quemdam modum, videlicet ſecundum quem valeant operantem perducere ad regnum æternum, hoc eſt ad modum meritorium, commentitia eſt, & explodenda.* (Ord. 61.) *Illa quoque diſtinctio, qua opus dicitur bifariam bonum: vel quia ex objecto, & omnibus circumſtantiis bonum eſt, quod moraliter bonum appellari conſuevit: vel quia eſt meritorium regni æterni, eo quod ſit a vivo Chriſti membro per ſpiritum charitatis, rejicienda putatur.* (Ord. 62.) Perpendantur & tres iſtæ Queſnelii. *Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, neceſſe eſt ut in eo regnet carnalis cupiditas, omneſque actiones ejus corrumpat.* (Ord. 45.) *Obedientia legis profluere debet ex fonte, & hic fons eſt charitas. Quando Dei amor eſt illius principium interius, & Dei gloria ejus finis, tunc purum eſt, quod apparet exterius; alioquin non eſt niſi hypocriſis, aut falſa juſtitia.* (Ord. 47.) *Sola charitas Chriſtiano modo facit actiones chriſtianas, per relationem ad Deum, & Jeſum Chriſtum.* (Ord. 53.) Hæreticum iſtud ſyſtema, ex variis compactum erroribus, Articul. III. & deinceps nos haud ſemel jam perſtrinximus, per tranſennam quidem, ſatis tamen pro inſtituto noſtro.

330. Itaque ſecunda præſertim Quæſtio probe ſecernenda eſt a quarta, quam nunc ventilare aggredimur; ne vitioſa ut dicitur elenchi ignoratione cum Hæreticorum doctrinis confundantur Catholicorum Theologorum placita. Cum tamen ambæ aliquam inter ſe ſimilitudinem & affinitatem præſeferre videantur, idcirco ut clarius pernoſcatur quod inter ipſas reapſe intercedat diſcrimen, in eadem Quæſtione ſecunda paullum immoremur; hinc quippe majus etiam lumen accedet iis, quæ in diſcuſſionem alterius poſtremæ erunt ſubinde dicenda. Porro hanc ad rem ſatis nihil videtur in medium proferre, quæ ſcripſit Angelicus Doctor (1. 2. *quæſt.* 100. *art.* 19.) ibi enim de præceptis Decalogi fuſe diſſerens, iſtud quoque dubium proponit: *utrum modus charitatis cadat ſub præcepto divinæ legis?* quod idem eſt, ac quærere: an adſit proprie dicta obligatio adimplendi univerſa mandata ex dilectione, ſeu affectu charitatis, ut divinæ legi ſatisfiat? Primo opiniones memorat contrarias, quæ illo etiam ævo vigebant apud Magiſtros. *Quidam enim dixerunt abſolute modum charitatis eſſe ſub præcepto .... alii vero dixerunt, quod omnino modus charitatis non cadit ſub præcepto.* Poſtea mentem ſuam aperiens, ſubdit: *Utrique autem quantum ad aliquid, verum dixerunt:* quod declarat, probatque ſequenti doctrina.

331. Diſtinguit. 1. præceptum charitatis, quo Deus ſuper omnia diligendus, a ſerie aliorum præceptorum, quæ divinæ legis ambitu continentur. 2. Docet diſtinctum illud dilectionis præceptum eſſe affirmativum,

mativum, adeoque non obligans ad ſemper, ſed pro determinato tempore. 3. Charitatis motum obſervat poſſe bifariam conſiderari: nempe vel quatenus eſt actus peculiaris, quem Deus a nobis interdum exigit eo affirmativo dilectionis præcepto: vel quatenus eſt modus, ſive finis & forma actuum omnium pertinentium ad reliqua Divinæ Legis præcepta. 4. Reſolvit, charitatis actum ſub priore reſpectu eſſe divinitus præceptum, quotieſcumque occurrit obſervandum primum & maximum dilectionis mandatum; ſub poſteriore vero reſpectu nequaquam præceptum eſſe, id eſt actus aliorum mandatorum haud neceſſario eliciendos ex charitatis motu & affectu, ut eadem mandata rite impleri cenſeantur. 5. Exinde complectitur, eum hominem, qui ſine ullo charitatis motu erga Deum honorat parentes, aut quælibet alia Legis præcepta obſervat, nullatenus reputandum eſſe tranſgreſſorem eorumdem præceptorum, cum ipſa in ſe ſpectata modum charitatis, hoc eſt, obſervantiam ex charitate præſtandam, minime includant: etſi concedat, ejuſmodi hominem poſſe tranſgreſſorem exiſtere alterius præcepti dilectionis Dei ſuper omnia, quoties honoret parentes, aliaque ſervet Legis præcepta in iis temporis circumſtantiis, in quibus urget obſervantia memorati præcepti dilectionis; cum nequeat homo Deum ſuper omnia diligere ſpeciali dilectionis actu, niſi ſeipſum, & omnes ſuos actus ad Deum expreſſe ordinet.

332. Pateſcunt ea ſingula conſulenti Articulum mox citatum, quem brevitatis cauſſa ſuperſedeo integrum hic tranſcribere, contentus ſequentibus verbis, quæ ad ſcopum noſtrum potiſſime faciunt. *Ad ſecundum dicendum, quod ſub præcepto charitatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde, ad quod pertinet, ut omnia referantur in Deum, & ideo præceptum charitatis implere homo non poteſt, niſi etiam omnia referantur in Deum. Sic ergo, qui honorat parentes, tenetur ex charitate honorare, non ex vi hujus præcepti, quod eſt: honora parentes: ſed ex vi hujus præcepti: diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Et cum iſta ſint duo præcepta affirmativa non obligantia ad ſemper, poſſunt pro diverſis temporibus obligare: & ita poteſt contingere, quod aliquis implens præceptum de honoratione parentum, non tunc tranſgrediatur præceptum de omiſſione modi charitatis*: hactenus Angelicus. Totum id verbatim refert, & approbat S. Antonin. (*part. 1. Summæ tit. 4. c. 3. § 3.*) ubi aſſumpta conſideratione Decalogi præmonſtrat, *quomodo charitatis actus cadat ſub præcepto*. Idipſum alibi quoque repetit (*par. 4. tit. 6. c. 5. §. 1.*) dicens: *Quamvis motus dilectionis non cadat ſub illis præceptis, quæ dantur de aliis actibus virtutum (puta ſub hoc præcepto, honora patrem tuum, non cadit hoc, quod ex charitate fiat) cadit tamen actus dilectionis ſub ſpeciali præcepto*, certis ſcilicet temporibus graviter obligante.

333. Similia ſenſit, & docuit graviſſimus Joannes Bachonus Anglicus Carmelita, inter priſcos Theologos & Canoniſtas valde conſpicuus. Sic enim ex Petro de S Dioniſio, aliiſque illius ætatis Doctoribus ſcribit (*in 3. Sent. diſt. 31. q. 1. art. 2. Dicunt, quod charitas ſub præcepto obligatorio reſpectu proprii objecti, ſcilicet reſpectu Dei & proximi, ita quod hoc omittens peccat mortaliter. Sed non cadit ſub præcepto reſpectu objecti cujuſcumque alterius mandati: ita videlicet, quod quicumque implet aliud mandatum non ex charitate, peccat mortaliter eo facto*. Jam qui doctrinas haſce rectiſſimas ſerio perpendere voluerit, facile deteget quam falſum, commentitium, & Chriſtianæ Theologiæ oppoſitum ſit a Novatoribus nunc propugnatum Theorema, quo nimirum ſtatuitur, veri nominis peccatum eſſe, quidquid ab homine geritur abſque charitatis habitu, & imperio. Ex quo fit, ut non poſſint eiſdem non refragari penitus quotquot ex Romanæ Communionis Theologis nunc propugnant, cunctas deliberatas operationes ad Deum eſſe dirigendas ex benevolo aliquo erga ipſum amore.

334. Opponet fortaſſe aliquis, non eſſe eam ob rem Novatoribus tantopere ſuccenſendum, cum teſte Angelico (d. 340.) in ipſo Catholicorum Theologorum cœtu jamdiu extiterint, qui *dixerunt abſolute modum charitatis eſſe ſub præcepto*. Reſpondeo, indicatos Theologos longe alio ſenſu putaviſſe obſervanda divina mandata actibus ex charitate provenientibus, ac Novatores modo contendant. Illi enim eatenus ſolum ita cenſebant, quia ſuſpicabantur Deum, utpote humanæ ſalutis maxime ſollicitum, imponendo hominibus mandata, impoſuiſſe obſervantiam meritoriam æternæ beatitudinis, adeoque actus ex charitate manantes, ſine qua meritum ejuſmodi haberi nequit; qua in re utique allucinabantur, *non diſtinguentes id quod eſt de intentione præcipientis ab eo, quod eſt de obligatione præcepti* (ut notavit Richardus Minorita apud prælaudatum Bachonum), ſed aliunde nihil abſoni, aut falſi ad id tuendum comminiſcebantur adverſus orthodoxam doctrinam. Verum iſti ideo præſertim dictant neceſſarium charitatis influxum in ſingulas actiones, quia eo ſeculo perſuaſum habent omnia in homine coiquinari contagione concupiſcentiæ per ſeſe mortiferæ: quod nexum errorum involvit, tum revelato Dei verbo, tum manifeſtis Eccleſiæ ſenſibus adverſantium. Itaque non eadem indulgentia utriſque impendenda: ſicuti Tridentina Synodus (*ſeſſ. 14. c. 7. & can. 9.*) non eodem habuit loco tum antiquos Scholaſticos, qui ante Scotum ſcripſere, Sacerdotem in Sacramento Pœnitentiæ declarare coram Eccleſia remiſſionem peccatorum intrinſecus a Deo factam; tum Novatores exiſtimantes eumdem Sacerdotem eſſe merum remiſſionis præconem: quoniam illis videbatur perfecta contritio neceſſaria cuilibet pœnitenti etiam ad Sacramentum accedenti: iſtis autem Sacramenti efficacia perquam exoſa eſt. Ceterum eſto tum in concluſione, tum in principiis Novatores convenirent cum Theologis ab Angelico relatis; adhuc tamen diſpar utrorumque cauſſa. Siquidem illi ante, iſti poſt ſolemnes Eccleſiæ definitiones ſic opinati: unde priores dicendi ſolum *errantes*, poſteriores repudiandi tamquam *hæretici pertinaces*. Hoc ſane pacto D. Auguſtinus cum Donatiſtis diſputans, ipſos ſecrevit a SS. Cypriano & Firmiliano, atque a reliquis Catholicis Epiſcopis rebaptizantibus, tametſi eodem prorſus errore univerſi detinerentur.

335. Dimiſſa nunc Quæſtione ſecunda contra Novatores duntaxat agitata; pergamus animadvertere quæ-

cumque alia conducunt ad genuinam intelligentiam quartæ Quæſtionis inter ſolos Catholicos vigentis. Dum diſputatio ingruit de operum relatione in Deum, in primis oportet perſpectas habere tres *relationis* ſpecies, a diurno tempore in ſcholis nominatas. Videlicet eam vel *habitualem*, vel *virtualem*, vel *actualem* eſſe contingit, prout Scotus (*in 2. Sent. diſt. 41. quæſt. unic.*) inter alios explicat de relatione *meritoria* verba faciens. *Poteſt actus referri ex charitate in finem ultimum tripliciter. Uno modo actualiter, cum cogitans actualiter de fine diligit illum, & vult aliquid propter illum. Alio modo virtualiter, cum ex cognitione & dilectione finis deventum eſt ad volitionem alicujus entis ad finem: puta cum quis ex cognitione, & dilectione Dei actum pœnitentiæ aſſumit, & exequitur volendo, non tamen tunc referendo in finem. Tertio modo habitualiter: puta ſi omnis actus referibilis in finem manens cum charitate, quæ eſt principium referendi, dicatur referri habitualiter.* Angelicus itidem Doctor tres iſtas relationis ſpecies non uno in loco deſignavit, ut conſtabit ex variis ipſius textibus quos deinceps ſparſim producemus.

336. Poſtmodum animadverſione dignum eſt, non eodem ſenſu conſtanter uſurpari a Theologis præſertim antiquioris ætatis vocabula ſingularum rationum mox deſcriptarum; quod quidem ſi quis negligat aut ignoret, is meo judicio non ita facile mentem ſuam a dubiis extricabit, quæ ex Teſtimoniorum collatione enaſcentur, neque felici ſucceſſu quæſtionem hanc enodabit. Primo, cum aliquid poſſit vel in ſe, vel in alio ſubſiſtere, ac perdurare, relatio *Actualis* dicta fuit non ea dumtaxat, quæ per ſeſe actionibus jungitur, ideoque *explicita* eſt; ſed illa etiam, quæ actiones comitatur per aliud quidquam a ſe relictum; proindeque *implicita* eſt. Prior reputatur proprie actualis, poſterior cenſetur potius virtualis juxta diviſionem paullo ante aſſignatam. Hoc gemino ſenſu illam nominavit Angelicus (*in 2. Sent. diſt. 40. q. 1. art. 5. ad 7.*) ubi ait, *aut actualis relatio in Deum eſt conjuncta actioni noſtræ, non quidem actu, ſed in virtute; aut actualis ordinatio in Deum eſt actu conjuncta actioni noſtræ.* Si enim actualis non diceretur, niſi ea relatio, quæ actiones ad Deum dirigit expreſſe ac formaliter, adeoque una cum actionibus elicitur, quomodo concipi poſſet iiſdem non conjuncta actu? tunc quippe eſſet ſimul actualis, & non actualis ſub eodem reſpectu. Richardus quoque de Mediavilla (*in 2. Sent. diſt. 41. artic. 1. quæſt. 2.*) memorat intentionem ſeu ordinationem operum in finem, *actualem implicitam continuatam in virtute*, quam neceſſariam, ac ſufficientem arbitratur ad meritum actionum.

337. Secundo, quæ proprie *virtualis* relatio aut intentio eſt, frequenter legitur deſignata nomine *habitualis*, forſitan quia per modum habitus perſeverare ſolet. Ita S. Bonav. (*in 2. Sent. diſt. 41. art. 1. qu. 3.*) *Ad hoc, quod aliqua actio ſit meritoria, non oportet, quod ſemper quis eam referat actualiter in Deum; ſed ſufficit relatio habitualis. Habitualem autem relationem voco, non quia habeat charitatem, per quam ſit habitualis ad referendum: ſed quia in primordio operationis illius, vel alterius, ad quam illa conſequenter ſe habet, intentionem habet ad Deum directam. Unde ſi aliquis intendit dare pro Deo centum marcas, & incipit cogitare de Deo in prima marca, & in aliis non cogitat, nihilominus omnes illæ dationes ſunt ei meritoriæ & fructuoſæ.* Similiter Joann. Bachonus (*in 2. Sent. diſt. 42. art. 2. in fine*) *ſicut ad bonitatem voluntatis ſequentis rationem illuminatam per fidem, non requiritur, quod ſemper actu explicito intendatur beatitudo, ſed ſufficit quod a principio boni fideles ordinent actus ſuos ad ſalutem, & virtus hujus ordinationis remanet in actibus meritoriis, qui ſuccedunt: eodem modo ſufficit in bonitate morali, quod a principio intendat homo ea, quæ ducunt ad virtutem perfectam, quæ intentio manet in dictis actibus ſequentibus.* Exinde porro intelligimus, quonam ſenſu Seraphicus (*in 4. Sent. diſt. 6. part. 2. art. 2. q. 1.*) & Angelicus (*3. part. Sum. q. 64. art. 8.*) dixerint, *habitualem intentionem ſufficere ad perfectionem, & adminiſtrationem Sacramentorum.*

338. Tertio, ſunt ex recentibus Scriptoribus, qui relationem *virtualem*, etiam proprie ſumptam, putent gemino ſenſu explicandam. Uno quidem, ubi quis vi præteritæ intentionis actualis, quia finem cognitum intendit, operari pergit actu non amplius de illo cogitando; uti dum Medicus libros legit, herbas colligit, ob præconceptum propoſitum ſanitatis ægroto reſtituendæ, de qua jam non cogitat. Altero, ubi quis aliquid molitur, quod ſuapte natura tendit ad aliquem finem, ſicut inchoatio ad conſummationem, aut minus perfectum ad perfectionem, ſive eum finem ipſe cognoſcat, ſive non: uti dum quis grana ſeminis terræ committit, ex quo poſtea fructus prodit ipſi ignotus. Porro hominem utroque modo in genere moris agentem, vere finem ultimum appetere, ad eumque actiones ſuas ordinare, aſſeverat Angelicus Doctor (*quæſt. un. de Car. art. 1. 2. & 1. 2. q. 1. art. 9*) ac nemo, ut reor, negabit. *Etenim ſicut in cauſſis efficientibus virtus primæ cauſſæ manet in omnibus cauſſis ſequentibus: ita etiam intentio principalis finis virtute manet in omnibus finibus ſecundariis.* Item *ſemper inchoatio alicujus ordinatur ad conſummationem ipſius: ſicut patet tam in his, quæ fiunt a natura, quam in his, quæ fiunt ab arte.* Ceterum ad mera nomina quod attinet, non ita apud omnes conſtat, *virtualem* dicendam eſſe relationem operum, quæ utroque modo contingit. Nam prioris modi relatio, preſſe loquendo cum Scoto (*n. 335.*) utique *virtualis* eſt, atque nonniſi improprie, ſeu ex arbitraria hominum conſuetudine (*num. 337.*) *habitualis* vocatur. Quæ autem poſterioris eſt modi, ea videtur haud incongrue poſſe deſignari alterutro promiſcue vocabulo & *virtualis*, & *habitualis* mox explicandæ; uti reipſa ab Angelico deſignatam fuiſſe credere par eſt, quo invicem poſſint conciliari plures ipſius locutiones in ſpecie contrariæ, unde ingens exoritur difficultas, hactenus vix ab ullo Interprete ſatis nitide, & exacte expoſita, ac diſſoluta.

339. Ut de Angelico ita ſentiam, hæc ſunt præcipue quæ me movent teſtimonia. Ipſe namque expendens obligationem, quam præſefert decantatum in ſcripturis præceptum de charitate, deque operibus cunctis in Dei gloriam referendis, poſteaquam quis præſtituto tempore ſpecialem elicuit actum dilectionis Dei

Dei ſuper omnia, ac Deo ſe totum explicite obtulit, ait (*qu. un. de Car. art. 1.*) *virtualiter omnia referre in Deum, cadit ſub præcepto charitatis*: tum ejuſmodi conſequentem relationem *virtualem* ediſſerens ſubdit: *cum hoc nihil aliud ſit, quam habere Deum finem ultimum*. Itaque cum quilibet bona opera faciens, quæ ſuo pondere tendunt in Deum tamquam bonum conſummatum perfectumque (*n.* 323. & 324.) Deum habeat finem ultimum, etſi hoc nec conſideret, nec intendat (quod ad *ſecundum* pertinet *virtualis* relationis modum (*nu.* 388.) palam eſt, relationem hujuſcemodi ab Angelico dictam fuiſſe *virtualem*. Nomine itidem *habitus*, ſeu *habitualis*, eamdem ipſam expreſſiſſe videtur aliis in locis, præſertim (*Lect. 3. in c. 3. epiſt. ad Coloſſ.*) ubi ſcribit. *Non eſt neceſſarium, quod omnia in Deum referantur actu, ſed habitu: qui facit contra gloriam Dei, & præcepta ejus, facit contra hoc præceptum*. Si enim ad ſervandum mandatum de cunctis operibus in Dei gloriam faciendis, debent ea referri in Deum actu, vel habitu: aliunde vero referre *habitu* hoc importat, quod reliqua generatim divina præcepta non violentur, adeoque benefactis adimpleantur: conſequens exinde eſt, *habitualem* pariter vocatam ab Angelico eamdem relationem prædicti *ſecundi* modi, qui ſola nititur bonitate operum in Deum, ceu conſummatam perfectionem, tendentium.

340. Quarto, quod ex hactenus prænotatis facile eruitur, ultima relationum ſpecies, quæ *habitualis* nuncupatur, plus ceteris æquivoca eſt, utpote triplici diverſo ſenſu uſurpata. Nam 1. libere traducta veteri loquendi more ad indicandam relationem *virtualem* proprie dictam, quæ ſcilicet *priori* modo (*num.* 338.) talis eſt, quod quidem ad oculum jam demonſtratum (*n.* 337.) puto; 2. nativa, magiſque communi ſignificatione adhibita, quatenus exprimit puram concomitantiam habitus alicujus cum actu, abſque ullo vel actuali, vel virtuali influxu in actum. Ita Scotus in tripartita diviſione (*n.* 335.) & plerique veteres Magiſtri eam intellexere, determinantes modum, quo oportet actus noſtros in Deum ordinare, ut evadant meritorii æternæ gloriæ. Sic etiam Angelicus, quando hæc ſcripſit (*qu. un. de Car. art. 11.*) *Aliud eſt habitualiter referre in Deum, & aliud virtualiter: habitualiter enim refert in Deum & qui nihil agit, nec aliquid actualiter intendit, ut dormiens*, quia ſcilicet retinere poteſt *charitatem, quæ habitualiter ordinat in Deum*: (1. 2 q. 88. *art.* 1. (*Sed virtualiter aliquid referre in Deum, eſt agentis propter finem ordinantis in Deum. Unde habitualiter referre in Deum non cadit ſub præcepto* (hoc eſt, præceptum dilectionis in Scripturis celebre non eſt de acquirendo aut retinendo ſimpliciter charitatis habitu, per quam actus poſſunt in Deum referri; ſed potius de producendis frequenter charitatis actibus, ac de dirigenda, eorum ope, in Deum finem ultimum tota vitæ ſerie) *ſed virtualiter omnia referre in Deum cadit ſub præcepto charitatis, cum hoc nihil aliud ſit, quam habere Deum ut finem ultimum*. 3. Demum eadem vox accepta, quatenus relationem indicat ſic afficientem actiones, quæ producuntur, ut ab ipſarum morali entitate, cum norma agendi ac fine ultimo comparata, haud diſtinguatur, & ideo *implicita & interpretativa* etiam vocetur. Sic ſpectando *habitualem*, Angelicus potuit abſque contradictione illam ſub præcepto charitatis concludere, dicendo (*n.* 339.) *neceſſarium eſſe, ut omnia in Deum referantur* ſaltem *habitu*. Nos deinceps, dimiſſa *ſecunda* notione, quæ unice reſpicit ſtatum ſeu diſpoſitionem habitualem operantis, conſtanter hærebimus in *tertia*, quæ operum naturam & conditionem ſpectat; hæc namque magis quadrat præſenti controverſiæ. Unde relationis *habitualis* nomine intelligemus eam ipſam, quam alii *virtualem ſecundi modi* (*n.* 338.) alii *implicitam* ſeu *interpretativam* vocant.

341. Poſtremo eſt operæ pretium obſervare, iiſdem plane bonis operibus ſimul ineſſe poſſe, reſpectu diverſo, duplicem relationem in Deum, & *virtualem*, & *habitualem*, retenta etiam propria diſtinctaque harum vocum ſignificatione. Quo id aſſequaris, hominem conſidera vere Chriſticolam, qui primum inſtante maximo mandato *diligendi Deum ex toto corde* ex cau. in die Nativitatis Dominicæ, actum charitatis elicit, & formali relatione ab eodem actu indivulſa (*nu.* 332.) omnia ſua in Deum ordinat: deinde juxta generale præceptum *declinandi a malo, & faciendi bonum*, diebus inſequentibus graviter inſudat honeſtis operibus ex motivo proximo aliarum quarumcumque virtutum, quæ ſubnata occaſione ei offeruntur excolendæ: poſtmodum, recurrente denuo eodem mandato maximo ex. cau. in die Epiphaniæ, Deum rurſus diligit ſpeciali actu amoris ſuper omnia (hujuſmodi enim mandatum per *ſeſe* obligare nos *graviter* ad Deum *expreſſe* redamandum in majoribus *ſaltem* anni Feſtis, in quibus præcipua Religionis noſtræ myſteria ſolemniter ab Eccleſia proponuntur Fidelibus grata memoria recolenda, nullus modo ambigit ex Theologis cordatioribus, doctrinas ſuas ad Sacræ Scripturæ gnomonem exigentibus) ac deinceps pro more bona quæque operari pergit. Jam opera honeſta, quæ a tali homine peraguntur decurrente eo temporis ſpatio inter ambas dies Domino ſolemnes, referri cenſentur in Deum *habitualiter*, quia ex conditione ſua, hoc eſt ratione ſuæ objectivæ bonitatis moralis, cedunt in Dei gloriam: referuntur præterea in Deum *virtualiter*, quoniam ſerie continuata conſequuntur ad eum primum actum, quo idem homo diligendo Deum ſuper omnia ordinavit formaliter & expliciter ſeipſum, ſuaque omnia in Deum: unde eſt, ut ſint etiam meritoria vitæ æternæ ratione præcedentis charitatis actualis, quæ cenſetur in cuncta illa opera influere, ac in illis quaſi in virtute permanere juxta Seraphici (*n.* 337.) expoſitionem.

342. Jam vero, ut diviſionem relationis operum hactenus diſcuſſam (*n.* 335. & *ſeq.*) aptemus præſenti controverſiæ, prudens nemo ſibi in animum inducet, hominibus in hoc ſæculo verſantibus præſcriptam eſſe ullo mandato *actualem*, & *explicitam* relationem omnium, quæ deliberate geruntur in vitæ decurſu: ex Angelico namque (*qu. un. de Car. art.* 11.) *omnia actu referre in Deum non eſt poſſibile in hac vita, ſicut non eſt poſſibile, quod ſemper de Deo cogitetur*. Unde infert (*in 2. Sent. diſt. 40. art. 5.*) *hoc nec præceptum, nec conſilium eſt, ſed finis præcepti. Sic Sancti in patria actus ſuos in Deum referunt*. Hujuſmodi actualis & formalis relatio cunctorum operum ſtatis dumtaxat temporibus facienda ex divino mandato,

dato, quotieſcumque videlicet tenemur Deum diligere ex toto corde: ut jam demonſtratum (*n.* 332.) atque idem Angelicus luculentius confirmat (*qu. cit. de Car.*) hiſce verbis: *Non oportet, quod intentio actualis ordinans in finem ultimum ſit ſemper conjuncta cuilibet actioni, quæ dirigatur in aliquem finem proximum*, hoc eſt, quæ fit immediate ob finem cujuſvis alterius virtutis a charitate diverſæ: *ſed ſufficit, quod aliquando actualiter omnes illi fines in finem ultimum referantur: ſicut fit, quando aliquis cogitat ſe totum ad Dei dilectionem dirigere*, inſtante ſcilicet mandato maximo dilectionis: *tunc enim quidquid ad ſeipſum ordinat, in Deum ordinatum erit. Et, ſi quæratur, quando oportet actum referre in finem ultimum*, prædicta relatione formali ſeu expreſſa, *hoc nihil aliud eſt, quam quærere, quando oportet habitum charitatis exire in actum: quia, quando exit, fit ordinatio totius hominis in finem ultimum*: hocque totum ad amuſſim conſonat iis, quæ (*num.* 332.) retulimus ex ſumma Theologica ejuſdem Angelici.

343. Nullus pariter dubitabit, quin e converſo omnis humanorum actuum ſeries neceſſario prorſus ſit ad Deum ultimum finem ordinanda *habituali* ſaltem & interpretativa relatione. Hujuſce namque relationis neceſſitas nihil præſefert aliud, quam neceſſitatem honeſte vivendi, atque ad rectæ rationis normam cunctas deliberatas actiones exigendi (*nu.* 303. *& ſeq.*) ad quod quidem præſtandum cum Naturali tum Divina Lege obligari omnem hominem venientem in hunc mundum, nemo vel Theologorum vel Philoſophorum Moralium inficias ibit: ex D. enim Ambroſ. (*lib.* 1. *offic. c.* 38. *&* 39.) *In his duobus illa eſt animi excellentia, ut primum animus bonis exercitatus cogitationibus, mundo corde, quod verum & honeſtum eſt, videat, atque id quod honeſtum eſt, ſolum bonum judicet, omneſque res, in quibus honeſtas & decorum cernitur, præclara intentione uſque ad effectum perſequatur.* Itaque nonniſi de intermedia relationis ſpecie, quæ *virtualis* dicitur, diſputatio eſſe poteſt. Ex quonam autem præciſe amore prodire oporteat hanc virtualem relationem: item an, & qualis vigeat obligatio ejuſdem eliciendæ, remanet nunc diſpiciendum: cum hucuſque cumulate jam ſit in medium producta quæcumque videbantur ſcitu neceſſaria tum ad ſtatum quæſtionis rite concipiendum, tum ad ipſam quæſtionem ſolide dirimendam.

344. *Secundo*, quod ſpectat *opiniones Theologorum* de argumento ejuſmodi proloquentium, duæ generatim nunc circumferuntur, eæque inter ſeſe contrariæ. Una contendit, hominem quovis tempore, quidquid deliberate agit, teneri ex affectu charitatis referre in Deum tamquam ultimum finem. Ut autem ſe diſcernat, & elonget a Novatorum erroribus in præſenti materia per Apoſtolicam Sedem jam damnatis (*n.* 3[illegible]. *& ſeq.*) adeoque ſalvam & incolumem relinquat Chriſtianam Fidem, plures adinvenit diſtinctiones, modificationeſque ſpecioſas, quæ utrum aliqua ſaltem ex parte meræ eluſiones ac ſubterfugia dicenda ſint (quemadmodum a nonnullis alterius ſenſus Scriptoribus obſervatum) aut reapſe legitima, & ſatis tuta munimenta, definire meum neutiquam eſt. Pro hac opinione, ceu pro aris & focis, decertant, præter varios Theologos Eclecticos univerſi recentiores Alumni unius ſpectatiſſimæ Scholæ, ex quibus memoratu noviſſima eruditi aliquot evulgarunt in Occiduis Oris ſcriptiones ſuas, quæ confeſtim etiam in Italia partim Veronenſes, partim Venetos typos ſubierunt: ubi Patronum ac Vindicem præ ceteris nactæ, qui magna librorum ſerie omnigena litterarum ſpirantium ditavit Chriſtianam Rempublicam.

345. Hæc vero ſint, ex quibus propriæ opinionis ſepimentum iidem conſtant, ut cuilibet ipſorum volumina perlegenti innoteſcet. Sicut in alia theologica controverſia de *juſtificatione peccatoris* eam tuentur proprio ſyſtemati peraccommodam diſtinctionem de duplici *amore Dei ſuper omnia*, non vivificante, & vivificante; ita hic monent, *charitatem* bifariam poſſe uſurpari; nempe tum *ſtricte*, prout *habitum* ſupernaturalis & infuſæ charitatis, aut *actum* exinde manantem denotat; tum *late*, prout importat quidem dilectionem Dei *propter ſe*, ſed quæ nondum eſt *ſuper omnia*; adeoque inferiorem ad quam dilectionem benevolam, piumque affectum erga Deum. 2. Relationem operum *virtualem* dumtaxat exigunt: cum tamen virtualis relatio ſenſu magis proprio & communi ſumpta, neceſſario ſupponat prævium explicitæ dilectionis actum; idcirco ea voce intelligunt relationem initio *actualem*, ac deinceps ſolum *virtualem*: immo indicatæ notioni *virtuali* hærentes addunt, actualem ipſam toties in decurſu agendi iterandam, & tam efficaciter (ſi forſan contingat interturbari, ſeu diſperire relictam ex primo actu virtutem) ut vi ipſius judicentur ſubſequentes operationes virtualiter prodire. 3. Fundamentum relationis hoc modo continuæ videntur ſibi deprehendiſſe in quibuſdam *Apoſtolicis effatis*, quæ ipſorum judicio *legem* complectuntur Chriſtianos omnes adſtringentem. 4. Legem illam referendi actiones deliberatas in Deum ajunt eſſe *mixtam*; hoc eſt, partim *affirmativam*, uti per ſe ſonat, partim *negativam*, quatenus præcipit nullo tempore interrumpendam virtualem relationem. 5. Ex eadem lege talem *obligationem* enaſci cenſent, ut homo *ſaltem venialiter* delinquat, quando vel *unam* actionem, ſeu internam, ſeu externam, ad Deum ultimum finem non dirigit eo, quo præ ictum eſt, modo.

346. Denique 6. aſſerunt, defectum relationis hactenus explicatæ arguere quidem *hominem operantem*, atque reum conſtituere peccati omiſſionis, quoniam deliberate operando, cum poſſet & deberet actum ſuum referre ad Deum ultimum finem, id facere prætermiſit; minime vero vitiare ipſum *actum non relatum* (ex. gr. erogationem eleemoſynæ ſine ullo ad Deum reſpectu peractum) ita ut *in ſe* malus evadat, quippe *ex officio*, ſeu ex genere ſuo, bonus ſemper præſumitur: itaque in illo caſu operans peccat, non quia operatur, ſed quia non refert. Poſtremum hoc eſt, de quo ipſi ſunt maxime ſolliciti, quodque ab aliis probe notari volunt. Etenim ſatis perſpiciunt, ſe ad Novatorum ſcopulos allidere, niſi actiones ipſas a labe immunes tueantur: quandoquidem iſti ceu meram hypocriſim, falſam juſtitiam, verumque peccatum traducunt & execrantur, quidquid abſque Dei amore, & relatione in ejus gloriam fit, etiamſi operans intuitu æternæ mercedis promoveatur ad operandum: atque ob id fictitias reputant in Catholicis Scholis vulgatas diſtinctiones obſervantiæ mandatorum,

quoad

quoad ſubſtantiam, & modum; itemque operis *moraliter dumtaxat boni, & meritorii ſupernæ gloriæ*; ut patet ex *num.* 329. ex Propoſit. 10. aliiſque ſequentibus ab Alexand. Papa VIII. proſcriptis, atque ex Trid. Syn. *ſeſſ.* 6. *can.* 31.

347. Altera opinio ex adverſo ſic ſtatuit. Fatetur, rem quidem eſſe & laudabilem, & ſaluberrimam cunctas deliberatas operationes in Deum ultimum finem actu, aut virtute ordinare, ſive ex proprie dicta charitate, ſive ex alia quavis dilectione inferiori: attamen intra ullius præcepti neceſſitatem concluſam eſſe mordicus inficiatur. Unde, loquendo univerſim in præſenti materia, duo ſolum agnoſcit Chriſtiani hominis officia: alterum, illudque ſpeciale ac determinatis alligatum temporibus, diligendi Deum ex toto corde, juxta primum, & maximum mandatum; quod formalem omnium operum relationem in finem ſupernaturalem complectitur; alterum, quovis tempore obligans, adeoque generale, honeſte operandi in quodlibet negotio, juxta variam reliquorum mandatorum ſeriem; quod habitualem continet operum relationem. Idcirco ſi eveniat quacumque de cauſſa, ut poſt elicitum explicitæ dilectionis actum, progreſſu temporis aliæ hominis actiones non cenſeantur amplius vi illius profluere, deficiente virtuali relatione, quæ actuali ſucceſſerat, ipſi hominem nullius peccati inſimulant hoc ſolum nomine, quod eamdem non reſtauret virtualem actionum relationem producendo novum actum charitatis, ſeu alterius amoris benevoli. Atque hæc poſterior opinio, ſi calculus rite ineatur, longe plures occupavit ſcholas, longeque majori gaudet privatorum Theologorum ſuffragio; quidquid contra nonnulli ſibi perſuadeant, aut orbi minus oculato ſuadere pertentent.

348. *Tertio*, ut *ſententiam noſtram* aperiamus, ſtabiliamuſque (quod quidem pro hujuſce operis inſtituto facimus, non quia judicium noſtrum aliquid vel ponderis addere, vel detrimenti afferre credamus alterutri litigantium Parti) nos opinionem ſecundo loco deſcriptam amplexamur, ceu talo firmiore nixam. *Quatuor* autem argumentorum genera hanc ad rem ſeſe offerunt, quæ ſin minus ſingula, ſaltem ſimul juncta, animum noſtrum ita percellunt, ut ſecus ſentire aut docere, nonniſi reluctante conſcientia, queamus, quæ quidem cogitatio nos in ſpem erigit certiſſimum fore, ut Theologi ex oppoſito ſtantes haud gravate ſint excepturi, quæ hic conſcribimus tali animo, ipſorum ceteroquin eruditionem, pietatem, ſapientiam maxime ſuſpicientes. Duo priora ex *doctrina veterum Magiſtrorum*, ac *ſenſu Fidelium*; poſteriora duo partim ex *Sacra Scriptura*, & *Eccleſiaſticis Patribus*, partim ex *abſurdis* deducuntur. *Primum* eſt hujuſmodi. Præceptum ſingulas deliberatas actiones, ſeu actuali ſeu virtuali relatione, jugiter ad Deum dirigendi ex affectu charitatis benevolo ignorarunt, immo negarunt præcipui veteris ſcholæ Magiſtri, qui certe neque in D. Pauli epiſtolis, aut B. Auguſtini libris hoſpites, neque in detegendis aut exponendis neceſſariis chriſtianæ charitatis officiis oſcitabundi fuerunt: igitur opinio, quæ nunc illud tam fidenter inculcat, haud vacat gravi ſuſpicione novitatis in rebus theologicis perquam devitandæ: Sequentia eorumdem Magiſtrorum teſtimonia patefacient aſſumptionis noſtræ veritatem.

349. Scotus in primis, ad aſſequendum operibus vere meritoriis ſpiritualem finem vitæ æternæ, eorum in Deum relationem ex charitate faciendam propugnavit (*in* 2. *ſent.* 17. *quæſt.* 1. *& diſt.* 41. *quæſt. unic.*) tum ſpeciales charitatis actus, ex divino mandato eliciendos diebus Dominicis, etiam ſenſit (*in* 3. *ſent. diſt.* 27. *quæſt. unic.*) juxta quam piam laudabilem opinationem Catholicos Parochos exſtimulavit ſaluberrimo conſilio Benedictus Papa XIV. (*Inſt. Eccl.* 72.) *ut ſingulis diebus feſtis, priuſquam rem Divinam incipiant, actus fidei, ſpei, & charitatis alta voce pronunciens, eoſque populus ad verbum repetat.* Præter hæc vero aliam quamvis obligationem in charitatis negotio palam inficiatus eſt verbis adeo libratis, ut propemodum crederes, ipſum oculis, quos gerebat, acutum cernentibus vel tunc prævidiſſe Adverſariorum noſtrorum ſingularem ſententiam, eamque impetere voluiſſe: ait: namque (*in* 2. *ſent. diſt.* 41. *quæſt. unic.*) *Non tenetur homo nec tentione neceſſitatis, contra quam ſit peccatum mortale, nec tentione minori, contra quam ſit peccatum veniale, referre ſemper actum ſuum in Deum actualiter, vel virtualiter; quia Deus non obligavit nos ad hoc.* Quid clarius? Vel unicum interim ex antiquitate proferet Scriptorem, qui ipſum talia edocentem arguerit, quaſi contrarium aut D. Auguſtino, quem ſemper in ore & calamo habuit (*n.* 290.) aut D. Paulo, in cujus epiſtolas commentaria etiam edidiſſe fama eſt.

350. Præterea S. Bonaventura ſimiliter negavit prædictam neceſſitatem relationis operum in Deum, tametſi agnomine; neque *Seraphicus*, hoc eſt, Trithemio & Gerſone teſtibus (*lib. de Script. Eccl. & Epiſt. ad Oſvaldum Monachum*) *doctrinis ſanctis intellectum illuminans, & affectum in Chriſti amore accendens*. Nam propoſito ſibi Apoſtoli textu, *omnia in gloriam Dei facite*, ſic eum præclare interpretatur, ut nec ullam ſtatuat obligationem ſibi minime perſpectam, nec Auctores alios diverſa pronunciantes a vero penitus aberraſſe demonſtret (*in* 2. *ſent. diſt.* 41. *art.* 1. *q.* 3.) *Reſpondent aliqui, quod eſt conſilium, aliqui quod eſt præceptum, aliqui quod eſt finis præcepti ſicut illud: diliges Dominum Deum tuum &c. Omnibus autem prædictis modis prædictus ſermo poteſt intelligi. Poteſt enim accipi affirmative; vel negative, & affirmative dupliciter: quia hoc ſignum, omnia, poteſt ibi teneri collective, vel diſtributive. Si accipiatur negative, ſic eſt præceptum, & tunc eſt ſenſus: ita faciatis opera veſtra, ut nihil faciatis contra gloriam Dei. Si autem intelligatur affirmative, & hoc ſignum, omnia, teneatur diſtributive & diviſim, & tunc eſt conſilium & admonitio: admonet enim Apoſtolus ſecundum hunc ſenſum, quod quodlibet opus noſtrum referamus in Deum: & de quodlibet diviſim poſſumus facere, & utile eſt nobis & expediens, ſi faciamus ... Si autem prædictus ſermo teneatur affirmative, & hoc ſignum, omnia, teneatur collective, tunc non eſt præceptum, nec conſilium; ſed finis præcepti, & conſilii. Ad hoc enim debemus tendere, & hoc deſiderare, quod ad talem ſtatum perveniamus, quod omnes cogitationes noſtras, & affectus in Deum referamus; hoc autem tunc obtinebimus, quando Deum ex toto corde diligamus. Et ſic patet, quod ex auctoritate illa Apoſtoli non concluditur, quod aliquis peccet, cum non refert opus ſuum in Deum actualiter*: hoc eſt relatione actuali vel *explicita*,

quæ propriæ actualis eſt, vel *implicita*, quæ alio nomine virtualis dicitur (*num.* 336.) juxta ſuperiotem obſervationem.

351. Quidnam vero ſcholarum Angelus, & Eccleſiæ columen D. Thomas? Diverſis in locis hoc idem thema volutando multa ac varia protulit, quæ in unam doctrinæ rite cohærentis ſeriem connexa nihil minus aſtruunt, quam quod Adverſarii noſtri contendunt; etſi nonnulli ipſorum in uno alterove textu, interdum etiam detruncato, ſiſtentes ſe hoc propugnare dictitent, quod Angelicus Doctor & conſtanter ſenſit, & perſpicue ſcripſit. Rem ita eſſe deprehendet quiſquis æqua lance ponderare voluerit partim probationes præſentes, partim reſponſa ad objectationes deinceps apponenda. Primo ex profeſſo expendens (1. 2. *quæſt.* 100. *art.* 10.) utrum charitatis influxus ſit neceſſarius ad divinam legem ſervandam, docet charitatis actum, quo Deus diligatur ex toto corde, & omnia in Deum referantur, eſſe quidem peculiari præcepto præſcriptum pro determinato tempore; ceterum in aliis præceptis *non includi, quod ſerventur ex charitate*, ideoque hoc ſenſu verum eſſe, quod *modus charitatis non cadat ſub præcepto*. Hinc duplici efformata hypotheſi, quod nempe quis exempli cauſa honoret parentes ſine charitatis affectu, ſive dum urget prædictum præceptum affirmativum dilectionis Dei; ſive dum illud minime urget, reſolvit quoad priorem hypotheſim, ejuſmodi hominem *non idcirco tranſgreſſorem effici hujus præcepti de honorandis parentibus, etſi ſit tranſgreſſor præcepti, quod eſt de actu charitatis, propter quam tranſgreſſionem meretur pœnam*; quoad poſteriorem vero addit, *poſſe contingere, quod implens præceptum de honoratione parentum non tunc tranſgrediatur præceptum de omiſſione modi charitatis*. Igitur ſentit Angelicus, extra circumſtantiam diligendi Deum ſpeciali actu poſſe a nobis citra ullum culpæ aut pœnæ reatum divinam legem impleti ex ſolo motivo proximo & honeſto aliarum virtutum, adeoque ex nullo prorſus charitatis affectu honeſta opera in Deum referenda eſſe; ſecus, ſi neceſſariam crederet relationem quorumvis operum ex aliqua charitate, aut amore benevolo ſeu perfecto ſeu imperfecto, non poſſet abſolute generatim & indefinite concludere, hanc conditionem in reliquis præceptis non includi, *quod ſerventur ex charitate, quod modus charitatis non cadat ſub præcepto*. Quare evidens, hanc doctrinam non ſolum Novatores torquere, de quibus (*num.* 329. *& ſeq.*) ſed noſtris etiam Adverſariis obeſſe, quibus familiares ſunt iſtæ generales propoſitiones contrariæ: *quidquid deliberate agitur, ex affectu charitatis referatur in Deum: omnia in charitate fiant*. Quod ſi Angelicus ipſis reluctatur, ergo etiam S. Antoninus, Baconus, aliique Magiſtri, qui hac in re (*num.* 332. *& ſeq.*) eamdem prorſus doctrinam propugnarunt.

352. Secundo, Angelicus cohærenter ad ea, quæ loco præcitato edocuit juxta communem perſuaſionem Sapientiorum illius ævi, aliis in locis pariter expendens ex profeſſo, quidnam præſeferat tritum illud præceptum omnia in Dei gloriam faciendi, conſtanter reſolvit, in hoc ſitum eſſe, ut (poſteaquam quis, habitu charitatis in actum exeunte, Deum opportuno tempore ex toto corde dilexit, ſuaque omnia expreſſe ad ipſum ordinavit, prout primo & maximo legis mandato jubetur) finem charitatis præ oculis ſemper habens, Deum ſcilicet & Proximum, nihil contra Dei glotiam, nihil in Proximi offenſionem moliatur, ſed potius cuncta recte faciat juxta univerſæ legis præſcriptum, ſicque in tota honeſtarum ſuarum actionum ſerie habeat Deum ultimum finem. Ecquid porro iſtud eſt, niſi ea operum relatio, quam nos *habitualem* & *implicitam* dicimus (*num.* 340.) alii *virtualem* (*num.* 338.) vocant; ipſemet vero *habitualem*, ſimul & *virtualem* (*n.* 239. *&* 341.) nuncupavit, reſpectu diverſo? Præter Textum ex *Lect.* 3. *in cap.* 3. *ad Coloſſ.* (*num.* 399.) jam a nobis recitatum, cui ſimilis alter occurrit 1. 2. *quæſt.* 88. *art.* 2. *ad* 2. attendantur hi alii. Nimirum (*Opuſcul.* 18. *de Perfection. vitæ ſpirit. cap.* 3.) ſcribit: *Alio modo ex toto corde Deum diligimus*, totalitate ſcilicet conveniente hominibus viatoribus: *Si nihil nobis deſit ad divinam dilectionem, quod actu, vel habitu in Deum non referamus, & hujus divinæ dilectionis perfectio datur homini in præcepto: primo quidem, ut omnia in Deum referas ſicut in finem; ſicut dicit Apoſtolus: ſive manducatis, ſive bibitis &c. quod quidem impletur, cum aliquis vitam ſuam ad Dei ſervitium ordinat, & per conſequens omnia: quæ per ſeipſum agit, virtualiter ordinatur in Deum, niſi ſint talia, quæ a Deo abducant, ſicuti ſunt peccata.* Ita pariter S. Antoninus (*part.* 4. *Sum. tit.* 6. *cap.* 5. §. 3.) *Dupliciter contingit diligere Deum ex toto corde. Uno modo in actu, ut ſcilicet totum cor hominis ſemper actualiter feratur in Deum: & iſta eſt perfectio patriæ. Alio modo, ut habitualiter totum cor hominis in Deum feratur, ita ſcilicet quod nihil contra Dei dilectionem cor hominis recipiat; & hæc eſt perfectio viæ.*

352. Rurſus (*Lect.* 7. *in* 1. *Cor. cap.* 10.) Apoſtolica ea verba ediſſerens: *Sive ergo manducatis, ſive bibitis, vel aliud quid facitis; omnia in gloriam Dei facite: ſine offenſione eſtote Judæis, & Gentibus, & Eccleſiæ Dei*; hæc profert. 1. Monet, Apoſtolum ad avertenda ſcandala, quæ ob idolothytorum eſum in Eccleſiam Corinthiacam irrepſerant, duo hæc Fidelibus præſcribere: unum *reſpectu Dei, quia debent quærere ejus gloriam, & omnia facere ea intentione, ut Deus laudetur & glorificetur*: alterum *reſpectu proximi, quia debent cavere ejus offenſam*: 2. Utrumque officium ita declarat dicendo videlicet quoad primum: *Matthæi 5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus &c. Coloſſ. 3. Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in gloriam Dei facite. Auguſtinus: hæc ſi recte fiunt, laudes Dei ſunt. Non ergo ſolum vox tua laudet Deum, ſed etiam opera tua concordent cum voce tua. Cum enim Deus laudatur de bono opere, Deum laudas: & cum blaſphematur Deus de malo opere tuo, Deum blaſphemas.* Quoad ſecundum vero: *quaſi diceret Apoſtolus, ut omnia in Dei gloriam fiant, ſine offenſione eſtote Judæis, qui non adorant idola, & ideo in tali comeſtione ſcandalizantur, & Gentibus, qui adorant idola, & ideo per hujuſmodi comeſtionem in errore confirmantur.* 3. Demum, adverſus mox tradita difficultatem movet, & ſolvit ſubdens: *Omnia in gloriam Dei facite. Contra ergo nullus actus eſt indifferens. Reſpondeo, elatio hæc in gloriam Dei intelligitur vel in actu, vel in aptitudine referendi, quæ non eſt ſolum in bonis, ſed*

etiam

etiam indifferentibus, & hæc quidem *relationis* explicatio conſonat Textibus reliquis (*n. 352.*) nominatis. Igitur Angelicus per *intentionem laudandi & glorificandi Deum* non hoc vult, ut nempe ex præcepto teneantur Chriſtiani ſingulas actiones deliberaras actuali, vel virtuali relatione continua referre ad Deum ſive ex benevolo *Charitatis* affectu, ſive ex immediato *Religionis* motivo, cum utriuſque virtutis præceptum ſit *affirmativum*, adeoque non *ad ſemper* obligans. Sed requirit dumtaxat, ut operando appetant & perficiant, quæ recta & honeſta ſunt bonitate morali adæquata, reſpiciente objectum, finem, circumſtantias (*n.* 319. & 320.) vel ſaltem quæ ex honeſto fine peragi poſſunt, ſi ex proprio genere non ſint bona, ſed indifferentia. Sic enim talia opera gloriam Dei promovent ipſa conditione ſua, & in Deum ceu finem ultimum ordinantur, tametſi operans nullam de hoc cogitationem aut intentionem eliciat; ſicuti ex oppoſito docet ipſe Angelicus (2. 2. *q.* 43. *art.* 1.) de illa ſpecie ſcandali activi, quod dicitur ex *conditione operis*, ſeu ex voluntate indirecta & interpretativa, relate ad inducendum Proximum ad peccatum.

354. Argumentum *ſecundum*, quod *Fidelium ſenſu* nititur, ex primo hactenus illuſtrato emanat facillime. Quotquot ferme ſunt Fideles, nedum ruri, ſed in florentibus quoque civitatibus vitam agentes, ſic a majoribus inſtituti, ac mente ſua affecti videntur, ut plane ignorent adſertam jugis relationis operum neceſſitatem: neque vel leviter ſuſpicentur, ſe in legem aliquam peccato omiſſionis delinquere, ſi poſtquam juxta celebre D. Auguſt. monitum *fide, ſpe, charitate Deum coluerunt*, ac bona ſubinde operari pergunt ex honeſto motivo reliquarum virtutum moralium, ſollicite non reſtaurent interruptam caſu aliquo ſuorum operum in Deum relationem, quæ vi præteritæ dilectionis, ac relationis formalis aliquandiu perduraverat. Quodque pluris faciendum, nec Paſtores Eccleſiaſtici, ſacrive Pœnitentiæ Adminiſtri ullam iiſdem hac de re religionem ingerunt; aut ſerio eos commonefaciunt, ut culpabiles omiſſiones, pridem vincibili ignorantia neglectas, tandem agnoſcant, & confiteantur in generalibus aut annualibus ſaltem exomologeſibus, quæ ad perfectam animarum purgationem laudabili multorum conſilio nunc frequentantur. Poſtremum hoc utrum vere affirmari poſſit de Adverſariis quoque noſtris, ubi abſoluto ſacrorum ſtudiorum curriculo, vel relictis Theologicis exedris tribunali Confeſſionis ſe mancipant, ipſorum Pœnitentibus, ne temere quidpiam proloquar, dijudicandum relinquo. Interim adverto hoc unum, quod ex dictis confectarium videtur, ſcilicet mirum non eſſe, ſi ignorent illi, ſileant iſti: quandoquidem ex Scoto (*n.* 349. *Deus non obligavit nos ad hoc*.

355. *Tertium* Argumentum, quod ex *Sacra Scriptura*, & *Patribus Eccleſiaſticis* depromi poſſe initio monuimus, hoc pacto intelligendum, atque urgendum. Quandoquidem in agitandis controverſiis, ex Paulo Juriſconſulto, *ei qui aſſerit, non ei qui negat, incumbit probatio* (quod & Dialectici inter Artis ſuæ canones recipiunt) nos, qui adſertam a Theologis adverſantibus neceſſitatem referendi humanas actiones in Deum inficiamur, ad tutandam cauſſam noſtram minime tenemur expreſſa ſplendidaque momenta proferre ex Divinis Litteris, ac Patrum traditione; ſed officio noſtro ſatis perfungimur, ſi auctoritates ſacras, quibus iidem propriam confirmant ſententiam, ipſis eripiamus utpote longe aliud, quam quod ipſi volunt, præſeferentes: quamquam non deſunt apud noſtrates, qui curam etiam aſſumant argumentationes plauſibiles ducendi ex memoratis Theologiæ fontibus. In id ergo unum cogitatio noſtra intendit, dum ad Scripturas, & Patres provocamus, idque nunc ſic breviter conficimus. Indubitatum utique eſt, dilectionis Dei, & relationis operum in Deum, frequentiſſimam, & apertiſſimam mentionem ſeu in Scripturis, ſeu in Patribus occurrere. Sed quid tum? univerſa namque teſtimonia (generalibus, ſimulque ad communes Eccleſiæ, ac Theologiæ ſanioris doctrinas exactis, utendo reſponſionibus) poſſunt & apte, & commode exponi variis in ſenſibus, quorum nullus cauſſæ Adverſariorum ſuffragatur; modo authenticæ interpretandi regulæ ipſorummet Patrum verbis in Codice Canonico (*n.* 71.) conſignatæ non reſpuantur, ſed magis proprio ingenio, uti par eſt, anteponantur.

356. Nimirum hæc ſunt univerſim, quæ per Scripturas, & Patres in præſenti materia enuntiari arbitramur. 1. Omnia honeſte peragenda pervigili cura; prout decet, nedum Fideles omnes in ſocietatem Jeſu Chriſti vocatos, ſed etiam rationalem quemque hominem: ut ſic benefactis noſtris Deus jugiter glorificetur, qui omnis honeſtatis juſtitiæque norma, & fons eſt. 2. Nihil ſive in verbo, ſive in opere, ſive in converſatione attentandum contra charitatis regulas, ac finem, ita ut nec Dei honor ulla in re lædatur, nec ſalus Proximi in diſcrimen adducatur. 3. Deum crebris & iteratis ſinceræ charitatis actibus diligendum ex toto corde, ex tota mente, & ex tota anima, atque illorum vi omnia noſtra ad ipſum ceu finem ultimum ordinanda. 4. Ex ejuſdem charitatis affectu vivido eliciendas operationes ſingulas, quibus coronam gloriæ promereri avemus. Quiſquis præter hæc quatuor ſuprema officia, quæ homini Chriſtiano, quantum præſens ejus conditio patitur rite formando, & cumulate beando videntur ſufficere, aliud præterea officii genus Apoſtolico Divino præcepto neceſſarium, jugem ſcilicet relationem formalem cujuſcumque actus deliberati, conatur extundere ex textibus illis: *omnia veſtra in charitate fiant: omnia in gloriam Dei facite &c.* næ is, præterquam quod ſeverum & communi hominum naturæ minus compatientem ſe prodit, rem exigit, cujus propriam ſpeciem ſive formam in iiſdem textibus expreſſam adinvenire non eſt. Ecquis enim aut in D. Paulo, aut in Eccleſiaſticis Patribus ſpeciale relationis præceptum deteget illis circumvolutum fimbriis, quas Adverſarii noſtri (*n.* 345. & 346) apponunt? videlicet ut relatio fiat non ex charitate proprie accepta, ſed ex inferiori amore benevolo, ut præſcripta cenſeatur ſub veniali delicto; ut defectus hujuſce relationis ſic arguat ſolum hominem non referentem, ut minime inficiatur actus non relatus. Si graves illæ ſententiæ charitatem abſolute ac ſimpliciter commendantes præceptum continent a memoratis officiis diſtinctum, vereor, ne quid amplius exinde hauriatur plana nitidaque conſecutionis lege, quod Catholicis Theologis hac ætate propugnare nullatenus licet.

357. Atque ut hinc ad *Quartum* progrediamur Argumentum, quod ab *abſurdis* repetitur, ſatentibus Adverſariis (*num.* 346.) omnino abſonum, atque ab Orthodoxa Fide alienum eſt ſuſpicari, actum ex genere ſuo morali bonum degenerare in malum, præciſe quia ex pio charitatis affectu ab agente non ordinatur ad Deum, ſed admiſſa neceſſitate relationis ab ipſis inculcatæ, revera illud eſſet conſectarium, quantumvis totis lacertis admitantur refundere labem ejuſdem omiſſionis in ſolum agentem. Igitur ipſorum ſententia deſerenda, utpote abſurdis obnoxia: ſic porro oſtendere pronum eſt, quam ſit caſſus hujuſmodi conatus. Moralitas ſeu bona ſeu mala cujuſlibet actus individui, uti in hac IV. Sectione ſatis oſtenſum, non a ſolo pendet objecto, ſed etiam ex circumſtantiis, ac fine præſertim extrinſeco agentis, ita quidem ut ex Scoto, (*num.* 264.) *bonitas actus moralis omnino ſit ex aggregatione omnium convenientium actui ſecundum rectam rationem; malum vero* ex D. Bonav. (*num.* 312.) *attendatur ex cujuſcumque privatione, & idcirco malum ſit omnifarie, bonum autem uno modo*, ſic uti ex eodem Scoto judicare ſolemus *de pulchritudine, & turpitudine in corpore*. Unde quamvis circumſtantiæ ſint quodammodo extra actum, eo ipſo tamen quod ſecundum rectam rationem actui conveniunt, adeoque *morales* circumſtantiæ ſunt, haud parum ad illius moralitatem conferunt, ut patet ex gemino earumdem effectu (*n.* 288. *& ſeq.*) paſſim admiſſo. Quare Angelicus (1. 2. *q.* 18. *art.* 3. *&* 4.) ſtabilitis hiſce theſibus, quod *actio humana ſit bona, vel mala ex circumſtantia, & ex fine*, difficultatem iſtam, quæ præcipue videtur obſtare: *bonitas actus eſt aliquid in ipſo exiſtens, finis eſt cauſſa extrinſeca, non ergo ſecundum finem dicitur actio bona, vel mala*, ita removet: *quamvis finis ſit cauſſa extrinſeca, tamen debita proportio ad finem, & relatio in ipſum inhæret actioni*, in genere ſcilicet moris ſpectatæ. Atque hæc quidem omnia, unanimi Moralium ſenſu exploratiſſima, non poſſunt non fateri ipſimet Adverſarii noſtri, ubi de *Moralitate* pertractant: En regulas, ex quibus *dignoſci poſſe actionem humanam ex circumſtantiis bonam, vel malam*, oſtendit eorum unus in ſua Theologia Morali contracta (*Tract. de Actibus Hum. c.* 3.) noviſſimæ editionis Venetæ ann. 1757. *Prima, ut actio ſit bona, neceſſe eſt, ut non careat ulla circumſtantia ſibi debita. Secunda, ut actio defectuoſa ſit ex circumſtantia, debet eſſe in præcepto, & debita in eſſe.* Jam vero relatio operum in Deum, de qua nunc controverſia, juxta Adverſarios eſt moralis circumſtantia cujuſvis individualis operis deliberati, atque in præcepto eſt, & debita in eſſe; ergo ea deficiente non modo delinquit agens, ſed ipſum etiam opus defectuoſum fit, atque in genere moris malum; *licet non ab omni eo, quod in ipſo opere eſt, malitiam habeat*, ut Angelicus (*n.* 264.) loquitur de alio opere habente circumſtantiam pravi finis, ſive ex Scoto prælaudato *non ſit perfecte malum*.

358. Accedit, quod Adverſarii in alia controverſia, eliminando actiones *in individuo indifferentes*, hac præſertim utuntur ratione ex Doct. Angelico (*num* 277.) mutuata; quia *cum quilibet individualis actus habeat aliquam circumſtantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis, conſequens eſt, ut actus a deliberativa ratione procedens, ſi non ſit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipſo repugnet rationi, & habeat rationem mali; ſi vero ordinetur ad debitum finem, conveniat cum ordine rationis, indeque habeat rationem boni, unde neceſſe eſt, omnem actum in individuo conſideratum bonum eſſe, vel malum*. Quemadmodum ergo, prætermiſſa relatione actus deliberati in finem *honeſtum*, actus non relatus, judicio Adverſariorum, *malus* evadit, & nequaquam indifferens dici poteſt; ita profecto, deficiente relatione actus deliberati in finem *ſupernaturalem*, hoc eſt, *in Deum propter ſe dilectum*, actus non relatus, velint nolint, *malus* ob hujuſmodi defectum exiſtat neceſſe eſt. Nam ſi uterque finis ex divino præcepto reſpiciendus eſt a quovis homine conſulto agente, omiſſio relationis operum in alterutrum finem peræque repugnat rationi dictanti, ejus finis gratia agendum eſſe: ſemel ac autem *rectæ rationi repugnat* actus citra intuitum alterutrius finis productus, inde habet *rationem mali*; quandoquidem ex Seraphico & ſubtili (*n.* 357.) *malitia* actus moralis individui *eſt omnifarie ex quolibet defectu cujuſvis circumſtantiæ pertinentis ad aggregationem omnium convenientium actui ſecundum rectam rationem*. Hinc porro intelligitur, quam infelici ſucceſſu conentur Adverſarii nodum hunc plane Gordianum ſolvere dicendo, defectum relationis in finem *honeſtum* eſſe defectum regulæ *proximæ* actuum humanorum, quæ eſt debita *actioni* deliberatæ, eamque afficit: defectum autem relationis in finem *ſupernaturalem*, ſeu in Deum propter ſe dilectum, eſſe defectum regulæ *remotæ*, & finis ultimi, qui afficit ſolum agentem. Nonne, inquam ego, finis uterque & *honeſtus*, & *ſupernaturalis*, Adverſariorum confeſſione *in præcepto eſt, & debitus in eſſe* actioni cuilibet individuæ in genere moris ſpectatæ? ergo utriuſque finis defectus occurrens in productione talis actionis *ex hoc ipſo repugnat rationi* dictanti, nihil omittendo eorum, quæ ſunt ad completam bonitatem actioni prorſus neceſſaria: ergo uterque pariter eſt defectus *regulæ proximæ agendi*, quam Morales omnes in rectæ rationis dictamine conſtituunt: ergo uterque defectus inde habet *rationem mali*, afficientis ipſas *actiones* non relatas ad geminum illum finem. Adducta igitur exceptione nodus magis conſtringitur, utpote quia ea potis non eſt inducendæ ulli ſolidæ diſparitati.

359. Quæ cum ita ſint, inconcuſſum manet, quaſcunque hominis actiones ſine actuali, aut virtuali in Deum relatione peractas, non ſolummodo *informes* dicendas eſſe, uti Adverſariis loqui moris eſt, ſed omnino *defectuoſas* & *malas*, quamquam abſtracte & extra individuales circumſtantias, in quibus contingunt, conſideratæ ſint ex ſuo genere, ſive ex officio, bonæ atque honeſtæ, ſiquidem, ut jam audivimus (*n.* 357.) ex communi regula, quam illorum unus proponit *ad dignoſcendam actionem humanam ex circumſtantiis bonam, vel malam*, quoties circumſtantia quæ ab agente omittitur, *eſt in præcepto, & debita in eſſe*, tunc *actio defectuoſa fit ex circumſtantia*: atque ut Angelicus notat (*num.* 358.) *actus a deliberativa ratione procedens, ſi non eſt ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipſo repugnat actioni, & habet rationem mali*. Quod ſi ita eſt, jam in Adverſariorum ſyſtemate

tunc locum habebit, quod ſcripſit Guillelmus Eſtius (*in 3. ſent. diſt. 25. §. 44. in reſp. ad 4*) & ipſe propugnator prædictæ relationis, nimirum *homines juſtificati nulla eſſe opera tantum moraliter bona: ſed quid laudabiliter ac bene moraliter fit, totum id actu aut virtute tendere in finem ſupernaturalem, juxta præceptum Apoſtoli: omnia in gloriam Dei facite*: e converſo vero (quod idem Auctor ibidem reticet) quidquid actu aut virtute non tendit in finem ſupernaturalem, eſſe moraliter loquendo defectuoſum & malum, ſicut hucuſque ſatis a nobis probatum. Porro autem, admiſſis hujuſmodi corollariis, quonam ſucceſſu poſſint Adverſarii noſtri, cum reliquis Catholicis Theologis juncti, refellere & inſectari Bajum, totamque Novatorum cohortem, eo quod *veluti commentitiam* explodant *obſervantiam Divinæ Legis, quantum ad præceptorum operum ſubſtantiam tantum*, ac ſimiliter rejiciant *opera dumtaxat moraliter bona* (*nu. 329. & 346.*) penes æquos rerum æſtimatores judicium eſto.

360. *Quarto* tandem, quod attinet ad *Difficultates*, quas ſolent Adverſarii obtendere, eas in ſuperioribus tribus membris hujus controverſiæ, tametſi aliud agentes jam inſinuavimus magna ex parte, ac ferme diluimus, quare ut datam (*nu. 327.*) fidem exſolvamus, brevibus expediemus poſtremum iſtud membrum, quod alioquin ceteris prolixius eſſe deberet. In primis ad tres D. Pauli ſententias omnium ore tritas confugiunt, quibus nihil videtur evidentius, nihil validius ad firmandum præceptum de jugi, ac univerſali operum relatione. *Sive manducatis, ſive bibitis, ſive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite* (*1. Cor. c. 10.*) *Omnia veſtra in charitate fiant* (*ib. c. 16.*) *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jeſu Chriſti, gratias agentes Deo, & Patri per ipſum* (*ad Coloſſ. c. 3.*) Reſpondeo; caute, quæſo, utantur ſententiis iſtis, neque in ſolo hæreant verborum cortice, ſecus enim (cum Paulus in ſecunda præſertim *charitatem* abſolute, & indefinite nominet, adeoque proprie dictam charitatem videatur intelligere, ſicuti alibi paſſim) Sectarii melioris forſan argumentationis genere amplius quid exinde elicient, quod jam ab Eccleſia proſcriptum (*n. 229*) ſcilicet *ſolam charitatem chriſtiano modo facere actiones chriſtianas per relationem ad Deum, & Jeſum Chriſtum &c.* Itaque ſi certum eſt, effata illa Paulina non tam ſecundum extimam ſpeciem ſumenda, quam ſenſu aliquo intelligenda penitiore, atque aliis tum B. Pauli, tum ceterorum Scriptorum Canonicorum doctrinis attemperato, præ oculis habeantur quatuor illa ſuprema officia, quæ ibidem ab Apoſtolo, alio & alio ſenſu, Chriſtianis inculcata credi poſſe (*num. 356.*) monuimus. Conſulatur itidem aureus D. Bonavent. textus (*n. 350.*) in quo veluti in tabula graphice expreſſos cernere eſt ſenſus omnes, quos ab eodem Apoſtolo deſignatos concipere licet.

361. Sane mirandum ſummopere, quod qui inter Paulinos Interpretes omnium judicio maxime emmerunt, Chryſoſtomus videlicet, & Aquinas, in illis locis interpretandis peculiarem operum relationem, ab actibus proprie dictæ charitatis, necnon a morum honeſtate prorſus diſtinctam, ſi eam D. Paulus Fidelibus revera præcepiſſet, nuſpiam agnoverint, memorarint, in apricum protulerint. Numquid chariſma interpretandi ejuſmodi ſententias ſolis reſervabatur Theologis, quibuſcum nos amice nunc diſputamus? Aquinatis expoſitiones ad utriuſque Epiſtolæ textus, quæ ſunt de *habituali & implicita* operum relatione, jam (*num. 353.*) recitavimus ex ipſius *Lect. 7. ad c. 10. 1. Corinth.* Neque diſcordant quæ (*Lect. 3. in c. 3. ad Coloſſ.*) addit; hic enim præmiſſo utroque textu Apoſtolico: *ſive manducatis &c. omne quodcumque facitis &c.* ſic pergit. *Quidam dicunt, quod hoc eſt conſilium; ſed hoc non eſt verum: ſed dicendum eſt, quod non eſt neceſſarium, quod omnia in Deum referantur actu, ſed habitu; qui enim facit contra gloriam Dei, & præcepta ejus, facit contra hoc præceptum: venialiter autem peccans non facit contra hoc præceptum ſimpliciter: quia, licet non actualiter, tamen habitualiter refert omnia in Deum*; nempe & quatenus abſtinendo a mortalibus cenſetur retinere charitatem, quæ habitualiter ordinat in Deum; & quatenus præcepta Dei graviter non violando, ſimpliciter honeſtate quoque morum pollere præſumitur, ob quam ſeries actionum ejus refertur in Deum *habitualiter & implicite* (ſive, ut aliqui ajunt, *virtualiter*) demptis venialibus noxis, ſine quibus præſens vita eſſe non poteſt, ordinarie loquendo. Atque hoc loco obiter notari volo captioſam argumentandi formam a genere ad ſpeciem, quam videntur affectare quidam ex Adverſariis, dum prima duntaxat iſtius textus verba producunt, ut probent non meri conſilii, ſed præcepti eſſe ſingularem illam relationem operum, pro qua ipſi decertant. Utique, Angelico interprete, verba Apoſtoli exponenda de præcepto obligante: at extendendum ne hoc præceptum ad quamlibet promiſcue relationis ſpeciem, & ad quodlibet tempus? minime gentium: illam ſolummodo relationem duplicem aſſicit ex Angelico, quæ *actu, vel habitu fit*; nimirum *actualem explicitam*, quando urget mandatum maximum divinæ dilectionis, & *habitualem implicitam* extra ejuſdem mandati circumſtantias.

362. Expoſitiones itidem Chryſoſtomi conſiderantis verba Apoſtoli extra certa illa tempora, quæ ſpeciales exigunt actus dilectionis erga Deum, non ſunt niſi de *habituali* operum relatione; eæque non oſcitanter, aut arbitrarie prolatæ, ſed potius ſagaci peritia, ſummaque ſapientia ex ſcopo, & contextu Apoſtolico expreſſæ. Lege ſingulas tres S. Doctoris homilias (*25. & 44. in 1. Corinth. c. 10. & cap. 16. itemque 12. in c. 3 ad Coloſſ.*) & palam deprehendes, ipſum ex Paulinis ſententiis de cunctis operibus *in charitate, & ad gloriam Dei* faciendis, hæc unice inferre, & Fidelibus inſinuare, ut ſcilicet a vitiis, pravis conſuetudinibus, ſcandalis caute abſtineant, & bonis actibus, quibus præſertim proximus juvatur, ſedulo incumbant. Quod ſi eum legendi laborem detrectas, aures ſaltem accommoda verbis, quæ nos ex iiſdem locis nunc proferimus. *Non auditis Paulum dicentem: quidquid faciatis, ſive comedatis, ſive bibatis, ſive aliquid faciatis, omnia ad gloriam Dei facite? vos autem ad maledicentiam, & ignominiam* (*hom. 12. ad Col.*) ob veſtras ſcilicet ſcurrilitates, laſcivias, ebrietates, quas ibidem acriter inſectatur. Rurſus (*hom. 44. ad Corinth.*) *Omnia veſtra in charitate fiant. Paulus hoc dicens illos tangit, ut qui ſeditionem agerent . . . Quid eſt illud: omnia in charitate? ſive quiſpiam increpat, inquit, ſive impe-*

imperat, ſive paret imperio, ſive diſcis, ſive doces; omnia cum charitate. Nam & cuncta, quæ dicta ſunt, ideo contigerant, quod charitas neglecta fuiſſet; nam ſi ea non fuiſſet neglecta, non fuiſſent inflati, non dixiſſent: ego ſum Pauli, ego vero Apollo: non foris judicio contendiſſent: ille uxorem patris non accepiſſet: non fratres infirmos contempſiſſent: hæreſes non habuiſſent: propter chariſmata inanem gloriam non concepiſſent: Propterea dicit, omnia cum charitate fiant. Quare Chryſoſtomo interprete, Paulus non aliud præcipere videtur, quam quod dixerat paullo ante (*c.* 14. *v.* 1. & 40.) iis verbis: *ſectamini charitatem: omnia honeſte, & ſecundum ordinem fiant*: quod quidem idem eſt ac dicere; ſemper ſervetur inviolate *honeſtum & decorum omnium dictorum, & operum, ut deceat quod agatis, & conveniat, & quadret ſibi ordo vitæ veſtræ* (uti D. Ambroſius loquitur *lib.* 1. *de Offic. c.* 19. 45. *& ſeq.* tale honeſtum ac decorum pulchre deſcribens) atque chriſtianæ charitatis regulæ potiſſime cuſtodiantur, ita ut vita veſtra ab iis nulla in re diſcrepet: quippe ipſa eſt *vinculum perfectionis, & radix fonſque bonorum*, ut ex eodem Apoſtolo ait ibidem Chryſoſtomus.

363. A Divo Paulo provocant Adverſarii ad Eccleſiaſticos Patres, ceu ad probatiſſimos Divinarum Litterarum interpretes, ſanæque doctrinæ moralis Magiſtros, præſertim ad Ambroſium, Baſilium, Auguſtinum, Bernardum, alioſque, qui generale præceptum ex charitate jugiter operandi, quantum humana ſinit conditio, totumque vitæ ordinem ad Deum ſupernaturalem finem dirigendi, agnoſcunt divinitus nobis intimatum per os Pauli, in quo Chriſtus loquebatur. *Præcipit Apoſtolus, dicens: omnia veſtra in charitate fiant*, inquit, (*lib. de corrept. & grat. c.* 3.) Auguſtinus. Reſpondeo. Bene eſt. Sed nihil exinde contra nos: ſi quidem credere par eſt, Sanctos Patres nihil enuntiare voluiſſe præter id quod ab Apoſtolo, cujus verbis ſuas conſtruxerunt ſententias, fuit conſtitutum: Apoſtolum autem placitis noſtris nullatenus repugnare (*n.* 360. *& ſeq.*) jam confectum eſt. Itaque ſicuti Adverſarii locutiones Patrum, interdum valde amplas, & juxta apparentem vocum ſignificationem ultra quam ipſi cupiunt, tendentes, coguntur exponere in ſenſu mitiori; exigendo ſcilicet loco charitatis proprie dictæ inferiorem quemdam affectum amoris benevoli, præcepsi obligationem ad veniale peccatum reſtringendo, ac labem prætermiſſæ relationis in ſolum hominem refundendo, ne *litteræ*, ut ait Paulus, *occidenti* inhærentes deſtituantur *ſpiritu vivificante*, & approbare videantur quod ex prædictis locutionibus directe inferunt Novatores in Chriſtianæ fidei perniciem: ita prorſus & nos eaſdem ſenſu accommodo & exploratis apud univerſam Eccleſiam doctrinis probe reſpondere, accipiendas arbitramur, juxta generalia principia (*num.* 356.) jam producta; quoniam propoſitum ab Adverſariis ſyſtema in animum noſtrum pervadere non poteſt, utpote quod videtur nobis & periculis plenum (*n.* 357. *& ſeq.*) & alienum a mente præcipuorum Magiſtrorum veteris ſcholæ (*n.* 349. *& ſeq.*) quos Eccleſiæ divinitus datos ſuſcipimus, veluti locum tenentes Sanctorum Patrum, quibus ſucceſſerunt. Ceterum, ut de ſolo Auguſtino ſpeciatim quidpiam addamus, ſatis declarat, Apoſtoli juſſa impleri poſſe ſola *habituali* operum relatione extra eas temporum circumſtantias, quæ nos urgent ad Deum diligendum *explicitis* charitatis actibus. Nam (*Concion.* 2. *in Pſ.* 34.) hæc ſcribit: *Suggero remedium, unde tota die laudes Deum, ſi vis: Quidquid egeris, bene age, & laudaſti Deum: Quando cantas hymnum; laudas Deum: lingua tua quid agit, niſi laudat conſcientia tua? Et quoties tu ceſſaſti ab hymno cantando, diſcedis ut reficiaris, noli ebriari, & laudaſti Deum; diſcedis, ut dormias, noli ſurgere ad male faciendum, & laudaſti Deum: negotia agis, noli fraudem facere, & laudaſti Deum. Agrum colis, noli litem movere, & laudaſti Deum. In innocentia operum tuorum præpara te ad laudandum Deum tota die.* Junge igitur Auguſtinum Chryſoſtomo, pari modo Apoſtolum explicanti; & perſuade tibi, nec reliquos Patres a Luminaribus iſtis diſcrepare.

364. Nihil porro eſt, de quo magis ſibi plaudant Adverſarii poſt allatas Scripturarum, Patrumque auctoritates, quam de Angelici Doctoris patrocinio: ſiquidem conſtat, ipſum ex profeſſo plurimis in locis Paulinas ſententias de operum in Deum relatione minutatim examinaſſe, ac ſubinde perſpicuis loquendi formulis ea docuiſſe, quæ ad eorum cauſſam mirum in modum facere videntur: ejus generis præſertim ſunt ſequentia iſta, 1. ſcribit (1. 2. *qu.* 102. *art.* 6. *ad* 7.) *Cæleſtis intentio omnibus operibus noſtris debet adjungi*, 2. (2. 2. *q.* 89. *art.* 4. *ad* 3.) *Omnia, quæ facimus, debemus in Dei reverentiam facere.* 3. (2. 2. *q.* 83. *art.* 4. *in corp.*) *Deſiderium charitatis in nobis debet eſſe continuum vel actu vel virtute, manet enim virtus hujus deſiderii in omnibus, quæ ex charitate facimus: omnia autem debemus in gloriam Dei facere, ut dicitur* 1. *Cor.* 10. *Et ſecundum hoc deſiderium oratio debet eſſe continua.* 4. Poſteaquam inconcuſſi principii loco ſtatuit verba Apoſtoli, non merum conſilium, ſed præceptum proprie dictum continere, adeoque *ex præcepto nos teneri omnia in gloriam Dei facere* (1. 2. *q.* 6. 60. *art.* 1. *& q. unic. de Charit. art.* 11. *& lect.* 3. *in c.* 3. *ad Coloſſ.*) modum huic præcepto ſatisfaciendi in hoc ſitum eſſe ex mente Apoſtoli determinat; videlicet ut quis primo *actualiter* per explicitum dilectionis actum ſe, ſuaque omnia in Deum referat, dein ea, quæ peragit deinceps, ad ipſum Deum *virtualiter* ordinet, & ita quidem ut hæc *virtualis* ordinatio conſequens prudenti judicio cenſeatur fieri *vi* antecedentis relationis *actualis expreſſæ*, atque idcirco alia relatio operum, quæ dici ſolet *habitualis*, minime ſufficiat. Hæc plane Angelicus, nec uno in loco, aut veluti per tranſennam; ſed conſulto, exerte, & conſtanter tribus in locis (*qu. un. de car. art.* 2. *& in* 2. *Sent. diſt.* 40. *q.* 1. *art.* 5. *ad* 6. *& 6. & opuſc.* 18. *de Perf. vit. ſpirit. c.* 5.) quemadmodum apparet ex ejus Textibus, quæ ipſi nos (*n.* 340. 342. 352.) recitavimus.

365. Verum enimvero, quamquam ex iſta doctrinarum ſerie acrius certamen nobis naſcatur, ea tamen nos fatigare aliquatenus poteſt, expugnare penitus non poteſt; quoniam ſi & alia plura ab Angelico Doctore exarata, quæ hic Adverſarii prætereunt, ſerio perpendantur, riteque diſponantur, tantum virium hinc nobis accedit, ut propriis munimentis poſſimus conſtanter nos tenere. Quæ ad hunc ſcopum neceſſario ſunt animadvertenda, mox præmittamus: inde talibus inſtructi prænotionibus calamum vertamus ad

oppo-

oppoſitos Textus ſingulatim explicandos ita quidem, ut nullum eorum cauſſæ noſtræ reipſa nocere, quilibet Lector partium ſtudio ſolutus poſſit cognoſcere. Primo, Angelicus agnoſcit quidem in Apoſtolicis verbis, *omnia ad gloriam Dei facite*, præceptum referendi in Deum cunctas actiones; at non ad quamlibet prorſus relationis ſpeciem, quæ concipi poteſt, extendit tale præceptum: nam duas ipſe aperte nominat: quarum alteram meri conſilii, alteram nec præcepti, nec conſilii eſſe docet. Hoc poſito fieri poteſt, ut ne querelationem aliam ab Adverſariis noſtris propugnatam comprehenderit ſub illo præcepto: reapſe autem non comprehendiſſe hinc nos deducimus, quia iſti omiſſionem relationis actualis aut virtualis in Deum propter ſe dilectum ajunt in quovis caſu eſſe duntaxat venialem: Angelicus vero omiſſionem relationis, quam præcepto ſubjicit, monet aut mortalem, aut venialem eſſe poſſe. Quare, ut (*num.* 361.) adnotavimus, ex hoc præciſe, quod Angelicus relationem operum in Deum generaliter commendans dicat, eam eſſe, non meri conſilii, ſed præcepti, minime conſequitur, S. Doctorem eadem plane cum Adverſariis noſtris ſentire, niſi hi demonſtrent aliunde, illam ab eo deinceps declaratam fuiſſe eodem prorſus modo, quod ab ipſis nunc proponitur: quod ex mox dictis falſum eſſe perſpicitur.

366. Secundo, Angelicus obſervat illud ipſum relationis præceptum habere duplicem quaſi formam ita ſcilicet, ut negativum ſimul & affirmativum reputandum ſit, non eo quidem ſenſu, quo Adverſarii noſtri ſolent ſimiliter ipſum denominare, ac deſcribere; (*n.* 355.) ſed hoc alio longe diverſo, quatenus nempe vetat quidpiam facere contra Dei gloriam, ſimulque jubet ad Deum aliqua ratione ordinare opera, quæ fiunt: atque utroque quidem iſto ſenſu intellexit ipſe tale præceptum, produxitque variis in locis juxta varietatem thematum, de quibus diſſerendi occaſionem habebat. Tertio, idem præterea Apoſtoli præceptum, conſideratum qua affirmativum, mente ſua contulit cum Divinis præceptis diverſæ claſſis, videlicet nunc cum ſpeciali mandato ad ſolam charitatem, qua Deus ſuper omnia diligendus, ſpectante; tumque relationem operum actualem explicitam illud præferre dixit: nunc vero cum generali ſerie variorum mandatorum reliquas virtutes pertinentium: tumque relationem operum habitualem & implicitam deſignare docuit. Ex quo ſequitur, Angelico ratum fuiſſe, Apoſtoli præceptum quaquaverſus acceptum non eſſe niſi confirmativum Divinorum mandatorum ita quidem, ut idem Apoſtolus cenſendus ſit nihil plus, aut minus Fidelibus inculcaſſe, quam quod in nova lege ab ipſomet Chriſto Domino conſtitutum reperitur. Quarto denique, ſenſit Angelicus Doctor, in iiſdem plane operibus honeſtis, quæ ab homine Chriſtiano in juſtitia Domino ſuo fideliter deſerviente peraguntur, geminam relationis ſpeciem ſimul concurrentem notari poſſe, facta diverſa conſideratione; nempe relationem tum habitualem proprie dictam (*n.* 340) cum virtualem preſſe ſumptam, hoc eſt (*num.* 336.) actualem implicitam continuatam: quod quidem factu poſſibile fore nemo negabit, noſque exemplo maniſeſto (*num.* 341.) jam declaravimus.

367. Singulas iſtas quadruplicis generis obſervationes modo præmiſſas, non veritati tantum, ſed & menti Doctoris Angelici eſſe perquam accommodatas, oſtendunt ipſius ſcripta, ex quibus nos hanc eamdem ad rem decerpſimus potiora teſtimonia, ſparſim inſerta præſenti controverſiæ. Pro tertia Obſervatione, quoad *priorem* partem de relatione actuali, neceſſaria ex præcepto Apoſtolico reſpiciente Divinum mandatum charitatis, valet textus 1. 2. *q.* 100. *ar.* 10. (*n.* 332.) & *in* 2. *Sent. diſt.* 40. *ar.* 5. (*n* 342) quoad *poſteriorem* partem de habituali relatione, ſufficiente juxta præceptum Apoſtoli ſpectantis Divina mandata reliquarum virtutum, textus *lect.* 7. *in* 1. *Chorin.* (*n.* 353.) & 2. 2. *q.* 69. *art.* 1. paullo infra a nobis recitandus in reſponſione ad Objectionem ultimam. Quoad *utramque* ſimul partem de prædicta gemina relatione, disjunctive habenda juxta diverſas temporum circumſtantias, textus *lect.* 3. *de Coloſſ. n.* 339) & *opuſc. de Perf. vit. ſpir.* (*n.* 352.) Pro quarta Obſervatione inſerviunt textus *q. un. de Car. art.* 11. (*num.* 340.) & præcitati *opuſc. de Perf. vit. ſpir.* Obſervationem vero primam, ac ſecundam confirmat unicus iſte textus (*in Sent. diſt.* 40. *art.* 1. *q.* 1. *ad* 7.) ubi S. Doctor hæc ſcribit. *Quod dicitur, omnia in gloriam Dei facite, poteſt intelligi dupliciter; vel affirmative, vel negative: Si negative, ſic eſt ſenſus: nihil contra Deum faciatis: & hoc modo præceptum eſt: & ſic præceptum hoc præteritur vel per peccatum mortale, quod contra Deum ſit, vel per peccatum veniale, quod præter præceptum, & præter Deum ſit. Si autem intelligatur affirmative, hoc poteſt eſſe dupliciter: aut ita, quod actualis relatio in Deum ſit conjuncta actioni noſtræ in virtute, ſecundum quod virtus primæ ordinationis manet in omnibus actionibus ſequentibus, ſicut & virtus finis ultimi manet in omnibus finibus ad ipſum ordinatis: & ſic adhuc præceptum eſt, & contingit omiſſionem ejus eſſe venialem, vel mortalem, ſicut dictum eſt: aut ita, quod ordinatio actualis in Deum ſit actu conjuncta cuilibet actioni noſtræ; & ſic poteſt intelligi dupliciter, vel diſtributive, vel collective. Si diſtributive, ſic eſt ſenſus; quamcumque actionem facitis, melius eſt, ſi eam actu in Deum ordinetis; & ſic eſt conſilium. Si autem ſumatur collective, ſic eſt ſenſus; omnia opera veſtra ita faciatis, quod nullum eorum ſit, quin actu in Deum ordinetis; & hoc nec præceptum, nec conſilium eſt: ſed finis præcepti, ad quod per impletionem præceptorum pervenitur: ſic enim Sancti in patria actus ſuos in Deum referunt.* Jam vero omnibus hiſce præſidiis inſtructi depromptas contra nos ex variis Angelici Textibus (*n.* 364.) difficultates penitus eliquare aggrediamur.

368. Reſpondeo igitur ad *primum* Textum Angelici Magiſtri. Cum *cæleſtem intentionem omnibus operibus noſtris adjungendam* dicit, non deſignat explicitam illam in Deum propter ſe dilectum relationem, actualem aut virtualem, quæ adverſariis noſtris cordi eſt; ſed duntaxat propugnat univerſim neceſſitatem *honeſti* finis extrinſeci, quem quilibet noſtrum deliberate agens debet (*n.* 300.) actionibus ſuis præfigere: vel appetendo ipſam objectivam bonitatem rerum (*nu.* 319.) circa quas agit, ſi eæ ſint ex proprio genere bonæ: vel ſpectando aliam adventitiam bonitatem, ſi ſint ſecundum ſpeciem indifferentes, ut liquet exemplo (*num.* 305.) adducto. Statim ac enim morali hone-

honeſtate ad agendum quis permovetur, is vere dicitur intentionem habere ſenſu aliquo *cæleſtem*, quatenus nempe honeſtas humanarum actionum inchoata tendit per ſeſe, eodem Angelico teſte (*n.* 323.) in *conſummatam perfectionem*, hoc eſt, in Deum omnis honeſtatis fontem; facitque, ut etiamſi is, qui agit, forte de Deo non cogitet, alii cernentes ejuſmodi opera glorificent, aut certe glorificare poſſint Patrem noſtrum, qui in cælis eſt, quemadmodum Angelicus ipſe (*n.*353.) Auguſtino præeunte explicavit Apoſtolum, præcipientem nos *quærere Dei gloriam*, & *omnia facere ea intentione, ut Deus laudetur, & glorificetur*. Itaque S. Doctor nominando *cæleſtem* illam intentionem, quam loco citato notat fuiſſe a Deo inſinuatam Hebræis per *hyacinthinas vittas, quæ eorum pallii inſerebantur divino mandato*, quemcumque diſtorrum, aut pravum operandi finem, in quem carnales Judæi facile propendebant (*n.* 287.) ſolummodo excluſit, minime vero honeſtum alium finem reliquarum virtutum a charitate diverſarum: quippe, fatente ipſo Angelico cum priſcis melioris notæ Magiſtris (*n.*332. & *ſeq.*) in hujus vitæ decurſu ex temporis circumſtantiæ ſæpe incidunt, in quibus *modus charitatis* univerſim ac indefinite conſideratæ, *non cadit ſub præcepto*, adeoque prorſus inculpata eſt obſervantia aliorum mandatorum ex fine proximo ceterarum virtutum. Sane ſi quis chriſtiana ſpe confortatus indicato tempore inclinaret cor ſuum ad faciendas juſtificationes propter retributionem cæleſtem nulla prorſus charitate, ſeu benevolo amore ejus actiones imperante, aut concomitante, numquid ille foret cenſendus expers *cæleſtis intentionis* ab Angelico requiſitæ, aut peccati arguendus ob omiſſam ulteriorem actionum in Deum relationem? minime; uti colligere eſt ex Tridentino Concilio (*ſeſſ. 6. can.* 31.) atque ex damnatione propoſitionis (*Ord.* 22.) facta ab Alexandro Papa VIII.

369. Ex prædictis valde prona erit reſponſio ad *ſecundum* Textum. Sicuti intentio indeliberate agentibus reputatur ſufficienter *cæleſtis*, ſi ſit implicita ſeu habitualis, fundata nimirum in honeſtate operum conditione ſua in Deum tendentium; & tunc ſolum debet eſſe explicita, & ordinata ulterius ad finem ſupernaturalem, quando oportet ſpecialibus charitatis actibus Deum diligere: ita intentio operandi *in Dei reverentiam* debet eſſe explicita & formalis, vel actu vel virtute, quoties opus eſt aliquem religionis actum elicere, v. g. recitare officium, ſacrificium litare, ſacram ſynaxim ſumere, jurare, adjurare &c. ubi vero nulla adeſt neceſſitas operandi ea, quæ religionis ſunt, tunc ſufficit implicita intentio Deum honorandi honeſtate actionum ex motivo cujuſvis promiſcue virtutis productarum; prout jam declaratum ab Angelico (*num.* 353.) & Auguſtino (*n.* 363.) Ratio utriuſque partis eſt, quia tum Charitatis, tum Religionis præceptum eſt affirmativum; adeoque non *ad ſemper* obligans. Porro dum idem Angelicus ait, *omnia* in Dei reverentia n facienda, ſi de explicita relatione operum accipiatur, cenſendus eſt illam exigere in ſola hypotheſi, quæ nos adigit aliquem religionis actum elicere; quia nimirum, cum finis proximus hujuſce virtutis inter morales omnes præſtantiſſimæ ſit Deo honorem deferre, actus ad ipſam minime ſpectabit, niſi agens talem finem aliquo modo reſpiciat. Hinc loco citato ſolide elidit hanc difficultatem contra juramenti dignitatem propoſitam: *finis religionis eſt reverentiam Deo exhibere; hic non eſt finis juramenti, ſed potius aliquod verbum confirmare: ergo jurare non eſt actus religionis*: dicendo: *omnia, quæ facimus, debemus in Dei reverentiam facere; & ideo nihil prohibet, ſi in ipſo quod intendimus hominem certificare, Deo reverentiam exhibeamus*: quaſi diceret, ubi de exercendis religionis actibus ſit ſermo, palam eſt illos ad Dei honorem eſſe peculiariter dirigendos: nihil porro impedit, quo minus ad hujuſmodi finem dirigatur juramentum; etiam dum per illud cupimus certos reddere alios homines de veritate noſtrarum aſſertionum, adeoque jurandi actum religioſum efficiamus: Nihil igitur hæc Angelici doctrina ad ſcopum Adverſariorum facit, niſi forſan velint evincere, modum religionis cadere ſub præcepto univerſæ Divinæ Legis, ſicuti olim de charitate philoſophabantur nonnulli Theologi (*n.* 331. & *ſeq.*) ab ipſo Angelico refutati.

370. Ad *tertium* Textum apta ſimiliter reſponſio in promptu eſt, tametſi extima ſpecie videatur plane decretorius ad firmandam contrariam cauſſam. *Deſiderium charitatis, ex quo procedere debet oratio, & ſecundum cujus continuationem dicitur quis continue orare*, juxta Angelicum loco citato, aliud non eſt (uti unus etiam ex noſtris Adverſariis exponit, ſcilicet Franciſcus Sylvius *Comment. ad eum Artic.*) quam deſiderium ſalutis rerumque ſalutarium, ſeu beatitudinis & mediorum ad illam conducentium; tale enim deſiderium vim orationis complectitur, Pſalmiſta teſtante (*Pſ.* 9.) *Deſiderium pauperum exaudivit Dominus*. Hoc poſito, ſequentium verborum Angelici (*deſiderium charitatis in nobis debet eſſe continuum vel actu, vel virtute: manet enim virtus hujus deſiderii in omnibus, quæ ex charitate facimus: omnia autem debemus in gloriam Dei facere, ut dicitur* 1. *ad Cor.* 10. & *ſecundum hoc oratio debet eſſe continua: unde Auguſtinus dicit ad Probam: in ipſa fide, ſpe, & charitate continuato deſiderio ſemper oramus*) iſte eſt genuinus ſenſus: hoc deſiderium ſalutis debet in nobis jugiter durare: Idque ſpectata etiam præſenti conditione noſtra, Deo opitulante facile continget, ſi ipſam ſalutem ſeu beatitudinem ardenter optaverimus ſæpe ſæpius, & aliunde, quæ producimus opera juxta proprium vitæ inſtitutum, ex affectu charitatis ordinaverimus in eumdem finem: hujuſmodi vero operibus oportere nos conſtanter vacare, quo optatæ ſalutis negotium feliciter perficiatur, liquet ex Apoſtolo adhortante, ut omnia ad Dei gloriam faciamus. Hæc, aut ſimilia Angelicus, cui utique juxta talem ſcopum idem prorſus ſunt, *omnia ad Dei gloriam facere, & operari omnia ex charitate*: exinde tamen nihil eruitur, quod vel nos feriat, vel Adverſarios juvet. Nam textu Apoſtoli non utitur, ut probet nos *peccare*, ſi quovis tempore opera noſtra non referamus in Deum ex affectu charitatis; ſic enim modus charitatis caderet indefinite ſub præcepto Divinæ Legis, quod ipſe alibi negat; ac præterea opera eſſent referenda ex charitate theologica proprieque dicta, de qua ibidem loquitur, atque ſub gravi obligatione, quam eadem charitas, ubi ipſius uſus præcipitur, ex ſuo genere importat: quorum neutrum Adverſarii audent aſſerere. Sed cum textum

ſenſu

ſenſu quaſi accommodatitio aſſumit dumtaxat ad oſtendendum neceſſarium influxum theologicæ charitatis in omnia opera vere *meritoria* conſummatæ ſalutis, hoc eſt æternæ gloriæ: quod nos quoque (*num.* 325. & 356.) ſerio propugnavimus duce ipſo Angelico.

371. Ad *quartum* Textum, ſive ad poſtremam objectionem ex pluribus Textibus idem ſonantibus conſtructam, ſic reſpondendum arbitramur juxta ea, quæ hunc in finem (*n.* 358. & *tribus ſeq.*) prænotavimus. Tota vis argumenti nobis oppoſiti in hoc ſita eſt, quod Angelicus conſtanter edicat, præceptum Apoſtolicum litteraliter preſſeque ſumptum duo hæc involvere: unum, ut ſtatuto tempore homo actualiter per explicitum dilectionis actum, ſe, ſuaque omnia in Deum referat: alterum, ut opera univerſa, quæ deinceps facit, ordinentur in Deum virtualiter, hoc eſt vi præcedentis actualis relationis, & non mere habitualiter, quæ quidem ſunt ea ipſa, quorum neceſſitatem tuentur noſtri Adverſarii. Reſpondeo adhibita diſtinctione. Angelicus pro tempore *poſteriori* ad actum formalis dilectionis requirit, tamquam ex Apoſtolico præcepto neceſſariam *ad non peccandum*, relationem operum *virtualem*, præciſe ratione *ſui*, quatenus virtualis eſt, & habituali ſeu implicitæ oppoſita, nego: eandem requirit ſolummodo ratione *mandati* maximi de dilectione, pro *priori* tempore identidem obligantis, concedo. Ergo extra tempus, in quo urget affirmativum hoc mandatum, ſatis non eſt, ſi homo, qui illud rite jam implevit, referat opera ſua in Deum dumtaxat *habitualiter*, rurſus diſtinguo: ſi ſumatur relatio *habitualis* in ſenſu familiari priſcis Scholæ Theologis differentibus de merito bonorum operum, ſcilicet pro pura concomitantia habitus charitatis cum actibus qui ab homine habente eumdem habitum fiunt, aut fieri poſſe concipiuntur (*n.* 340.) concedo: ſi accipiatur in ſenſu nunc apud Morales Theologos frequentato pro relatione indivulſa ab operibus honeſtis, ſeu completam in genere moris bonitatem complectentibus, nego conſequentiam. Ne videamur talia confingere more Sophiſtarum ad difficultatem mere eludendam, præſtabit Angelici mentem magis aperire, ac ſtabilire: quem in finem velim unice obſerves, *virtualem* inter, & *habitualem* relationem iſtud verſari diſcrimen: quod habitualis, utpote pendens a ſola honeſtate operum attribuitur homini operanti; etiamſi antecedenter nullum elicuerit formalis dilectionis actum ad ſe, ſuaque omnia in Deum ordinanda: virtualis vero, ut nomen hoc ſuum tueatur, neceſſario eumdem actu præceſſiſſe ſupponit. Unde omnis relatio operum in Deum virtualis eſt etiam habitualis, non vice verſa.

372. In primis Angelicus, ubi eam poſtulat relationem, qua poſteriora opera hominis bonum operantis cenſeantur morali judicio referri in Deum *virtualiter*; ſeu vi prioris actus quo idem homo Deum ſuper omnia dilexit, totamque vitam ſuam ad Deum ordinavit, reapſe exigit relationem operum habitualem, quæ in virtuali mox deſcripta includitur, quatenus non niſi honeſta opera poſſunt ad Deum ordinari: ſed hanc relationem vult ſimul eſſe debere virtualem ſenſu explicato; ſolum ut innuat, neceſſitatem nobis impoſitam crebro Deum diligendi ſpecialibus actibus: quam quidem dilectionem in nobis præceſſiſſe ſignum certum & evidens eſt, quotieſcumque ſubſequentia opera noſtra poſſint vere dici in Deum ordinata relatione, non tantum habituali & implicita ob ipſorum operum honeſtatem, ſed etiam virtuali, quæ juxta nominis ethymon vim prævii actus, ſcilicet relationis explicitæ, præſefert tamquam ſui cauſſam. Quare hoc totum & unicum eſt, quod aliis verbis breviter perſtringit (*qu. unic. de Car. art.* 11. *in reſp. ad* 1.) *quod omnia virtute referantur ad Deum, hoc pertinet ad perfectionem charitatis, ad quam omnes tenentur*: & (*in reſp. ad* 2.) ubi præceptum Apoſtoli conſiderat, prout eam perfectionem charitatis omnibus neceſſariam inculcat: *cum aliquis ſeipſum ordinat in Deum, ſicut in finem*, actu ſcilicet formalis dilectionis, *in omnibus, quæ propter ſeipſum facit, manet virtute intentio ultimi finis, qui Deus eſt, unde in omnibus mereri poteſt, ſi charitatem habeat: hoc igitur modo Apoſtolus præcipit, quod omnia in Dei gloriam referantur.* Itaque Angelicus, ſi aliis verbis paraphraſtice exponatur, hæc videtur dicere: laudo quidem habitualem implicitamque relationem operum ad Deum in iis, qui virtuti inſudant, quippe eſus, potus, & alia, ubi recte fiunt, laudes Dei ſunt, etiamſi vox ſileat: nihilominus volentibus Divina, & Apoſtolica præcepta cumulate adimplere eſt præterea neceſſaria relatio virtualis: hoc eſt, ea relatio habitualis fundata in honeſtate operum debet, quoad peccatum vitandum & perfectionem cunctis Chriſtianis neceſſariam habendam, prodire interdum ex aliquo ſpeciali actu charitatis explicitæ erga Deum: quia, ſi ejuſmodi actus aut ſemper, aut diu a Chriſtianis intermitteretur, ipſi convincerentur prætergredi primum & maximum mandatum Evangelicum de diligendo Deo ex toto corde, nec non præceptum Apoſtolicum, ejuſdem mandati confirmativum, de omnibus operibus ad Dei gloriam faciendis. Hæc plane Angelicus. Quocirca, dum ſubinde (*in reſp. ad* 3.) negat *habitualem* relationem operum *cadere ſub illo præcepto* Apoſtolico Divino, eam vocem uſurpat non in ſenſu noſtro; ſed in alio tunc uſitato (*n.* 340.) prout nempe ſignat meram concomitantiam habitus charitatis cum actibus ab homine juſto productis in quovis honeſtatis genere: quaſi dicat: præceptum maximum charitatis ſeu dilectionis Dei ſuper omnia, neutiquam impletur ſola poſſeſſione habitus charitatis, qui poteſt manere etiam in dormiente, ſed potius frequenti exercitio actuum hujuſce dilectionis, qui vim habent ordinandi ad Deum ſequentem quoque vitæ noſtræ ſeriem, tametſi Deum expreſſe non cogitemus: dummodo non interponantur a nobis peccata, quæ a Deo abducunt & avertunt.

373. Porro ſi talia ſentit Angelicus, integro ejus contextu penſiculate examinato, in proclivi erit deducere iſthæc tria 1. Summam omnis doctrinæ noſtræ, in præſenti tota controverſia expoſitæ, confirmari mirum in modum iiſdem ipſis Angelici textibus, qui primo adſpectu videbantur vel maxime nobis adverſari: quod jam non indiget alia probatione. 2. Hinc magis magiſque labefactari jamdiu ab Apoſtolica Sede profligatam opinationem Moralium illorum Scriptorum, qui de neceſſitate actuali charitatis miſerrime ſenſerunt. Si enim laxiores ii, proprioque genio nimium

indul-

indulgentes Caſuiſtæ, Angelicum Magiſtrum aut legiſſent, aut docentem ſequi voluiſſent, prout ſacratis proprii inſtituti legibus forſan tenebantur; nunquam profecto edidiſſent in Chriſtianæ diſciplinæ perniciem male ſonantes haſce propoſitiones, ab Innocentio XI. ab Alexandro VII. & VIII. poſtmodum proſcriptas. *Sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: hunc homo non tenetur amare neque in principio, neque in decurſu vitæ ſuæ moralis.* Dicito clarius: in decurſu totius qua late patet humanæ vitæ: numquid enim, moralem vitam excipiendo, Dei amatorem faciens, quando naturali ſolum vivens vita aut ineptit infantulus, aut decrepitus jam delirat? *Homo nullo unquam vitæ ſuæ tempore tenetur elicere actum fidei, ſpei, & charitatis ex vi præceptorum Divinorum:* explica, cur? forſitan quia mandatum diligendi non computatur inter præcepta Divina, eo quod primum & maximum in Lege ſit? Si ſaperes, intelligeres utique, quo ſpectent peculiares illæ loquendi formulæ Moyſi divinitus inſpiratæ, ubi primitus mandatum illud (*Deut. c. 6.*) evulgavit, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua: eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque conſurgens: & ligabis ea, quaſi ſignum in manu tua, eruntque, & movebuntur inter oculos tuos, ſcribeſque ea in limine, & oſtiis domus tuæ.* Nunc nega, ſi potes, graviſſimum præceptum Divinum, quod *per ſe* unumquemque hominem obligat, etiam *extra* periculum mortis, ad eliciendos ſæpiſſime in vita, ac ſæpius infra annum, ſpeciales actus dilectionis, ideoque ſpei & fidei ſimul, ac propterea ad pœnitentiam *multum tempus* non differendam, ſi lapſus in lethale peccatum contigerit. *An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei ſemel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus:* heus tandem deſine, offuciis iſtis Moyſes minime flectitur. Neceſſe non eſt, ut tu condemnes, cum Tuba Gentium jamdiu intonuerit (*1. ad Cor. cap. 16.*) *Si quis non amat Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum,* quando ſcilicet, & quo modo par eſt eum a nobis amari, *ſit anathema, maranatha.* Hiſce, inquam, aliiſque ſimilibus commentis refellendis peraccommoda Angelici doctrina.

374. Sequitur 3. eamdem doctrinam ne hilum prodeſſe ſyſtemati noſtrorum Adverſariorum, ſed magis obeſſe multiplici nomine. Nam ſi Angelicus in Textibus præcitatis relationem operum continuatam ſentiret præceptam eſſe, non qua habitualis vere eſt, ſed præciſe qua *virtualis*, atque etiam ratione *ſui*, ſeu independenter a præviis dilectionis actibus, quibus homo ſæpius tenetur ſe totum explicite Deo devovere; tunc hujuſmodi relatio virtualis prodire deberet, non ex imperfecto amore benevolo, ſed omnino ex proprie dicta charitate. Quandoquidem (ut palam eruitur tum ex c. 5. *opuſc.* 18. *num.* 351. tum ex integro *art.* 11. *qu. unic. de car. num.* 270) Sanctus Doctor charitatem nominat abſolute, eamque conſiderat, prout cenſetur omnibus neceſſaria ad ſatisfaciendum Evangelico præcepto dilectionis, ab Apoſtolo Fidelibus ſollicite commendato. Unde ſubdit, meritoria evadere poſſe omnia opera, quæ ab homine habitualiter juſto deinceps fiunt virtute ſuperſtite illius prævii actus, quo Deum ex tali charitate dilexit, atque ad Deum omnia ſua ordinavit. Certum autem eſt, charitatem vere theologicam in Evangelio præcipi, qua Deus & propter ſe, & ſuper omnia diligendus, atque hujuſce charitatis influxum requiri ad opera meritoria cæleſtis gloriæ. Præterea, quod ex mox dictis conſectarium, ſub mortali prorſus peccato eadem virtualis relatio foret neceſſaria; cum graviter obliget præceptum illius charitatis, a cujus virtute illam relationem Sanctus Doctor derivat, in ſingulis locis antea memoratis.

374. Tandem, admiſſa neceſſitate jugis relationis explicitæ ſeu formalis, quæ ſcilicet vel actu vel virtute opera ad Deum ordinat, ſola relatio habitualis implicita, fundata in morali bonitate operum, impar plane foret implendo Apoſtolico præcepto de cunctis actionibus ad Dei gloriam faciendis, extra determinata illa tempora, in quibus oportet diligere Deum ſuper omnia. Atqui Sanctus Doctor id pernegat variis in locis (*num.* 399. 352. & 353.) ubi idem præceptum cumulate a nobis ſervari teſtatur, ſi *vel actu, vel habitu omnia ad Deum referamus,* ſi *Deum ultimum finem habeamus,* ſi *recte cuncta faciendo Deum laudemus,* ſi *nihil contra Dei gloriam, & præcepta ejus faciamus.* Quare ſuppoſita ſufficientia ejuſdem relationis habitualis talibus modis explicatæ, hoc ratiocinio demonſtrat, abſque peccato mortali non poſſe accuſatum veritatem negare, ubi ſecundum juris formam a legitimo judice interrogatur (2. 2. *q.* 69. *art.* 1) *Omne, quod eſt contrarium divinæ gloriæ, eſt peccatum mortale, quia ex præcepto tenemur omnia in gloriam Dei facere: 1. ad Cor. 10. Sed quod reus id, quod contra ſe eſt, confiteatur, pertinet ad gloriam Dei, ut patet per illud, quod Joſue dixit ad Acham: fili mi, da gloriam Deo Iſrael, & confitere, atque indica mihi, quid feceris? Joſ. 7. ergo mentiri ad excuſandum peccatum eſt peccatum mortale.* Satis igitur in aperto eſt genuina mens Angelici Magiſtri, cujus variæ doctrinæ pro varietate argumentorum, quæ ipſi diſcutienda offerebantur, exaratæ, nec rite unquam intelligentur, nec inter ſe apte coæherentes detegentur, niſi ratum ſit, ipſum retuliſſe Paulinum præceptum nunc ad ſpeciale Divinum mandatum dilectionis, nunc ad reliqua Divinæ legis mandata, quibus jubemur in quovis rerum genere declinare a malo, & facere bonum, ſicque Deum jugiter glorificare. Nec inſolens, aut impropria hæc interpretandi ratio, ut unus idemque Textus diverſis ſenſibus litteraliter exponatur. Etenim apud ſacros interpretes in confeſſo eſt, unico Textui perſæpe ſubeſſe poſſe, juxta primariam Spiritus Sancti intentionem, plures ſenſus, nedum accommodatitios, ſed etiam litterales ut patet ex. cauſ. de ea Moyſis ſententia (*Geneſ. c. 1.*) *in principio creavit Deus cælum, & terram,* quæ D. Auguſtino interprete hæc duo dogmata ſimul indicat; nempe nullam materiam ante mundum extitiſſe, & ipſum mundum temporariam habuiſſe originem. Quæ quidem animadverſio ipſum Angelicum minime latuit, cum ſcribat (*part. 1. Summ. qu. 1. artic. 10.*) *Quia ſenſus litteralis eſt, quem auctor intendit; auctor autem Sacræ Scripturæ Deus eſt, qui omnia ſimul ſuo intellectu comprehendit: non eſt inconveniens, ut dicit Auguſtinus, ſi etiam*

ſecun-

ſecundum litteralem ſenſum in una littera Scripturæ plures ſint ſenſus.

376. Reliquum jam eſt, ut ampliſſimæ hujus Controverſiæ vela contrahamus; & quæ ad iſtum Articulum V. adhuc pertinent ſcitu digna, perſequamur, non amplius ſubtiliter diſputando, & quaſi cum hoſtibus digladiando (quod hic facere vel invitos nos compulit neceſſitas) ſed magis pro more noſtro blande enarrando. At numquid nos negantes hactenus *neceſſitatem* jugis relationis operum in Deum, a tot præſtantibus, & pro Domino zelantibus Theologis propugnatam, Evangelicam Legem deſtruximus, quæ ex D. Bonaventura (*in 4. Sent. diſt. 40. art. 1. quæſt. 1.*) *Principaliter habet oculum ad amorem, & ex amore potiſſimum obſervatur?* Abſit, ſed legem ſtatuimus. Quare? quia quod germanæ benignitatis, adeoque cordati etiam Theologi proprium eſſe, indicat idem Bonaventura (*num. 83.*) *Nihil, quam quod conſtitutum eſt ſecundum Divinam legem, edocuimus, nec addendo ad Dei verbum, nec auferendo.* Ceterum, quoniam opinionem eorumdem Theologorum non hoc uno nomine, ut nonnulli faciunt, repudiavimus, quod præceptum imponat nimis moleſtum, & obſervatu impoſſibile; quippe ex laudato Seraphico (*in 3. Sent. quæſt. ult.*) novimus: *potius allevare, quam gravare, quæ faciunt ad charitatis profectum, cujus eſt nos ſurſum levare ad modum pennæ*: idcirco Chriſtianos omnes, eoſque præſertim, quibus cura eſt ſalutem ſuam operandi, & ſedulitas coram Deo ſemper ambulandi, etiam atque etiam hortamur, ut quantum poſſunt, in dies etiam ſingulos, crebris charitatis affectibus cunctas actiones ſuas ad Deum dirigant. Nam ex eodem Doctore (*in 2. Sent. diſt. 31. art. 1. quæſt. 3.*) *Diſtributive & diviſim nullum eſt opus deliberativum, quod a nobis fiat, quod quidem non poſſimus facere propter Deum, & ſi hoc faceremus, melius faceremus, quam quando non referimus.* Tum quia æternæ retributionis præmium (*num. 325.*) non rependitur niſi operationibus, quas amor charitatis informat; unde charitatis ſumma præſtantia, atque utilitas elucet.

SECTIO V.

De Subjecto Moralitatis.

377. SEgregandos eſſe actus vere *humanos* ab iis, qui dumtaxat *hominis* vocantur, palam eſt (*num. 91.*); poſteriores namque ſunt per ſe omnis moralitatis expertes. Exploratum quoque (*num. 98.*) humanos actus univerſe acceptos, aut interiores eſſe, aut exteriores. Nomine *interiorum* eos intelligimus, qui ſolius ſunt voluntatis, quoniam ab ipſa immediate producti. Quare *exteriores* dicuntur univerſi alii, qui ortum trahunt a qualibet potentia a voluntate diſtincta: adeoque etiam intellectuales; etſi enim hi extra animum non ſint, neque inter ſenſibiles computentur: *externi* tamen voluntati ſunt eo ipſo, quod a voluntate proxime non producuntur. Actus humani exteriores, cum ad nutum voluntatis fiant, ſemper conjunguntur cum aliquo voluntatis actu, nempe cum illius ſaltem imperio. Hinc bifariam conſiderari, ac denominari ſolent, puta ſub ratione *objecti*, & *actus*. Quatenus voluntas eos appetit, & imperat, dicuntur ejus *objecta*; quatenus a propriis potentiis producuntur juxta voluntatis imperium, ſe habent ut *actus* illarum; etſi voluntati pariter attribui ſoleant, & affectus voluntatis appellari, quoniam fuerunt imperati a voluntate, quæ principatum obtinet in regno animæ Sic ex. cau. ſacra peregrinatio eſt *objectum* voluntatis, quia a voluntate præſcripta, ac ſimul *actus* virtutis exterioris motricis, quia per hanc perficitur.

378. His prænotatis dico, moralitatem ineſſe poſſe tum interioribus voluntatis actibus, tum exterioribus reliquarum facultatum, quæ voluntati parent. Ratio eſt manifeſta: nam hi omnes pendent a voluntate, cujus præcipuæ ſunt partes in moralitatis negotio juxta doctrinam Articuli II. atque ideo eos vel bonos, vel malos eſſe oportet, prout voluntas in ipſis eliciendis, & imperandis rectæ rationis regulam ſequitur, aut deſerit. Appoſite Scotus (*in 2. Sent. diſt. 42. quæſt. 4*) *Secundum Anſelmum voluntas eſt motor in toto regno animæ, & omnia obediunt ſibi: ſicut ergo voluntas tenetur habere in actu ſuo rectitudinem, ſic tenetur habere illam in aliis actibus exterioribus, ad quos cooperatur, ut motor: ſicut igitur movendo recte potentias inferiores, actus earum ſunt recti rectitudine participata; ita etiam per oppoſitum, movendo non recte, ſunt actus earum non recti.* Ex qua quidem doctrina idem Subtilis Magiſter eruit duo hæc principia Theologica: primum, *peccatum non poſſe eſſe formaliter, niſi in voluntate, vel in actu ejus materialiter*; ſecundum *nullum actum poſſe eſſe malum etiam materaliter, niſi qui poteſt imperari ab actu voluntatis formaliter malo.* Allatæ rationi accedit auctoritas inconcuſſa. Diviſio namque peccati, ſive modi peccandi *aut cogitatione, aut ſermone, aut opere*, quam ibidem Scotus propugnat, paſſim a Sanctis Patribus traditur; habetque fundamentum in Divina Scriptura, maxime ubi præcepta Decalogi recenſet. Nam octo priora partim ad actiones, partim ad locutiones referuntur; duo vero poſteriora, cum latentem in corde concupiſcentiam alienarum rerum damnent, ſolas moderantur animi cogitationes.

379. Exinde craſſus detegitur error, quo plerique Judæorum olim detinebantur. Cum enim dicente lege, *non concupiſces*, perſuadere ſibi debuiſſent, concupiſcentiam cordis ad illicita tendentem eſſe peccatum: nihilominus ſenſum legis corrumpentes non reputabant ſe peccare, niſi per opera externa, unde ipſis, quantumvis ſub lege conſtitutis, minime quadrabat, quod Paulus (*ad Rom. cap. 5.*) protulit in perſona idonei auditoris legis: *peccatum non cognovi, niſi per legem: nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, non concupiſces.* Eodem exitiali præjudicio illigari videntur haud pauci chriſtiani nominis homines, qui ubi Confeſſarium adeunt, eumque *inter decem in eodem parochia ſedentes ſimpliciorem*, ut notavit Seraphicus (*Serm. 3. de diebus Rogat.*) exoneraturi merces plurium menſium, aut etiam annorum, ſolent plerumque ſermone ſuo diſcurrere per ſolas operum inhoneſtorum cathegorias, nihil ſolliciti de deliberatis cogitationibus, moroſis delectationibus, repetitis deſideriis, ceteriſque perverſis affectibus cordis, quaſi & ipſi nunquam audiſſent Chriſtum in nova lege clamantem (*Matth. cap. 15.*) *de*

corde

corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ, quæ coinquinant hominem. Fruſtra vera hac in re obtenditur praxis Fori humani, in quo Prætor nec judicat de internis, nec de minimis curat. Nam ex Angelico (*Opuſc. de decem Præceptis* §. *penult.*) *hæc eſt differentia inter legem Divinam, & mundanam, quia lex mundana judicat facta & dicta; Divina autem non hæc tantum, ſed etiam cogitata; & ratio hujus, quia illa eſt per homines, qui judicant ea, quæ apparent exterius; ſed iſta eſt a Deo, qui exterius interiuſque conſpicit.*

380. Cum ex dictis conſtet, tum interiores, tum exteriores voluntatis actus eſſe poſſe bonos, aut malos, etſi non ſemper ſinguli eorum ſint reapſe tales, ob defectum ſcilicet alicujus conditionis ad moralitatem neceſſariæ, uti cernere eſt in motibus, qui primo-primi vocantur, tria nunc remanent exploranda: nimirum 1. *ordo*, *moduſque*, quo utriuſque generis actus moralitatem ſolent participare. 2. *diverſitas* moralitatis, quæ iiſdem ineſſe poteſt, ubi inter ſe invicem conferuntur. 3. *incrementum* moralitatis, quod poſſunt ſuſcipere interiores actus ratione exteriorum. Quod fuit *primo* loco propoſitum, facile expedietur, modo præ oculis habeatur tum diviſio bonitatis, ac malitiæ *objectivæ*, aut *formalis*, (*num.* 379.) tum duplex adſpectus *objecti*, & *actus* (*num.* 377.) ſub quo concipere licet operationes exteriores facultatum ſubjectarum voluntatis arbitrio. Si ſingamus actum externum ſpecie ſua *indifferentem* ex. cau. ambulationem, fieri nequit, quin bonitas vel malitia ſit prius in interno, quam in externo actu, puta in propoſito ambulandi, quam in deambulatione, nam actus natura indifferens ſortitur moralem ſpeciem a fine extrinſeco operantis (*num.* 301.) adeoque deambulatio judicanda erit bona vel mala, prout voluntas eam decrevit ex honeſto vel inhoneſto fine. Sin autem externum actum ponamus jam ex propria ſpecie *bonum*, aut *malum*, uti ſunt ex. cau. oratio, & blaſphemia; tunc externus, qua *objectum* interni, prius habet bonitatem aut malitiam, quæ in hoc caſu dicitur *objectiva* ſeu fundamentalis; hæc namque convenit actui ſecundum ejus convenientiam aut repugnantiam cum regula rectæ rationis, adeoque in ipſo apprehenditur, antequam voluntas illum appetat. Qua *actus* vero ſive effectus interni dum ſpectatur, ſic ipſi interno prius ineſt bonitas aut malitia, quæ in eo caſu *formalis* ſeu actualis vocatur: iſta enim derivatur proxime a voluntate, cum actus evadat formaliter bonus, aut malus, quatenus *voluntarie* ac *libere* fit.

381. Stabilito tali *ordine*, quo bonitatem, aut malitiam interioribus, exterioribuſque actibus advenire nunc diximus, ex templo innoteſcit *modus*, quo iidem hanc ipſam ſpecificam moralitatem induunt. Communis eſt utriſque tum objectiva, tum formalis bonitas, ac malitia; at cum hoc diſcrimine. *Objectiva* convenit *primario*, ac *per ſe* actui *exteriori*, ex. grat. recitationi orali precum, contumelioſæ locutioni adverſus Deum; cum ſpectata recta ratione, unde objectiva moralitas ſumenda, illa hominem a Deo conditum maxime deceat, iſta vero ſummopere dedeceat, ante quamlibet voluntatis determinationem. *Formalis* autem *primario*, ac *per ſe* competit *interiori* actui exempli cauſa deliberato propoſito fundendi preces, evomendi contumelias; cum a ſola voluntate pendeat, ut actus voluntarie ac libere exiſtat, quod formalis moralitas ſolet reſpicere. Itaque objectiva, & formalis ſeu bonitas ſeu malitia inter ſe quidem diſtinguuntur: ſed ſunt ſibi invicem cauſſæ, ſive mutuam præſeferunt dependentiam ratione actuum, quos ambæ per ſeſe efficiunt: internus actus imperans participat bonitatem ac malitiam externi, in quem tendit tamquam in ſuum objectum: externus actus imperatus mutuatur bonitatem ac malitiam interni, cujus eſt effectus. Ex his facile conſtabit, quo ſenſu dicant Theologi Catholici cum Sancto Auguſtino (*lib. de vera Relig. cap.* 14. & *lib.* 1. *Retract. cap.* 9.) *Peccatum uſque adeo eſſe voluntarium malum, ut nullo modo ſit peccatum, niſi ſit voluntarium: voluntatem eſſe qua peccatur, & recte vivitur &c.* Iſta enim intelligenda dumtaxat de malitia *formali*, quæ ſecum fert imputabilitatem ad pœnam & reprehenſionem: & hoc pacto de bonitate ac malitia actuum Scotus (*num.* 378.) ratiocinatur. Ceterum malitiam *objectivam* non excludunt, ſed præſupponunt; cum ea ſit fundamentum & radix, cur *formaliter* malus evadat actus ipſius voluntatis imperantis exteriorem actum, juxta illud Oſee (*cap.* 9.) *Facti ſunt abominabiles ſicut ea quæ dilexerunt*; & Sancti Auguſtini (*Epiſtol.* 52. *ad Macedonium*) *Ex eo, quod quiſque diligit, mores hominum dijudicari ſolent.*

382. *Secundo* loco ſuboritur dubitatio, num interioris, atque exterioris actus bonitas, aut malitia ſit una & eadem, vel potius diverſa; adeoque, ſi contingat inhoneſtum eſſe actum utrumque, num ſit reputandum unicum peccatum, aut potius multiplex, illudque in Sacramentali Confeſſione diſtincte aperiendum? Seraphicus Doctor hanc expendens quæſtionem (*in* 2. *Sent. diſt.* 42. *art.* 1. *quæſt.* 1.) ad amovendam omnem æquivocationem advertit, dupliciter poſſe invicem comparari malitiam ſeu peccatum operis exterioris, atque interioris voluntatis. *Uno modo, prout iſta duo conjuncta ſunt, & ordinata, ita quod unum eſt ex altero. Altero modo, prout ſunt ſeparata, ita quod unus peccet voluntate tantum, poſtea voluntate, & opere.* Tum reſolvit, *non eſſe dubium, quod diverſis peccatis peccet quis, ſi una vice tantum velit malum, alia vice velit & perficiat*; quia nempe *actus voluntatis, in quo conſiſtit prima ratio deordinandi, eſt alius & alius*, hoc eſt multiplex numero. Priori autem conſiderato modo docet, *voluntatem interiorem cum actu exteriori non facere diverſa peccata, ſed unum formaliter peccatum*: rationem dat: quia *peccatum dicit deordinationem a fine, & ibi eſt una ratio deordinandi, & una deordinatio: voluntas enim eſt, quæ inordinate avertitur ab incommutabili bono, & convertitur ad commutabile bonum, non ſolum quantum ad actum proprium: ſed etiam quantum ad actum inferioris potentiæ, qui ei ſubjicitur, unde unus eſt ibi actus voluntatis, nec aliter eſt culpabilis, niſi propter alium, quod patet, quia ſi procederet ab alio principio, quam a voluntate, jam non eſſet culpabilis.* Ex quo concludit, quod (*cum aliquid proprie loquendo non numeretur, niſi quia cum numeratione ex parte principii materialis concurrit numeratio ex parte principii formalis, ſicut*

albedo

albedo numeratur in duobus hominibus albis) in eo caſu *peccatum unum ſit formaliter, licet plura ſint materialiter*, hoc eſt *plura deordinata & culpabilia opera*, quæ ſubſunt *uni rationi deordinandi*.

383. Hoc *unum formaliter* peccatum, ex eodem Seraphico Doctore eſt, *unum convenientia ordinis*, qui poteſt eſſe in pluribus *adinvicem relatis, & ordinatis, quorum unum eſt ab altero*. Angelicus quoque (1. 2. *q.* 17. *art.* 4.) interiorem, exterioremque actum cenſet unum eſſe formaliter ejuſmodi unitate: *nihil prohibet aliqua eſſe ſecundum quid multa, & ſecundum quid unum ... Actus inferioris potentiæ materialiter ſe habet ad actum ſuperioris, in quantum inferior potentia agit in virtute ſuperioris moventis ipſum. Unde patet, quod imperium, & actus imperatus ſunt unus actus humanus, ſicut quoddam totum eſt unum, ſed eſt ſecundum partes multas*. Hinc porro ſequitur, utrumque actum ob ejuſmodi unitatem haberi pro unico peccato etiam in Sacramentali judicio, ita quidem, ut cenſeatur integre confiteri quiſquis enuntiat exteriorem actum inhoneſtum, non indicando deordinatam voluntatem tamquam illius principium. Non perinde tamen integra foret Confeſſio, ſi quis ad fornicationes, vel odia proximi propenſus eumdem interiorem actum concupiſcendi mulierem, appetendi vindictam, diverſo tempore iteraſſet, nullo exteriori actu producto; ac poſtea in Confeſſione reum ſe diceret *unius* interni actus oppoſiti temperantiæ, vel charitati. Nam duæ voluntates interiores, quantumvis ſimillimæ ſicut ovum ovo, ſunt duo diverſa peccata numero & *materialiter*, & *formaliter*, quia *interruptæ* ſupponuntur morali æſtimatione; adeoque, ut concludit idem Seraphicus, *ſunt duæ principales deordinationes, & per hoc duo peccata*.

384. *Tertio* loco, jamdiu diſputari ſolet, utrum actus exterior ſuperaddat interiori ullam bonitatem, aut malitiam? Quiſquis de re iſta vult ſcire pronuntiare, mente ſua prius teneat neceſſe eſt, quæ nunc ſumus obſervaturi. Dum præſens diſquiſitio ſuſcipitur, 1. interior exteriorque actus ſupponuntur *ſimul juncti*, ac etiam *convenientes* circa objectum, finem, & circumſtantias: ſecus enim utriuſque malitia, ſeu bonitas, foret vel numero diſcreta, vel ſpecie quoque diverſa; proindeque actus exterior citra dubium augeret bonitatem, aut malitiam interioris tum in primo, tum in altero caſu. 2. Non hic attenditur bonitas vel malitia *objectiva*; nam cum hanc actus interior participet ratione exterioris (*num.* 384.) fieri nequit, quin exterior actus ſic quidpiam addat interiori: quare de ſola *formali* ſermo eſt, quæ propria eſt interioris, ab eoque in exteriorem redundat. 3. Siquidem duplex ſecerni poteſt voluntas operis exterioris faciendi, videlicet efficax, & inefficax, quæſtio movetur de ſola *efficaci*: quod ſibi velit diſtinctio iſta, explicat Seraphicus (*in* 2. *ſent. diſt.* 42. *art.* 1. *quæſt.* 2.) *Cum quæritur, utrum opus addat aliquid ad malitiam voluntatis, hoc dupliciter poteſt intelligi. Uno modo reſpectu voluntatis quæ poteſt in opus procedere, ſed tamen non procedit, quia non omnino plene vult, & reſpectu talis voluntatis abſque dubio malitiam operis addit: cum enim peccatum conſummatur in opere, tunc eſt plenior conſenſus, & ideo peccatum tunc majus, & gravius eſt. Alio modo poteſt intelligi reſpectu voluntatis, quæ quidem in opus non procedit, non quia non velit, ſed quia non poteſt: & tunc movetur iſta quæſtio: cum utrobique ſit plena voluntas, utrum gravius peccet, qui vult & non poteſt, aut qui vult & facit, eſto quod uterque moveatur ex æquali amore*.

385. Denique 4. in diſceptationem nunc cadit illud ſolum augmentum bonitatis, aut malitiæ; quod actus exterior interiori addere concipitur *per ſeſe*, & non *caſualiter* ſeu *occaſionaliter* tantummodo. Etenim tale augmentum in ſenſu poſteriori facile quiſquis admittet, ubi hæc animo advertet, quæ Angelicus Doct. ſcribit (1. 2. *quæſt.* 10. *art.* 4.) triplicem aſſignans modum, quo illud evenire poteſt. *voluntatem ſecundum ſe fieri meliorem in bonis vel pejorem in malis, videtur poſſe contingere tripliciter. Uno modo ſecundum numerum, puta cum aliquis vult aliquid facere bono fine vel malo, & tunc quidem non facit, poſtmodum autem vult, & facit: duplicatur actus voluntatis, & ſic fit duplex bonum, vel duplex malum. Alio modo quantum ad extenſionem: puta cum aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & propter aliquod impedimentum deſiſtit: alius autem continuat motum voluntatis, quouſque opus perficiat: manifeſtum eſt, quod hujuſmodi voluntas eſt diuturnior in bono vel malo, & ſecundum hoc eſt pejor, vel melior. Tertio ſecundum intenſionem: ſunt enim quidam actus exteriores, qui in quantum ſunt delectabiles, vel pœnoſi, nati ſunt voluntatem intendere, vel remittere: conſtat autem, quod quanto voluntas intenſius tendit in bonum, vel malum, tanto eſt melior vel pejor*.

387. His omnibus accurate obſervatis, propoſitæ quæſtionis ſtatus huc devolvitur: an voluntas, quando perfecta eſt, ita ut nullam ab actu externo patiatur mutationem in agendo, vel quoad intenſionem, vel quoad durationem; quando item adeo efficax eſt, ut idcirco dumtaxat non prorumpat in opus externum, quia ejuſdem faciendi vel facultate, vel occaſione caret: an, inquam, talis voluntas proprie ac per ſe loquendo ſit æque bona, vel mala ſine actu exteriori; ac eſſet eodem actu producto, ideoque actus exterior ex. cau. jejunandi, vel furandi, nullam addat ipſo voluntati formalem bonitatem, vel malitiam, ſi produceretur oblata opportunitate, ſemotiſque impedimentis? Plures Theologi ſentiunt, parem omnino eſſe bonitatem, vel malitiam voluntatis ſive conjunctæ cum actu exteriori, ſive ab illo ſejunctæ, hac potiſſimum de cauſſa; quia actus humanus non eſt *formaliter* bonus, vel malus, niſi quatenus procedit a libera voluntate, proinde non videtur poſſe voluntati quidpiam ejus addere, quod totum ab ipſa obtinet quaſi precario. Ex adverſo decertat cum ſuis aſſeclis Scotus, qui ejuſmodi quæſtionem ſic preſſe ſumptam accuratius forſan pertractavit (*in* 2. *ſent. diſt.* 42. *quæſt.* 4. atque in *Quodlib. quæſt.* 18.) præ reliquis vetuſtioribus Magiſtris. Argumenta, quæ partim ab auctoritate, partim a ratione promit, ac nervoſe pro more ſuo urget, placet e veſtigio producere, ut quiſquis iiſdem ſentiet ſe convinci, haud dedignetur dare victas manus, quamvis Auctor ipſe undequaque non placeret.

387. Primum argumentum repetitur ex D. Augu-

ſtino (*lib.* 13. *de Trin. cap.* 5. dicente: *Mala voluntate vel ſola quiſque miſer efficitur; ſed miſerior poteſtate, qua deſiderium malæ voluntatis impletur. Patens eſt ergo*, ſubdit Subtilis Doctor, *quod hoc non poteſt intelligi de miſeria pœnæ; quia deſiderans, & non potens habere quod deſiderat, plus habet de pœna quam ille, cujus deſiderium impletur; intelligitur igitur de miſeria culpæ. Actus ergo malus exterior addit ad miſeriam culpæ, quæ præfuit in actu interiori malo.* Et hoc quidem incrementum culpabilis miſeriæ non reſtringendum ad illos dumtaxat caſus, in quibus voluntas ratione exterioris actus fit pejor quantum ad multiplicationem, vel intenſionem actuum ſuorum; cum Auguſtinus univerſim, & indefinite loquatur, adeoque malam voluntatem ſpectet, etiam ubi nullam ab actu exteriori recipit mutationem. Nec obſtat, quod idem ſcribit Auguſtinus (*Lib.* 1. *de liber. Arbitr. c.* 3.) *ſi cui etiam non contingat facultas concumbendi cum conjuge aliena, planum tamen aliquo modo fit, id eum cupere: &, ſi poteſtas daretur, facturum eſſe: non minus reus eſt, quam ſi ipſo facto deprehenderetur:* qui quidem textus conſonat tum Divinarum Scripturarum, tum aliorum Sanctorum Patrum doctrinis, unde illud manavit adagium a D. Bernardo (*epiſt.* 77.) expreſſum: *voluntas pro facto reputatur, ubi factum excludit neceſſitas.* Nam locutiones hujuſmodi ſpectant retributionem operum, innuuntque voluntatem efficacem reputari pro facto; quantum ad præmium, vel ſupplicium *ſubſtantiale*; non vero quantum ad aliud *accidentale*, quod non niſi operi externo rependit, quemadmodum Seraphicus Doctor (*in* 2. *ſent. diſt.* 40. *art.* 2. *quæſt.* 1. & 3.) planum facit.

388. Alterum argumentum rationi innixum ſic proponi poteſt ipſis ferme verbis prælaudati Subtilis Doctoris, illudque valet etiam ad elidendum principale momentum (*n.* 286.) oppoſitæ ſententiæ. Ubi adeſt diverſa convenientia, vel diſconvenientia ad dictamen rectæ rationis, ibi alia & alia eſt bonitas, vel malitia moralis: quippe bonitas moralis eſt integritas eorum, quæ recta ratio dictat debere actui convenire, & malitia defectum hujuſce debitæ convenientiæ præſefert. Atqui recta ratio dictat, aliam integritatem conditionum convenire actui interiori, aliam exteriori: etenim ſumendo utrumque actum in ſuo eſſe reali, & quidem tali ac tali, impoſſibile eſt convenire interiori actui, quod convenit exteriori, cum ille intrinſecam cogitationem ſeu affectionem, iſte locutionem, & operationem importet extrinſecam: quæ tria diverſis propterea diriguntur præceptis Divinæ Legis. Ergo bonitas, vel malitia moralis eſt alia in interiori, alia in exteriori actu, adeoque poſterior aliquid addit priori. Nec refert, quod realis convenientia, vel diſconvenientia cum ratione recta, quam actus exterior importat diverſimode ab interiori, ſit ſolum objectiva ſeu *materialis*; & ideo *formaliter* bonus, aut malus non poſſit evadere, niſi mediante actu interiori voluntatis liberæ imperantis. Nam hoc totum fatetur etiam Scotus, quin loco moveatur: ſemel ac enim exterior actus ſermonis, aut operis a voluntate imperatur potentiis aliis, confeſtim producitur *modo humano*, & *directioni* legum ſubjacet: igitur bonus vel malus evadit bonitate, vel malitia etiam *formali* ſibi propria ac diſtincta, quantumvis dependente ab interiori illo imperio. Quare diſcrimen utriuſque actus in hoc ſolum ſtat, quod in interiori *formalis* moralitas ſit primaria & independens, in exteriori vero ſecundaria & participata. Immo, quia exterior dicitur habere formalem moralitatem *mediante* interiori, conſequens eſſe monet Subtilis Doctor (*Quodl. q.* 13.) quod *aliam* habeat ab ea, quam habet interior actus; *quia idem non eſt cauſſa, nec etiam medium reſpectu ſui ipſius, nec etiam eſt cauſſa vel ratio meditandi reſpectu ſui ipſius.*

389. Ceterum, quidquid in hac quæſtione adiaphora de moralitate externorum operum habeat theoretice ſentire, ad praxim quod attinet, certum eſt in Sacramentali Confeſſione aperiendas eſſe non ſolas illicitas cogitationes volitioneſque, ſed externas quoque actiones inhoneſtas; ſive hæ aggravent per ſeſe malitiam improbæ voluntatis, ſive minime aggravent. Unde legimus proſcriptam ab Alexand. VII. Papa hanc propoſitionem (*ord.* 25.) *Qui habuit copulam cum ſoluta, ſatisfaciat confeſſionis præcepto dicens: commiſi cum ſoluta grave peccatum contra caſtitatem, non explicando copulam.* Hujus autem rei multiplex adferri poteſt cauſſa. 1. Quia quoties conceptum animo peccatum etiam exteriori opere completum fuit, illud debet integre ac totaliter manifeſtari in Confeſſione: integratur autem juxta Seraphicum (*nu.* 383.) ex interno ſimul & externo actu, & fit unum formaliter peccatum, unitate convenientiæ. 2. Quia actus internus prohibetur in Divina Lege ſpecialibus præceptis tamquam malus ex objecto, aut ex circumſtantiis, ut Scotus (*in* 2. *diſt.* 42. *q.* 2. & 3.) adnotavit. 3. Quia exterior actus poteſt eſſe occaſio, cur interna voluntatis malitia valde notabiliter augeatur, ſeu extenſive ſeu intenſive, uti cum Angelico (*num.* 385.) obſervatum. 4. Denique quia perſæpe actus externus eſt directa, & proxima cauſſa plurium impedimentorum, pœnarum, damnorum, quæ vel ipſum peccantem, vel alios etiam afficiunt; quemadmodum declarare ſolent Theologi Morales in Tract. de Caſibus reſervatis, Cenſuris, Irregularitatibus, ac de Reſtitutione. Hæc porro omnia neceſſum eſt prænoſcantur a Sacris Pœnitentiæ Adminiſtris, quo rite poſſint efformare terreſtre illud judicium, quod teſte D. Hilario (*com. in cap.* 16. *Matth.*) *præjudicata auctoritas in cælo eſt.*

SECTIO VI.

De Moralitatis Effectibus.

390. ACtu *humano* in genere *moris* conſiderato quidam attribuuntur *effectus*, qui eumdem actum ratione moralitatis conſequuntur inſtar proprietatum inſeparabilium, atque in ipſum hominem agentem, prout eſt cauſſa moralis actus, judicio ſeu imputatione quadam refunduntur. Senſu, ſermoneque communi duo ſunt ejuſmodi conſectarii effectus: videlicet, juxta geminas oppoſitas bonæ, vel *malæ* moralitatis ſpecies, numeratur primo *Laus*, vel *Vituperium*, ſecundo *Præmium*, vel *Pœna*: exinde actus boni *laudabiles*, & *præmiabiles*, mali vero *reprehenſibiles*, & *punibiles*; ſicque homo ipſe, quia *moraliter*, hoc eſt, ex voluntate libere agente bonos aut

malos

malos actus produxit, vel laude & præmio; vel vituperio & ſupplicio dignus judicatur. *Laudabile & vituperabile; præmiabile & punibile, continentur ſub hoc communi, quod eſt imputabile; & illius communis eſt una ratio hæc; ſcilicet actum eſſe in libera poteſtate agentis*, inquit Scotus (*in Quodl. q.* 18. §. de ſecundo principali). Itaque ad humanum & moralem actum quaquaverſus ſpectatum tria referri poſſunt, nempe *entitas phyſica* actus, quæ eſt veluti ipſius *materiale* ſive ſubjectum; *moralitas*, quæ eſt quaſi *formale* ſeu forma conſtitutiva; & *imputabilitas* jam deſcripta, quæ moralitate ceu radice fluit. Quare minus apte Puffendorfius (*l. 1. de Jur. Nat. & Gent. c. 5.*) dum aſſumere voluit ſcholaſticas loquendi formulas, quarum alioqui barbariem ſpinoſam, implexaſque tenebras ſe averſari ſæpius monuit, *imputabilitatem* ait eſſe *formale* actionis moralis. De morali imputabilitate actionum humanarum, præter nominatum Scriptorem, Wolphius, aliique recentes Heterodoxi prolixe tractant in ſuis ſive ad Ethicam, ſive ad Naturalem Juriſprudentiam commentariis: aſt non ſine nævis, & erroribus, quos minime patitur ſincera morum doctrina, ſoli Romanæ Eccleſiæ a Chriſto Domino per Beatos Apoſtolos commendata. Ea propter dormitare fas non erit Catholicis illis Profeſſoribus, quibus demandata provincia hujuſcemodi libros prælegendi ſtudioſæ Juventuti; ne forſan hoc prætextu capeſſendæ politioris litteraturæ blando inficiatur veneno perverſæ doctrinæ, ſicque lolium magis, quam triticum domum reportet, qua de re ſatis jam præfati ſumus in I. Articulo, nihil aliunde detrahentes pro meritis, quæ alias ob cauſſas iidem Scriptores poſſunt ſibi vindicare in litteraria Republica.

391. Multa ad præſens graviſſimum argumentum ſpectantia jam a nobis diſcuſſa Artic. III. & IV. ubi de *Voluntario*, & *Libero*, ac de *Impedimentis Voluntarii*: idcirco reliqua dumtaxat, ibidem prætermiſſa, nunc perſequemur, ordiendo ab univerſali *imputabilis* notione. *Imputabile* abſtracte ſumptum eſt attributum proprium humani actus, quo deſignatur, efficientem illius cauſſam, quæ non eſt niſi natura intelligentiæ compos, poſſe adſtringi ad reddendam de illo rationem, iiſque effectibus ſubdi, qui conſequuntur ipſum actum in genere moris conſideratum. *Imputabilitas* eſt ipſa ratio, cur agenti intellectuali tribuantur iidem effectus, ſcilicet laudis aut vituperii; præmii vel pœnæ; eaque eſt moralis bonitas vel malitia, quam actus ex ſuo genere complectitur. *Imputatio* eſt judicium, quo actus humanus declaratur potens producere hoſce effectus, iiſque ſubeundis homo agens addicitur a Legislatore ſeu Superiore legitimo; cujuſmodi eſt primario Deus, & ſecundario inter homines illa Communitas, vel Rector illius Communitatis, ad quam agens referatur tamquam pars. Subtilis Doctor indicans rationem, cur aliquid ſit imputabile, nominavit *liberam poteſtatem, quam habet agens ſuper actum ſuum*; non quod putarit libertatem agendi eſſe intrinſecam & eſſentialem moralitatis formam; ſed quia libertas eſt proxima ratio fundandi in actionibus moralibus imputabilitatem ad laudem & præmium, vel ad vituperium & pœnam. Unde (*in 2. ſent. diſt. 7. qu. 1.*) poſtquam eſſentiam *boni*, & *mali mortalis* conſtituit *in convenientia, & diſconvenientia cum regula agendi* (quod & nos propugnavimus *num.* 252.) ſtatim infert: *ex hoc patet, quod non ab eodem formaliter eſt actus bonus bonitate morali, & imputabilis: ſed primam habet ex convenientia ad regulam, juxta quam debet elici; ſecundum vero ex eo, quod eſt in libera poteſtate agentis*. Porro quod ſpectat ad nomina Effectuum, disjunctive conſequentium quodvis imputabile, ea per ſeſe facile intelliguntur. *Laus*, & *Vituperium* denotant cognitionem, atque approbationem bonitatis, & improbationem malitiæ actuum oppoſitorum, cum utriuſque imputatione facta agenti bonum, & malum. *Præmium* & *Pœna* indicant remunerationem, & vindicationem, quibus ſubjiciuntur voluntate ac decreto Superioris bene & male agentes.

392. *Imputabilis*, quoad eſſentiam, & effectus ſatis jam declarati, unica reſtat diviſio obſervanda, qua diſpeſcitur in *immediatum*, & *mediatum*: eam Scotus accurate deſcribit (*Quodlib. quæſt.* 18.) hiſce verbis: *De imputabili diſtingui poteſt, quod uno modo propriiſſime accipiendo illud poteſt dici imputabile, quod eſt immediate in poteſtate voluntatis: & ſic ſolum velle eſt imputabile, quia ipſum ſolum eſt immediate in poteſtate libera voluntatis. Alio modo imputabile poteſt dici quidquid eſt ſimpliciter in poteſtate voluntatis, licet non immediate, & ſic actus alterius potentiæ, quem voluntas mediante actu ſuo volendi poteſt imperare, ut eliciatur, vel impedire ne eliciatur, eſt imputabile voluntati: quia tota coordinatio uſque ad illum actum eſt in poteſtate, etiam includendo iſtum actum*. Hinc vero duplicem elicit differentiam utriuſque imputabilis. Prima, quia ad immediatum *non requiritur niſi ipſa potentia voluntatis, & illud quod requiritur propter actum ejus, cujuſmodi eſt intelligere: & ratio eſt, quia illud eſt immediate effectus voluntatis: & de hoc poteſt accipi illud Auguſtini 1. Retr. 9. nihil eſt tam in poteſtate voluntatis, quam ipſa voluntas, intellige, quantum ad actum ſuum proprium*. Ad mediatum vero *requiritur potentia alia a voluntate, exequens illum actum*. Secunda, *quia eſt major contingentia ſive indifferentia reſpectu imputabilis* immediati; *quoniam non requiritur ad illum actum niſi voluntas, ſuppoſita oſtenſione ſufficienti intellectus: unde per alia poſteriora quæcumque impediri non poteſt, ne eliciatur. Sed ad imputabile* mediatum *requiritur alia potentia, per cujus impotentiam impeditur potentia ad actum illum: unde non ex ſola indifferentia voluntatis eſt contingentia ejus, ſicut contingentia primi actus*.

393. Ex dictis intelligimus, omnes, & ſolos voluntatis actus poſſe imputari ad laudem vel vituperium, ad præmium vel ſupplicium. *Omnes* dico, ut comprehendantur tam *interni*, quam *externi*, quibus voluntas, tamquam regina in regno animæ, debet rectitudinem dare rationis regulæ convenientem. *Solos* pariter nomino, ut inter externos ii excipiantur actus, qui nec diſpotico, nec politico voluntatis imperio ſubjacent; & ideo non *humani*, ſed *hominis* dumtaxat appellantur. Exinde pariter regulas haurire poſſumus ad dignoſcendam imputabilitatem cujuſvis individuæ actionis. Præcipuæ, & univerſales erunt hæ duæ. Prima, *ubi moralitas actionum, ibi imputabilitas illarum; & tanta imputabilitas, tanta moralitas*: imputabilitas enim eſt proprietas ſive effe-

 ctus.

ctus conſequens moralitatem. Secunda, *tanta imputabilitas actionum, quanta in agente advertentia, & libertas*: ſiquidem libertas agentis eſt proxima ratio fundandi imputabilitatem actionum (*n.* 391.) quatenus nempe ipſa libertas, juxta varia Scholaſticorum placita, aut eſt forma conſtitutiva moralitatis, ex quo fluit imputabilitas, aut certe conditio prorſus neceſſaria ad illam. Idcirco vero *advertentia* nominatur, quoniam Doctores cum Magiſtro Sententiarum (*in* 2. *diſt.* 25.) tradunt *liberum arbitrium eſſe facultatem voluntatis, & rationis*: adeoque ad humanæ libertatis uſum requirunt utriuſque potentiæ operationem. Itaque juxta intellectus cognitionem perfectam vel imperfectam, ac voluntatis conſenſum plenum, vel ſemiplenum, arguenda gravis aut levis culpa agentis, ſimulque moralis imputabilitas actionum ejus. Ex generalibus iſtis regulis deducere oportebit alias particulares, quæ reſpiciunt ſingulos eos modos, quibus voluntariæ aut involuntariæ dici poſſunt (*n.* 146.) hominum actiones.

SECTIO VII.

De Dotibus meritorii operis.

394. MEritum *præmii*, quod in explicanda Morali Imputabilitate nominavimus, non ſumitur ſpeciatim pro merito illius gloriæ, quam fide indubia credimus in cæleſtibus tabernaculis paratam diligentibus Deum; ſed univerſim accipitur pro convenienti retributione, quæ humanos actus honeſtos neceſſario conſequitur. Cum tamen *finis ultimus*, ad quem præceptionibus ſuis Moralis Theologia nos dirigit (*n.* 10.) alius reapſe non ſit, quam ſupereminens illa gloria æternum duratura: idcirco placet nobis ſupremo loco (tametſi Morales plerique Tractatores curam ejuſmodi ſoleant Dogmaticis relinquere) ſingulas indicare conditiones, quas humanis actibus ineſſe oportet, ut peculiare meritum induant tanti præmii: ſic enim labor iſte noſter *homini* ſimul, & *chriſtiano* rite formando inſerviet, quod hucuſque ſemper in oculis habuimus. Porro ex D. Bonav. (*in* 2. *Sent. diſt.* 27. *art.* 1. *q.* 2.) *contingit aliquid mereri ex congruo, & ex condigno. Tunc eſt meritum ex condigno, quando ratio meriti reperitur ibi perfecte & plene; & tunc eſt ibi quædam commenſuratio, & adæquatio meriti ad præmium: Meritum autem congrui dicitur, in quo eſt aliqua diſpoſitio congruitatis reſpectu ejus, ad quod illa diſpoſitio ordinatur: quæ tamen deficit a ratione congruitatis*. Juxta decretum Synodi Tridentinæ (*Seſſ.* 6. *can.* 32.) *homo juſtificatus poteſt bonis operibus, quæ per Dei gratiam facit*, tria hæc *vere mereri*, nempe *augmentum gratiæ, vitam æternam, atque etiam gloriæ augmentum*. Utrum autem meritum iſtud dicendum ſit *condigni* nec ne, Synodus tacuit, ut pro more ſuo (*n.* 296) illæſas relinqueret variantes ea de re Scholaſticorum opiniones. Nihilo tamen minus, cum ſolum meritum de condigno videatur eſſe *vere meritum*, quoniam *æqualitatem* præſefert cum præmio, illudque propterea tamquam *ex juſtitia* debitum repoſcit, inde eſt, ut ſpectato Œcumenico illo Decreto, adverſus Hæreticos meritorum oſores publicato, Noſtrates Theologi unanimi conſenſu nunc propugnent, bona opera juſtorum hominum promereri, *de condigno* cæleſtis vitæ præmium; ſimulque perſuadeant ſibi, hujuſmodi nomen, quamvis in Scriptura & Patribus haud expreſſum, minime amandandum ad *profanas vocum novitates* (1. *ad Tim. c.* 6.) ab Apoſtolo reprobatas, utpote nova dumtaxat dictione enuntians avitam Catholicæ Eccleſiæ doctrinam. Nam ex Seraphico (*in* 1. *Sent. diſt.* 26. *dup.* 1.) *novitas uno modo ſonat in vitium, alio modo non: quando eſt talis adjunctio, quod ſententiam etiam facit, quæ non habet ortum ex veritate antiqua, tunc eſt vere novellum; & ſic dicit Apoſtolus eſſe fugiendum, unde addit, profanas: ſecus vero, quando, quantum ad intellectum ſanum, non eſt nova*. Plura de hoc (*in Oper. de Beatif. Serv. Dei t.* 2. *l.* 2. *c.* 28. *n.* 7.) Benedictus XIV.

395. Jam vero ad prædictum meritum *de condigno* juxta communionem, ac veroſimiliorem Theologorum ſententiam, *ſex* requiruntur conditiones. Duæ hominem *merentem* ſpectant, tres ad *opus* ipſum meritorium referuntur, una retribuentem *Deum* reſpicit. Primo igitur, ex parte *hominis*, neceſſarius eſt ſtatus *viæ, & gratiæ ſanctificantis*. Status quidem *viæ*, ut ſcilicet homo degat in hoc ſæculo, ſicque in corpore mortali, & conditione mortali indigens cibo, potu, ſomno, ceteriſque vitæ præſentis adminiculis: quæ nunc eſt ipſa conditio noſtra, non Henochi, & Eliæ. Ratio eſt, quia Sacra Scriptura ſignificat, Deum determinaſſe hujus mortalis vitæ ſpatium, ut homo ad ſupremam felicitatem tendat per bona opera tamquam media ejuſdem aſſequendæ. *Ante obitum operare juſtitiam* (*Eccl c.* 14.). *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis* (2. *ad Cor. c.* 6.) Quare Sancti in cælis degentes quæcunque a Deo nobis obtinent beneficia, per modum *impetrationis* obtinent, minime per modum *meriti*, de quo nunc ſermo. Quæ enim in publicis Eccleſiæ precibus nominantur illorum *merita*, non habent niſi vim impetrationis relate ad *nos*, quamvis reſpectu *ipſorum* fuerint olim veri nominis merita. Præterea viatori homini neceſſarius ſtatus *Gratiæ ſanctificantis*, cujus formalis effectus eſt ex Trident. Syn. (*ſeſſ.* 6. *c.* 7. *&* 16.) hominem, *in cujus corde per Spiritum Sanctum diffunditur, juſtificare, ſanctificare, renovare*, ſicque conſtituere *Dei amicum & filium adoptivum, & hæredem ſecundum ſpem vitæ æternæ*. Ratio eſt, quia ad comparandum condignum meritum vitæ æternæ (quæ ex Seraphico *in* 2. *ſent. diſt.* 29. *art.* 1. *quæſt.* 1. *conſiſtit in habendo eum, qui eſt omne, & ſummum bonum, & qui eſt ſuper omnem naturam exaltatus, & lucem inhabitat inacceſſibilem*) neceſſum eſt, ut cum ejuſmodi gloria proportionem habeat, non opus tantum, ſed ipſa maxime perſona operantis adeo quidem, ut ſicut gloria eſt ſupernaturalis & divina, ſic ad ſtatum ſupernaturalem & divinum tum opus, tum perſona transferantur. Hoc enim eſt inter Deum, & hominem diſcrimen, eodem Seraphico teſte (*diſt. cit. & diſt.* 40. *art.* 2. *qu.* 3.), *quod homo non reputat opus dignum retributione propter bonitatem operantis, ſed potius operantem propter bonitatem operis; homo enim indiget alieno ſervitio. Deus autem, qui bonorum noſtrorum non indiget, non operantem propter opera, ſed opera propter operantem acceptat, & remunerat: ſicut innuitur Gen.* 4. *reſpexit Deus ad Abel, & ad munera ejus: prius dicit, ad Abel, &*

poſtea

poſtea dicit, *ad munera*. Porro autem ea mirabilis transformatio hominis perfici nequit, niſi per ſupernaturale donum gratiæ ſanctificantis: quia ex eodem Seraphico (*diſt. 17. art. 2. quæſt. ult.*) ipſa eſt *quid divinum*, *& ad hoc eſt ordinata, ut ducat ad Deum*: ſicque *ratione ſuæ dignitatis totum hominem reddit Deo acceptum*, *& charum*.

396. Rationes iſtæ, quibus idem Seraphicus pariter utitur (*diſt. 29. art. 1. quæſt. 2.*) ad probandum, *neque in ſtatu innocentiæ potuiſſe hominem acceptari a Deo acceptione ſpeciali*, *qua in filium adoptatur*, *& dignus reputatur æterna beatitudine*, *abſque munere ejuſdem gratiæ ſuperadditæ naturæ*, ſatis elidunt palmarem Baii errorem, qui multis propoſitionibus (*Ord. 2. & ſeq. uſque ad 20.*) jam a Pio V. Papa damnatis contendit ad condignum meritum cæleſtis vitæ haud neceſſariam homini gratiam adoptionis per Spiritum Sanctum in ejus corde habitantem: ſed ſufficere veram legis obſervantiam, id eſt, opera bona: quibus homo actualibus Dei auxiliis ſuffultus legem adimplet: quia nimirum Scriptura cælorum regnum promittit abſolute obedientiæ legis: *Si vis ad vitam ingredi*, *ſerva mandata* (Matthæi cap. 6.). *Gloria & honor omni operanti bonum* (*ad Rom. cap. 2.*) Præterquam enim quod plura ex iſto commento conſequuntur abſurda, quivis vel leviter intelligendi obvia, nihilominus eidem favet, quam Sacra Scriptura. Hæc namque ideo in citatis Textibus commendat ſolam Legis obſervantiam, qua homines *fideles* alloquitur, quibus utpote a peccato ad ſtatum gratiæ ſanctificantis jam translatis, acceptoque Spiritus Sancti pignore decoratis, non remanent inculcanda niſi bona opera, ne forte deſidia ac torpore gratiam deperdant, acquiſito ad cæleſte regnum jure excidant, & veluti aridi palmites a vite Chriſto præciſi in ignem mittantur, æternum arſuri. Unde idem Seraphicus (*diſt. 30. art. 1. quæſt. 1.*) appoſite notat, fideles, & juſtos homines haud fruſtra bonis operibus jugiter incumbere in præſenti ſæculo, quamquam multiplicatione bonorum operum non augeatur futura merces præmii *ſubſtantialis*, conſiſtentis in viſione, amore, & fruitione Dei: quia ſcilicet *charitas non poteſt in homine vigere*, *quin exeat in bonos actus*, *cum poteſt*, *& debet*: *ideo ſequens opus fruſtra non fit*, *quia quamvis non addat ad præmii excellentiam*, *addit tamen ad meriti efficaciam*: *& etiam diſponit ad profectum*, *& facit ad incrementum meriti reſpectu accidentalis præmii*.

397. Secundo ex parte *operis* meritorii, requiritur 1. ut opus in genere moris ſit *adæquate bonum*, id eſt ex Scoto (*num. 357.*) *habens aggregationem omnium convenientium actui ſecundum rectam rationem*; cujuſmodi ſunt objectum vel ex proprio genere bonum, vel ſaltem ordinabile ad finem honeſtum, ſi ſit indifferens; circumſtantiæ omnes neceſſariæ ac legitimæ; & finis præſertim honeſtus: de quibus accurate jam egimus in ſect. 4. Ratio in promptu eſt. Nam meritum in concreto ſolet definiri: eſt opus bonum in obſequium alterius factum, de ſe aptum ad aliquid obtinendum per modum retributionis, ſeu mercedis. At vero opus, quod non eſt adæquate bonum, & cujuſvis malitiæ expers, nequit præſeferre obſequium Deo gratum, dignumque cæleſti mercede; quippe ex Sancto Auguſtino (*Lib. de Grat. & lib. Arb. cap. 6.*) *Quæ mala ſunt*, *non coronat Deus*. Unde ſi *domos ædificaſſe*, ſeu copioſam ſobolem donaſſe legitur (*Exod. cap. 1.*) Ægyptiacis obſtetricibus, quæ mendacio a perditione liberarant infantes Hebræorum, ſubdit Seraphicus (*Expoſit. in cap. 1. Sap.*) *Dicendum ſecundum Gloſſam*, *quod non mendacium*, *ſed pietas earum remunerata fuit .... quæ duo unum fuerunt connexione*, *non indiviſibilitate*. Porro etſi ad eliciendum actum præciſe bonum in *ſolo* genere moris, ſaltem ubi arduus ac præcellens non eſt, juxta Seraphicum (*in 1. Sent. diſt. 28. quæſt. ult.*) ſufficiat *gratuita Dei influentia*, *per quam cetera conſervat*, *& adjuvat*, *ut compleat operationes ſuas*, hoc eſt, concurſus Dei generalis; attamen idem actus moraliter bonus, ſi referatur ad promerendam gloriam, quæ finis ultimus ſupernaturalis eſt, talis meriti ſubſtratum eſſe nequit, niſi fiat cum ſupernaturalis gratiæ adjutorio, quam Chriſtus paſſione ſua nobis obtinuit, ut enim Trident. Syn. (*ſeſſ. 6. cap. 56.*) inquit: *Chriſtus Jeſus*, *tamquam caput in membra*, *& tamquam vitis in palmites*, *in juſtificatos jugiter virtutem influit*, *quæ virtus bona eorum opera ſemper antecedit*, *& comitatur*, *& ſubſequitur*, *& ſine qua nullo pacto Deo grata*, *& meritoria eſſe poſſunt*. Itaque ſub *prima* operis conditione nunc explicata intelligere oportet auxilium *ſupernaturalis* iſtius gratiæ, quæ eſt veluti circumſtantia neceſſaria ad opus *bonum*, qua *meritorium* vitæ æternæ: & hoc ſenſu Angelicus (*Quodl. art. 5.*) dixit, *merita eſſe ſupra naturam*.

398. Requiritur 2. ut opus ſit vere *liberum*, ſive immune (*num. 154. & ſeq.*) tum a coactione, tum a neceſſitate: cujuſmodi fuit exempli gratia cuſtodia pudicitiæ in Joſepho Hebræorum Patriarcha (*Geneſ. cap. 29.*) qui inter maxima illicita, dum ſcilicet *Putiphari uxor ejus domina quadam die intravit ejus domum abſque arbitris*, *& apprehenſa lacinia veſtimenti ejus dixit*: *dormi mecum*, urgentiſſimum evaſit periculum, *relicto in manus illius pallio fugiendo*. Iſtius conditionis neceſſitas perſpicue conſtat 1. ex Sacra Scriptura, quæ ubi hominem juſtum commendavit (*num. 160.*) *Qui potuit transgredi*, *& non eſt transgreſſus*; *facere mala*, *& non fecit*, mox ſubdit: *ideo ſtabilita ſunt bona illius in Domino*. 2. ex Catholica Eccleſia, quæ hanc propoſitionem (*Ord. 3.*) in Iprenſi Janſenio damnavit: *ad merendum*, *& demerendum in ſtatu naturæ lapſæ non requiritur in homine libertas a neceſſitate*, *ſed ſufficit libertas a coactione*: 3. Ex Sancto Auguſtino (*lib. 2. de Lib. Arb. cap. 1.*) ſcribente: *illud bonum*, *quo commendat ipſa juſtitia in damnandis peccatis*, *recteque factis honorandis*, *quomodo eſſet*, *ſi homo careret libero voluntatis arbitrio? non enim aut peccatum eſſet*, *aut recte factum*, *quod non fieret voluntate*: *ac per hoc & pœna & injuſta eſſet*, *& præmium*, *ſi homo voluntatem non haberet liberam*. 4. ex ratione. Nam ſi libertas utroque gradu completa juxta communem Moralium ſenſum, cui nititur recitatus Auguſtini textus, eſt perneceſſaria ad imputabilitatem actionum abſolute & univerſe ſpectatam, quia nempe fundamentum eſt omnis moralitatis, quam imputabilitas conſequitur (148. & 391.) multo magis neceſſaria erit ad ſingulare meritum de condigno excelſæ gloriæ.

399. Aſt ingens hic occurrit difficultas de Chriſto

humani

humani generis Reparatore, quem ſcimus meruiſſe per actiones quantumvis neceſſarias, & a coactione dumtaxat immunes. Reſpondeo: quid, ſi Chriſti exemplum doctrinæ mox ſtatutæ magis opitularetur? audi. Ex Seraphico (*in* 3. *Sent. diſt.* 18. *art.* 1. *quæſt.* 2. *& art.* 2. *quæſt.* 2.) *Quia Chriſtus Dei, & hominum fuit mediator, debuit eſſe comprehenſor, & viator; comprehenſor propter ſuam dignitatem, & viator propter noſtram neceſſitatem; & ideo partim debuit eſſe in ſtatu gloriæ, partim in ſtatu miſeriæ .... & ſic habuit gloriam ad comprehendendum, & gratiam ad merendum.* Hoc poſito, dico Chriſtum fuiſſe præditum libero arbitrio, quod eſt una ex naturalibus proprietatibus perfectæ humanitatis ab ipſo aſſumptæ, adeoque libertatem habuiſſe non ſolum a coactione, ſed etiam a neceſſitate: quod ſatis indicatur eo vaticinio (*Iſaiæ cap.* 7.) *Butyrum, & mel comedet, ut ſciat reprobare malum, & eligere bonum:* adnotante quippe Angelico ad hunc ipſum locum (3. *part. quæſt.* 18. *art.* 4.) *electio actus eſt liberi arbitrii.* Exinde vero complector, Chriſtum non ex diſpenſatione tantum, ſed ex lege ordinaria requirente ad meritum has ipſas conditiones, de quibus nunc a nobis fit ſermo, multa tum patiendo, tum agendo & ſibi, & nobis vere meruiſſe. Fateor tamen non ad omne actionum genus Chriſtum habuiſſe libertatem indifferentiæ: & idcirco nec omnes ejus operationes proprie meritorias fuiſſe, ob defectum iſtius, ſeu aliarum etiam conditionum. Sic exempli gratia non meruit per viſionem beatificam, per actum charitatis erga Deum, per actum gaudii beatifici, cum ejuſmodi actus non fuerunt liberi, ſed neceſſarii; non viatoris, ſed comprehenſoris; propterea nec ullum fuit iiſdem a Deo promiſſum præmium aut retributio. Sed per actus orationis, jejunii, obedientiæ, dilectionis proximi, & conſimiles, quoniam perfecte liberi fuerunt, vere promeruit toto vitæ ſuæ tempore, atque ratione iſtorum, poſtquam ſomnum cepit & exſurrexit, adſecutus eſt ampliſſimum præmium: quod ſolent explicare Theologi in Tractatu de Divini Verbi incarnatione. Itaque exemplum a Chriſto petitum nobis favet.

400. Requiritur 3. ex parte *operis*, ut opus moraliter bonum, ac liberum, quod ab homine juſto viatore prodit ope ſupernaturalis gratiæ, ex proprie dicta *charitate* aut eliciatur, aut imperetur. Non hoc ceu Fide Catholica exploratum propugnamus; ſed tamquam veroſimillimum juxta communiorem gravium Doctorum ſententiam, quam alibi jam propoſuimus (*num.* 284. 325. & paſſim in tota Controverſia de operum relatione in Deum *num.* 328. *& ſeq.*). Unde Seraphicus inter alios ſcripſit (*in* 2. *Sent. diſt.* 29. *art.* 1. *quæſt.* 1.) *Magnitudo charitatis eſt principalior inter omnia, quæ faciunt ad meritum; quia ſecundum illius quantitatem attenditur remuneratio præmii ſubſtantialis; pondus enim amoris eſt, quod dat valorem operibus meritoriis:* quibus ſimilia Angelicus item (*Suppl.* 3. *part. quæſt* 96. *art.* 1. *&* 13.) profert. Huic ſententiæ ſuffragantur Scripturarum, Patrumque auctoritas, nec non ratio manifeſta. *Ratio* ex hactenus dictis ſic elicitur. Cum enim meritum in concreto denotet opus, quod fit in obſequium alicujus perſonæ, a qua merces illi ſubinde retribuitur; & aliunde, ubi de gloriæ retributione agitur, Deus utpote non egens ſervitio noſtro (*num.* 395.) opera magis propter operantem accepret, quam operantem propter opera: hinc ſequitur, quemlibet hominem intuitu ſupernæ mercedis agentem debere operari animo obſequendi & placendi Deo, atque ad Deum ſe ſuaque omnia formali relatione ordinare: quæ utique fieri nequeunt ſine aliquo charitatis affectu. *Auctoritas* vero eſt hujuſmodi. Nimirum Sacra Scriptura frequenter teſtatur; bona inviſibilia æternæ vitæ a Deo præparata, ac promiſſa *diligentibus Deum, in Dei gloriam operantibus, propter Chriſtum, aut in nomine Chriſti ærumnas patientibus &c.* Sanctus Auguſtinus paſſim radicem meriti charitatem eſſe declarat, qua in Deum finem ultimum opera noſtra referuntur; hinc ita ratiocinatur (*lib. de Morib. Eccleſ. cap.* 15.) *Si virtus ad beatam vitam nos ducit, nihil omnino virtutum eſſe affirmaverim, niſi ſummum amorem:* cur? quia licet quævis virtus ſuam habeat ſpecialem honeſtatem, & cujuſvis virtutis actus poſſint ordinari ad merendam vitam beatam; reipſa tamen nullus actus virtuoſus illam meretur, niſi in eum influat charitas, qua Deus ſuper omnia diligitur: Hoc unum docuiſſe putandum Sanctum Doctorem in ea ſententia toties repetita, ſed præſertim (*lib. de Grat. & Lib. Arb. cat.* 18.) *Quidquid putaverit homo facere bene, ſi fiat ſine charitate, nullo modo fit bene;* id eſt non eſt verum abſolutumque bonum: *non quia ſit vitium;* ex Seraphico alibi laudato (*n.* 273.) *Sed quia deficit a vera virtutis perfectione: quia virtus vera dicitur, quæ veraciter ducit ad vitam.* Quapropter ſi ad rectum iſtum ſenſum oculos intendiſſent Bajani, Janſeniſtæ, Queſnelliani, nunquam tam peſſime in charitatis negotio ſcripſiſſent; plane errantes, & non intelligentes Auguſtinum ob cordis tumorem; ſicuti Paulum non intellexerunt olim *Pelagiani, manifeſto errore, & ſuperbia ſe contra Divinam gratiam erigentes*, ut ait Seraphicus (*in* 2. *Sent. diſt.* 28. *in fine*. Porro autem ex Seraphico (*num.* 337.) ſat eſt, ſi prædicta operum relatio in Deum ex charitate facienda ſit *virtualis*.

401. Tertio tandem, ex parte Dei retribuendis, requiritur *pactum* ſeu promiſſio de mercede gloriæ æternæ bonis operibus reddenda; ita nimirum, ut non ſufficiat ad vindicandam iiſdem rationem meriti de condigno (quemadmodum nonnulli de Schola Theologi contendunt) ſi prodeant ab homine per ſupernaturale gratiæ donum ſanctificato, & ad divinam veluti dignitatem evecto. Quamquam & hæc poſtrema conditio non pertineat ad Chriſtianam Fidem, graviorum tamen Doctorum ſuffragio roboratur, atque tum ex Divinis Litteris, tum ex Concilio Tridentino facile eruitur. Nam 1. ut ex illis unicum afferamus teſtimonium, Seraphicus ſic ait (*in* 2. *Sent. diſt.* 27. *quæſt. ult.*) *Gloriam non tantum contingit mereri merito congrui, ſed etiam merito condigni, pro eo quod gratiæ, & gloriæ quædam eſt commenſuratio, & in Deo quædam cadit obligatio, non ex neceſſitate, ſed ex ſua mera benignitate; quia voluit promittere, & pactum firmare cum his, qui eum diligunt, quod ſeipſum mercedem eis retribueret: ſicut in Abraham apparet, Geneſ.* 24. *Ego ero merces tua magna nimis.* 2. Nihil familiarius Scripturæ Sacræ, quam *promiſſionum* vocabulo exprimere bona inviſibilia æternæ vitæ. *Pietas ad omnia utilis, promiſſionem*